

Ročník VIII.

4/2001

Cena 20 Sk

BIBIANA

REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

L. Feldek ✧ K. Jarunková ✧ M. Ďuričková ✧ V. Šikula ✧ J. Navrátil
✧ V. Ferko ✧ P. Kováčová ✧ L. Friedová ✧ P. Glocko ✧ D. Dušek
✧ Š. Moravčík ✧ J. Milčák ✧ D. Hevier ✧ J. Uličiansky ✧ A. Marec
✧ J. Bodnárová ✧ V. Klimáček ✧ D. Pastirčák ✧ S. Šmatlák

ROZHOVORY SO SPISOVATEĽMI

CESTIČKA K LITERATÚRE

Nedávno som bola s chorým vnukom u lekára. Zaujalo ma, s akou citlivou pozornosťou a pochopením pristupovala mladá doktorka k malým pacientom. V rozhovore medzi vyšetrovaním som sa dozvedela, že je dcérou spisovateľa Tomáša Janovica, a celkom netaktno zo mňa vyhrklo: „Ste Kata alebo Táňa?“ Obe som dovtedy poznala iba z básnikovej tvorby pre deti.

Malá epizóda, ktorá svedčí o tom, ako sa život odráža v literatúre, ako sa navzájom prestupujú. A to je to, čo ma vždy zaujímalo. Po prečítaní každej dobrej knižky som hľadala informácie o autorovi. Chcela som poznať pramene jeho tvorby, vplyvy, ktoré jej udávali smer. Chcela som ho lepšie pochopiť. Mala som to šťastie, že ako redaktorka vysielania pre deti v rozhlase som dlhé roky prešlapávala mladým poslucháčom cestičku k literatúre. Spolupracovala som s mnohými spisovateľmi a vedela som o nich vždy viac, ako som mohla uplatniť vo vysielaní. Boli to najmä osobné vyznania, vyrieknuté len tak mimochodom. Bibiana mi poskytla príležitosť zamerať sa práve na ne. Pátrať vo všeobecne humanizujúcom poslanstve tvorby, po koreňoch originality literárneho obrazu. Vyjadriť spisovateľom poklonu za to, že svoj talent dávajú do služieb deťom, že detstvo je ich inšpiráciou i poľom, do ktorého sejú semená ľudskosti.

Stránky rozhovorov sústredených v tomto vydaní Bibiany som začala vršiť v roku 1995. Najprv len tak na záskok, potom s pravidelnosťou, v ktorej sa striedal dodávateľský chvat s potešením z načúvania či čítania. Čím viac ich bolo, tým viac som sa utvrdzovala v tom, že literatúru treba nielen poznávať, ale aj cítiť, mať ju rád, že ak by nebolo začiatku a konca nášho života, nenašli by sme ohraničenie ani pre tento proces. Bez ohľadu, či sme tvorcami, čitateľmi, poslucháčmi, divákmi. Aj vo viere, že takúto symbiózu môžu pomôcť vytvárať, vznikali tieto rozhovory.

Súbor nereprezentuje žiadny oficiálny hodnotový výber. Vychádzal z potrieb revue v danom čase. Impulzom na oslovenie autorov boli niekedy výročia, inokedy nová kniha, spolupráca s autorom v inej oblasti, ale i náhodné stretnutia. Napriek tomu sa mi darilo hovoriť s autormi, ktorí svojou tvorbou oslovili mňa.

Súbor je však celkom určite aj obrazom úsilia vydavateľov Bibiany vytvárať priestor na reflektovanie literatúry pre deti. Preto sú doň zaradené i rozhovory, ktoré pripravili iní: Marián Milčák, Viera Žemberová, Beáta Panáková, Ondrej Sliacky. Za tento kolektív sa ospravedlňujem všetkým, ktorých sme do tohto času nestihli osloviť. Spoločne však veríme, že malo zmysel v samostatnom vydaní Bibiany sústrediť, čo nám doteraz tvorcovia povedali o sebe, sprostredkovať kontakt s nimi. Bezprostredne, ľudsky zvedavo prenikať k ich tvorivému krédu, názorom, myšlienkam, emóciám a životným peripetiám, ktoré vtláčali tvorbe pečať tej jedinečnosti a neopakovateľnosti, čo napájala prúd literatúry pre deti a mládež.

KVETA SLOBODNÍKOVÁ

Rozhovor na dial'ku

a

na jednu noc, keď nikto nezabúcha, s Ľubomírom Feldekom

S pánom Feldekom by sa dalo hovoriť o všeličom. Opýtať sa, napríklad, ako sa má pani Oľga, ako podrástli deti, lebo jeho rodinu každý trochu sčítaný človek pozná. Mohli by sme si pohovoriť o divadelných predstaveniach na slovenských i českých scénach, lebo tu i tam sa hrajú jeho hry. Rovnako zaujímavý by bol rozhovor o tajomstvách dobrého prekladu, o literatúre a spisovateľoch, lebo on iste vie, čo bolo aj nebolo napísané, o výtvarnom umení a výtvarníkoch, lebo asi videl aj rub obrazov, na ktorých obdivujeme líce, o politike, lebo spisovateľ bol všade, kde sa tri politické hrachy varili, dokonca aj o kauze Slobodník – Feldek. Mohla by som sa opýtať, kde je práve doma, a ponúka sa množstvo ďalších tém.

Lenže pani Oľgu môžem stretnúť aj v Bratislave alebo prehodiť s ňou pár slov po telefóne, je milá a dobre sa s ňou spolupracuje aj na dial'ku. Deti už vyrástli, deťmi sú už len pre svojich rodičov. Inscenáciu je lepšie najprv vidieť a preklad čítať. O autoroch niekedy platí, že čím menej o nich vieš, tým viac ich obdivuješ. Politike sa, vraj, pán Feldek obrátil chrbtom, asi nestojí za to, aby sme o ňu stáli. Lebo hrachy sa varia a chlieb sa je. O kauze Slobodník – Feldek sa už popísalo dosť a pre toho, kto sa volá Slobodníková, je to chľostivá téma. Domov je tam, kde sa človek cíti ako doma, a to miesto nemusí byť vždy tam, kde sa narodil – odpovedám si sama.

Zostala mi, ako inak, téma, ktorá je pre Bibianu najvhodnejšia. Budeme sa rozprávať o literatúre, ktorú rady čítajú deti, ak čítajú, pri ktorej pookrejeme aj my, ak sme svojou dospelosťou neurobili za ňou hrubú čiaru. A možno pán Feldek nebude mať nič proti tomu, keď ho požiadam, aby hovoril najmä o sebe, lebo tentoraz to nikto nebude považovať za samol'ubosť.

Takže môžeme začať.

■ Nie pre poriadkumilovnosť ani nie preto, že o terajšej tvorbe pre deti nemôžem hovoriť, ale pre zásadný význam básne *Hra pre tvoje modré oči* v ďalšom smerovaní literatúry pre deti musíme sa v našom rozhovore vrátiť do minulosti. V rokoch 1957–58 ste vystúpili v takej dvojjedinej úlohe. V Mladých letách ste redigovali leporelá a zároveň ste ako autor reagovali na autor-skú súťaž v tomto žánri. *Hra pre tvoje modré oči* bola produktom spoločenskej objednávky. Napísal ju však konkrétny autor, v konkrétnom čase, pri konkrétnom stole.

Aký bol vtedy ten mladý autor, to dozrievajúce zázračné dieťa, ten vlajkonosič trnavskej skupiny básnikov? Aká bola tá situácia? Nie spoločenská, tú poznáme z viacerých literárnovedných prác (naposledy z knihy R. Bílika), ale predovšetkým vaša osobná, vnútorná.

V roku 1957 odchádzal z Mladých liet do Slovenského spisovateľa môj priateľ Ján Lenčo, ale púšťali ho len pod podmienkou, že si za seba nájde náhradu. Priviedol mňa. Bol som vtedy ešte študentom Vysokej školy pedagogickej. Prijali ma – bolo to tuším 1. novembra 1957 – a dali mi

na starosť lepoprelá. Práve sa chystali vypísať alebo už vypísali v tomto žánri súťaž, nuž mi dali na starosť jej organizovanie.

Leporelo je z hľadiska dejín literatúry bezvýznamný žáner, ale ja som nemal čo robiť s prebytočnou energiou, sexuálna revolúcia ešte neprekukla, a tak som postupne nahovoril na účasť v tejto súťaži celú elitu nastupujúcej mladej aj o niečo staršej generácie. Len pre zaujímavosť uvediem – pretože všetky lepoprelá neskôr nevyšli – že sa súťaže zúčastnili nielen Viliam Turčány, Miroslav Válek alebo Ján Stacho, ale aj Jozef Mihalkovič a Ján Ondruš. Ako som už pri rôznych príležitostiach napísal, v deň uzávierky som zistil, že mi chýba moje lepoprelo, a tak som si odskočil do neďalekej kaviarne Palace napísať Hru pre tvoje modré oči. Súťaž vyhrala Stachova Čokoládová rozprávka, druhá bola knižka Eleonóry Gašparovej Ceruzky a góly, tretiu cenu získali Váلكove Kúzla pod stolom a moja Hra pre tvoje modré oči.

Keď som potom nahovoril aj výtvarnú redakciu Mladých liet, aby zverila ilustrovanie lepoprelé mojím kamarátom, študentom grafiky, objavili sa popri nových básnických menách aj nové ilustrátorské. Z nich spomeniem najmä Albína Brunovského (ilustroval Stacha a Váلكa) a Mira Cipára (ilustroval moju knižku).

Ex post sa ukázalo, že v tej súťaži na lepoprelá ruka v ruke nastúpila silná básnická aj ilustrátorská generácia.

Moja vnútorná situácia? Korešpondovala s vonkajšou. Tak ako sa – po rokoch schematizmu – prebúdzali talenty okolo mňa, prebúdzal sa talent aj vo mne. Zvyknem hovoriť, že vlastne sa mi rukopis nezmenil od chvíle, čo som ho objavil za tie dve hodinky písania Hry pre tvoje modré oči v kaviarni Palace.

■ Touto básňou ste vtedy položili sám sebe i literárnej a nielen literárnej spoločnosti otázku, aká má byť literatúra pre deti. Sám sebe i ostatným ste zároveň odpovedali článkom v Mladej tvorbe *Bude reč o literatúre pre deti*. Čo predovšetkým ovplyvnilo fakt, že ste popri poézii a preklade nezabudli ani na literatúru pre deti? Ako ste si v tomto bode rozumeli s Miroslavom Váلكom?

Článok v skupinovom čísle Mladej tvorby (apríl 1958) *Bude reč o literatúre pre deti* mal povahu programu a programy sa spájajú s predstavou budúcnosti. Aj o nástupoch mladých generácií a skupín jestvuje vžitá predstava, že sa pozerajú hlavne do budúcnosti.

Dôležitý však býva vždy aj pohľad dozadu. Aj my sme sa v čase generačného nástupu dívali zároveň dozadu.

Skoro by som povedal, že ísť dozadu, to je vlastne jediný spôsob, ako môže ísť umenie dopredu. Napríklad renesancia. Zrodila sa z myšlienky na prvý pohľad celkom netvorivej: vráťme sa k tomu, čo už vedela antika. A aký obrovský pokrok sa zrodil z tohto spiatocníctva!

Aj moja generácia sa teda vracala a mala sa k čomu. Socializmus sa po Februári 1948 pokúšal prerušiť kultúrnu pamäť. Z knižnic sa vyradovala „buržoázna“ literatúra a pod tento pojem spadalo takmer všetko, čo za niečo stálo. Socialistický realizmus, hoci bol umelecky neproduktívny, vyhlásili ideológovia za jediný platný a povolený smer. Do kliatby sa dostali všetky -izmy – impresionizmus, expresionizmus, symbolizmus, surrealizmus, poetizmus, skrátka všetko krásne, tvorivé a slobodné. Bolo to však zároveň aj akýmsi šťastím mojej generácie. Keby sa kultúra po vojne vyvíjala normálne, iste by sa nestal Apollinaire nežiaducim básnikom – ale ktovie, či by nás tak vzrušoval? Úplné temno trvalo relatívne krátko, ale náš pôžitok zo znovuobjavovania a návratov nebol preto o nič menší.

Návrat k moderným smerom, ktorými žilo predvojnové umenie, to bol aj návrat k poetike, ktorá nerobila rozdiel medzi poéziou pre dospelých a poéziou pre deti. Dieťa bolo nielen uctievaným adresátom poézie, ale i jej uctievanou inšpiráciou. A medzi naše veľké básnické vzory patrili básnici, ktorí písali rovnako poctivé verše pre dospelých aj pre deti: Nezval, Gałczyński, Desnos, Tuwim...

Tuwimove *Zázraky a divy* preložil Miroslav Válek. Bol to preklad, ktorý mal aj pre vývoj pôvodnej slovenskej poézie pre deti zásadný význam. Ovplyvnil aj prekladateľa a Válek zas potom ovplyvnil slovenskú poéziu pre deti niekoľkými výbornými pôvodnými knihami. Válek

mal totiž – podobne ako Rúfus a Turčány – štátút oneskoreného debutanta. Patril medzi básnikov, ktorí schematizmus vynechali, a preto sa potom nemuseli namáhavo zvliekať z jeho kože. Bez ohľadu na rok narodenia bol teda mentálnym príslušníkom ďalšej, teda tej našej generácie.

■ Uvedomovali ste si závažnosť a dosah vášho vystúpenia rovnako vtedy ako dnes? Skôr ako mi odpoviete, chcem ešte dodať, že k vášmu manifestu sa hlásia špičkoví autori mladšej generácie, naposledy rozprávkár a dramatik Ján Uličiansky.

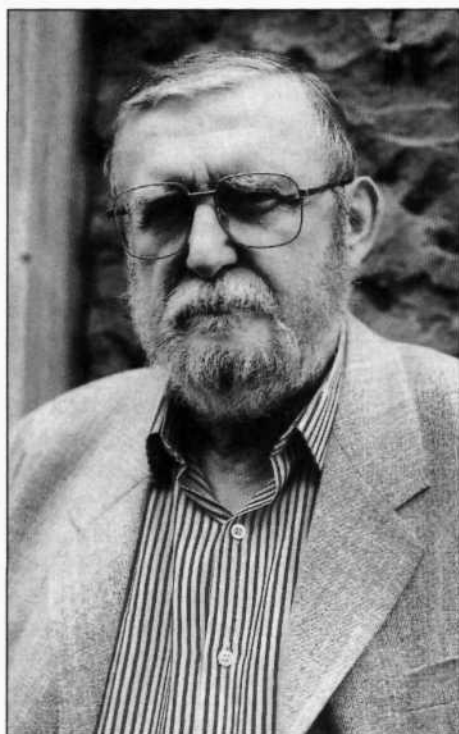
Závažnosť vystúpenia, to je čosi, čo človek berie na seba dobrovoľne. Ale doba, v ktorej sme žili, aj sama dozerala na to, aby si ľudia dobre zapamätali svoje vystúpenia. Poviem príklad:

Moja *Hra pre tvoje modré oči* vyšla v roku 1959 a hneď si užila slávy – desaťtisíc exemplárov išlo z rotačky rovno do šrotu. Zachovalo sa iba niekoľko kusov.

Prečo sa to stalo?

Zvykne sa hovoriť, že po roku 1956 (je to rok, keď v Rusku demaskovali Stalinove zločiny) nastal tzv. „odmäk“ a „demokratizačné“ šesťdesiate roky, ktoré ukončil až august 1968. Je to však iba pohľad niektorých pamätníkov, ktorí potom pokladajú za obdobie útlaku až zase obdobie tzv. normalizácie (1969–1989). Bez toho, aby som normalizačný útlak zľahčoval, musím však povedať, že ja som iný druh pamätníka. Ja sa ani pred normalizáciou na nijaký súvislejší odmäk nepamätám. Skôr bol socializmus ustavičným striedaním odmäkov a pritužnutí. Ani sme ten odmäkový rok 1956 poriadne nevychutnali, už tu boli Novotného celoštátne previerky v roku 1958, a dokonca aj nová vlna monsterprocesov.

Skupinové číslo trnavskej skupiny prišlo práve do tohto obdobia pritužnutia, takisto ako *Hra pre tvoje modré oči*. Hoci to znie dnes neuveriteľne, aj literatúra pre predškolský vek zaujímala vtedy cenzúru, najmä keď boli zaujímavé pre ňu mená autorov. A zastavené, a spolovice scenzurované číslo *Mladej tvorby* sa našim menám o tú zaujímavosť už postaral stihlo. Na konkrétne zdôvodňovanie administratívnych zásahov boli v mocenskom aparáte skúsení majstri. Zošrotovanie mojej knihy napr. zdôvodnili tým, že me-

tafora „*Čiňanky majú šikmé oči, vidia šikmý svet. Tam, kde ty vidíš rovinu, ony vidia briežok a môžu sa všade sánkovať*“ je rasistická a uráža veľký čínsky ľud. Na inom mieste som varoval svojho detského čitateľa pred zubatou kukuricou: „*Keď ju niekedy uvidíš za plotom, nedráždi ju havkaním!*“ Práve v tom čase Nikita Sergejevič Chruščov cestoval po Sovietskom zväze a odporúčal kolchozníkom pestovať kukuricu. Zdôvodňovači v tej mojej vete odhalili urážku Nikitu Sergejeviča.

Kto chce psa biť, palicu si nájde. No keď ju hľadali na mňa, povaha problému bola zásadná.

Tých, ktorí dali vtedy zošrotovať *Hru pre tvoje modré oči*, vyrušovalo v nej tzv. balamutenie detského čitateľa. (Ak sa dobre pamätám, túto výhradu obsahoval aj článok v časopise *Predvoj*, ktorý zošrotovaniu knihy predchádzal). Socialistický realizmus síce ideologické balamutenie s chuťou pestoval, no práve preto mu prekážala slobodná fantázia rovnako ako slobodná pravda. Nezval kedysi vyzval básnikov: „*Netrpte pre vlasť. Trpte pre metaforu.*“ *Hra pre tvoje modré oči* tej výzve úspešne vyhovelá – trpela pre metaforu.

Pokiaľ je to pre Janka Uličianskeho čosi, čo je zaujímavé aj takmer po polstoročí, potom je to známka, že sme vtedy boli na dobrej stope a že ani on, ani ďalší mladší kolegovia nie sú na zlej.

■ V čase nášho detstva veľa dobrej literatúry pre deti nebolo. Odrastali sme na ľudových rozprávkach, hoci pôvodne neboli určené deťom. Možno si nás získali aj preto, že napriek jednotnému princípu zápasu dobra a zla nie sú infantilné. Historická životná skúsenosť s morálnymi dôsledkami, ale aj fantáziou opradenými snami a túžbami nás opantávala. Ich obraznosť nám kliesnila cestu k poézii. Vaša tvorba postulát „ne-deliteľnosti“ literatúry naplno rozvinula v moderných autorských rozprávkach. Ako vás ovplyvňovala, inšpirovala ľudová rozprávka, čo vlastne symbolicky priznávate aj názvami *Modrá a Zelená kniha rozprávok*?

Ak dovolíte, na začiatku odpovede spomeniem jednu pomerne čerstvú udalosť. 11. januára 2001 bola vo Florencii vernisáž výstavy slovenskej detskej knihy spojená s prezentáciou Sliackeho antológie slovenskej literatúry pre deti a mládež *Un veliero per le stelle*. Mal som to šťastie, že som sa na nej mohol zúčastniť a odniesol som si z nej veľmi dobrý pocit.

Nemáme sa totiž za čo hanbiť, keď v čele výstavy stojí zberateľské dielo našich predkov, najmä dielo nášho slovenského Homéra – Pavla Dobšinského. Usiloval som sa to vyjadriť aj v prejave, ktorý som tam predniesol pod názvom *Rozprávka nás zachránila*. Myslím, že v tom názve je presne obsiahnutý môj vzťah k ľudovej rozprávke.

V čase prerušeného kultúrneho vývoja po zániku Veľkej Moravy rozprávka, odovzdávaná z generácie na generáciu ústnym podaním, zachraňovala vlastne národ, jeho kultúru i jeho reč. V 19. storočí bola rozprávka pri tom, keď vznikla spisovná slovenčina. Nie náhodou ju kodifikovala práve Dobšinského generácia. A v časoch totalít 20. storočia bola rozprávka opäť azylom, do ktorého sa uchýľovala kultúra, keď sa s ňou zaobchádzalo najnekultúrnejšie.

Bez slovenskej ľudovej rozprávkovej (a pravdaže aj piesňovej) tradície by sme jednoducho ne-

boli. Nebola by ani autorská rozprávka. Nebol by som ani ja.

To, čo zväčša hovoríme o sebe iba my sami, sa dobre počúvalo vo Florencii z cudzích úst. Profesor Livio Sossi dal vo svojom prejave slovenskú literatúru pre deti za vzor talianskej a inšpiratívnošť tej našej zhrnul do niekoľkých bodov. Myslím, že som si zapamätal tri podstatné:

„Slovenskú literatúru pre deti tvoria ľudia, ktorí píšu aj pre dospelých a nemajú v slovenskej literatúre ako takej menejcenné postavenie.

Slovenská literatúra pre deti sa neobmedzuje iba na detského čitateľa, ale trúfa si oslovovať všetky vekové kategórie.

Dominantným prícipom slovenskej literatúry pre deti nie je didaktizmus, ale hravosť. Jej autorom i adresátom je homo ludens.“

Keď som to počúval, musel som sa usmiať pri pomyslení, že profesor Livio Sossi vidí exportné hodnoty slovenskej literatúry pre deti presne tam, kde v minulosti naši cenzori videli jej najväčšie chyby. A ešte jeden florentský zážitok, ktorý sa hrdí k týmto úvahám, aj keby to hneď bol iba žart. Počas prechádzky po Florencii som poprosil talianistku a dušu celého podujatia pani Miroslavu Vallovú, aby ma vyfotografovala pred severnými dverami baptistéria – súťažou na ne sa vraj v roku 1402 začala renesancia.

„Tie dvere mi pripomenuli súťaž na leporelá v roku 1958,“ vysvetlil som pani Mirke svoju túžbu po zvečnení pred nimi. „Aj tá naša súťaž na leporelá bola začiatkom jednej renesancie.“

■ S Albinom Brunovským ste sa chystali urobiť aj tretiu farebnú knihu rozprávok. **Nedošlo k tomu, ale akú farbu by bola mala?**

Albín navrhoval čiernobiely.

Prečo, to najlepšie vysvetlím, keď sa znova vrátim do Florencie kdesi na začiatku šestnásteho storočia. Vtedy tam vynášiel Leonardo da Vinci to svoje „sfumato“ – tak sa hovorilo jeho maliarskej technike, ktorá bola schopná vyjadriť tisíc jemných prechodov medzi čiernou a bielou. Keď nad tým „sfumatom“ niekedy rozmýšľam, mám pocit, že to nie je iba maliarska technika, že je to vlastne svetonázor.

Kto je schopný dívať sa na svet prizmou „sfumata“, nemôže ho rozdeliť na nebo a peklo ani

Ľudí na zlých a dobrých, nemôže moralizovať a trestať. Musí chápať, že zlo žije v tesnom susedstve dobra, a preto sa ľahko môže jedno i druhé zvrátiť vo svoj opak. Preto nepatrí do umenia didaktizmus, tisíc ráz spravodlivejšia je k svetu i ľuďom hravosť.

Presne taký bol Leonardo. A taký bol aj Albín.

Zrejme teda svetonázor zvaný „sfumato“ súvisel aj s Albínovou myšlienkou, že ďalšia farebná rozprávková kniha by mala byť čiernobiela. Žiaľ, zomrel skôr, než sme sa do nej stihli pustiť. Do hrobu mu pomohli práve ľudia, ktorým sa o noblesnej jemnosti „sfumata“ nikdy ani nespomínalo.

■ **Nerád zveličujete spoluprácu spisovateľa a ilustrátora na príprave knihy, aspoň ste sa kedysi tak vyjadrili. Skutočne je to často len záležitosť vydavateľstva. Je však prinajmenej knihe na osoh, ak spisovateľ a ilustrátor vysielajú na jednej vlne. Aj vaše knihy o tom svedčia. Mená Cipár, Kellenberger, Brunovský, Brun sa v nich opakujú. Ako vás práca na spoločnej veci spájala a spojila?**

Rád by som vzdal hold celému radu svojich ilustrátorov – Ľubovi Kellenbergerovi, Brunovi, Bombovej, Dušanovi Kállayovi – mám aj knihu Kocúr a jeho chlapec s Karolom Kállayom – Deákovi, Hrochovej, Polakovičovi, Ivanovi Popovičovi, Mišovi Studenému, netrúfam si ich všetkých vymenovať, aby som azda niekoho nevynechal. Ľubo Kellenberger ilustroval práve moju knihu vo chvíli, keď zomrel. Prispôbil som potom tú knihu torzu, čo stihol urobiť, nezilustrované básne som vyhodil. Je to kniha *Na motýľích krídlach*. Rád maľoval koníky, ktoré ťahajú sud na kolesách. Od neho viem, že takému vozu sa hovorí „lojtra“ – je aj na jednej z pohľadníc, ktoré som mu otextoval dvojveršíami, ale v tejto chvíli si na verše pod „lojtrou“ nespomeniem.

Najviac kníh mi ilustroval Miro Cipár. Chodili sme spolu do jedného gymnázia v Žiline, ale poriadne sme sa skamarátili až v Bratislave. Je to takisto geniálny kresliar ako Brunovský. Pochádza zo Semeteša, z Kysúc, z drotárskeho kraja. Sám o sebe zvykne hovoriť, že z jeho podve-

domia vychádza vlastne stále ten rodný drôt, ktorý mal denne pred očami v detstve, a teraz sublimuje do jeho čiary. Napokon, aj medzi drotármi boli výtvarníci, ktorí vedeli z drôtu urobiť nádherné veci. Kto tie veci videl napr. v drotárskom múzeu v Budatíne pri Žiline, ten nezapochybuje o vynikajúcom zdroji Cipárovej inšpirácie. Aspoň teda ja už nikdy nezapochybujem. Stačí sa mi pozrieť na jeho kresbu, vždy uvidím ten geniálny drôt. A pritom to Cipár – o tej svojej drôtenej čiare – povedal možno len tak, iba kvôli kráse metafory.

Rád spomínam na jedno číslo Včielky. Dali ho celé k dispozícii Cipárovi, on zasa mne. Najprv pracoval Cipár. Rozhodil po celom čísle svoje ilustrácie, nielen nové, ale aj také, čo sa mu už dávno považovali po stole. Veľmi dobre sa pritom zabával a dával k sebe, čo k sebe vôbec nepatrilo. Mal napr. kresbu chlapíka s otvoreným náručím a kresbu lokomotívy, nuž tú lokomotívu vrazil tomu chlapíkovi do náručia. Pri obrázkoch nechával voľné miesto na text a potom mi to doniesol – napíš si k tomu, čo chceš.

Rozhodol som sa, že k tomu, čo on tak slobodne ponaliepal, pristúpim neslobodne a budem to sprevádzať jediným súvislým textom. Najprv som myslel, že to zviažem príbehom, ale potom som dostal jeden zo svojich najgeniálnejších nápadov – zviazať to jedným jediným slovom. Chvilu som to slovo hľadal – a prišiel som naň. Všetko sme raz v živote museli vidieť po prvý raz: nebo, dúhu, kravu, ktorýsi motýľ bol náš prvý, ktorýsi vlak... Tak som, vďaka Cipárovej výzve, napísal jednu zo svojich najlepších básní pre deti – *Prvé veci*. A tá báseň verne zaznamenáva aj zopár krásnych vylomenín, ktoré už vopred urobil Cipár.

*Ktorý vlak
ma po prvý raz viezol?
Modrý lak
už dávno z neho zliezol.*

*Ked' som sa chcel z okna dívať,
musel som si pozakrývať
obe uši šatkou
a stal som sa Katkou.*

*A šatku mi zobral vietor.
Kto má dnes tú šatku?
Rušňovodič si vzal rušeň
domov na pamiatku...*

■ Toto nebude otázka, len vyjadrenie môjho pocitu. Keď som si znova čítala vaše knižky, povedala som si, že treba spojiť príjemné s užitočným a *Hlavu, ktorú som mal vtedy*, som čítala so svojimi vnúčatami. Bola som zvedavá, ako to funguje s odstupom času. A fungovalo to obojstranne. Vaše básne, ten rozprávkový extrakt, ktorý nepotrebuje veľa slov na to, aby z neho sršal život, fantázia, hra, vtip, zanechali v deľoch pocit radosti. U mňa ho vystriedala ľútosť, že tento prameň vysychá.

*Kdeže je tá hlava,
ktorú som mal vtedy?
Kde by bola? Tu je!
Na krku mi sedí.*

A nielen tá moja. Ani o budúcnosť slovenskej poézie pre deti sa neobávam. Moravčík, Hevier... Znova a znova to funguje. Znova a znova robia slovenskú poéziu pre deti tí najlepší.

Čím som chcel povedať, že sa neobávam ani o jej minulosť. Ten prameň vyráža z ľudových piesní a balád a vlieva sa do všetkého, do Chalupkovho Branka, do Bottovej Smrti Jánošíkovej, do Podjavorinskej Filúza, do Hviezdoslavovej Zuzanky Hraškovie, všetko to rovnako milujú a ďalej budú milovať dospelí i deti.

*„Zajac uškom pokýva, o všeličom rozmýšľa.“
Aj próza na Slovensku spieva.*

■ Poznám vaše knihy pre deti po prvú polovicu osemdesiatych rokov. Doplníte, prosím, moje vákuum. Ak nie je len moje, čo vás odvieďlo od detskej literatúry?

Odkedy som sa presťahoval do Prahy, mám knihy aj rukopisy v banánových škatuliach. Tým činom robím všetko „spamäti“ a môj život sa odohráva hlavne dnes. Stratil som prehľad, ale myslím, že veľa toho pre deti za posledné roky nebolo. Pár básničiek. Jedna divadelná hra. Ale-

bo dve? Dve. Ba tri! V Prahe vlani v januári uviedla agentúra A Stone premiéru hry *Sněhová královna* na motívy Andersenovej rozprávky. V českej verzii. A potom v novembri dokonca v anglickej a piesne do nej som si v spolupráci s jedným učiteľom angličtiny prekladal dokonca sám. Ale tie hry, samozrejme, už nie sú také osobné, ako bývali moje rozprávky a básne. Čo ma odvieďlo od detskej literatúry? Odrástli nám deti.

■ V rozhovore s Jánom Poliakom ste povedali: „Musím sa priznať, že som prípad svojho mnohožánrového talentu ešte nedoriešil... Počet žánrov sa rozširuje práve v čase, keď cítim, že by som ho mal na staré kolená zúžiť. Kto sa v tom vyzná?“ Odttedy uplynulo viac ako dvadsať rokov. Nechcem vaše kolená teraz považovať za staré, ale vyznáte sa už v tom?

Trochu sa už v tom vyznám. A vlastne sa v tom vyznám už od malička. Keď som chodil do ľudovej školy, v ktorej si čítanke sme mali rozprávku o kráľovi, ktorý sa chcel dôkladne zoznámiť s dejinami ľudstva, aby mohol dobre vládnuť, a preto poveril svojich dvorných radcov, aby mu zhromaždili základné informácie. Tí pracovali asi štyridsať rokov a potom mu predložili štyridsaťzväzkovú encyklopédiu. „To nestihnem popri svojich povinnostiach prečítať,“ povedal kráľ. „Zhustite to do jedného zväzku.“ Odborníci pracovali ďalších dvadsať rokov a priniesli mu asi stostranový spis. Kráľ však už bol na smrteľnej posteli a povedal: „Ani na toto mi už neostáva čas. Nedá sa to ešte trochu zhustiť?“ Vtedy sa naklonil k nemu líder toho radcovského kolektívu a povedal: „Ľudia sa rodili, radovali, trpeli a umierali.“ Kráľ mal konečne istotu, že preštudoval dejiny ľudstva, a spokojne zomrel.

Vždy, keď si na túto rozprávku spomeniem, pýtam sa, prečo som si ju vlastne zapamätal. Nie náhodou preto, že už ako žiačik som tušil, že to raz bude o mne? Inými slovami – logické by bolo mať zámery primerané času, zmestiť sa do zvyšku života, uprednostniť dôležitejšie pred menej dôležitým... Ale ja neviem, čo je dôležitejšie, nikdy som to nevedel a vždy som robil to, čo ma práve bavilo, či to bolo dôležité, alebo nie.

■ Zrejme ste mužom spontánnych a dosť radikálnych rozhodnutí. Odišli ste z Bratislavy a zo Slovenska, čo asi nebolo také jednoduché. Čo vám dala Praha a čo vám vzala? Čím sa líši od Bratislavy?

Praha je moja pracovňa. Robím, robím, a keď urobím, sadám do auta a veziem to na Slovensko. Alebo to nesiem na poštu. Až keď sa to aj takto, fyzicky odo mňa oddelí, je to hotové.

V Prahe sa ľudia menej navštevujú. Aspoň nás okrem detí nenavštevuje takmer nikto. Môžem teda v tejto chvíli nerušene sedieť pri počítači a písať odpovede na vaše otázky. V Bratislave by už určite – hoci je polnoc – niekto zabúchal a za dverami by sa ozval nejaký známy hlas: „Nemáš niečo vypiť?“ V Bratislave by teda zvyšok tejto noci prebehol veselšie, ale zas vy by ste boli zajtra smutnejšia, že nemáte interview.

■ Svojho času ste napísali *Báseň na obranu detí*. Pred čím by ste chránili deti dnes?

Určite sú hroznejšie veci ako ťažké aktovky. Ale najhroznejšie je, keď vôbec niet detí. V Slovenskom spisovateľi mi v roku 1999 vyšla knižka Milovanie v pokročilom veku, odcitujem vám sem kúsok zo záverečnej skladby *Žltý balónik*, ktorá má podtitul „šou pre nenarodené deti“.

PREDNÁŠATEL. (*Výjde na proscenium s knihou*). Milí diváci, dovoľte, aby som vám na úvod prečítal informáciu o stave obyvateľov Slovenska – prečítam vám ju z ročenky „Slovensko 1998–1999, Súhrnná správa o stave spoločnosti“.

„Stredný stav obyvateľov Slovenska sa pohybuje okolo 5,4 milióna obyvateľov. Na 1000 žien pripadá 984 mužov. Prirodzený prírastok obyvateľov trvalo klesá a demografická situácia SR sa sústavne zhoršuje... Prirodzený prírastok obyvateľov sa oproti roku 1996 znížil o 21,4 percent. Počet živonarodených detí dosiahol v roku 1997 v dejinách Slovenska doteraz vôbec najnižšiu hodnotu 11,0 na 1000 obyvateľov (v roku 1923 bola táto hodnota viac ako trojnásobná). Preto je možné, že na konci 20. storočia sa prírastok počtu obyvateľov SR úplne zastaví...“ (*Zavrie knihu*).

Tak vidíte, Slováci, čo sa robí! Je najvyšší čas, aby ste proti tomu niečo podnikli! To platí najmä pre vás mladých! Neváhajte – zakladajte rodiny a začnite sa konečne zase poriadne rozmnožovať!

HLAS Z PUBLIKA. A keď sa rozmnožíme – kde budeme potom bývať? V penzióne?

INÝ HLAS Z PUBLIKA. Alebo na Bahamách?

INÝ HLAS Z PUBLIKA. Niet na byty pre mladé rodiny – všetko rozkradli!

INÝ HLAS Z PUBLIKA. Vyráždili ďalšiu generáciu!

INÝ HLAS PUBLIKA. Povešaj ich!

PREDNÁŠATEL. No tak! Spamätajte sa, Slováci. Veď potom by nás bolo ešte menej! Upokojte sa – prideme na nejaké iné riešenie! A dovtedy, kým naň prideme...

■ Pre obrodu literatúry (a umenia vôbec), pre významné literárne činy asi nie sú rozhodujúce dobré hmotné podmienky, priaznivá spoločenská situácia, ale čo to je? Je to talent, ambícia tvorcov, mladícka odvaha, nové myšlienkové prúdy, utlmená energia prepukajúca do revolty?

Je to pocit, že to, čo človek robí, má akýsi zmysel. Ak má niečo zmysel, tak to určite niekto urobí, aj keby na chlieb nebolo. Bol vari Dobšinský milionár?

■ Čo vám hovorí váš inštinkt, prinesie nám v tomto zmysle niečo nové tisícročie? Čo by ste si priali, aby sa zmenilo? Aké impulzy, podnety, riešenia by osožili literatúre?

Neviem... Už mi nič neprichádza na um... Nerád radím druhým. Ale isté je, že ja niečo ešte napíšem. Možno aj pre deti. Možno to bude Rozprávka môjho života. Náčrt už mám. Narodil som sa. Bol som šťastný. Atakďalej. Ako ten kráľ z čítanky.

Škoda, že noc tak rýchlo postupovala. Ochotne poskytla svoj čas spomienkam, rezolútne však vykazala otázku budúcnosti do nasledujúcich dní. A tak je to, hádam, aj lepšie. No ak naozaj platí, že zamyslenie nad minulosťou môže byť impulzom pre dni budúce, nebol tento nočný rozhovor na dialku zbytočný.

(2001)

Kalendárium

- 1936–9. októbra sa Ľubomír Feldek narodil v Žiline.
- 1951–Ľubomír Feldek publikuje svoju prvú báseň.
„Mal som štrnásť rokov, keď mi uverejnil Kultúrny život báseň Pieseň radosti, ktorú citujem v knižke Homo scribens, a práve cez ňu sa usilujem ironizovať celé to obdobie, aj samého seba. Šéfredaktora Kultúrneho života, bol ním vtedy básnik Ján Kostra, zaujala najmä moja formálna dokonalosť. Neskôr mi rozprával, že dokonca zatelefonoval na Nižšiu strednú školu v Žiline a overoval si, či sa nestal obeťou mystifikácie. Riaditeľ školy Ján Janko ho ubezpečil, že existujem a že som práve napísal hymnu školy.“
- 1954–maturuje na Jedenástročnej strednej škole v Žiline.
- 1959–končí štúdium slovenčiny na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave.
- 1957–v októbri, ešte ako študent vysokej školy, nastupuje na miesto redaktora vo vydavateľstve Mladé letá.
- 1958–v apríli vychádza štvrté číslo Mladej tvorby s jeho manifestmi Bude reč o preklade, Bude reč o literatúre pre deti a so skladbou Hra pre tvoje modré oči.
„Koncom roka 1957 sme – štyria básnici – dali dohromady trnavskú skupinu. Ja som bol síce Žilinčan a prihováral som sa skôr za názov 4:0, ale traja ďalší – Ondruš, Mihalkovič a Stacho – boli z Trnavy a prehlasovali ma. Ďalší Trnavčan, náš starší básnický kolega Miroslav Válek, pracoval vtedy ako redaktor v Mladej tvorbe – zrejme na jeho príhovor nám šéfredaktor Milan Ferko dal na vystúpenie k dispozícii celé číslo. Zaviazali sme sa dodržať všetky rubriky – aj rubriku Nové hlasy. Vybrali sme si do nej z redakčnej pošty poviedku Ruda Slobodu Do toho domu sa vchádzalo širokou bránou. Bol od nás iba o málo mladší a bola to jeho prvá poviedka. Debutoval v našom čísle a stal sa tak vlastne piatym členom trnavskej skupiny.“
- 1958–v októbri ho prepúšťajú z vydavateľstva Mladé letá. Do väzenia ide jeho otec.
„Nahnevali sme – starých – a podhodili nás cenzúre. Vtedy fungovala ako tzv. predbežná cenzúra – Štátny tlačový dozor. Ten číslo tesne pred vyjdením zastavil a polovicu sadzby (vrátane básnického manifestu) nechal rozmetať. To nebolo všetko – zadržanými materiálmi sa zaoberalo Predsedníctvo Zväzu slovenských spisovateľov aj ÚV KSS. Dali si na nás vyhotoviť okolo dvadsať posudkov – zastal sa nás iba Milan Rúfus. Ako ľudia sme sa ocitli pod drobnohľadom moci. Po krátkom politickom odmäku bol práve rok 1958 rokom nového prituhnutia, na všetkých pracoviskách sa konali politické previerky. Mňa vyhodili z Mladých liet a v žilinskom monsterprocesse Kauzál a spol. zavreli môjho otca.“
- 1959–vychádza knižná verzia Hry pre tvoje modré oči. Vzápätí ide 10 000 výtlačkov tejto knihy do šrotu.
- 1960/
- 1961–roky „oravského pobytu“. Feldek pracuje ako redaktor závodného časopisu vo fabrike na televízory v Nižnej na Orave.
„Za pobyt vo výrobe sa rávalo aj to. Na Orave som sa šťastne zamiloval – nestáujem sa teda na to, že ma tam život zavial.“
- 1962–15. septembra sa Ľubomír Feldek sobáša s Oľgou.
- 1961/
- 1973–Feldek je spisovateľom na tzv. „voľnej nohe“ alebo, ako sa zvyklo písať, „v slobodnom povolani“.
- 1973/
- 1986–pracuje ako vedúci redaktor oddelenia pôvodnej a prekladovej poézie vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ a súčasne v rokoch 1976–1980 ako dramaturg divadla Poetická scéna v Bratislave.
„Do roku 1973 som bol na voľnej nohe, ale po Stachovej havárii som sa stal vedúcim redaktorom vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Mal som vtedy zvláštnu pozíciu. Všeobecne ma pokladali za protekčného básnika, kamaráta Miroslava Válka, ministra kultúry. V roku

1979 som sa stal zaslužilým umelcom – a v tom istom roku dokonca aj členom strany. Nie že by som to potreboval. Potreboval to Válek. Zvykol hundrávať: – Pezlár má celý stranicky aktív a ja som proti nemu sám. Každú chvíľu chcete, aby som niekoho podržal, ale do strany nie je ochotný vstúpiť nikto. Vedúci redaktori by mali byť v strane –. Prihlášku do strany vtedy – po skúsenostiach zo šesťdesiatych rokov – len zriedkavo ponúkli intelektuálovi. Platila zásada, že na každého intelektuála musí vstúpiť desať robotníkov. Válek si ma jedného dňa zavola a spustil: – Vieš, aká to bola pre mňa robota, aby som získal pre teba prihlášku? Už desať robotníkov v Slovnafte kvôli Tebe muselo vstúpiť – a ty to stále nechceš podpísať! – Prišlo mi tých desiatich robotníkov ľúto a podpísal som to.“

1986/

1989 – opäť spisovateľ „na voľnej nohe“, teda „v slobodnom povolaní“.

„V roku 1986, po výtrznosti v čítarni Červený rak, ktorú moja žena opisala v poviedke Keď muži jubilujú, sa objavila u riaditeľa vydavateľstva Slovenský spisovateľ tajomná komisia, ktorá si nechala predkladať len dokumenty z redakcie poézie, a ako výsledok jej bádania mi riaditeľ oznámil, že si mám vybrať medzi redaktorskou prácou bez verejných aktivít alebo verejnými aktivitami bez redaktorskej práce. Vybral som si to druhé. V ZSSR bol Gorbačov, u nás vládla nehybnosť. Na zjazde Československého zväzu spisovateľov na Dobříši som ten rozdiel pomenoval slovami: – Srdce socializmu tľče v Moskve, ale my zrohovatieme v jeho kopyte.“

1989 – v januári protestuje proti zatknutiu Václava Havla, podpisuje manifest Niekoľko viet, protestuje proti zatknutiu členov tzv. Bratislavskej päťky, spoluzakladá občianske hnutie Verejnosť proti násiliu.

„15. januára 1989 v Prahe zavreli Václava Havla. 20. januára sa konala v Bratislave premiéra hry Volкера Brauna Večný mier, zúčastnil sa na nej aj autor. Po premiére sme sedeli v klube spisovateľov a vravím mu. – Ty si dramatik, ja som dramatik – a náš kolega dramatik Havel je vo väzení. Nebudeme proti tomu protestovať? – Volker Braun hneď súhlasil, a tak som šiel k telefónu a vyžiadal som si z pošty spätné volanie, aby som mohol odoslať telegram. Kým sa pošta ozvala, díval som sa na hercov okolo Volкера Brauna a pomyslel som si – napracovali sa, urobili krásne predstavenie, a teraz im ho zakážu. Ozvala sa pošta, nadiktoval som protest a podpísal som sa podeň iba sám. Braun ma zďiaľky sledoval, a keď som položil slúchadlo, vyskočil, pribehol ku mne a kričal, že nepočul svoje meno. – Nepodpísal si ma? – Ja na to, že nie. – Ty protestuj z Berlína. – Na druhý deň odcestoval – a o dva dni na Československý zväz spisovateľov, kde sa protesty zhromažďovali, skutočne prišiel protest z Berlína.“

1990 – od mája do konca roku vedúci redaktor týždenníka Ahoj, Európa, ktorý vychádza ako príloha denníka Verejnosť.

1992 – 29. októbra začína sa súdny proces medzi Feldekom a vtedajším ministrom kultúry Slobodníkom, ktorý vraj „našiel“ v básnikovej metafore „o objati sa eštébáka s esesákom“ čosi na seba.

1995 – v auguste sa Feldek sťahuje aj s rodinou do Prahy.

„Prečo som odišiel do Prahy, to je na dlhé rozprávanie, to si nechajme na inokedy. Žiť v Prahe je celkom príjemné. Zvládol som aj písanie divadelných hier po česky. V Divadle Jiřího Grossmana sa momentálne hrá moja Sněhová královna, v Divadle na zábradlí a v Klicperovom divadle v Hradci Smrť v ružovom, v Divadle S+H Hurvínkovo okno, v Městskom divadle v Karlových Varoch a v Slováckom divadle v Uherskom Hradišti Pápěrnice, tažisko mojej práce je na Slovensku. Už napríklad len preto, že sa nikdy nezabavím drogy zvanej básnický preklad.“

V Slovenskom spisovateľi mi vyšla zbierka Milovanie v pokročilom veku, chystám preň knihu Prekliata trnavská skupina. Zvolenské divadlo mi uvádza hru Hraj, noha, a ty, druhá, tancuj! Študujú už ďalšiu – Z dreva vyrezané. Pre Hviezdoslavovo divadlo pišem parafrázu Hájnikovej ženy, pre divadlo Cyrano, ktoré uvádza môj Žltý balónik, novú verziu Metafory... Nemá to chybu. Dokonca ani to nie je chyba, že si to skoro nikto nevšima. Musel som v Slovenskom spisovateľi vydať za posledných pár rokov svoje výbery z Goetheho, Heineho, anglického nonsensu, Puškina, Morgensterna, Apollinaire – aby konečne vstúpil do kultúrneho vedomia Rimbaud. Je to výzva, ktorá mi na staré kolená nedáva šancu odpočívať. Asi to osud tak chcel, že za to, aby som smel vrhať svoj obraz na hladinu slovenskej kultúry, musím platiť osobnou neprítomnosťou.“

(Prevzaté z monografie Reného Bilika L'UBOMÍR FELDEK, Kalligram, Bratislava 2000)

Bibliografia tvorby pre deti Ľubomíra Feldeka

POÉZIA: Hra pre tvoje modré oči (1959), Telefón (1963), Novoročné pozdravy (1964), Kolesá, krúťte sa! (1966), O hluchej babke a vnúčikovi Zlatúšikovi (1967), Hlava, ktorú som mal vtedy (1967), Stratený zverinec (1968), Kuchárska kniha pre deti (1968), Škorec výletník (1970), Kto to mamke pomáha (1970), Hviezdičková rozprávka (1972), Na motýľích krídlach (1973), Jantárový svet (1977), Veselý album zvierat (1979), Päť detektívov (1982), Papagáj Columbus znovu objavuje Ameriku (1991).*

PRÓZA: Zlatúšik (1965), Zelené jelene (1968), Rozprávky na niti (1970), Zvířecí báje (1970), Kúzelník a kvetinárka (1972), Kocúr a jeho chlapec (1972), Modrá kniha rozprávok (1974), Zelená kniha rozprávok (1983).

VÝBERY Z POÉZIE A PRÓZY: Kvet alfabet (1976), Lapajova šľapaj (1983), Poď sa so mnou hrať (1985).

HRY: Botafogo (1967), Botafogo v čižmách (1971), Hra, v ktorej sa spí (1972), Dnes vám hráme v zlatom ráme (spolu s Oľgou Feldekovou, 1974), Botafogovo bohatstvo (1976), Päťkrát Botafogo (1978), Pápeřnice (1997)*, Hurvínkovo okno (1997)*, Sněhová královna – Snow Queen (2000)*.

FILMOVÝ SCENÁR: Perinbaba (1984).

PREKLADY: F. Hrubín: Celé dni sa hrávame (1963), V. Nezval: Veci, kvety, zvieratka a ľudia pre deti (1968), S. Maršak: Kolotoč (1968), Povešť o krásnej Ašme (epos národa Sani – spolu s A. Doležalovou, 1971), D. Stefanov: Slniečné prasiatka (1976), K. J. Erben: Kytica (1977), V. Nezval: Zázrak dúhy (1984), R. Desnos: Spevobájky a spevokvety (1983), Koľko jahôd rastie na mori (výber z anglickej nonsensevej poézie, 1991).

CENY A VYZNAMENANIA:

1967 – Cena vydavateľstva Mladé letá za knihu Hlava, ktorú som mal vtedy a O hluchej babke a vnúčikovi Zlatúšikovi.

1968 – Cena vydavateľstva Mladé letá za knihu Zelené jelene.

1971 – Cena vydavateľstva Mladé letá za preklad Povesti o krásnej Ašme.

1973 – Cena Fraňa Kráľa.

1974 – Cena vydavateľstva Mladé letá, Cena zväzu slovenských spisovateľov.

(*Uvedené podľa informácie autora.)

Jediná a jedinečná

Rozhovor s Klárou Jarunkovou

■ Patríte ku generácii, ktorá na začiatku 60. rokov s absolútnou tvorivou suverenitou dokázala, že literatúra pre deti a mládež je legitímnou súčasťou národnej literatúry. Vy osobne ste dokonca dosiahli ešte čosi navyše; prostredníctvom vašich diel, ich nespočetných prekladov sa svet dozvedel o existencii našej národnej literatúry. Vzácnne pritom je, že tento ohlas ste nezískali lacným, bestsellerovým typom literatúry, ale náročnou umeleckou správou o psychickom univerze detského sveta. Dôkazom toho sú i rôzne ceny a pocty, ktoré sa vám v zahraničí dostali, medzi nimi aj dve ceny národné – talianska a nemecká. V tejto súvislosti ma osobne mrzí, že v čase, keď vynakladáme značnú energiu na popularizáciu našej literatúry vo svete, neuvedomujeme si, že doma máme autorku, ktorú svet nielen pozná, ale aj rešpektuje. Naozaj, ako sa zo slovenského autora stane spisovateľ, ktorého knihy čítajú v Taliansku, Nemecku, Holandsku, Švédsku, USA, Švajčiarsku, Rakúsku, Fínsku, Rusku, Ukrajine, Maďarsku, Poľsku, Bielorusku, Slovinsku, Srbsku, Chorvátsku, Dánsku, Litovsku, Estónsku, Bulharsku, Tadžikistane, Anglicku, Rumunsku, Austrálii, Novom Zélande, Gruzínsku, Macedónsku?

K prvým riadkom prvej polovice prvej otázky z rozhovoru, ktorý práve začíname, vlastne nemám čo povedať. Hlavne nemám na čo odpovedať, lebo tie riadky nie sú otázkou. Sú konštatovaním, úvodom, veľmi priaznivým zhodnotením mojej tvorby, aké som nevelmi bola zvyknutá čítať na stránkach našej domácej tlače. Ale zas čo nebolo tu, bolo inde. A teraz, po desaťročiach sa

všetko pekne vyrovnáva. Pravdaže, mám z toho radosť. Ale už takú pokojnú, trošku ľahostajnú. A ako sa zo slovenského autora stane spisovateľ, ktorého čítajú aj inde vo svete? Nevieť ani zrátať, koľkokrát a kde všade som dostala túto otázku a dodnes na ňu neviem odpovedať. Receptu niet, aspoň ja ho nepoznám. Ja som len písala, najlepšie, ako som vedela. Nikdy som pri svojej osamelej práci nemyslela na to, čo s knihou bude, kam pôjde, nikdy som ani vo sne neshahala po svetovosti. Dnes však viem, že hlavné je nikoho z cudziny nenapodobňovať, hlavná je vernosť sebe, svojej vlastnej duchovnej podstate.

■ Je to povedané trochu všeobecne, najmä ak si uvedomíme, že ne jeden autor takéto kritéria spĺňa, a predsa nie je svetový, no trebárs.

Veľmi dôležitá je tiež odvaha dotknúť sa tém ťažkých, zložitých, všeľudských, ako je napríklad dospievanie. Trvá síce krátko, razantne však určuje smer budúceho života. Možno aj preto je táto téma úzkym profilom skoro vo všetkých národných literatúrach.

■ Vráťme sa však domov a do času, ktorým som začal náš rozhovor. Debutovali ste roku 1960 knižkou Hrdinský zápisník, ktorá sa okamžite stala literárnou udalosťou a dnes je už kultovou knihou tzv. generácie detského aspektu. Jej vydanie pripomína blesk z jasného neba. Autorka, ktorá dovtedy pre deti nenapísala ani riadka, vydala knihu s úplne iným poňatím, než bolo všetko, čo jej predchádzalo. Čo vás vlastne priviedlo na myšlienku písať pre deti?

Konkrétny zážitok jednej zimnej fujavice, v nej bujará veselosť detí, čistá radosť z pohybu v snehových oblakoch a uprostred toho božského virvaru moje vlastné, od radosti temer nepríčetné dieťa.

■ **Autor píšuci pre deti, či si to chce priznať alebo nie, je bytostne naakumulovaný detstvom, jeho fluidom, ľuďmi a ich životnými údelmi. Povedzte, aké bolo vaše detstvo a čo sa z neho premietlo do vašich umeleckých projekcií?**

Moje detstvo ... nerada o tom hovorím, tak ako som nerada a len celkom výnimočne vpúšťala do svojich kníh najťažšie traumy z raných rokov svojho života. Nemala som ešte ani osem rokov, keď mi umrela mamička. A to nielen mne, aj mojím štyrom, z toho trom odo mňa mladším súrodencom. V jednu januárovú noc prišiel z Podbrezovej otec so svojou sestrou Františkou do veľkej izby na mojej rodnej červenenskalskej pošte a plačúci nám oznámili nešťastnú správu. Deti čušali schúlené pod perinkami, len ja – spomínali starší – som podišla k stolu a spýtala sa ich, zarmútených, čo teraz bude s nami. Myslím, že v tej chvíli sa to, o čom sa zvykne hovoriť ako o bezstarostnom, šťastnom detstve, v mojom živote skončilo. Zakódovalo sa mi doň čosi cudzie, akási neistota, starosť a obava o mladších súrodencov. Niežeby sa nebol mal kto o nás starať, to nie. Vzorne a verne nás vychovávala otcova sestra Františka. Ale to napätie, ten strach, čo sa usadil v detskej duši, sa nepominuli ani v dospelosti. A čo z toho sa dostalo do mojich kníh? Nuž málo, málo zo skutočných zážitkov, z toho, čo som naozaj žila. Ale veľa, ak nie všetko z toho, čo som v živote nemala a po čom som nesmierne a beznádejne túžila. To sú tie moje dobré rodiny, láskavé prístavy, nedobytné pevnosti a v nich spoľahliví príbuzní, milujúce matky. Tak akosi to bolo pri tom písaní. A možno aj inak, kto to môže presne vedieť, keď tvorba je proces skrytý, hodne tajomný, do ktorého často ani sám tvorca jasne nevidí.

■ **Po knižkách *Deti slnka* (1962) a *Zlatá sieť* (1963) ste vydali knihu *Jediná* (1963), ktorou ste si objavili svoj tematický priestor – križovatky detstva a dospelosti. Jedinčnosť tohto objavu nie je, pravdaže, v jeho tematickosti, ale v schopnosti inkarnácie do sveta dieťaťa a v autentickej výpovedi o jeho rozmeroch či vlastne hĺbkach. Vy a Jaroslava Blažková ste po mnohých rokoch, ktoré uplynuli od Rázusovho Maroška, Ondrejovovej Zbojníckej mladosti a Bodenekovej Ivkovej bielej matere, uviedli znova do literatúry jedno z najzložitejších vývinových štádií človeka. Hovorím človeka, nie dieťaťa, hoci práve ono je hlavnou hrdinkou knihy. V tejto súvislosti rád poznamenávam, že ste sa vyhli konvenciám tzv. čítania pre dievčatá a napísali ste prózu s univerzálnou čitateľskou percepciou. Čo si, prosím, myslíte o pokusoch, najmä edičných, označovať túto knihu nálepkou tradičného dievčenského čítania?**

Nuž kto si prečítal iba na záložke prvého vydania *Jedinej* v Slovenskom spisovateli, že je to čítanie pre dievčatá alebo dokonca dievčenský román, nech si ten názor ponechá. Keď si však prečíta aj knihu (a *Jediná* má ozaj mnoho vydání, a teda aj mnoho čitateľov), dozvie sa, že je to celkom inak. Za tým záložkovým textom sa skrýva taká smiešne-smutná historka. Prvým redaktorom tejto knihy bol totiž hodne starší pán (inak vynikajúci, taký „národný“ redaktor), ktorý mal prvý raz v ruke – nuž na tie časy určite – nezvyčajný text a ktorému ani obsah knihy nebol bohvieaký blízky. Čo som sa len natrápila s veľkomestským jazykom, kým som ho uchránila pred folklórnymi irečitosťami pána redaktora. Záložku som však už nekontrolovala. Prekvapila ma potom trochu nepríjemne, ale bola mi aj smiešna. Nuž a čo sa knihe stalo? Nič. Málokto vydavateľa záložku prevzali. *Jedinú* najprv prečítali a potom si o nej utvorili mienku.

■ **Jedným zo znakov generácie detského aspektu, najmä v realizácii jej básnic-**

kých reprezentantov Lubomíra Feldeka a Miroslava Válka, je akcentovanie hry ako poznávacieho fenoménu. Je zaujímavé, že vy osobne ste tomuto fenoménu nepodľahli a uvzato ste si presadzovali vlastný model modernizmu, spočívajúci v dôslednom vnímaní literatúry pre deti a mládež ako fenoménu spoločenského. Váš hrdina je súčasťou spoločensko-sociálnych väzieb a zároveň je aj ich oponentom. V Jedinej, ale najmä v ďalších dvoch excelentných dielach *Brat mlčanlivého Vlka* (1967) a *Tulák* (1973) sa tento hrdina s nimi konfrontuje, a tým manifestuje svoju mravnú identitu. Povedzte, prosím, o čo vám šlo, keď ste písali tieto prózy?

Určite mi šlo o fenomén spoločenský a určite mi šlo o oponentúru k nemu právom čistého, neskriveného pohľadu mladosti na etiku, deformácie, realitu tých čias. Slovom, na život. Aby sa s ním mladý hrdina konfrontoval a v tej konfrontácii si vytváral vlastnú mravnú identitu, podľa možnosti čistejšiu, ako bolo vtedy v kraji zvykom. A ako je, žiaľ, v kraji zvykom i dnes. Tak akosi to bolo v zámere. Keď som však tie prózy už písala, šlo mi celkom určite hlavne o to, aby som ich napísala dobre, presvedčivo, bez pretvárinky, autorskej arogancie a neomylného poučovania.

■ Na začiatku 90. rokov niektorí exiloví literárni kritici považovali štyridsať rokov našej literatúry za obdobie umeleckej stagnácie, ba dokonca vedomej kolaborácie s ideológiou totalitného komunistického režimu. Samozrejme, že takýmito paušálnymi hodnoteniami preukázali, keď už nič nie iné, tak aspoň svoju nezorientovanosť v našej zložitej realite. Veď napríklad vaše prózy, konkrétne *Tulák*, už len tým, že ich hrdinovia odmietajú schizofrenický životný štýl dospelých, dostávajú sa do kolízie s existujúcim spoločenským systémom. Naozaj, prečo ste po celé tie roky nevyužili možnosť rozísť sa s týmto systémom, emigrovať, a ži-

li ste, už ako renomovaná autorka, naďalej tu medzi nami?

Názory kritikov – a to nielen exilových – samozrejme majú vychádzať zo znalosti skúmaného predmetu, v tomto prípade štyridsaťročia našej literatúry. Ak ktokoľvek vyslovuje kritické názory bez poznania veci, nuž tie názory nemajú cenu a netreba si ich všímať, alebo – ak to stojí za to – treba s nimi polemizovať. My, čo sme tu vtedy žili a pracovali, vieme že dosť bolo toho, čo umeleckú tvorbu dusilo a obmedzovalo, dosť, ak nie až priveľa, bolo aj kolaborácie či už vedomej, alebo malej, účelovej (každý mal deti a chcel ako-tak slušne žiť), určite však to nebolo obdobie dákej výraznej umeleckej stagnácie. Nepriazeň mocných – známa vec – tvorbe neškodí (tvorcovi možno, ale tvorbe nie). Priveľká priazeň mocných však tvorbe škodí určite. To jasne ukážu aj dejiny literatúry, keď raz k nim niekto serióznejšie pristúpi, aby spravodlivo usporiadal sprehádzané hodnoty nielen našich minulých, ale už aj našich súčasných dní.

■ Vráfme sa, prosím, k emigrácii. Po roku 1968 odišiel Ladislav Mňačko, odišla Jaroslava Blažková, odišli ďalší autori. Ich odchod bol zaiste heroickým protestom proti tomu, čo sa tu stalo, i tomu, čo sa tu bude diať. Kto však kedy rozsúdi, čo bolo väčšou odvahou. Či odísť a tak spretráhať korene so svojím kultúrnym genofondom, čo pre talentovaného tvorca je niekedy až osudová tragédia, alebo zostať a v medziach svojich ľudských možností vzdorovať mocným a ich tisícokrakým rafinovanostiam.

Ja osobne som na možnosť emigrovať nikdy ani len nepomyslela. Nebolo to pre zápečníctvo, veď cestovala som dosť, trocha som sa vo svete zorientovala; jasne som si uvedomila, že nikde inde ako doma žiť nemôžem. Ako by som inak mohla napísať Tuláka, ktorého ste spomenuli, alebo hociktorú, ba vlastne každú zo svojich kníh. Sirény síce sladko spievali: ostaneš, budeš sa mať lepšie, ibaže kde a ako by som sa mohla mať lepšie bez domova?

■ Medzi kritikmi ste zafixovaná ako autorka spoločenskej prózy pre mládež, k čomu ste ostatne prispeli aj vy sama, keď ste v známom rozhovore s Jánom Poliakovom poznamenali, že tvorba pre deti nie je vaším odborom. Myslím si, že táto poznámka bola len výrazom vašej príslovečnej skromnosti a že v skutočnosti suverénne ovládate i tvorbu pre túto vekovú kategóriu. Potvrдили ste to jednak svojím debutom, ale i radom ďalších miniatúr, ktoré nasledovali po knižočke O jazýčku, ktorý nechcel hovoriť. Prôzičky O psovi, ktorý mal chlapca, O Tomášovi, ktorý sa nebál tmy, ale predovšetkým miniatúra O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku, sú výnimočnými textami, ktoré môže napísať len autor dokonale rozumejúci dieťaťu. Mimochoďom, stále trváte na tom, že tvorba pre deti nie je vaším odborom a že pre deti píšete – ako ste sa boli vyjadrili – „skôr len tak, pre potešenie?“

Áno, „malé“ detské knihy som naozaj písala „len tak pre potešenie“, pre ten svet, do ktorého človek musí vojsť (oddýchnuť si od „normálnej“ knihy), ak chce byť s detičkami a niečo im porozprávať, zaujať ich. V čase, keď tieto knižky vznikali a slovenská detská literatúra búšila na dvere literatúry veľkej, omieľala sa medzi teoretikmi taká myšlienka, že deťom možno hovoriť všetko a o všetkom (myslelo sa, samozrejme, na výsostné záležitosti dospelých). Ja som s tým hlboko nesúhlasila. Zdôvodňovať príčiny by si vyžiadalo priveľa priestoru – ide o psychológiu dieťaťa a pradivo detského sveta vôbec. Slovom ide o veci veľmi vzácne. Písať pre malé deti som vtedy i dnes považovala za náročnejšie ako písať si len tak pre polo- alebo úplne dospelých. Ja som totiž na písanie potrebovala vždy úplnú slobodu. Keď som knihu začínala, ešte som nevedela, pre koho bude, alebo v ktorom vydavateľstve vyjde. A tie knihy pre malé deti, ten pohyb v ich svete musel prijať mnohé obmedzenia, ak sa nechcel stať dupotom slona v porceláne. A hneď bolo po absolútnej slobode. Tak som ja vnímala tvorbu pre malé deti. Kto to nechce uznať, nech mi aspoň uverí. Tých kníh je šesť a nepísali sa ľahko. Ale radosti pri nich bolo dosť.

■ Boli ste dlhoročnou organizátorkou združenia Priateľov detskej knihy. V bývalom Československu ste sa ako najzávažnejšia autorita dvoch národných literatúr pre deti a mládež stali prezidentkou československej sekcie IBBY. Dnes ste, myslím na škodu veci, mimo tohto diania. Necítite sa už byť autoritou, alebo slovenská sekcia IBBY, medzinárodného združenia pre detskú knihu, nepredstavuje dnes takú autoritatívnu inštitúciu, pre ktorú by bolo hodné obetovať čas a energiu?

Ale ja vôbec nie som mimo tohto diania. Vzdala som sa síce funkcií, pretože – a to o mne dobre vedia všetci moji spolupracovníci a súputníci na ceste za dobrou detskou knihou – som vždy hlásala nutnosť ge-

neračnej výmeny na všetkých dôležitých postoch. Generácia starých rodičov je síce pre deti veľmi významná, pri medzinárodných i domácich veslách by však mali byť ľudia mladší. Skúsení, vzdelaní, energickí a vo fachu známi. V tomto zmysle som sa usilovala pôsobiť na chod našej organizácie už vtedy, keď som ešte bola jej predstaviteľkou. Len tak na margo: prezidentka čs. sekcie IBBY bola jediná funkcia, ktorú som zastávala, potom už len po revolúcii ma na štyri roky zvolili za predsedníčku Klubu nezávislých spisovateľov.

■ **V prvej polovici 90. rokov prebehla v Bibiane anketa o súčasnej slovenskej detskej literatúre, o situácii, v ktorej sa nachádza, o dielach, ktoré ju zvierohodňujú. Dovoľte, aby som sa na záver spýtal aj vás: Čo vás z pôvodnej tvorby pre deti a mládež 90. rokov oslovilo, pripravilo vám umelecký zážitok a súčasne vás vyprovokovalo k zamysleniu sa nad jej poslaním?**

V mojom vedomí, pravdaže, žije niekoľko významných mien a tiež diel z tejto oblasti, komplexným obrazom to však nazvať nemožno. Informovanosť o nespočetných vydavateľstvách je na škodu veci zlá a neúplná, denníky dávno opustili kultúrny zvyk oznamovať, aké knihy v týždni alebo aspoň v mesiaci vyšli. Ťažko sa potom orientovať, čo si prečítať a čo nie. Navyše, človek je už taký, keď má svoje roky a má aj vytríbené čitateľské návyky, číta podľa svojich záujmov, pravdaže, knihy pre dospelých. Mienim sa však polepšiť. Po prvé preto, že mi čosi v tom mojom čítaní chýba, po druhé ma na tom výlete asi všeličo aj poteší a po tretie, vkročím opäť dobre pripravená do farebného obrazu, v ktorom som donedávna bola ako doma...

Za rozhovor ďakuje ONDREJ SLIACKY
(1997)

BIBLIOGRAFIA KLÁRY JARUNKOVEJ

PRÓZA:

Hrdinský zápisník (1960), Deti slnka (1962), Zlatá sieť (1963), Jediná (1963), O jazýčku, ktorý nechcel hovoriť (1964), Brat mlčanlivého Vlka (1967), Pomstiteľ (1968), Pár krokov po Brazílii (1972), Tulák (1973), O psovi, ktorý mal chlapca (1974), Tiché búrky (1977), Horehronský talizman (spoluautor Július Chudík, 1978), Stretnutie s nezvestným (1978), O Tomášovi, ktorý sa nebál tmy (1978), Obrázky z ostrova (1979), Čierny slnovrat (1979), Kde bolo, tam bolo (1980), O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo (1983), O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku (1984), Dedko a vlk (1989), Nízka oblačnosť (1993).

HRA:

Čierna hodinka plná divov a fantázie (1961).

KLÁRA JARUNKOVÁ sa narodila 28. apríla 1922 v Červenej Skale (súčasť obce Šumiac), na gymnáziu v Banskej Bystrici maturovala roku 1940. V rokoch 1940–1943 pôsobila ako učiteľka na detvianskych lazoch Korytárky, v rokoch 1943–1947 bola úradníčkou na bratislavskej radnici, v literárnej redakcii Čs. rozhlasu pracovala v rokoch 1953–1954, v rokoch 1954–1984 bola redaktorka satirického časopisu Roháč. Od roku 1984 sa venuje výlučne literárnej tvorbe. Jej diela vyšli takmer v tridsiatich jazykoch.

Prísady ľudskosti

Rozhovor s Máriou Ďuričkovou

Bolo krásne slnečné odpoľudnie, keď som sa vybrala na návštevu k jubilujúcej spisovateľke. Najkratšia cesta k nej na Vlčkovu ulicu v Bratislave ma viedla do kopca po strmých schodoch. Na ich začiatku sa ma zmocnila z detstva zafixovaná chuť spočítať ich, no už po prvých stupienkoch ju zahnal iný obraz v mojej mysli. Tie schody sa mi odrazu stali symbolom životnej púte spisovateľky. Spomenula som si na slohovú prácu Marky Pieckovej zo Zvolenskej Slatiny, ktorou si vybojovala možnosť študovať, na utrpenie učiteľky Márie Masarykovej, ktorá v otvorenom masovom hrobe po oslobodení našla aj svojho manžela, na spisovateľku Máriu Ďuričkovú, ktorá bola takým častým hosťom Slovenského rozhlasu, ako často vychádzali jej knihy. Ba ešte častejším, lebo jej rozprávkové hry boli a sú ozdobou nedelného ranného vysielania pre deti. Jej knižky s venovaním som si starostlivo odkladala a dnes ich ponúkam svojim vnúčatám ako ovocie s vitamínmi podporujúcimi zmysel pre krásu, dobro, spravodlivosť i lásku. A odporúčam ich do každej rodiny ako abecedu človečenstva.

Kráčajúc zadychčaná po schodoch som uvažovala, kde brala táto osamotená žena energiu na to ustavičné stúpanie, prerušované len nanúteným odpočinkom. Povzbudzovali ju ocenenia? Získala päť vydavateľských cien Mladých liet, Cenu Fraňa Kráľa, Cenu Zväzu slovenských spisovateľov, Cenu v medzinárodnej súťaži Pre deti atómového veku, Európsku cenu za detskú literatúru provincie Di Trento v Taliansku, dve knihy sú zapísané na Čestnej listine H. Ch. Andersena. Napriek tomu, že čerpala vždy z národných prameňov (alebo práve preto?), jej knihy boli preložené do 21 jazykov.

Nie, nie ocenenia sú meradlom spisovateľovej práce, nie počet knižiek, dokonca ani nie ich čitateľská úspešnosť. To spisovateľka vedela, a asi preto tak sústredene šla svojou cestou (možno tou dobšinskovsky – rozprávково najťažšou) a prostredníctvom svojich kníh viedla nepretržitý dialóg s deťmi.

Vedela som, že táto prvá dáma slovenskej rozprávky (týmto titulom jej nechcem uprieť iné literárne úspechy) mi nepríde otvoriť dvere domu. Podá mi kľúč cez okno, ako to v poslednom čase robieva, lebo schody už vyčerpávajú jej fyzické sily. Sila ducha však prekonáva únavu z rokov. A vďaka tomu môžem čitateľom Bibiany ponúknuť tento rozhovor.

■ Pani Ďuričková, zdá sa mi, že ste do literatúry vstupovali váhavo. Povzbudila vás k tomu redakčná práca, alebo ste už s tvorivými zámermi prišli po vojne do Bratislavy?

Pôvodne som sa vôbec nechystala na spisovateľskú dráhu. Mala som svoj malý učiteľský svet, zakaždým niekde na vidieku, popri školskej práci som pracovala v miestnej kultúre. Okrem toho sme si s kolegom Vojtechom Masa-

rykom založili rodinné hniezdo, do ktorého sa nám narodil synček Janko... Lenže prišla vojna a pustošila. V Povstaní mi za najtragickejších okolností zahynul manžel, čo ma poznačilo na celý život. Potom ma prikvačila zdĺhavá choroba, v dôsledku ktorej som musela zanechať milované učiteľovanie. Zrútil sa môj malý svet.

Keď som sa zdravotne ako-tak pozbierala, uchýtila som sa v redakcii detských časopisov

a neskôr vo vydavateľstve pre deti a mládež. Tam som sa pomaličky spamätávala zo svojej traumy a hľadala som novú náplň pre svoj vykradnutý život. Začala som písať veršiky a rozprávky pre deti, uverejňovala som ľudové povedačky, bájky a povrávky. Deti čítali moje texty, páčili sa im a mne sa páčilo medzi deťmi. Tak som sa priživovala na detskej veselosti a optimizme, ceruzka a papier sa mi stali liekom a ja sama sebe terapeutom. Tú cestičku objavili predomnou už iní. Bulharský spisovateľ Jordan Radičkov hovorí: „Literárna tvorba, to je úkryt pre raneného.“ A básnik Ján Kostra píše: „Včely písmeniek / na všetku bolesť sveta našli liek.“

■ **Vydavateľstvo pre deti a mládež sa na dlhý čas stalo vašim druhým domovom. Na ktorú redakčnú spoluprácu a s ktorými spisovateľmi si rada spomínate?**

V čase centrálného vydávania detskej literatúry sústreďoval sa všetok mozgový trust detskej literatúry okolo vydavateľstva Mladé letá, takže sme sa všetci poznali a navzájom sme spolupracovali. Dodnes sa všetci viac-menej poznáme. Je to komunita osobností, skvelých ľudí a výborných odborníkov. Aby som sa náhodou nedotkla niekoho, ak by som ho tu neuviedla, sústredím sa iba na tých, čo nás už opustili a pozerajú na nás z nebeského obloka. Nuž teda:

Nezabudnuteľná dvojica Janko Poliak a Zlatko Klátik.

Vážené panie Mária Rázusová-Martáková a Maša Haľamová.

Dve družné Margitky: Valehrachová a Příburová.

Rozšafný a elegantný Ludo Zúbek.

Veselé panie Krista Bendová a Elena Čepčeková.

Vlastne, keď na to pozerám, aj tento výpočet mojich nežijúcich živých je neúplný – tak prosím všetkých o prepáčenie...

■ **Vy ste už mali svoje prvotiny za sebou, keď v roku 1959 vstúpil do literatúry pre deti Ľubomír Feldek (Hra pre tvoje modré oči) i Miroslav Válek (Kúzla pod stolom) a dali jej nový smer, vytvorili nový typ komunikácie na linke básnik – dieťa. Ako ste to vnímali vtedy a aký význam tejto poetike pripisujete dnes?**

Bežali päťdesiate roky a my pracovníci na úseku detskej literatúry sme si čoraz naliehavejšie uvedomovali, že sa dovtedajší spôsob prezentácie detskej literatúry prežil a žiada sa čosi nové. A tak vydavateľstvo Mladé letá, v zmysle virtuálneho príkazu doby, vypísalo súťaž, ba nielen jednu, ale hneď dve: najprv súťaž na leporelo a o rok nato súťaž na poviedku zo súčasnosti. Obe súťaže priniesli významné výsledky. V súťaži na leporelo vyriešil nové slovo Ľubomír Feldek básnickou skladbou Hra pre tvoje modré oči. V súťaži na poviedku vyvolala pozornosť Klára Jarunková rukopisom Hrdinský zápisník a mimo pozornosti neostala ani moja poviedka My z ôsmej A.

Tie súťaže priniesli nový typ komunikácie medzi autorom a dieťaťom. Už nie autor hovoril o deťoch dospelým hlasom, ale samotné dieťa uplatňovalo svoje detské videnie a chápanie sveta. Samo dieťa hovorilo o sebe a sebe vlastným jazykom, ktorý sa nevyhýbal ani slangu.

Hra pre tvoje modré oči vyšla už v roku 1959, prozaické dielka o rok na to. A takmer súčasne s nimi sa vyrobili ďalšie – Eleonóra Gašparová: Jurkove obrázky, Jaroslava Blažková: Ohňostroji

pre deduška, moja Danka a Janka. A potom dieťa ako na bežiacom páse: Ahoj, prvá trieda! Tóno, ja a mravce, Brat mlčanlivého Vlka, Stíhač na galuskách, Jediná, Mój skvelý brat Robinzon, Majka Tárajka... Tie knihy plné naozajstných živých detí, vôbec nie iba vzorných, skôr naopak, detí, akých je najviac, so všetkými chybami, slabosťami a problémami. Dnes sa to zdá samozrejmé, ale v tom čase to bolo veľké oživenie v našej literatúre a prinieslo aj oživenie čitateľského záujmu o súčasné témy.

V prvej fáze nazvali teoretici toto novátorstvo proste „nová vlna“, ale neskôr sa ujal názov „literatúra detského aspektu“. Autorom tohto termínu je profesor Ján Kopál.

Zaujímavé je, že prozaická časť „literatúry detského aspektu“ bola v znamení ženskej avantgardy: K. Jarunková, J. Blažková, M. Ďuríčková, E. Gašparová. Bol to kvalitatívny skok, ktorý znamenal v slovenskej detskej literatúre podstatný obrat.

V poézii „detského aspektu“ mali primát muži. Za jej erbové dielo sa pokladá Hra pre tvoje modré oči. Nakoniec Lubomír Feldek je významný tvorca a iniciátor v oblasti literatúry v najširšom chápaní, nielen detskej.

■ **V rozhovore s Jánom Poliakom ste povedali: „Rozprávka, to je najväčšia udalosť môjho detstva. Očarenie z nej nosím ustavične v sebe.“ Keby ste to nevyriekli, usvedčila by vás z toho vaša tvorba. Rozprávky ste prekladali, vyhľadávali, dotvárali ich, rekonštruovali, majúc na zreteli dokonalejší literárny tvar i detského čitateľa, písali ste nové rozprávky s folklórnym námetom, uplatnili ste svoju vlastnú fantáziu v autorských rozprávkach. Bol to zámer, vedomé usmerňovanie svojho talentu alebo z neho prýščiaca intuícia, ktorá vám umožnila majstrovsky zvládnuť každú rozprávkovú tému?**

Rozprávka rástla so mnou od mala-malička, a to najmä zásluhou mojej starkej. Bola to matka môjho otca a žila s nami v jednej domácnosti. Mala pre nás deti najviac porozumenia a najviac času. Vedela aj krásne priasť. Zlatá priadka. Prstami odvíjala z kúdele niť a ústami odvíjala rozprávku, úchvatné deje, v ktorých sa odohrávali najväčšie zázraky.

Rozprávka ma obohatila krásou, vložila mi do srdca silu a smelosť, dala mi krídla, zasiala mi do duše svoju pravdu. Lebo rozprávka vie, kde je pravda. Je ako dobrý sudca, prináša spravodlivosť. Ona bola východiskom i cieľom mojich tvorivých ambícií. Pomáhala som jej obhájiť svoje miesto až do našich čias.

■ **Osobitne ma svojho času zaujalo vaše rozprávanie o tom, ako ste získavali a spracúvali materiál na bratislavské povesti. Po knihách pozbieranej ľudovej slovesnosti na slovenskom vidieku ste nás presvedčili, že ľudová fantázia spriadala svoje príbehy aj v prostredí miest. Možno jej objavovanie a sprístupňovanie nazvať „literárnou archeológiou, odkrývaním pokladov“?**

Po presídlení do Bratislavy som sa niekedy zúčastňovala na vlastivedných pochádzkach, ktoré organizovala (a organizuje dodnes) BIS, Bratislavská informačná služba. Prekvapilo ma vtedy, aká je Bratislava opradená bájami a povestami, hotové rozprávkové mesto. Popri historických faktoch sa vo výkladoch sprievodcov vyskytovali aj mýty a povesti: z Dunaja vychádzajú vodníci a rusalky, po Michalskej veži blúdi o polnoci Čierna pani, obor Klingsor si obráti Bratislavský hrad na štyri veže a posedí si na ňom ako na stolčeku...

Keď potom prišiel ten čas, že som sa pustila objavovať a odhaľovať tie staré látky, veruže sa to dá nazvať aj „literárnou archeológiou“. Dala som si totiž tvrdú podmienku, že sa pri ich spracúvaní budem držať i faktov. Aj keď základný námet bude fantazijný a nadprirodzený, všetky okolnosti musia byť historicky pravdivé. A tak som každé miesto, kde sa povest odohrávala, prešla vlastnými nohami a obzrela si ho na vlastné oči. Naštudovala som si, kedy sa príbeh mohol odohrať, kto vtedy vládol, ktorý kráľ či kráľovná, s kým viedli vojny, ako vtedy ľudia bývali, ako sa obliekali, ako sa stravovali... Po stopách povestí som sa túlala po Dúbravke, Lamači, na Devíne, v Rusovciach, v Svätom Jure, zašla som aj do Pobodima, Velehradu, Mikulčíc, Starého Mesta, do Ostrihomu aj do Kelemencie (rímska vojenská stanica pri Komárne). Stretávala som sa s bratislavskými starousadlíkmi, ale aj s ľuďmi od vedy, študovala som v knižniciach,

robila som si nekonečné výpisky... Tak som sa zoznamovala so starou Bratislavou, tak som sa nadýchala jej atmosféry. Takže tie povesti sú vlastne aj literatúrou faktu, popri základnom povestovom príbehu obsahujú veľa histórie. Sú – ako sa vraví – citovým dejepisom.

■ **Nechcem obísť ani vašu poviedkovú, novelistickú tvorbu. Najmä Majka Tárjanka si ma teraz získala rovnako ako v čase, keď vyšla po prvý raz. V nej som objavila aj vyznanie, ktoré vystihuje vašu literárnu orientáciu: „Vidí sa mi, že tie dávne veci sú zaujímavejšie ako terajšie... O tom dávnom sa aj rozpráva zaujímavejšími slovami.“ Nie je dôležité, aké sú dávne, ale že pod vašim perom znova ožívajú. V Majke Tárjanke sú to príbehy z vášho detstva.**

Majkin príbeh posúva knižka bližšie k nášmu času, do obdobia družstevnej dediny, ale tá Majka, jej myslenie, čítanie i všetky prejavy, to je ona, budúca spisovateľka. Aby som lepšie zdôvodnila jej precitlivé vnímanie, „obdarila“ som ju telesným neduhom, knísavou chôdzou, ktorú spôsobuje choroba bedrových kĺbov. Tak má Majka Tárjanka príležitosť pochopiť hlbšie ťažký životný údel postihnutých ľudí.

A prihodilo sa pritom čosi zvláštne, akýsi druh anticipácie: mladučká Majka Tárjanka prežíva v detstve to, čo na prahu staroby postihlo samotnú autorku.

■ **Kedy sa vám najlepšie písalo – vo chvíľach pohody a šťastia, alebo keď ste sa potrebovali zbaviť starostí a žiaľov?**

Bývali chvíle, keď potreba samovýpovede bola veľmi naliehavá, a tak si vynútila svoj čas napríklad v noci. Tým, že som svoj problém sformulovala do slov, stratil do značnej miery svoju páľčivosť. Pri písaní vo dne som neraz pozabudla na hrnce na sporáku a potom bývalo veru aj po hrncoch, aj po večeri.

Zamestnaná žena-matka to mala aj vtedy veľmi zložité. Mojm hlavným písacím časom bývali soboty a nedele. Navarila som na dva dni a potom už bol aký-taký pracovný pokoj. Teraz, z odstupe času, musím uznať, že moje vyhostenie z redakcie *Slaniečka* v roku 1970, akokoľvek kruté a nespravodlivé, prinieslo môjmu písaniu úžitok. Poskytlo mi

čas, ktorý mi dovtedy permanentne chýbal. Odrazu som mala kedy presedieť v Univerzitnej knižnici celé hodiny, mala som kedy zájsť si za starými „Prešpurákmi“ alebo na študijné pochôdzky za históriou Bratislavy. Nebyť tohto darovaného času, sotva by bol vznikol taký obsiahly komplex bratislavských a dunajských povestí, bájí a historických obrázkov. Potvrdila sa stará pravda, že všetko zlé je na niečo aj dobré.

■ **Váš kontakt s kultúrno-spoločenským dianím smerujúcim k deťom je už menej intenzívny, sledujete ho však z odstupe, ktorý vám asi poskytuje možnosť zreteľnejšie vnímať jeho pozitíva a negatíva ako nám, čo sme v ňom ponorení.**

Dnešný život ponúka deťom veľa kultúrnych aj rekreačných podnetov: rozhlas, televízia, videá, cédečka, internet, časopisy... Ledva-ledva sa medzi to zmestí aj dajaká kniha. Tých podnetov je vlastne až priveľa, a čo je horšie, neprichádzajú vždy v mene dieťaťa, nie dieťa a jeho prospech je cieľom tejto aktivity. Jeho dôverčivosť sa využíva (zneužíva?) na reklamné a trhové efekty. Média, vydavateľstvá a iné kultúrne ustanovizne sa potom predbiehajú, ako by dieťa prilákali, zľavujú z nárokov a pracujú na základe čoraz nižšieho spoločného menovateľa. Aké len slabé a nuladuché sú mnohé televízne seriály, ale aj texty v detských časopisoch a knihách, najmä tie odkukané zo západného sveta! Aké sú výtvarne vtieravé a neoriginálne, napodobňujúce všeládny disneyovský stereotyp, ktorý už, žiaľ, napodobujú aj mnohí naši ilustrátori. Oni síce vedia, že sa tým degraduje vkus našich čitateľov, ale mnohí sa prispôbujú, aby vyžili vo svete všemocného trhu.

V tejto záplave podnetov, lákajúcich detskú pozornosť, najväčšmi chýba hodnotná kniha. Knihu nenahradí televízia ani video, kniha je nezastupiteľná. Obsahuje dôležité prísady ľudskosti, ktoré sú v nej skryté ako vitamín v jablku. Kto neprejde v detstve a mladosti lektúrou primeraných kníh, nemá šancu vyvinúť sa na plnohodnotného človeka. Potom sa čudujeme, prečo sa stretávame s toľkými prejavmi hrubosti, sebeckosti, bezohľadnosti. Takíto ľudia zväčša neabsolvovali ten jednoduchý morálny kódex, obsiahnutý v detských rozprávkach a príbehoch.

V rozhodujúcom štádiu života, v detstve a mladosti, sa im nedostalo základného staviva na vbudovanie plnohodnotnej psychickej osobnosti.

■ Pani Ďuríčková, píšete ešte? Aká nedokončená práca leží na vašom stole?

Leží tam Zemský kľúč, povesti, rozprávky a povrávky z okolia Zvolena. Ja viem, tá kniha už vyšla, dokonca dvakrát, no ešte stále nie je hotová. Slovesného materiálu v mojom rodnom kraji je veľa, vynára sa ďalší a ďalší a ja ho zbieram a ukladám na kôpku. Bola by večná škoda nechať ho zahnúť, veď ak nie ja, kto by ho už pozbieral?

A tak stojím nad tým stolom ako gazdina v jesennej záhrade a schraňujem poslednú úrodu. Je v nej, napríklad, povest' o kúpeľoch Dudince aj o kúpeľoch Sliač, povesti o banských mestách Kremnica a Banskej Štiavnici, je tam rozšírená povest' o múdrej Ineši, balada o otrávenej Anič-

ke z repertoáru mojej staršej, zaujímavé rozprávanie z povstaleckého Zvolena a mnoho ďalších väčších i menších slovesných skvostov. Popreštykané sú drobnými autentickými záznamami, žartovnými aj vážnymi povrávkami a pesničkami – v tom istom duchu a štýle ako Zemský kľúč. Tento dodatočný zber by ho mal rozšíriť aj prehĺbiť.

■ Je pre vás rok osemdesiatych narodenín, keď každý chce oceniť vašu prácu, príjemný?

Každé moje jubileum je pre mňa ťažké. Je to bilancovanie vlastného života a práce, spojené navyše s náročnými spoločenskými úlohami. Aj osemdesiate výročie ma naplňa pocitom úzkosti. Na jednej strane ma teší zvýšený záujem mojich priateľov a známych, na druhej strane sa hrozím veľkého náporu spoločenských povinností – pretože už žijem z posledných síl.

(1999)

BIBLIOGRAFIA MÁRIE ĎURÍCKOVEJ

POÉZIA: Rozprávka o Dedovi Mrázovi (1954), Zajko a líška (1957), Čarovná píšťalka (1958).

PRÓZA: Zajtra bude pekne (1959), My z ôsmej A (1960), Danka a Janka (1961), O Gufkovi Bombufkovi (1962), Stíhač na galuskách (1963), Jasietka (1963), Útek z gramatiky (1965), Majka Tárarka (1965), Papierová rozprávka (1968), Sestričky z Topánika (1969), Danka a Janka v rozprávke (1970), O Katarínke a Túlavom vrchu (1970), Jožko Mrkvička Spáč (1972), Nie je škola ako škola (1974), Najkrajšie na svete (1976), Kľúče od mesta (1981), Domček, domček, kto v tebe býva? (1983), Jahniatko v batohu (1984), Čo si hračky rozprávali (1986), Emčo (1988), Rozprávky Čierneho Filipa (1989), Vtáčik, žltý zobáčik (1998).

ROZPÁVKY A POVESTI: Janček Palček (1970), Biela kňažná (1973), Dunajská kráľovná (1976), Prešporský zvon (1978), Zemský kľúč (1986), Panenská veža na Devíne (1988), Zlatá priadka (1995), Dunajské povesti (1996).

ZBORNÍKY A ANTOLOGIE: Vezieme sa, vezieme (1954), Detský rok (1955, 1959), Povedala straka vrane (1955), Rapotanky (1955), Za humnami (1955), Vtáčia svadba (1956), Na hole, ovečky, na hole (1957), Preletel vták cez slatiniské vŕšky (1960), Bohatier Kremienok (1965), Dievčina s medenými vlasmi (1969), Išlo dievča po vodu (1969), Terézia Vansová: Biela ruža (1969), Koktail na rozlúčku (1970), Laponček Sampo (1974), Zlatá brána (1975), Sedemfarebný kvietok (1975), Krása nevidaná (1977), Zázračná breza (1983), Keď národ malý stal sa veľkým (1984), Zlatý hrach (1988), Afonuška (1989), Spievaj si, vtáčatko (1990), Čarovná Nesmejanka (1990), Slncové dievčatko (1995), Knižka pre všetky slovenské deti (1997), Poslali ma naši k vašim (2000).

ROZHLASOVÉ ROZPÁVKOVÉ HRÝ: Laponček Sampo (1967), Zlatá priadka (1972), Pieseň pre Valivrchu (1973), Mokry Ďurko (1976), Bratček z tekvice (1975), Drevulienska (1983), Zuzana a vodník (1985), Dunajská kráľovná (1993).

MÁRIA ĎURÍCKOVÁ – MASARYKOVÁ, rodená Piecková, sa narodila 29. septembra 1919 vo Zvolenskej Slatine, v roľníckej rodine. V rokoch 1934 – 1938 študovala na Učiteľskom ústave v Lučenci, v rokoch 1946 – 1949 na pedagogickej fakulte v Bratislave (slovenčinu – ruštinu) formou diaľkového štúdia. Ako učiteľka pôsobila v Humennom, Hornom Tisovníku, Žitnej, na Šajbe (Strelníky), v Omastinej a v Bratislave. Od roku 1952 pracovala ako redaktorka časopisu Družba, Zornička, od roku 1954 vo vydavateľstve SNDK (neskoršie Mlaté letá). V rokoch 1969 – 1970 bola šéfredaktorkou obnoveného Slniečka, od roku 1971 sa venuje len literárnej tvorbe. Roku 1969 získala Cenu Fraňa Kráľa za dovtedajšiu tvorbu pre deti a mládež.

ZAVŠE RADOSŤ Z PLAVBY, ZAVŠE CLIVOTA

Rozhovor s Vincentom Šikulom

■ Nie je ľahké zhovárať sa s autorom o tvorbe, ktorú už analyzovali významní literárni teoretici a kritici, a neopakovať sa pritom. Lenže čas plynie, nové skúsenosti prinášajú aj nový pohľad na veci minulé, spisovateľ novými knihami svoje tvorivé postupy potvrdzuje, rozvíja, inovuje, dakedy i popiera. Navyše ešte stále je tu nádej, že nie všetko už bolo povedané. Začnime teda od začiatku. Povedzte nám, aký bol impulz – vnútorný či vonkajší, ktorý vás po úspechoch vo „veľkej literatúre“ viedol vstúpiť aj do „literatúry malej“.

Do oboch som vstupoval naraz. Ani som si to vlastne neuvedomoval. Vstupoval som ako čitateľ, ktorému sa máliť kníh najprv v dedinskej a neskôr v kláštorenej knižnici. Dieťa si neuvedomuje, že medzi knižkami je rozdiel, jednoduché si vyberá, spočiatku iba podľa obrázkov, neskôr podľa vlastných finančných možností. Nie každé dieťa natrafi na dobrú a bohatú knižnicu alebo aspoň na dobrého poradcu. Naozaj, máliť sa mi kníh. Vlastné som mal iba dve. Mal som z nich takú radosť, že som sa nimi každému chválil, a keďže som bol žičlivý, požičal som ich skôr, ako som ich stihol dočítať. Nevieť, či si vie niekto predstaviť, aká to bola pre mňa strata a ako som za nimi žiadal. Chcel som si ten stratený svet prinavrátiť, ba aj ho aspoň trochu obohatiť. Chcel som i ja niečo napísať. A keď som začal, nerozmýšľal som o tom, či to bude niekto čítať, ba najmä spočiatku som si všetko napísané úzkostlivo skrýval. Bol to môj svet a bol som nerád, ak mi doň niekto nazerá. Bol som vtedy ešte stále chlapec alebo som už začínal byť dospelý? Ani sám neviem. Zavše ani dnes neviem, či, no najmä čo píšem pre deti a čo pre dospelých. O takých veciach sa rozhoduje, až keď chcem niečo uverejniť, keď treba vybrať z toho, o čom sme rozmýšľali alebo to aj napísali akoby dávnejšie ...

■ Spomienky na detstvo vo voľne komponovanej skladbe poviedok Pán horár má za klubúkom mydleničku pokračujú v kompozične sústredenejšom vyrozprávaní príbehu Prázdnyiny so strýcom Rafaelom a po dlhšom časovom odstupe v próze o dospievaní s názvom Liesky. Ich autobiografický charakter nabáda k pátraniu po miere zastúpenia autentických spomienok a autorskej štylizácie.

Kedysi sa mi zdalo, že si všetko vymýšľam. Zároveň som si však uvedomoval, že by som ani priveľmi vymýšľať nemusel, stačilo by iba zaznamenávať. Dnes sa mi zdá, že som nevymyslel skoro nič. Človek sa iba učí, učí sa vyberať a skladať, a myslieť pri tom. Do autentického naučil som sa vkladať aj to, čo zažili alebo mi povedali iní. Neraz som si pripadal ako rezbár, ktorý vyrába figúrky a chce z nich stvoriť malý betlehem, v ktorom, pravdaže, nemôžu chýbať ani vtáčence, ani vól a osol, ani ovečky a všelijaké iné zvieratká. Inokedy som si pripadal ako dirigent alebo dedinský kapelník, ak chcete. Ale aj to všetko som kedysi robil alebo som sa ľahko vedel do takej úlohy vžiť. Rozprávačovi sa však zavše žiada hovoriť aj o tom, čo nerobil, čo si ešte nemal príležitosť vyskúšať, o svojich túžbach. A keď sa dá do písania, koľkokrát ani sám nevie, netuší, kam ho knižka zavedie. Lebo knižka, každá knižka, je i hľadaním, je to cesta loďou, zavše radosť z plavby, zavše clivota ...

■ Iste je nezmyselné robiť nejakú deliacu čiaru medzi literatúrou pre deti a mládež a literatúrou pre dospelých, najmä ak vyznávame starú pravdu, že dobrú knihu pre deti si radi prečítajú aj dospelí. No predsa len autor výberom témy a spôsobom jej podania niečo predurčuje. Ako z tohoto hľadiska posudzujete poviedku S Rozarkou?

Rozarku som písal pre dospelých. Je to novela o dospelom dievčati, ktoré rozmyšľa ako dieťa. Svet dieťaťa, ktorý sa nám zdá hravý a rozprávkový, naráža tu na každodennú všednosť, ba aj na ostré hrany života dospelých. Je to novela o stratenom raji, nie iba Rozarkinom, ale i tých, s ktorými sa Rozarka stretáva. Za zdanlivou hravosťou skrýva sa clivota, trpkosť, tragika.

■ **V prúde rozprávania o živote na slovenskej dedine v čase vášho detstva a dospievania sa vynára veľa postáv. Niektoré sa len mihnú ako záblesk spomienky či autorovej vôle metaforicky zachytiť myšlienku, niektoré majú také výrazné typizačné znaky, najmä vo vzťahu k deťom, že sa stávajú dominantné, ako napríklad strýcovia v knihe Prázdniny so strýcom Rafaelom. Nikde sa však tento dedinský svet nedelí na svet dospelých a svet detí. Nie je medzi nimi antagonistický generačný vzťah, iba akési napätie prameniace zo vzájomného ovplyvňovania. Nevidím v tom len obraz dedinského života, ale aj abstrahovanie tých jeho črt, ktoré povyšujete na etický princíp vzťahu medzi ľuďmi.**

Na dedine bol a hádam dodnes je život predsa len trochu inakší než v meste. Takých lapajov, akým som bol kedysi napríklad ja, vychovávala alebo pomáhala vychovať celá dedina. Rodičia nemali na nás čas, kolkokrát nás ani nemali kedy pokarhať, hocikedy ich museli zastúpiť starší súrodenci alebo aj celkom cudzí ľudia. Kto však bol celkom cudzí? Veď na dedine vidí každý každému do hrnca, nuž aj na ulici sa zavše našiel strýko, ktorý vedel poradiť alebo pomôcť, a nie vždy iba slovom, ale ak bolo treba i prútom. Pravdaže, na také veci sa málokto decko žalovalo. Lebo aj naši rodičia pomáhali podobným spôsobom vychovávať zase iné deti. Medzi staršími vládla akási tichá dohoda. Hoci som nemal ľahké detstvo, nezdá sa mi, že by mi bol v detstve niekto zámerne ublížil. Aj tí, čo ma kedy-tedy vyhrešili alebo zdrali, mysleli to so mnou dobre, surovca by bola dedina odsúdila, čo sa zavše i stalo, no na takomto posudzovaní ľudských skutkov sa takisto podieľali i deti, aj keď sa nie vždy dostali k slovu alebo ich slovo nemalo vždy primeranú váhu. Dnes je už život na dedine inakší, aj život v rodine sa zmenil,

zmenili sa i vzťahy medzi ľuďmi, no nie vo všetkom iba k lepšiemu. Dnes akoby už nik nemal na deti čas, ráno ich rýchlo vychystáme do školy, kde do nich napchávajú učivo, s ktorým si zväčša nevedia rady ani učitelia alebo ho nevedia dôkladne vysvetliť. Zdá sa im samozrejme, že to za nich urobia unavení rodičia. Na pekné slovo, na pekný príbeh, na vľúdne posedenie s pekným poučným rozprávaním niet dost času ani v rodine, no ani v širšom kruhu dediny.

■ **Všetky vaše príbehy sú pevne zakotvené v kraji, ktorý ste iste celý prešliapali pešo, a hravo by ste nakreslili mapku vášho literárneho zázemia. Na záver tejto kapitoly o knihách s výrazným autobiografickým podhubím by iste pre menej zorientovaného čitateľa bolo zaujímavé dozvedieť sa i čosi o vašom skutočnom detstve a dospievaní, z ktorého nám vyplynie aj to, prečo je hudba tematickým východiskom v Prázdninách so strýcom Rafaelom i v Lieskach.**

Svoj rodný kraj mám naozaj rád a už v detstve som ho dôkladne pochodil. Mám v ňom veľa miest, na ktorých sa i dnes rád vidím, no mnohé z ciest, po ktorých som kedysi chodil, dnes už nejestvujú, niet už ani chodníkov, na ktoré sa tak dobre pamätám. Rodný chotár sa zmenil, dnes už všetko ináč vyzerá. Jeho mapa je však kdesi vo mne dobre uložená napriek tomu, že som z domu odišiel ešte ako chlapec. Najprv do Nitry k misionárom a už som sa potom na dlhšie nikdy domov nevrátil. Krátky čas som robil v Dubovej organistu, no bolo to v tých najhorších časoch; ak som chcel študovať a nebyť priveľmi na očiach, bolo lepšie z rodnej dediny odísť, nuž som šiel za organistu do Ivanka pri Dunaji. Odtiaľ potom na dva roky na vojenčinu do Brna, kde som ochorel. Hudbu som musel zavesiť na klínce, a tak som sa uchádzal o miesto učiteľa na Ludovej škole umenia v Modre, kde som pôsobil tuším tri roky. Vlastne i dlhšie, no už nie ako učiteľ.

■ **Ján Poliak už dávnejšie v rozhovore s vami vyjadril očarenie nad dialógmi v knihe Prázdniny so strýcom Rafaelom. Chcem sa k nemu pripojiť a dodať, že niekedy ani nie sú dejuvo nosné, sem-tam ich zabrzdí opako-**

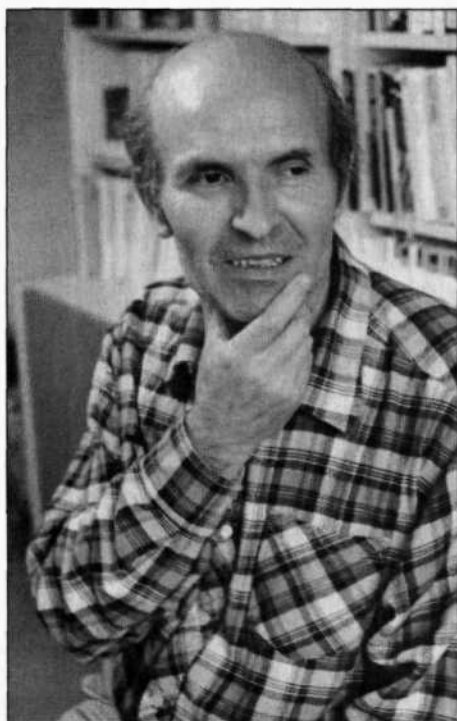
vanie, no pripadajú mi výsostne autentické, expresívne, akoby čitateľ vnímal aj odtieň hlasu, akým boli vyslovené, mrzutosť, radosť, neústupčivosť, figliarstvo, skrytý zmysel... Vynárajú sa spontánne v pamäti vášho citlivého hudobného sluchu alebo sú „vysedené“ v mene vyjadrenia autorského zámeru?

Knižku Prázdniny so strýcom Rafaelom som napísal za štyri dni. Vlastne to ani celé štyri dni neboli, lebo som zároveň bielizal byt a ku knižke som iba odskakoval, keď som odložil maliarsku štetku a bolo treba čakať, kým obschnú steny, aby som ich mohol znovu olíčiť. Potom som rukopis asi mesiac vylepšoval. Ja však nepovažujem za prácu na knihe iba čas, ktorý pri nej presedím. Niektoré pasáže alebo jednotlivé epizódy mám už vopred v hlave. Knižka je o hudobníkoch, nemusel som si nič vymýšľať. Od detstva som sa pohyboval medzi hudobníkmi, dedinskými i mestskými. Knižku som písal ľahko a dodnes nosím v hlave veľa veselých príbehov, ktoré som do nej nezaradil, hoci sa mi zdá, že by jej neublížili. No ja som sa vtedy z viacerých príčin ponáhľal a zároveň sa mi zdalo, že knižky pre deti by nemali byť hrubé, mali by byť veselé a svieže, sviežo napísané. Chcel som, aby Prázdniny mali švih a aby sa páčili deťom i dospelým, aby som sa i sám trochu pri nich pozabával.

A také dialógy, aké som v nej použil – žartovne vravievam, že som si nimi nafahoval honorár – boli vtedy v próze niečím novým. Má v nich byť aj radosť z rozhovoru, potešenie z výmeny replík, v ktorých sa len máločo zmení, no predsa sa nimi posunie ďalej myšlienka. Takéto dialógy zároveň môžu viesť iba ľudia, ktorí sú si blízki...

■ **Presuňme sa teraz do sveta výsostne rozprávkového slovami jedného vrabca:**

„Vlani som odkázal jednému spisovateľovi, aby o nás vtákoch niečo napísal. Nevie, či to urobil. Iste je to nejaký babrák. Sotva niečo zosmolil. Ľudia asi nevedia, že aj my vtáky rozprávame si hocikde rozprávky. Niekedy aj o ľuďoch. Napríklad aj o tom, že ľudia sú dobrí aj zlí, dobrosrdeční i zlomyseľní, niektorí mrzutí, iní zase smiešni, niektorí veľmi smiešni a niektorí celkom, celkom hlúpi.

Lenže ten spisovateľ nebol babrák, dokonca poznal princíp antropomorfizácie a „zosmolil“ rozkošné vtáčie príbehy, ktoré skutočne povedali o ľuďoch všetko, čo si vrabec želal. Dokonca boli aj smiešne. Vyšli pod názvom *Ďuro, pozdrav Ďura...* V tejto knižke i v nasledujúcej – *O múdrom kohútikovi* – akoby ste sa odpútali od zeme a mňa by zaujímalo, čo vyvolalo takýto rozlet fantázie?

Knižku *Ďuro, pozdrav Ďura* som písal popri románe *Majstri*. Robotu mi šla, no niekedy som sa cítil veľmi unavený a vyčerpaný, otravoval ma i žalúdočný vred. Chvíľami tak, že som si musel ľahnúť a dívať sa nečinne do okna. A práve vtedy ma rozveseľovali vrabce, krátili mi chvíle. V duchu som sa s nimi zhováral a ony zase so mnou, veď ako ináč, navzájom sme si zo seba utahovali. Kedy-tedy som sa zasmial a načmáral zopár viet. Dlhो som už písal knižku pre dospelých, no starosti ma nútili myslieť i na deti, vplietali sa mi aj do kapitola o majstroch. Dokončil som *Majstrov* a takmer súčasne i knižku *Ďuro, pozdrav Ďura*. Viacerí moji známi vravia, že vrabec Šebo má moju povahu, vraj aj ja bývam

niekedy taký zhovorčivý, zavše i škriepny. Mož-
no som sa však odvtedy zmenil.

A čosi podobné by som mohol povedať
i O múdrom kohútikovi. Vždy, keď už píšem pri-
dlho pre dospelých, zažiada sa mi písať i pre de-
ti alebo o deťoch. Napokon, tak je to i v každo-
dennom živote. Všetné, nechcem však povedať,
že iba hmotné, ale i duchovné starosti sa nám
prekrývajú a miešajú so starosťami o deti.

Majstrov a Ďura som písal naraz, písalo sa mi
vtedy dobre, mával som aj prepisovačky, sám
som si ich platil, a hocikedy som pre jednu chy-
bičku prepisoval celú stranu. Dodnes píšem na
pokazené papiere z obdobia písania Majstrov,
mám ich celé hrby, veril som, že ľudia čítajú mo-
je knižky pozorne, záležalo mi na každom slo-
víčku, na každom odtienu presne tak, ako som
ho použil.

■ **Skôr ako vám položím ďalšiu otázku, do-
voľte mi ešte citovať z Múdreho kohútika:**

„Kto tu môže bývať? Mať toľko zlatých va-
jec a bývať v takej biednej chalúpke? Obráť put-
ňu, aj ja obrátim putnicu, vysypeme hrušky, na-
berieme zlaté vajcia.

– Zbláznil si sa? – Albert na to. – Hádám len
nebudeme kradnúť?

– Kto vraví, že kradnúť? – smeje sa Franc-
ko. – Nik ti kradnúť nekáže. Sám vidíš, že tu nik
nebýva. Keby tu niekto býval, bolo by tu jedlo.
Sú tu len zlaté vajcia. Iste ich sem nanosil ne-
jaký hlupák. Obráť putňu, ja som už obrátil. Ne-
cháme hlupákovi za vajcia putrice, necháme mu
hrušky.

– Nie, ja putňu neobrátim, – krútil hlavou Al-
bert. – Ako obrátiť? Veď mám v putni putrice.

– Veď ich vysyp, ja som už putňu obrátil.

– Aj keď si obrátil, čo ma po tebe? Či je to
len tak? Len obrátiť putňu? Veď ja mám v nej
hrušky. No nie obyčajné, ale putrice. Čo som
blázon? Veď sú to vzácne hrušky. Niesol som ich
zo Záhoria až do Trnavy a odtiaľ teraz nazad.
Mám vysypať hrušky, somár sprostý, veď mám
v putni putrice. Radšej mi také niečo ani neho-
vor!

– Ako nehovoriť? Či nevidíš, koľko je tu zla-
ta?

– Čoby som nevidel. Nevieš však, čie je, ko-
mu zlato patrí. Putrice sú moje, aj keď som ich

nepredal. Sú z hrušky, ktorú zasadil môj otec.
Nevysypem veru putrice.“

Albert putrice vysypal, lenže naši dvaja
Záhoráci potom zlaté vajcia rozdali v per-
neckej krčme. Chcela som touto situáciou po-
ukázať na rozdiel medzi klasickou rozpráv-
kou, ktorá prísne rozlišuje dobro a zlo, a jeho
relativizáciou vo vašich rozprávkach. Ľudia
sú v nich takí, akí sú, uplatňovanie morálky
je neľahké, nejednoznačné. Svedčí to aj o tom,
že dieťa je pre vás partner, mysliaci tvor, s kto-
rým možno hovoriť aj o zložitých veciach?

S deťmi možno hovoriť o všetkom. Zavše sa
možno i od nich učiť. Detský pohľad nie je ešte
pokazený a nezriedka je pravde bližšie než po-
hľad dospelého. Veď si len spomeňme na roz-
právku o cisárových nových šatách! Poznal som,
poznám i dnes veľa ľudí, ktorí si vedeli takéto
pohľad na svet uchovať aj potom, keď sa im po-
darilo nazbierať dosť životných skúseností. Spi-
sovateľ musí byť i dobrým poslucháčom, nesmie
zabudnúť ani na hlasy svojich predkov, tobôž nie
tých, medzi ktorými rástol, nesmie zabudnúť ani
na vlastné detstvo, a keď píše, zavše sa musí zno-
vu vidieť dieťaťom, ktoré bude čítať tú knižku.
Prečo by som mal písať pre seba niečo, z čoho
sám nemám radosť, alebo by som nemal, keby
som prácu iba odflinkal?

■ **K šesťdesiatke ste sám sebe a deťom záro-
veň pripravili rozprávkový dar – Medardove
rozprávky. Je ich štyridsať? Sú z posledného
obdobia, alebo sa postupne zbierali v zásuv-
ke vášho stola v upršaných dňoch celého
vášho autorského života?**

Medardove rozprávky som začal písať dávno.
Keď som ich po prvý raz ohlásil, bol som – ani
sa mi veriť nechce, tuším ešte mládenec, písal
som svoje prvé knižky, ktoré medzitým povy-
chádzali, no rozprávky mi pribúdali akosi po-
maly. Pôvodne ich malo byť štyridsať. No už na
začiatku som si navrával, že keď ich už bude dosť,
náročky sa pomýlim a jednu rozprávku pridám.
Uvažoval som však i o tom, že ich bude iba trid-
saťdvať, poprosím detského čitateľa, aby mi po-
mohol a tú štyridsiatu rozprávku aby do knihy
dopísal za mňa. No písal som ich tak dlho, že
keď ich konečne pribudlo, zdalo sa mi, že sú rôz-
norodé. Napokon som sa rozhodol, že ich roz-

delím. Z jednej hrubšej knižky som urobil dve tenšie, na oboch som však musel znovu chvíľu pracovať. Medardove rozprávky budú čoskoro vonku (vydá ich vydavateľstvo NONA), no vyjde mi i ďalšia knižka – Augustín a zvon (vydavateľstvo Transcius), ktorá je takisto určená deťom, no pri niektorých rozprávkach či rozprávaníach mal som už vopred pred sebou i dospeleho čitateľa.

■ Ako ste oslávili svoje jubileum?

V našej rodine sa nikdy nijaké meniny ani narodeniny neoslavovali, veď by sme museli stále len oslavovať. Podchvíľou mal niekto meniny alebo narodeniny. Hádám by som ani nevedel, ku ktorému Vincentovi sa hlásim, keby otec nebol drevorubač a štekár. Januárový Vincent bol patrón horských robotníkov, čiže aj drevorubačov a štekárov, ba zavše i drobných zlodejov,

ktorí po troche kradli v hore drevo, čomu som sa i ja v detstve priučil, no vždy, keď som šiel kradnúť, najprv som sa pomodlil k svätému Vincencovi, aby ma nik nechytal. Narodeniny, tie som naozaj nemohol oslavovať, lebo som dlho nemohol zistiť, kedy som sa narodil. Doplenené to bolo i v rodných listoch. Najradšej ukazujem ten, ktorý mi vydal „na základe svedectva chudoby bez kolku a poplatku“ Notársky úrad v Častej. U nás však bývali koncom leta takmer všetci notári pripití, veď vtedy už všade vonia burčiak a až do Dušičiek všade lietajú vínne mušky. Aj v matricke to bolo doplenené. Raz som sa narodil deviateho, inokedy desiateho, no zvyčajne ma presvedčajú, že som sa narodil devätnásteho októbra. Napokon, môžem ja za svoje roky? Akáže teda oslava!

(1996)

BIBLIOGRAFIA VINCENTA ŠIKULU

PRÓZA: Na koncertoch sa netlieska (1964), Možno si postavím bungalov (1964), **Pán horár má za klobúkom mydleničku** (1965), S Rozarkou (1966), Nebýva na každom vršku hostinec (1966), **Prázdniny so strýcom Rafaelom** (1966), Povetrie (1968), trilógia: Majstri (1976), Muškát (1977), Vilma (1979), Vlha (1978), **Ďuro, pozdrav Ďura** (1978), Liesky (1980), Vojak (1981), **Vajíčko sliepky liliputánky** (1981), Matej (1983), Nokturná (1983), **O múdrom kohútikovi** (1984), Heroické etudy pre kone (1987), Pastierska kapsička (1990), Ornament (1991), Pôstny menuet (1994), Veterná ružica (1996), **Medardove rozprávky** (1997), **Augustín a zvon** (1996), **Anjel Gabriela** (2000), Vincúrko (2001).

POÉZIA: Z domu na kopci (1983), Zo zanedbanej záhrady (1993).

Poznámka: Ptč. vytlačené tituly sú adresované deťom.

VINCENT ŠIKULA sa narodil 19. októbra 1936 v Dubovej, kde chodil aj do ľudovej školy. V rokoch 1948–50 bol chovancom Kláštora SVD v Misijnom dome Matky Božej v Nitre, meštiansku školu skončil v Modre. V rokoch 1956–1959 študoval hru na horne na Štátnom konzervatóriu v Bratislave. Pochádzal z dvanásťdtej rodiny lesného robotníka a počas štúdií si zarábala ako organista v Dubovej a v Ivanke pri Dunaji. V roku 1961–64 učil na Ľudovej škole umenia v Modre, v roku 1967–1968 bol redaktorom časopisu Romboid, v roku 1969–1973 dramaturgom Slovenskej filmovej tvorby. Medzitým mal tvorivé štipendiá. Od roku 1973 pracoval ako redaktor vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, odkiaľ v roku 1991 odišiel do invalidného dôchodku. Zomrel 16. júna 2001 v Modre. Pochovaný je v rodnej Dubovej.

Klimatizácia v slovenskej rakete

Rozhovor s Jánom Navrátilom

Zhodou okolností sa moje dlhšie stretnutia so spisovateľom Jánom Navrátilom uskutočnili v príjemných jesenných dňoch. Pamätám sa, v jeho záhrade dozrievali jablká, tekvice ponúkali na obdiv svoje farby i tvary, v dome presiaknutom rodinnou pohodou sa viac ako o literatúre žiadalo hovoriť o živote, tvorbu pre deti zatlačali do pozadia deti samy. Ale nie sú tieto súvislosti zákonité?

■ Pán Navrátil, od 63. roku, keď ste debutovali, no najmä od 66. roku, keď ste zanechali pedagogickú prácu, venovali ste sa s plným nasadením tvorbe. Nevieim, či len vďaka mojej neinformovanosti, ale zdá sa mi, že v posledných rokoch ste zmlkli. Je to tak, alebo sú na vine vydavateľstvá a čas ukáže, že ste nezaháľali?

Vaše informácie sú spoľahlivé. Zamlkol som, no horšie, že nás zamlkla väčšina. Zo zboru zostali sólisti, spievajúci iba príležitostne, často iba sebe. Dôkazom toho je počet predaných kníh z produkcie pôvodnej tvorby pre deti a mládež. Hon na vinníkov nie je moja profesia. Odkloniť zemeguľu zo svojej dráhy nedokážem, lebo mi ako Iljovi Muromcovi chýba pevný bod, za ktorý by som ju mohol uchopiť. Pesimista však nie som, lebo sa veziem v slovenskej rakete. Nastúpil som do nej vďaka vnučke, keď som si raz pripravoval príspevok do ankety – čo si myslím o súčasnom stave našej detskej literatúry. V tom istom čase sa hrala vnučka s manželkou na raketu. Leteli vesmírom a vnučka zrazu povedala: „Babka, dusno je tu, otvorím okno.“ Manželka jej vysvetlila, prečo to počas letu nemožno urobiť, a navrhla jej zapnúť klimatizáciu. Zuzka nato: „Ale, babka, ty si zabudla, že letíme v slovenskej rakete. A my Slováci sme veľmi chudobní, my ešte klimatizáciu nemáme.“ A otvorila okno. Príspevok do ankety som mal na stole. Aj nám bolo na zadusenie, žiaľ, nie iba v detskej literatúre, preto sme otvorili okná. Ná-

sledok fyziku neopravil a je všeobecne známy. Tlaková vlna vymietla obsah našej rakety do vzduchoprázdna a spätná vlna nás zasypala odpadom vyššej, to jest blahobytnejšej civilizácie. Keď vnučka zbadala, že jej spolujazdkyňa stratila pri otvorení okna dobrú náladu, usilovala sa ju utešiť. „Neboj sa, babka, aj my Slováci budeme raz bohatí, aj my budeme mať klimatizáciu.“ Ak sa toho dožijem, možno dokončím torzá, ktoré sa mi množia v zásuvke, a ozvem sa.

■ Výstižný obraz, hodný aj básničky, ale keď ste ju už spomenuli, zostaňte ešte pri anketej otázke o stave literatúry pre deti a mládež.

Som z neho smutný, no ako spisovateľovi sa mi o tom ťažko hovorí. Môžem niekomu pripadať ako skrachovaný opozičný politik, ktorý šteká na víťaznú vládnu garnitúru iba preto, že vo voľbách nebol o neho záujem. Vlastne prečo iba pripadať? My autori literatúry pre deti a mládež už skrachovanými spisovateľmi sme aj de jure. Roku 1990 sa o tom v rámci Dní detskej knihy v Martine, v kolíske slovenskej národnej kultúry, konalo na jednej tamojšej základnej škole referendum. Uprostred besedy redaktorka vydavateľstva Mladé letá nečakane položila žiakom otázku, ktorým knižkám dávajú prednosť, či tým novým, blýskavým, s atraktívnymi hrdinami typu káčer Donald a Superman, alebo pôvodnej tvorbe. Nové, blýskavé knižky zvíťazili pome-

rom 200 : 0. Pani redaktorka sa obrátila so zúfalým pohľadom ku mne a skonštatovala: „Taká je situácia.“

Zekonomicko-transformačného uhla to myslela so spisovateľmi pre deti a mládež dobre – šoková terapia nad všetky ostatné. Zasiahla však iba oblasť mojej literárnej aktivity, viery v genofond slovenských ratolestí sa dotkla iba čiastočne. Akiste aj preto, že nemám profi-spasiteľské ambície. Netuším, kde sa vo mne vzala pohotovosť, a následne som položil svoju otázku. „Čo je to pôvodná literatúra?“ Na moju veľkú radosť to nevedel nikto. Stačili tri vety a druhé kolo referenda dopadlo odhadom 100 : 100. Keby som pridal nejakú populistickú ukážku, boli by možno ďalšie bodíky. Netreba mať však veľké oči, aj remíza potvrdzuje, že situácia literatúry pre deti a mládež je predsa len trochu lepšia, ak nie už navonok, aspoň v nás. Investície do klimatizácie by sa nám zrejme vrátili.

■ Akú schopnosť prisudzujete literatúre? Čo môže dieťaťu či mladému človeku dať, čo môže vylepšiť alebo pokaziť?

Súhlasím s klasickým názorom, že literatúra zveľaďuje v deťoch a mládeži emocionálny fond, rozvíja fantáziu, napomáha vytvárať názor a svetonázor, čiže formovať osobnosť. O čosi bližšie mám k názoru, že literatúra dáva do pohybu iba genetické dispozície človeka. Nedávno preletela masmédiami správa, že po televíznom odvysielaní filmu plného brutality vzal chlapec pištoľ a v rámci detskej hry zastrelil mladšieho brata. V tomto prípade uvoľnil film v malom vrahovi stavidlá agresivity a násilí. V iných uvoľnil iste iné. V poslednom čase uvažujem v tejto súvislosti o myšlienke psychológa C. G. Junga: „Kultúra je jediným prostriedkom proti hroznému nebezpečenstvu zmasovenia.“ Správanie jednotlivca v obrnenom transportéri davu poznáme z histórie a, žiaľ, sme jeho častými svedkami aj dnes a u nás.

■ Ktorý titul z pôvodnej literatúry pre deti a mládež vás v ostatnom období zaujal?

Uvediem ten, ktorý zaujal aj moju vnučku. Daniel Hevier: Nám sa ešte nechce spať. Ďalšia zaujímavá knižka je pôvodná iba svojím prístupom ku klasike: Odkliata panna.

■ Váš otec bol lodníkom na dunajských vlečných člnoch. Vďaka tomu je slovenská literatúra pre deti bohatšia o titul s nevšedným príbehom, ktorý sa číta „na jeden hlt“. Zároveň sa z neho dozvieme, že ste ako dieťa mali pod nohami rozkolísanú palubu. Čo teda považujete za pevnú pôdu pod nohami v detstve a v zrelom veku?

Ďakujem za ten „jeden hlt“. Dobre mi padol. V detstve mi bola pevnou pôdou pod nohami práve tá rozkolísaná paluba. Iste preto, že som na nej prežíval všetok čas s otcom a mamou, a mohol som sa ich v každej situácii chytiť za ruky. Z pohľadu zrelého veku si uvedomujem spätnú väzbu. Rodičia potrebovali na palube zasa moju detskú ruku, ktorá pre nich nebola o nič slabšia ako ich ruky pre mňa. Myslím si, že všeobecne platí iba nevyhnutnosť onej väzby, či symbiózy. Subjekty možno vymieňať, napríklad za priateľov, konkrétny kolektív, prípadne za neznámych, o ktorých existencii iba vieme, alebo ju iba tušíme, dokonca ešte i za tých, ktorí sa iba narodila. Otázky, ako práca, strecha nad hlavou či tie vyššie, vlast, národ, ľudstvo nespomínam,

lebo na ne pozerám cez prizmu uvedených väzieb, ktoré im dávajú zmysel. Možno potrebujeme aj určitú dávku sentimentu, ilúzií a naivoty. Ale naozaj iba určitú, malú, povedzme ako plamienok sviečky, pre každý prípad. V žiare slnka človek oslepne a pevnú pôdu pod nohami stratí. Ale to už posúvam otázku psychiatrii.

■ **Je vám táto kniha taká milá, aká bola úspešná, alebo si viac ceníte inú?**

Odpoviem vám, čo deťom na besedách. Autor je ako otec, rovnako má rád vydarené i menej vydarené deti. Pre dospelých dodávam, že má oproti biologickému otcovi výhodu, vďaka ktorej sa môže z menej vydarených detí poučiť a vyvarovať sa chýb pri ďalšom tvorivom akte. Celou pravdou však je, že mám predsa len bližšie k tým, ktoré sú nejakým spôsobom autobiografické. Okrem Lampáša malého plavčíka je to Guľatá kocka, Kto vidí na dno, Len srdce prvej veľkosti, Plachetnica Nonsense, Diskotéka L. a Belasý maják.

V momentálnej situácii mám najbližšie ku knižke Pramienok. Ani nie tak pre ňu samotnú, skôr pre širokú paletu vynikajúcich osobností a ľudí, s ktorými som sa pri Pramienku zoznámil a niekoľko rokov s nimi spolupracoval. Pôvodne sa mi do tej práce nechcelo. Nahovoril ma na ňu môj dobrý priateľ Janko Poliak. Nikdy nezabudnem na argument, ktorým zmenil môj vzdor na súhlas: „Je pre teba člou napísať vlastivednú encyklopédiu pre najmenších Slovákov.“ Napriek tomu som sa potom ešte niekoľkokrát rozhodol práce vzdať, no nedovolila mi to iniciátorka a krstná mama Pramienka Mária Števková. Nie slovami, svojím úprimným zápalom pre vlastenecký miničín v čase, keď za patriotizmus nikto nezískaval body. Ďalej Julko Noge, tiež priateľ, s ktorým som si, žiaľ, nestačil vyriešiť spor, ktorá slovenská rieka je najväčšia. Ja som v Pramienku tvrdil, že roduverný Váh, on ako lektor, že svetobežný Dunaj. Dopĺňam jednu z predošlých odpovedí: aj dávku sentimentu potrebuje človek, aby mal pod nohami pevnú pôdu.

■ **I pri špecializácii na literatúru pre deti a mládež je pozoruhodná vaša všestrannosť. Píšete pre malé i dospievajúce deti, poéziu**

i prózu, ponúkate čitateľom rozprávku, poviedku, román, hru, vyskúšali ste si i náučnú literatúru, píšete pre televíziu, iba rozhlasu sa akosi vyhýbate. Takže po poriadku. Prečo iba pre deti, nikdy ste sa nepokúsili písať pre dospelých? Je tá všestrannosť vec talentu a vnútornej potreby alebo aj istého zámeru?

Píšem predovšetkým pre seba a ja som oči vidne dospelý.

Všestrannosť je vecou množstva tém, ktoré mi klopú na dvere. Zámer a predpokladaného adresáta mi určí tá téma, ktorej som práve otvoril. Budem úprimný, zavše je to aj záležitosť dopytu.

Rozhlas neobchádzam, iba svoju tvorbu pre rozhlas následne adaptujem na čosi iné. Nikdy nemám istotu, či je rukopis rozhlasový, a odvahu vložiť ho do obálky. Som čisto vizuálny typ. Pri niekoľkých pokusoch o spoluprácu s rozhlasom to dramaturgovia postrehli. Naposledy pani Drugová, vďaka ktorej som zosmolil aspoň Diskokráľa, v ktorom zakryli môj rozhlasový nedostatok pesničky. Keď sme už pri Slovenskom rozhlase, nedá mi nespomenúť, že dnes je tuším jedinou inštitúciou, ktorá nechrlí komerčné literárne texty. Má šťastie, že sa literatúra vracia do doby kamennej, keď sa šírila prostredníctvom obrázkov.

■ **V čom vidíte špecifikum literatúry pre deti a mládež a aké máte vlastné pravidlá, ciele?**

Čosi sme o tom už povedali, teraz trochu z iného uhla, pre mňa novšieho. Naisto poznám iba jedno špecifikum: Literatúra pre deti zaujme aj deti. Čím ich však zaujme, to je pre mňa hmlistejšie. Detská duša je tabuľa rasy či kmeňa, národa, rodiny... Veď už len samo vajíčko v okamihu oplodnenia v lone matky obsahuje prinajmenej dvestopäťdesiat tisíc génov, čiže sadu príkazov a informácií, aký bude budúci človečik a ako sa takým stane. Potom sa to delí, rozmnožuje, znásobuje, milión hore-dolu, mieša sa to, skladá, premiestňuje, napája na komplikovanejší riadiaci mechanizmus, pozostávajúci z desiatich miliárd neurónov a buniek, kto by sa v takom magickom labyrinte vyznal. Ktorý spisovateľ čo len tuší, čo dá v ňom svojím ume-

leckým impulzom do pohybu? Preto musí dbať na to, čo deťom servíruje.

A ciele? V poslednom čase by som sa uspokojil i s tým, že vytrhnem dieťa z ulice a sprostredkujem mu pocit osamelého bežca ekologicky čistou krajinou.

■ **Nielen podľa môjho názoru patríte do progresívneho prúdu tvorcov umeleckej literatúry, ktorá nepodceňuje malého a mladého čitateľa, a napriek tomu mu vychádzate v ústrety. Hravosť, vtíp, obraznosť, schopnosť postihnúť líce i rub každého problému, odlišiť vonkajší prejav od vnútorného stavu, schopnosť posudzovať každú situáciu a pritom nedidaktizovať, to sú vaše silné zbrane. To však zároveň predpokladá dobre poznať objekt svojho záujmu. Kde je vaše výskumné laboratórium?**

Na túto otázku si netrúfam rovnocenne odpovedať, obávam sa, že tým všetko, čo o mne hovoríte, spochybním. Pre istotu uvediem príhodu, ktorá o tom čosi napovie.

Svojho času som mal besedu s poslucháčmi pedagogického inštitútu v estónskom meste Tartu. Vedľa mňa sedel kolega inej národnosti. Obom nám položili otázku – Prečo píšete knižky pre mládež? Kolega bol starší, mal prednosť. Odpovedal dôstojne, ako sa na univerzitnej pôde patrí: „Veľa som v živote študoval a získal veľa vedomostí a skúseností. Keď sa amfora naplnila, rozhodol som sa, že svoje duchovné bohatstvo odovzdám mladej generácii.“ Nasledovala moja odpoveď: „Ja som presne opačný typ. Píšem predovšetkým o tom, čo neviem a chcem sa naučiť. Pre mňa je tvorba formou dialógu s múdrejším partnerom. Ak sa obraciam k mládeži, znamená to, že mám o ňu záujem a ten múdrejší partner je ona. Nanajvýš sa usilujem mládež na niečo upozorniť a podnietiť ju o tom premýšľať.“ Populistická odpoveď mala úspech. Dodatočne priznávam, že som ju zvolil zo zlomyseľnosti, no v celej šírke bola pravdivá.

■ **Jednej postave vašej knihy (Guľatá kocka) vkladáte do úst myšlienku, že literatúra by sa v škole ani nemala vyučovať. Predpokladám, že vás skôr neuspokojuje, ako sa vyučuje.**

Predpokladáte správne. V Guľatej kocke som mal na mysli protiklad medzi predmetom literárna výchova a záväzne stanovenou metódou jej vyučovania, spočívajúcou na hromadení vedomostí s cieľom dobre obstáť pri skúške – učiteľ aj žiak. To predsa nie je zmyslom literatúry, tobôž literárnej výchovy, vytvára to voči knihám skôr odpor ako záujem o ne. Vnútorne som mal ešte (ako niekdajší učiteľ) výhrady voči výberu autorov a textov podľa ideologického kľúča a voči účelovej interpretácii textov, zacielených na vytváranie jednotného svetonázoru.

■ **Žijete v Seredi, trochu bokom od literárneho vrenia. Má to iste svoje výhody i nevýhody. Nezavialí aj k vám teraz moderné vetry, nechystáte sa prestúpiť zo spisovateľskej dráhy na vydavateľskú?**

Radil mi to už v 90. roku Anton Hykisch, vtedy čerstvý riaditeľ Mladých liet. „Napíš knihu, potom predaj dom, za tie peniaze si knihu vydaj a predávaj si ju! Iné slovenskému spisovateľovi pre deti v podmienkach trhového mechanizmu nezostáva.“ Polemizovať s ním nemienim, je to téma na rozhovor o profi-patriotizme a profi-mesiášstve. Možno inokedy. Na vydavateľskú dráhu sa nechystám, lebo v sebe nemám podnikateľské bunky.

■ **Dátum vášho narodenia prezrádza, že sa končí leto, kloní sa k jeseni. Čo vám život dal, vzal, čoho by ste sa chceli a nechceli dožiť?**

Až doteraz bol ku mne život žičlivý. Dal mi silu splniť normu pre muža: postaviť dom, posadiť strom a splodiť syna. Dokonca mi mnoho rovnocenného pridal. Nevzal mi nič, čo nie je prirodzené nebrať. Túžbu, čoho sa chcem dožiť, nemám, ešte stále dávam prednosť prekvapeniam. Pre lásku k blížnym sa nechcem dožiť vojny, pre lásku k sebe fyzickej bezmocnosti.

Už hádam iba to, že analógiu medzi ročnými obdobiami a ľudským životom neuznávam. To akoby žil človek iba jeden rok a celé desaťročia čakal na vystriedanie ročného obdobia druhým. Ľudský život je pravý opak tohoto cyklu. Človek môže prežiť všetky ročné obdobia v priebehu jedného dňa a celé desaťročia môže prežívať jediné obdobie. To, že nám niekedy uprostred leta zamrzne pred ústami v pohári voda a že nám

pri obračke zakvitne jablôň, je viacmenej iba spestrenie. Človek musí vedieť žiť. Usilujem sa striedať iba samé letá, jari a jesene. Proti mrazom v literatúre mám svoj dom a kozub. To nie

je alternatíva života. Naozaj si nemyslím, že žiť pre deti je menej ako písať pre deti.

(1995)

BIBLIOGRAFIA JÁNA NAVRÁTILA

POÉZIA:

V záhradke a za záhradkou (1963), Cestovanie s orangutanom (1965, Cena Mladých liet), Ďuro-trufo a figliari (1977), Náhorník na suchu (1980), Z hlíny a rosy (1981), Diskotéka L. (1982), Riekanky (1988, Čestné uznanie Premio Europeo di Letteratura Giovanile „Pier Paolo Vergerio“, Padova 1989), Dobré ráno, pramienok (1989), Čiarky na dlani (1989).

PRÓZA:

Najmenší kolotoč sveta (1965), Plachetnica Nonsens (1967), Kamzík a bambus (1968), Len srdce prvej veľkosti (1971, 1984, Cena Mladých liet 1970), Uzlík a Nitka (1973), Tri červené klobúčiky (1974), Kvetúzik a Inovatka (1976), Žltý mustang (1977), Lampáš malého plavčíka (1980, 1983, 1989, Cena Mladých liet 1980; Diplom H. Ch. Andersena, Cambridge 1982; Medzinárodná cena Janusza Korczaka, Varšava 1981), Kto vidí na dno (1981, Cena Zväzu slovenských spisovateľov 1982), Bohatier Ivan (1982), Guľatá kocka (1985, 1987, Cena Zväzu slovenských spisovateľov 1985; Diplom Maxima Gorkého, Sofia 1987), Rozprávky o dúhovej lodi (1984), Belasý maják (1985), Kráľ s gitarou (1988), Klub Lucia (1995), Budzogáň – dievčenský kapitán (2001).

LEPORELÁ:

Medový súdok (1977), Kúzelník s farbičkami (1979), Tulirodina (1988).

ENCYKLOPÉDIA:

Pramienok (1982, 1989).

DIVADELNÉ HRY:

kapitán Budzogáň (Trnavské divadlo 1976, Nová scéna v Bratislave 1986), Diskokráľ (Trnavské divadlo 1992), Cirkus Muzikus (Ludus 1995)

FILMOVÉ SCENÁRE:

Lampáš malého plavčíka (1985), Žaby a iné ryby (1988).

ROZHLASOVÉ HRY:

O červenom klobúčiku (1966), Pesnička pre sovy (1966), Diskokráľ (1991).

Z TELEVÍZNYCH DRAMATICKÝCH SERIÁLOV A HIER:

Uzlík a Nitka (1966–1967), Tri červené klobúčiky (1970), Trampoty Budzogáňa – zbojníckeho kapitána (1972–1973), Blyskáčik a Hromotík (1977), Banické rozprávky (1975), Rachotilkovia (1978), Figliari (1979), Hra o česť (1976), Pltník Paško a vodník Venček (1984–1985), Šuster, drž sa kopyta! (1974), Zlatá Runa (1976), Päť zrn (1987–1988).

JÁN NAVRÁTIL sa narodil 13. mája 1935 v Seredi, v rodine lodníka. Základnú školu vychodil v rodisku, gymnázium v Galante. Po jeho absolvovaní učil na ZDŠ vo Vinohradoch nad Váhom. V r. 1955–1959 študoval na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave slovenčinu a nemčinu. Učil na Strednej poľnohospodárskej škole v Šuranoch (1959–1961) a na gymnáziu v Galante (1963–1971). Od roku 1971 sa venuje len literárnej tvorbe. Žije v Seredi.

SLOVENSKO, MOJA LÁSKA

Rozhovor s Vladimírom Ferkom

Keď som sa pripravovala na tento rozhovor, pán Ferko, bolo mi jasné, že by som sa mala sústrediť na literatúru pre deti a mládež – vyplýva to zo zamerania Bibiany – ale zároveň som si povedala, že najskôr si treba urobiť jasno vo vašich prístupoch k tvorbe literatúry faktu. Triedila som si vaše knihy práve z tohoto hľadiska. Prvú kôpku tvorili knihy, ktoré som si sama pre seba nazvala umelecké reportáže (napr. Konopný kríž, Martin na čiernom koni ...), teda tie, v ktorých ste vychádzali z vlastného poznania, skúmania, z overovania faktov, takpovediac na mieste činu, javu, udalosti. Je to lektúra fascinujúca predovšetkým tým, že zachytáva aj postup, ktorým sa autor k faktom dopracoval, spôsob, ako ich vnímal, dával do súvislosti, poznával ľudí, ktorí boli ich hlavnými aktérmi alebo ich ovplyvňovali. Pre tento typ literatúry boli asi najvýznamnejšie vaše žurnalistické skúsenosti, schopnosti, možnosti reportéra pracovať v teréne. V ňom zároveň vidím aj najväčší autorský vklad. Odráža sa v ňom zmysel pre rozvíjanie príbehu, pre zachytenie detailu, pre ich psychologickú a spoločenskú reflexiu. Je to „vysoká škola“ reportáže. Bolo by zaujímavé vedieť, ako vznikali vaše reportáže a čo ste považovali za dôležité pre ich zaradenie do knihy.

Pri odpovedi na túto otázku sa mi núka na prirovanie jeden zážitok. Počas päťtisícilometrovej cesty po Číne, z ktorej som napísal cestopisnú reportáž Tajfún je dobrý vietor, som zašiel v Pekingu do obchodu s hodvábom, aby som svojej žene kúpil kus látky. V oddelení brokátu som si mohol svoje stredoeurópske oči vyočiť – na policiach bolo tritisíc brokátov, jeden krajší ako druhý. Vreckové stačilo na jeden jediný. V analogickej situácii sa ocitne mladý novinár na počiatku svojho reportérskeho štartu, život mu ponúka záľahu typov, osudov, problémov ... Ak sa len nerozhodne pre pohodlnú cestu, akú mu ponúkajú podenkové a ľahko dostupné témy, tak sa musí stať diggerom, ktorý zanovito ryžuje na svojom claime fakty-nugety; sám si stanovuje postup, sám hľadá priliehavú formu svojej výpovede. Autorský vklad, ktorý ste spomínali, je zreteľný od momentu výberu témy, cesty za ňou až

po jej stvárnenie. Mnoho vecí na Slovensku naši predchodcovia nestihli alebo nemohli napísať, primnoho bielych miest je v našej histórii i súčasnosti. Kľovisko literatúry faktu je rozsiahle, ešte sa naň zmestí dosť autorov bez toho, aby si navzájom konkurovali.

■ Napriek tomu sa nedá povedať, že by v súčasnosti tento žáner (reportáž) vyvolal u nás výraznejší autorský záujem.

Počas takmer štyridsiatich rokov prežitých v novinách som si neraz kládol otázku, prečo je v redakčnom fascikli vždy záľaha básní, čít i poviedok, ale reportáží tradične málo, ba najčastejšie žiadne. Reportáž je totiž žáner náročný na čas, na osobné nasadenie, je to neraz naozaj junácka pasovačka. Ja som sa takto po junácky popasoval napríklad s nečakaným príbehom, ktorý som objavil pri písaní reportáže o účastníkoch kragujevskej

vzbury, pri spracovaní tzv. odvlčeneckej problematiky v reportáži Konopný kríž (prvé stvárnenie tejto témy na Slovensku), pri reportáži Zlatá nostalgia – o poslednej zmene, „zlatých“ baníkov v Kremnici pred zatvorením bane – alebo aj pri odkrývaní neznámeho príbehu zabudnutej Anny Lazarovičovej (Gróf a plebejka), ktorý som publikoval v knihe Láska na Slovensku. To isté môžem povedať o viacerých „drotárskych“ témach. A potom už autor sám pocíti, kedy jeho reportáž presahuje úzky rámec novín a provokuje ku knižnej podobe.

■ Do ďalšej kategórie som zaradila knihy, kde je dominantná téma a jej obsah tvorí súbor známych, zväčša publikovaných, ale aj inak dostupných a získaných poznatkov. Ale práve to sústreďovanie materiálu, jeho overovanie (lebo nepresnosť je v tomto prípade neodpušiteľná) si vyžaduje čas, trpezlivosť, dôslednosť, ale môže byť aj dobrodružstvom, ktoré občas hľadanie sprevádza.

Prvú z radu týchto kníh, Veno z praveku, som napísal v päťdesiatych rokoch, keď na stránkach novín dominovala tzv. banicka alebo poľnohospodárska reportáž. Mal som k baniam, ale i k živej či takzvanej mŕtvej prírode veľmi blízko, ako chlapec som zbieral rôzne prírodniny i kamene, ktoré ma upútať, rád som čítal knihy o vzniku Zeme. Cez lásku k nerastom som získal správny vzťah k práci baníkov. Často som za nimi chodil, sú to chlapi, medzi ktorými je človeku dobre. Po čase som si tento vrchnostenský zúčenný program rozšíril a rozhodol som sa, že postupne sfáram do každej bane na Slovensku, že sám skúsím robotu s vrtačkou, že „oprobujem“ ryžovať zlato v Zlatníkoch pod Považským Inovcom i opály na svahoch Šimonky v Slanských vrchoch, že skúsím vyťažiť trochu červenavej ropy v Korni na Turzovke. Prírodzene, že do každej bane, zlatej či mangánovej, som išiel pripravený, vždy som si našťudoval príslušnú literatúru, neraz som si vopred o problematike pohovoril s odborníkmi. Nevynechal som nijakú príležitosť

navštíviť bane v zahraničí. Videl som famózne povrchové antracitové bane v Číne, strieborné vo Vietname i v Grécku, bol som na nálezisku smaragdov v Alpách i achátov a iných polodrahokamov v Mongolsku, prešiel som svetoznámé mangánové bane v Čiature v Gruzínsku. Až potom som mal dosť odvahy napísať knihy Diamanty, Zlatá nostalgia aj Trinásť zlatých kameňov, kde píšem o železe, zlato, vode, kameni, rope i medi – ako o materiálnych pilieroch, na ktorých stojí naša civilizácia.

Diggerova práca je vždy spojená s dobrodružstvom, preto muži tak ľahko opúšťali pohodlie a nuda a šli za volaním žltej (či inej) sirény. Cesta ku knihám z tejto skupiny mala aj vzrušujúcu dobrodružnú zložku.

■ Pravdaže, moje triedenie je skôr pomocné, pretože spomínané metódy tvorby literatúry faktu sa vo vašich knihách prelínajú. Ale väčšinu tematických titulov ste pripravili pre vydavateľstvá Mladé letá a Smena, to znamená, že boli určené de-

tom a mládeži. Pri tomto adresátovi si musí dať autor zvlášť záležať na výbere informácií, komunikatívnosti a prístupnom spracovaní materiálu. Mali ste s tým problémy?

Správne ste použili množné číslo, lebo problémov z tohto okruhu je viac. Prvý, ktorý sa netýka len tvorby pre deti a mládež, spočíva v tom, že autor zhromažďí podstatne viac materiálu, ako potrebuje. Nasleduje nevyhnutná redukcia, výber, osievanie, ktoré komplikuje aj autorov vzťah k faktom, niekedy až trochu sentimentálny. Stáva sa to najmä vtedy, ak autor obťažne získava závažný alebo zaujímavý fakt, a potom mu je ľúto napoužiť ho. Ďalší problém spôsobuje interpretácia faktu práve s ohľadom na prístupnosť a komunikatívnosť spracovanej látky. Ja som vedome písal predovšetkým pre chlapčenskú mládež, lebo som z vlastnej skúsenosti i cez prizmu svojich synov poznal okruh tém, ktoré ich zaujímajú. Keď som písal knihu o slovenských jaskyniach, mali sme v rodine tzv. speleologický rok, každý víkend sme išli do inej jaskyne, a tak som si aj priamo na mieste overoval prístupnosť zámeru – každý výlet do jaskýň chlapcov vzrušil. Aj na tejto téme som si overil, že vzťah je viac ako vedomosti, a preto som sa aj v ďalších knihách usiloval o to, aby som záujem čitateľov zažihal aj týmto smerom.

■ Najmä v knihách pre deti je evidentné, že ste nepodceňovali ani funkciu obrazovej zložky, dokumentáciu textu fotografiou, nákresom, ilustráciou, že ste dokonca zväčša boli aj jej spoluautorom.

Vychádzal som predovšetkým z vlastnej skúsenosti. Viem, ako na mňa ešte v detstve zapôsobili fotografie a rôzne „relikvie“ z cesty drotára-legionára okolo sveta, ktoré pred nás rozložil na stôl. Neskôr, už ako novinár, som vedel, že dobrá reportáž musí mať aj ilustratívnu, dokumentárnu zložku, až s ňou sa stáva sýtou informáciou. Celkom inak čitateľ vníma reportáž o osude človeka, ak má pred očami jeho portrét, prípadne dôležité dokumenty. Ešte aj dnes oceňujem

svoje dávne rozhodnutie naučiť sa fotografovať. V cestopisnej knihe Tajfún je dobrý vietor sú iba moje vlastné fotografie. Získavanie obrázkov a dokumentov bolo neraz obťažné, stávalo sa, že aj pri fotografovaní vznikali problémy. Keď som chcel (bez teleobjektívu) vyfotografovať vlka, musel som sa k nemu priblížiť na štyri či päť metrov. Nebezpečné bolo fotografovanie počas vojny vo Vietname. V Drietome som chcel vyfotografovať poslednú bosorku, podmienčne súhlasila, ak jej pomôžem siať hrach. Striehol som na okamih, keď jej ostrážitosť poľaví, a potom som stlačil spúšť. Vyrútila sa na mňa s motykou... Dodnes neviem, či mierila na Yashicu, či na moju hlavu. Fotografia bola publikovaná v knihe Láska na Slovensku.

Fotografii a ilustrácii prikladám veľký význam, naozaj som sa snažil túto zložku práce nepodceňovať. Prihováram sa aj za užšiu spoluprácu autora a výtvarníka, aby sa vylúčili nežiaduce lapsusy. Do knihy Sedmohlások práve pre nedostatočnú koordináciu prenikla kresba hniezda hrdličky so štyrmi vajčkami, čo je ornitologická senzácia, lebo hrdličky mávajú zásadne po dve vajčka.

■ Vaše knihy by mohli poslúžiť ako recept na tvorbu učebníc. Hneď dodávam, že učebníc zaujímavých, ktoré by deti brali do rúk s potešením a nedočkavo, nie ktoré im my dospelí prikazujeme. Naozaj, nepožiadali vás nikto napr. o napísanie učebnice vlastivedy? Veď Slovensko, jeho príroda, história, kultúra sú prítomné v každej vašej knihe.

V súčasnosti, vari už tretí rok, píšem do Slniečka seriál Slovensko, moja vlasť. Keď sme ho začínali, hovorilo sa o jeho knižnom vydaní. Dúfam, že sa tak stane, hoci vlastivedná kniha nie je a nebude kasovým trhákom. S dovolením, túto vašu otázku obrátim trochu iným smerom. Za ťažký hriech na výchove mladej generácie považujem fakt, že učebnice – tie strategicky významné knihy – píšou zvyčajne vyslúžení pedagógovia, ktorí

do nich nahustia extrémne kvantá faktografie, ale aj dobového šumu a zo zaujímavého predmetu vyrobila dokonale sterilné texty. Bez vtípu, nápadu, bez prvku hry, bez minimálneho osobného nasadenia. V tejto súvislosti si spomínam na učebnicu geológie pre gymnáziá (pre celú ČSFR), ktorú napísali najlepší odborníci, a predsa to bola extrémne pomýlená kniha – úroveň učiva vysoko prevyšovala gymnaziálnu potrebu. Iste aj ona spôsobila, že v istý rok sa ani jeden slovenský gymnazista neprihlásil na štúdium geológie.

Učebnice by mali písať na základe konkurzu najlepší autori. S potešením konštatujem, že sa tak už začína robiť.

■ **Keby som si ja mala voliť sprievodcu na poznávaciu cestu po Slovensku, vybrala by som si vás. Nielen preto, že je málo miest, obcí, dedín, ktoré nepoznáte, že máte zmapovanú prírodu Slovenska v jej výškach i hĺbkach, ale najmä preto, že o tom všetkom dokážete zanietené rozprávať, že vlastenectvo vo vašom ponímaní nie je prázdnu frázou, ale má plnohodnotný obsah. Ako sa taký vzťah v človeku, vlastne chcem povedať v dieťati, vytvára?**

Sprevádzal by som vás rád. Dodnes si s potešením znovu a znovu zacetujem do ktoréhokoľvek kúta našej vlasti. A kde sa tá „láska“ začala? Na jej počiatku je najmä zvedavosť, túžba vidieť nevidené, počuť nepočuté, poznať nepoznané. Čím som starší, tým som náchylnejší veriť, že na vznik tohto vzťahu vplýva aj konfigurácia a atmosféra krajiny, v ktorej sa človek narodil alebo v ktorej prežil svoju mladosť.

Ja som sa narodil v javorníckej dedine, v ktorej tzv. javornícka brázda, bežiaci paralelne s hrebeňom tohto treťohorného pohoria, vytvára veľmi zaujímavú členitosť územia. Dedinu uzatvára do jedného celku a len smerom na juhovýchod vytvárajú kopce priezoru do údolia Váhu na Stražovské vrchy a Malú Fatru. A práve tento priezor – za starých čias nazývaný prievizda – nás chlapcov priam magicky priťahoval, vzbudzoval

túžbu, hory, okolo nás zreteľné, sa v diaľke rozplývali v striebromodravom opare, veľmi sme túžili raz tam zájsť. Musím však pripomenúť aj inú zložku takéhoto zvedavého pohľadu – napájala sa z rozprávania droťárov, ktorí poslúchli volanie nepokojnej droťárskej krvi a naozaj poprechodili celý boží svet. Mal som šťastie, že som sa o ich odysei dozvedel od jej priamych účastníkov. Názdávam sa, že som po nich zdedil túlavé topanky i nebojácnosť.

Keď som sa stal novinárom a vlastníkom voľného cestovného lístka, cítil som sa ako orol-vták, mohol som si, a aj som si dosýta zalietal, prevandroval som naše Slovensko krížom-krážom, až som ho časom vedel vnímať celistvo, jeho krásy i biedy, no najmä jeho jedinečnosť. Postretával som v dedinách, mestách i na lazoch toľko múdrych ľudí, že dnes každú generalizujúcu pejoratívnu zmienku o slovenskom ľude vnímam asi tak citlivo ako kedysi Jozef Ludovít Holuby či Svetozár Hurban Vajanský. Necítim sa byť hurávlastencom, ktorý svoju domovinu považuje za pupok sveta. Ale moje dlhé zahraničné cesty mi len zvýraznili všetko to krásne a dobré, čo sa viaže k tomu kúsku zeme, kde je človek doma, kde sa cíti najlepšie. Pre toto všetko sa Slovensko stalo mojou hlavnou témou, mojou láskou.

■ **Je zákonité, že Kniha o Slovensku musela starnúť tak rýchlo, ako to diktoval vývoj a spoločenské zmeny v našej krajine. Keby ste ju písali dnes, volili by ste rovnaký prístup k výberu a prezentácii faktov? Spytujem sa aj preto, že Ján Poliak už v čase, keď vyšla, naznačoval, že zbierať materiál na encyklopedické dielo určené mládeži.**

Iste poznáte pocit, že po dokončení textu presnejšie viete, ako by ste ho napísali druhý raz. Považoval som za úspech, ak som v hlbokom socializme presadil zámer prezentovať Slovensko cez historické regióny a nie cez krajské administratívno-správne členenie. Rešpektoval by som ho aj zajtra, hoci by už bolo známe nové členenie. A po-

chopiteľne, slobodnejšie by som si zahýril pri voľbe tém i zorných uhlov na jednotlivé regióny. Janko Poliak, tento apoštol literatúry faktu na Slovensku (dodnes nemá rovnocenného nástupcu), ma priam zaväzoval, aby som napísal encyklopédiu o Slovensku pre mládež, lenže v tom čase som na také rozsiahle dielo nemal podmienky a dnes sily. Takže vznikla „iba“ Kniha o Slovensku. Mal som z nej dobrý pocit, veď bola roky učebnicou vlastivedy v mnohých školách a v knižniciach sa priam zrodala. V čase svojho vzniku to bola kniha s najobsiahlejšou informáciou o Slovensku pre mládež. Som poďačný pracovníkom Mladých liet, najmä akademickému maliarovi Vladimírovi Machajovi, ktorí sa zaslúžili o jej druhé, rozšírené vydanie. To, čo v nej zostarło, vnímam sčasti ako prirodzenú dobovú patinu.

■ **Máme v čase, keď sa ukazuje čitateľský príklon k literatúre faktu, keď nás vydavateľstvá zaplavujú zahraničnými encyklopedickými titulmi, dosť kvalitných domácich autorov, ktorí by boli aj garantom slovenského kontextu v tomto type literatúry?**

Literatúra faktu na Slovensku vyrastala v skromných podmienkach. Prišla na náš slovenský kultúrny svet ako neveľmi želané dieťa. Literárni koryfeji ju dlhý čas nebrali na vedomie. Literárne súťaže nemali položku na túto kategóriu. Mohol by som uviesť aspoň tucet beletristických či básnických kníh, o ktorých sa zápalisto diskutovalo, okolo ktorých sa zažihali ohňostroje, a väčšina z nich je dnes zabudnutá, kým mnohé knihy literatúry faktu sú pramennými knihami, ich životnosť je neraz nesporne dlhšia ako niektorých diel fiktívnej literatúry. Mal som šťastie, že mi pracovníci Mladých liet (Ján Poliak, Ján Barica) prejavili dôveru, že vychádzali v ústrety aj ďalším autorom. Nemôžem v tomto kontexte nespomenúť vynikajúce diela Vojtecha Zamarovského, knihy Pavla Dvořáka, Matúša Kučeru, Slava Kalného, Jozefa Dunajovca, Ladislava Švihrana, knihu Ondreja Sliackeho Odpusťte, ma-

mička, z mladších autorov tvorbu Jozefa Leikerta, Ladislava Zrubca, Milana Vároša a ďalších. Mrzí ma, že vydavateľstvá neraz dosť nekriticky siahajú iba po zahraničných encyklopediách, veď aj naši autori sa už osvedčili aj v tomto žánri.

■ **Zdá sa mi, že vaša beletristická tvorba pre deti a mládež bola iba chodníčkom odbočujúcim z hlavnej cesty. Napriek tomu by som rada poznala motiváciu tejto odbočky.**

Jednoducho autor pri niektorej téme pocíti, že si žiada iný, vyhovujúcejší žánr. Tak to bolo aj s Červeným delfínom. Ako chlapci sme chodili do školy, vzdialenej vari tri kilometre, popri horskej rieke, ktorá sa v čase lejakov či prietže mračien stávala splavnou. Pravdaže, vábilo nás plaviť sa po nej na korytách alebo na pňoch. Raz sme si povedali, že si urobíme čln, aj sme ho začali stavať, ale nikdy sme ho nedokončili. Námet sa mi po rokoch vracal, až som sa napokon rozhodol, že v detstve nerealizované dobrodružstvo sa môže podariť fiktívnym hrdinom. Aby som našiel ich prototypy a dôvernejšie spoznal myslenie a správanie súvekej mladej generácie, išiel som inkognito učiť na základnú školu do Čajkova. Objavil som tam naozaj súcích chlapcov, ktorí ma utvrdili v mojom autorskom zámere.

Vidí sa mi, že som vo svojej rozsiahlej tvorbe akosi nemohol obísť stvárnenie vlastného detstva, veď zážitky z ranej mladosti mi hlboko uviazli v pamäti. Z tohto prameňa vyrástlo Čertovo rebro. Roky prežité v krásnej javorníckej prírode ma doživotne poznačili vrúcny vzťahom k rastlinám, zvieratám, vodám, lesom, skalám, ja sa naozaj hoci v Mlynickej doline, vo Vysokých Tatrách, ale aj v malej Fatre či v tichých lesoch Rudohoria cítim ani v pozemskom raji. Ako chlapci sme radi pozorovali vtáky, motýle, všetku lietač. Z tohto podhubia vzklíčil Sedmohlások, nazdávam sa, stále aktuálna kniha. Vyšla v čase, keď odcudzenie človeka pokročilo, keď mnohí chlapci a dievčatá nevedia rozoznať vrabca od škovránka a vranu od

havrana, keď im let či spev vtáka nehovorí nič, keď aj vysokoškolsky vzdelaná redaktorka v rozhlase povie, že lastovičky čvirkali. Pre mňa je príroda večnou a nikdy nedočítanou knihou, dosiaľ si do pamäti pripisujem malé súkromné objavy a radujem sa pri tom ako Jozef Holuby, keď objavil neznámu orchideu. Tento jari som bol v Dome slovenských spisovateľov v Budmericiach a prvý raz sa mi podarilo vidieť veвериčku pri lúpaní lyka z konárov lipy na vystlanie hniezda. Tento faktík by vo fotografickej knihe vydal na dve-tri vety, ja si ho viem lepšie predstaviť ako námet na milú rozprávku.

■ No a do detských rokov sa musíme vrátiť, aj keď chcem otvoriť tému drotárstva. Je zaujímavé ako tento fenomén ovplyvnil tvorbu viacerých umelcov pochádzajúcich zo severozápadnej oblasti Slovenska, ktorú spisovateľ Andej Bielek nazval Drotáriou. Priznáva to aj Miroslav Cipár, výtvarník a vynikajúci, možno práve preto osobitý ilustrátor. Vy ste sa k tejto téme pravidelne vracali v novinárskej publicistike, venovali ste jej knihu Svetom, moje, svetom a vyvrcholila v románovej „ságe rodu a kraja drotárskeho“ Ako divé husi, ktorú ste napísali spolu so synom Andrejom, už renomovaným prozaikom a dramatikom. Neodpustím si obligátnu otázku, v čom spočívala spolupráca spisovateľa otca so spisovateľom synom?

Drotárstvo je významný slovenský fenomén a navyše – svetový unikát. Vyrástlo z nepredstaviteľnej biedy, prešlo etapou vandrovného obdobia, aby napokon kulminovalo v hospodárskom zázraku, keď najchudobnejšiu slovenskú stolicu premenilo na najbohatšiu. Vynikajúci drotárski majstri-umelci získali svojimi výrobkami desiatky zlatých, strieborných a bronzových medailí na výstavách, vrátane svetových. Téma drotárstva významne oživala v tvorbe mnohých európskych umelcov. Pripomeňme, že prvou operou v Českom národnom divadle bol Dráteník, že Lehárova opereta Drotár mala ešte

vlani trinásť repríz v Bad Ischli, že v európskych galériách sú stovky umeleckých diel s drotárskou tematikou. A popri týchto nesporných faktoch existoval tzv. „drátenický“ mýtus, ktorý predstavoval drotára ako synonymum morálnej a materiálnej biedy. Pravdivý, objektívny obraz, ktorý by siahal k samej podstate drotárstva, bolo treba ani nie premaľovať, ale namaľovať nanovo.

Andrej mal k drotárstvu blízko cez moje a babkino rozprávanie. Videl mnohé jeho artefakty, citlivo vnímal drotársku odyseu aj rodovo – naši predkovia boli drotári, otec i dedo pracovali v chýrnej drotárni v Tbilisi, dedo z matkinej strany bol zas americkým drotárom – je pochovaný v Rochestri, v Spojených štátoch amerických.

V čom spočívala naša spolupráca? Zjednodušene – hlavným dramaturgom bol Andrej, ja som bol hlavným pamätníkom. Andrej písal mesto, ja dedinu a navzájom sme si boli oponentmi. Neraz sme sa sporili, ale pre otca niet vari krajšieho sporu ako tvorivý spor so synom nad zmysluplnou spoločnou robotou. Závažným rozhodnutím, na ktorom sme sa museli zhodnúť, bolo nárečie, miera jeho použitia, veď nárečie, resp. aj drotárske slangové či argotové výrazivo, atmosféru a kolorit vynikajúco dotváralo.

■ Myslím, že ste mieru trafili. Drotárske príbehy by ani tak neboli suché, ale jazyk je aj tu šťava, ktorá signalizuje život. Musíme však spieť k záveru nášho rozhovoru. Podľa doteraz prezentovaných tvorivých ambícií súdím, že celkom určite máte ďalšie, možno celkom konkrétne plány pre najbližšiu budúcnosť.

Tým najkonkrétnejším je spoluúčasť na scenári pre filmovú realizáciu knihy Ako divé husi. Tu, pravdaže, bude mať hlavné slovo Andrej, dramaticky nesporne kúsenejší a s generačnej mladším, prenikavejším videním.

A k tomu ostatnému? Muži mojej letory majú plány v každom veku. Ide už len o to, čo z nich ostáva a čo zákonite vypadáva. Dlhé roky som navštevoval cigánske osady,

snoril v archívoch, pripravoval som sa napísať knihu o tomto zaujímavom a svojráznom etnickom spoločenstve. Časť materiálu som využil v knihe *Láska na Slovensku*, ale knihu už zrejme nenapíšem. Téma by si vyžadovala ešte dva-tri roky sústredenej roboty. Žiaľ, upúšťam aj od esejistickej knihy s pracovným titulom *Dejiny hlúposti na Slovensku*.

■ Tak to je veľká škoda. Takýto titul by bol zaujímavý nielen z hľadiska samotnej

recesie, ale nepochybne by veľa napovedal i o našej národnej povahe.

Po troche pracujem na humorne ladenej knihe, ktorá by sa mala volať *Každá žena má svojho gardóna*. Názov musím vysvetliť: Gardón je muž, za ktorého ste sa mohli vydať, ak by ste sa neboli vydali za toho, ktorého máte, ale s ktorým by ste boli prežili oveľa krajší život. Okrem toho sa venujem publicistike, ale z tém si už vyberám iba hrozienka z koláča.

(1995)

BIBLIOGRAFIA VLADIMÍRA FERKA

LITERATÚRA FAKTU:

Tajfún je dobrý vietor (1959), *Veno z praveku* (1962), *Medzi hviezdčkami* (1963), *Na dne sveta* (1964), *Modrý kaleidoskop* (1964), *Zrnko, otvor sa!* (1964), *Trinást zlatých kameňov* (1968), *Malý zelinkár* (1969), *Konopný kríž* (1970), *Kozmické karavely* (1971), *Zlatá nostalgia* (1975), *Diamanty* (1975), *Kniha o Slovensku* (1978, *Cena Mladých liet*), *Svetom, moje, svetom* (1978, *Cena Zväzu slovenských spisovateľov*), *Žltý diabol, žltý boh* (1978), *Magické kamene* (1985, *Cena vydavateľstva Obzor*), *Slovník na každý deň* (1985), *Slncový kolotoč* (1985), *Láska na Slovensku* (1988, *Cena Zväzu slovenských spisovateľov*), *Martin na čiernom koni* (1992), *Pravda Ruda Pravdika* (1995), *Slovensko, moja vlasť* (1996), *Zákon smotany* (2000).

PRÓZA:

Červený delfín (1964, *Cena Mladých liet*), *Čertovo rebro* (1982, *Cena Mladých liet*), *Sedmohlások* (1985), *Tisíc násobný dukát* (1989), *Príbehy dračích cisárov* (1993, spolu s Ču Wei-chuom a Čou Mei-žu), *Ako divé husi* (1994, spolu so synom Andrejom Ferkom).

Pozn.: Ptč. vytlačené tituly sú adresované detskému čitateľovi.

VLADIMÍR FERKO sa narodil 10. augusta 1925 vo Veľkom Rovnom. Roku 1958 ukončil štúdium novinárstva na FFUK v Bratislave. Pracoval ako redaktor, reportér a zástupca šéfredaktora v denníku *Smena* (1950–1965), bol redaktorom kultúrno-politického týždenníka *Predvoj* a po jeho transformácii na *Nové slovo* viedol publicistické oddelenie (1965–1969). V rokoch 1969–1985 bol reportérom *Smeny* na nedeľu. Je popredným slovenským novinárom a spisovateľom, predovšetkým priekopníkom literatúry faktu. Roku 1985 mu bola udelená *Cena Fraňa Kráľa* a roku 1993 *Cena Egona Ervína Kische* za celoživotné dielo v oblasti literatúry faktu.

Sú hodnoty, ktoré sa dospieváním ufúľajú

Rozhovor s Pavlou Kováčovou

■ Pri nahliadnutí do vášho životopisu si iste každý všimne, že ste sa narodili v Slovinsku a tam prežili aj svoje detstvo. Zaujímalo by ma príbeh rodiny, ktorú v rokoch vojnových osud zavial na Slovensko

Narodila som sa v Lubľane v miešanom manželstve Slovinky a Chorváta. Otec pracoval ako ofsetový majster v Ludovej tlačiarňi. Mama absolvovala obchodnú školu, vedela perfektne po nemecky a bola zamestnaná ako korešpondentka v textilnej továrni. Mamini rodičia žili v starom centre Lubľane pri nábreží rieky Lublanice. Moji rodičia si našli byt len o niekoľko domov ďalej v starom barokovom dome, na ktorom bola a dodnes je pamätná tabuľa slovinského osvietenca, polyglota, jazykovedca a knihovníka Valentína Valvasora, ktorý sa tu narodil v roku 1636. Z domu bol výhľad na imponujúcu stavbu Univerzitetnej knižnice, ktorú projektoval známy slovinský architekt Plečnik. Na nábreží bola pešia zóna. Pred vojnou, ešte v tridsiatych rokoch, bola osvetlená secesnými plynovými lampami. Ich plamienok večer rozsvetcoval mestský zriadenec v čiernej peleríne. Cez plece mal prevesenú dlhú tyč s kresadlom. Prichádzal podľa ročného obdobia: v lete pred ôsmou, v zime medzi štvrtou a piatou. Pre nás deti, ktoré sme sa hrali vonku, využívajúc zákutia rieky, bol jeho príchod znamením, že sa máme pobrať domov.

Večernú idylu narušila vojna. Pamätám sa na totálnu tmu pri povinnom zatmení, na okná oblepené čiernym papierom alebo zakryté hustými závesmi, na hučanie sirén, ktoré nás hnali do krytu, na zaplombované rádio, aby sa nedali počúvať správy z Londýna a Moskvy, na požiar Univerzitetnej knižnice, keď z nej vyletovali obhorené písomnosti, na časté prepady vojenských patrôl, ktoré hľadali partizánov a príslušníkov ilegálneho odboja. Jeden býval aj v našom dome na povale. Cez deň nikdy nevychádzal, v noci odchádzal za svojím tajným poslaním. Otec súhlasil, že môže u nás veľmi ticho počúvať zahraničné správy a kódy. Šikovne vedel odstrániť plombu v prijímači a znovu ju nasadiť. Mňa, vtedy asi desaťročnú, rodičia zaviazali najhlbším mlčaním.

V roku 1942 dostal otec ponuku z Matice slovenskej z Martina, aby prišiel pracovať do tlačiarne Neografia. Siedmi pracovníci Ludovej tlačiarne sa rozhodli, že ju prijímajú, a napriek vojne odišli bez rodín na Slovensko. Nevedeli, že majú nahradiť českých tlačiarov, ktorí z Neografie odišli za slovenského štátu. Postupne zo Slovenska hustli otcove listy, v ktorých žiadal mamu, aby aj so mnou prišla za ním. Rodičia ju odhovárali, no napokon sa predsa rozhodla odísť. Prvého augusta som ako sekundánka v predstihu skladala reparát z nemčiny na uršulínskom gymnázium. Tá nedostatočná sa dosť čudne a ojedinele vynímala na mojom druháckom vysvedčení. Rodina bola zdesená – až na starého otca. Ten povedal mame: „Nečuduj sa, to decko má slobodnú dušu a nechce sa učiť reč okupantov.“ Rozlúčka s rodným mestom a najmä so starým otcom bola ťažká a bolestná.

Do Martina sme prišli tri týždne pred Povstaním. Nastali nečakane dlhé prázdniny. Namiesto začiatku školského roku sa konala evakuácia z mesta. Odšun z Martina sme prežili vo Valči, kde býval otcov učeň a jeho rodina nás prichýľila. Bola nádherná slnečná teplá jeseň. Chodili sme na drieky, neskôr na rýdziky. Školský rok sa začal až v januári 1945. V martinskom gymnázium bol nemecký lazaret. Učili sme sa v náhradných priestoroch. Skladala som skúšku do tercie. Najväčší strach som nemala zo slovenčiny, ale z nemčiny. Učila-neučila som sa ju iba štyri mesiace. Potom prišla ruština. Azbuka bola pre mňa ľahká, pamätala som si ešte cyriliku. Slovenčinu som sa učila z časopisu *Slniečko a zo Živeny*. Prvým profesorom mi bol dr. Rudo Brtáň, slavista. Keď som písala prvú kompozíciu, zastal pri lavici a povedal: „Ty píš po slovinsky, ja tomu rozumiem.“ Bolo to veľkorysé gesto.

■ Súdiac podľa vašej prvotiny *Danka z Gaštanového nábrežia*, vaše osobnostné dozrievanie a pravdepodobne aj vzťah k umeniu ovplyvňoval najmä starý otec.

Od útleho detstva som žila u starých rodičov. Moja najdávnejšia autentická spomienka, nie odvedená z rozprávania svedkov je, ako starý otec

leží na pokrovci v kuchyni, hrá mŕtveho a ja, vtedy asi trojročná, sypem na neho piliny a drevené stružliny. Starý otec kýchnu, posadí sa, strasie zo seba „zem a kvety“ a stará mama povie nahnevane mojej mame: „Len sa pozri na toho starého blázna!“ Piliny, stružliny, drevené odrezky, doštičky, zvyšky tokárskych ozdôb, to boli prvé hračky a zostali aj dlho najmilšie. V zásterke som ich vynášala aj von z dielne starého otca. Na dvore alebo na nábreží sme z nich s deťmi stavali domy, ulice, mestá. Drevené originálne lego ... Hlboko v pamäti mi zostala vôňa stolárskej dielne starého otca. Aróma rozmanitého dreva, pachy lakov, moridiel, gleja. Neviem, ako sa stalo, že sa starý otec vypracoval na umeleckého remeselníka – stolára. Nikdy sa nehovorilo o nejakej škole, kde by sa bol naučil všetky tie zložité a náročné techniky intarzie, rezbárstva, ohýbania, reštaurátorské postupy na drevených sochách. Isté je, že bol uznávaným ľubľanským odborníkom a dostával objednávky od súkromných majiteľov štýlového nábytku, od múzea a galérie i z cirkevných kruhov. Čím náročnejšia bola práca, ktorú mu zverili, tým radšej ju robil. Nikdy neprijal nič, čo by zaváňalo bežnou výrobou. Všetko, čo vyšlo z jeho dielne, bol originál, neopakovateľný unikát. Na tom som doplatila, keď som po vojne chcela vyviezť na Slovensko intarzanú vitrínu. Colníci odmietli povoliť jej vývoz s odôvodnením, že ide o umelecký unikát. Neviem, kde vzala koniec ... Starý otec pracoval sám, nikdy nemal učňa ani pomocníka. A taký originálny, ako bola jeho práca, bol aj jeho duch. Bol úplne svojský a nedal sa ovplyvniť nikým a ničím. Žil bokom od politiky, od cirkvi, od rodinných väzieb. So starou mamou boli rovesníci, obaja sa narodili v roku 1875, šesťdesiat rokov spolu prežili, dožili sa diamantovej svadby. Ale keď ho stará mama pozývala do kostola, tak len pokrútil hlavou a utrúsil akoby len pre seba: „Len raz som bol, aj to som sa pomýlil ...“ Stará mama to s ním nemala ľahké, bol nonkonformista každým cólom. Nečudujem sa, že ma tak fascinoval. V rodine sa často viedli rozhovory na tému, že kazí dieťa. Nebola som jeho jediným vnúčaťom, ale všetku svoju pozornosť a cit zamerlal iba na mňa. Keď som mala päťročná čierny kašeľ, v nočných záchvatoch ma nosil na rukách. Ráno ma posadil na bicykel a odviezol do hory, aby som sa nadýchala lesnej vône. Pamätám sa na jeho slová pri zániku monarchie. Stará mama plakala, rodičia sedeli pri stole zachmúrení a plní starostí z neistej budúcnosti. Starký sa vysiakal a povedal: „Čo nariekate? Čo je nás Slovincov do nejakých Karadžordževićovcov a ich prisluhovačov snívajúcich sen o Veľkom Srbsku? Boli sme pred Rakús-

kom, zostali sme aj po ňom. Všetkých nás nepobijú.“ Ktovie, či by aj po rozpade federatívnej Titovej Juhoslávie zmýšľal podobne. Pravdepodobne áno. Naposledy sme sa zhovárali v roku 1958. Pri rozlúčke na stanici mi povedal: „My žijeme v zlepenici, vy tiež. Vás k tomu ešte prikrýva veľký tieň ruského medveďa. Ale ty aj tak musíš svoje deti vychovať k slobode, inak nenájdu vlastnú ľudskú dôstojnosť. Človek má byť sluhom svojej práce, ale ničoho iného.“ „Starký,“ povedala som, „na Slovensku je taká ľudová pesnička: ... ani pán, ani kňaz nedajú ma na reťaz.“ Zasmial sa a zvolal: „To je ono, to sa mi páči! Vidíš, nepoznal som ju, ale držal som sa jej po celý život.“ O tri roky skončil poseďačky v posteli na zastavenie srdcovej činnosti. Stará mama ho predišla o dva roky.

■ Dátum vydania vašej prvej knihy by svedčil o tom, že ste do literatúry vstúpili už v zrelom veku. Predchádzalo mu nejaké prípravné obdobie menších literárnych pokusov, kto alebo čo vás priviedlo k literárnej tvorbe a najmä k tvorbe pre deti?

Keď sme prišli do Martina, rodičia ma zaviedli k Zore Jesenskej, ktorá v tom čase učila deti hrať na piáne. Odmietla ma prijať a vysvetlila to tým, že má dosť žiakov a stále viac sa venuje prekladom

diel svetovej literatúry. Bola to prvá výrazná osobnosť, s ktorou som sa v Martine stretla. Jej preklady Dostojevského, Tolstého, Puškina, Lermontova, Gončarova, Čechova vychádzali po vojne a tlačili sa v Neografii. Otec bol vtedy vedúcim knižničára a mal nárok na každú vyťaženie publikáciu. Od svojich štrnástich rokov som vášnivo čítala klasiku. Môžem povedať, že traja muži rozhodli o tom, že sa ku mne nedostal gýč: starý otec, otec a strýc, ktorý bol knihovníkom Univerzitnej knižnice. Šťastne som sa vyhla gýču aj vo výtvarnom umení. Dielňa starého otca bola naplnená artefaktmi štyľového nábytku a cirkevných drevených plastík. A môj otec mal na starosti perfektné vyťaženie ilustrácií, grafik aj reprodukcii farebných obrazov a umeleckých fotografií. Pamätám sa, ako ho raz doma vyhľadal Karol Plicka. To bolo vtedy, keď sa pozastavila distribúcia monografie Slovensko, do ktorej napísal úvod Ladislav Novomeský. Ten predsvet sa musel vytrhať... Teror päťdesiatych rokov dopadol aj na našu rodinu. Všetci Juhoslovania boli zatvorení ako politickí zločinci. Jeden tragicky zahynul vo väzení, ostatní boli odsúdení na dvadsať rokov za špionáž. Jedine môj otec a jeden jeho kolega mali toľko psychických a fyzických síl, že zostali nezmlenení vtedajšími vyšetrovacími metódami a nepodpisali totálne lživú obžalobu. Práve v tom roku som maturovala na gymnáziu. Podrobili nás psychotechnickým skúškam a vyšlo mi, že by som mala ísť študovať estetiku, dejiny umenia alebo literárnu vedu. Samozrejme, že som nemohla na to ani pomyslieť. Prihlásila som sa na konkurz do SLUK-u. Prijali ma. Ale ešte sa chcem vrátiť k martinským kultúrnym kontaktom. V piatom ročníku gymnázia som sa spriatelila so spolužiačkou, dcérou prekladateľa, bibliografa a zberateľa exlibrisov Karola Izakoviča. Bývali na poschodí Tatra banky. Pol poschodia patrilo bytu Izakovičovcov, druhú časť obýval dr. Ján Marták s manželkou. Pani Mária Rázusová-Martáková bola už vtedy vážne chorá, a keď som neskôr čítala drámu Jánošík a umelecký básnický preklad Rostandovho Cyrana, dodatočne som sa jej v duchu ospravedlňovala, že sme ju našimi stolnoteniovými turnajmi rušili. U Izakovičovcov som spoznala aj majstra Fullu s manželkou a manželov Františka Hečka a Máriu Jančovou. Až po rokoch som sa raz na ulici odvážila osloviť ju a povedať jej, že sa pokúšam písať poviedky o deťoch. Vlúdne ma pozvala k sebe a spravodlivo posúdila prvé pokusy. Niečo z nich aj vyšlo v Slovenke pod pseudonymom Marčeková. Na začiatku šesťdesiatych rokov som začala prekladať zo slovinčiny. Svoju prvotinu som napísala štyri roky pred jej vydaním. Mala som vte-

dy 36 rokov. Jej vznik podnietil mimoriadne silný zážitok – stretnutie so starým otcom po deväťročnom odlúčení. V Lublane na nábreží zostal čas. Celá mestská lokalita je dodnes chránená ako kultúrna rezervácia. Plečnikov geniálny duch neopustil mesto. Staré s novým je prepojené citlivo a s výtvornou invenciou. Nevie, čím to je, že človek žije niekde iba necelých trinásť rokov a potom niekde inde vyše pol storočia, ale doma je stále v tom začiatku. Nanajvýš by som dnes mohla hovoriť o dvojdomovosti. Danku Z Gaštanového nábrežia som písala ako osobnú spomienku, trochu ako denníkový záznam. Ale po čase som ju predsa zanesla k svojej bývalej milovanej profesorky Štetkovej, ktorá mi povedala, že si text nemám nechať len pre seba. Za Danku som dostala v roku 1972 cenu za debut. Bol to celkom nečakaný úspešný štart. Vtom istom roku som získala odmenu v autorskej súťaži na rozhlasovú scénku pre deti. Začala som pracovať v Matici ako asistentka v retrospektívnej bibliografii. Matica mi v istom zmysle nahradila neuskutočnené univerzitné štúdium. Ocitla som sa medzi bohatými fondmi, knihami, časopismi, archívami a najmä vzdelanými ľuďmi. Môj život sa zmenil práve v štyridsiatke. Postupne vznikali rozsahom malé knižky pre deti. Dočkala som sa aj prekladu troch titulov do bulharčiny, poľštiny a naposledy do češtiny. Rozhlasová hra Brat Čolo bola preložená do macedónčiny, srbochorvátčiny a nemčiny. Najväčší prienik do sveta, ak tak môžem povedať, zaznamenal film pre deti Sýkorka. Koli-ba ho poslala na filmový festival do Berlína, kde sa predal do dvadsiatich siedmich štátov. Takmer by ma bolo možné považovať za finančne úspešnú autorku, keby federálny podnik Filmexport, ktorý predaj realizoval, neskrachoval a nikdy nevyplatil mne ani režisérovi Gajdošovi autorské tantiémy.

■ **Nosnou témou vašej tvorby pre deti a mládež je každodenný život. Ste dobrá pozorovateľka, čítate chvenie detskej duše i poryvy dospievania. Cez literárne príbehy dávate deťom možnosť poznávať seba a orientovať sa v zložitej spleti medziludských vzťahov. Je to azda cieľ, ktorý sleduje vaša tvorba pre deti?**

Detský svet je pre mňa inšpirujúci aj dávno potom, ako moje vlastné deti dospeli. Očarúva ma detský pohľad, v ktorom sa mieša realita s výtvarným. Vážim si detskú spontánnosť, originalitu myslenia a ich mieru slobody. Sú to hodnoty, ktoré sa, bohužiaľ, dospievaním často ufúfajú, ošuchajú alebo vyblednú. Jednou z najmilších kníh svetovej literatúry je pre mňa dielo Salingera Kto chytá v žite. Dráma dospievania v civilizovanom technickom

svete, plná smutnej irónie a humoru. Ak by som chcela deťom niečo odovzdávať, tak potom snahu po sebazpoznaní bez zdvihnutého prsta.

■ Už spomínané scénky zo života detí sa stali štartovou čiarou pre sériu úspešných rozhlasových hier. Prvá z nich – *Brat Čolo* – vám priniesla víťazstvo na Festivale pôvodnej rozhlasovej hry v Piešťanoch. Prezentovala v tom čase nový prúd hlbšieho ponoru do psychiky dieťaťa. Čím vám učaroval dramatický žáner, predovšetkým rozhlasová hra?

V rozhlasovej hre som našla svoj výraz. Vyhovuje mojej sluchovej predstavivosti. Konvenuje mi úspornosťou textu a zovretosťou príbehu. Viem, že dialógy, ktorými sa odvíja dej a charakterizujú postavy, letia do éteru a zriedka zakotvia na dlhšie v pamäti poslucháča. Ale to ma neodrádza. Väčšinou myslím v dialógoch aj súkromne v tej najvnútornejšej polohe. V duchu sa často zhováram so svojimi najbližšími, živými i mŕtvymi. Nie je to duchárčenie, ale akýsi prúd vedomia, kontinuity prítomného a minulého času a jeho vzájomné preliňanie. Nevymýšľam témy, tie prichádzajú ku mne – alebo je tu mlčanie. Radšej žijem ako píšem, hoci som bez písania – v tom mlčaní – aj trochu nešťastná. Ak trvá dlho, potom sa mi život sploští na súhrn banalít a ten sa dá oživiť iba vzťahmi. A vzťahy – to je už dialóg, reálny alebo vnútorný.

■ Ak máte možnosť sledovať dianie a smerovanie v tvorbe pre deti a mládež v posledných rokoch, čo vás znepokojuje či uspokojuje, alebo čo vás z iných dôvodov zaujalo?

Neprestávam čítať knižky pre deti. Už roky striedam dva základné žánre: literatúru faktu a príbehy pre deti a o deťoch. Zlatý vek literatúry pre deti a mládež nastal v šesťdesiatych rokoch. Vraciam sa k Jedinej, Prázdňinám so strýcom Rafaelom, k Modrej knihe rozprávok, Ohňostroju pre deduška, k Jahniatkam a grandom a iným, a iným titulom, ktoré žijú v mojej pamäti a z času na čas si myseľ znovu žiada ich pohladenie. Tešia ma knižky Heviera, Duška, Uličianskeho a iných, ktorí vedia oživiť detstvo. Som hlboko presvedčená, že slovenská literatúra pre deti a mládež je plnohodnotnou súčasťou pôvodnej tvorby. Znepokojím ma vie iba gýč, stoly plné súčasnej gýčovej produkcie.

■ A na záver nie iba zdvorilostná otázka – ako sa vám darí, čo píšete alebo chcete napísať pre deti?

Pred dvoma rokmi som mala dojem, že fajka zhasla. Zmocnila sa ma depresia, pocit prázdnoty, intenzívny pocit starnutia. A potom prišla výzva z rozhlasu na autorskú súťaž hier pre dospelých a v poslednom týždni pred termínom uzávierky som našla tému. Text sa realizoval, nedávno uviedli premiéru. Zúčastnila som sa aj na súťaži rozprávkových hier. Netrafila som sa do žánru, ale téma ma viedla inde. K textu sa ešte vrátim, možno vznikne malá knižka pre deti. Už to, že o ňom premýšľam, je trochu nádejné. Občas ma potešia aj besedy s deťmi. V Banskej Štiavnici som rozprávala deťom o kalvárii, že je postavená na Ostrom vrchu, ktorý pochádza zo sopečnej činnosti. Tu sa zdvihla ruka a tretiak sa opýtal: „Kde je ten kráter?“ Po takej otázke sa nebojím budúcnosti.

(1997)

BIBLIOGRAFIA PAVLY KOVÁČOVEJ

PRÓZA PRE DETI: Danka z Gaštanového nábrežia (1971), Hrabko a Smrečko (1975), Hľadá sa tréner (1978), Martinkove kozičky (1982), Lucka a klávesy (1989), Zajko Belko a panelák (1990), Čižmičky (1996).

ROZHLASOVÉ HRY PRE DETI A MLÁDEŽ: Brat Čolo (1974), Pohyb hniezda (1976), Zemiacik z pahreby (1977), Nech nám vždy svieti slnko (1979), Hrdlička (1979), Komora (1981), Pichliač (1982), Lucka a klávesy (1983), Beseda (1984), Mílnikový les (1985), Áno – nie (1986), Závozník (1994).

FILMOVÝ SCENÁR: Sýkorka (1989).

PAVLA KOVÁČOVÁ sa narodila 10. decembra 1931 v Lubľane v Slovinsku. Po príchode na Slovensko (1944) študovala na gymnáziu v Martine. V rokoch 1950–1951 pôsobila v Slov. ľudovom umeleckom kolektíve v Rusovciach, 1951–1970 v domácnosti, 1971–1987 v retrospektívnej bibliografii v MS v Martine. Od roku 1987 žije v Martine na dôchodku.

Občas si odskočím do detstva

Rozhovor s Libušou Friedovou

Už dávno som nebola učiteľkou, keď si ma moji bývalí žiaci pozvali po rokoch na stretnutie. Boli to už neuveriteľne dospelí ľudia a ja som s radosťou počúvala, ako sa uplatňujú v živote. Ani o spomienky na školské roky nebola núdza. Dozvedela som sa všeličo, o čom som ako učiteľka nemala vedieť. Aj o tom, ako som raz oznámkovala spisovateľku. Bolo to tak: témy na slohové práce boli vtedy predpísané, ale tzv. spoločensky závažné, nedetské, nudné, ktoré navádzali deti písať odporúčané, naučené frázy. Chcela som trochu vyprovokovať detskú fantáziu a dala som žiakom napísať rozprávku. Niektoré práce boli naozaj originálne, nápadité, vo väčšine sa objavovali známe motívy, pre niektorých žiakov to bol tvrdý oriešok a požiadali o pomoc rodičov. A tak dostala známku aj Libuša Friedová, ktorú som vtedy poznala ako mamu, teraz už viac ako spisovateľku.

● Bolo to niekedy v šesťdesiatych rokoch a dnes na to spomíname s úsmevom. Vy ste sa vtedy, pani Friedová, na Slovensku už viac-menej udomácnili. Z rodnej Moravy ste sa totiž presťahovali do Bratislavy, do nového kultúrno-spoločenského prostredia. Čím bolo pre vás iné, ako ste privykali?

Presťahovali sme sa na Slovensko v roku 1950. Najskôr som sa domnievala, že to pre mňa nebude znamenať veľkú zmenu. Pripadalo mi, že žiť na Slovensku, to bude, povedzme, ako žiť v susednej záhrade. No netrvalo dlho a zistila som, aké má Slovensko svojské spoločenské prostredie, svojskú kultúru, svojský rebríček hodnôt. A k tomu Bratislava, kam sme vtedy v novom koši na bielizeň priniesli aj nášho dvojmesačného syna. Áno, Bratislava bola vtedy ešte svojskejšia. Naozaj konglomerát národnostný, sociálny, kultúrny, politický, náboženský, k tomu poznačený nedávnou rozporuplnou vojnovou minulosťou aj búrlivým kvasením súčasnosti. Vyznaj sa v tom! Nájdi si svoje miesto. Už sa Bratislave rozumieť. A zamiluj si ju. Jej starodávne uličky. Vtedy napolo rozborený hrad. Dunaj, ten prímer nezastaviteľného času. Len jeden most. Zato od brehu k brehu putujúci až

rozprávkový propeler. Starú tržnicu, vždy v piatok a v sobotu nabitú na prasknutie. A vinohrady s hroznom vchádzali až do ulíc. Starí Bratislavčania letkom vandrovali zo slovenčiny do maďarčiny aj do nemčiny. A noví v húfoch prinášali zo všetkých kútov Slovenska do mesta mladost, sviežost, novú dynamickosť.

No nezaľúb sa do takého mesta! Stalo sa a Bratislava sa mi odmenila. Bola pre mňa potom východiskom, dverami do celého Slovenska.

● Čo ste si priniesli zo starého literárneho zázemia, ako ste poznávali to nové?

Veď to! Prísť do budúcnosti bez minulosti, to sa jednoducho nedá. Na Slovensko som si priniesla už od školských lavíc obdivovaného Seiferta, Nezvala, Halasa, Wolкера, Hrubína, Horu, Šrámka. Obdiv k prekladom z francúzskej poézie od Karla Čapka, k neprekonateľnému Rimbaudovi v prekladoch Nezvalových. Obdivovaných zato, akými výrazovými prostriedkami vedeli vysloviť myšlienku, ako až samočinným pohybom fantázie dokázali vytvárať básnický obraz. Niektoré ich verše viem stále naspamäť.

Na Slovensku som našla dovtedy pre mňa neznámu slovenskú literatúru. Rozhodla som

sa poznať ju. Vyznať sa v jej koreňoch aj súčasnosti. Toto poznávanie mi postupne pomáhalo pochopiť množstvo javov, ktoré mi dovtedy boli nejasné. Okrem toho ma, samozrejme, orientovalo v názoroch a tvorivých postupoch slovenských literárnych prúdov. Niečo som prijímala s obdivom, iné s negáciou. Ktorí sú moji slovenskí najmilší? Sládkovičova Mariána. Verše Maše Haľamovej a Miroslava Válka. Červené víno. V ňom akoby Hečko celý Vičindol položil človekovi až na dľaň. A to, čo do slova srdcom napísala Elena Maróthy-Šoltésová. Moje deti – dva životy od kolisky až po hrob.

Toto je len niečo z toho, čo som si doniesla. A z toho, čo som našla.

● **Nie je to ojedinelý prípad, keď spisovateľ píše v inom ako materinskom jazyku, predpokladám však, že ten prechod musí byť ťažký. Môže dokonca spisovateľa poriadne zabrzdiť, veď od fázy naučiť sa jazyk po schopnosť myslieť v ňom a písať uplynú asi dosť času.**

So mnou to bolo tak: naše deti začali chodiť do slovenskej školy. Čítali slovenské detské časopisy. Slovenskú literatúru pre deti. A tu bol odrazu pre mňa akýsi neodbytný podnet – hoci aj po dlhej odmlke začať znova písať. A pretože moja rodná Morava so svojím každodenným životom bola pre mňa čoraz vzdialenejšia a slovenské okolie stále bližšie, rozhodla som sa pokúsiť písať po slovensky. Myslela som si: to predsa nemôže byť také ťažké. Či nás jazykovedci nepoučujú, že slovenčina a čeština patria k západoslovanským jazykom, kde majú k sebe najbližšie? Lenže! Či sa v nich v dôsledku rozdielneho historického vývoja nezrkadlia iné ustálené spôsoby života, spoločenské a kultúrne osobitosti? Či preto nemá slovenčina iné jazykové zvláštnosti, iné ustálené spojenia slov, iné príslovia, a to ešte okorenené množstvom nárečí? Či takto každý jazyk nemá svoju vlastnú dušu? Má. Ale skús sa naučiť a pochopiť všetko to, čo inak človek samočinne dostáva s materčinou! Dnes viem, že moje vtedajšie rozhodnutie, to bola hora, na ktorú som chcela vystúpiť. Podujala som sa na to aj s poradcom, s dobrou slovenčinárkou, mojou dcérou.

Áno, máte pravdu, ovládnuť iný jazyk po schopnosť myslieť v ňom a písať nie je ľahké. A prináša to omyly. Ale dá sa na nich poučiť. Aj sklamania. Tie zas vedú vyburcovať. Ak človek vytrvá, predsa len prichádza aj radosť. A pre mňa aj potešenie, s akým vychutnávam spevnosť a mäkkosť slovenčiny. Niektoré slová mi znejú krásne: čučoriedka, pŕhľava, bahniatko, frndžalka, omelinka, pluha pluhavá, lúbim ťa. ...

● **Či chceme, či nie, detstvo je stimulujúce pre celý život, osobitne pre tvorbu. Zážitky, záľuby, obrazy z neho nadobúdajú síce nové významy, ale prazákľad nášho myslenia, cítenia a konania je až fatálne zakliaty v ňom. Aké bolo vaše detstvo, čím vás poznačilo?**

Narodila som sa v malom hanáckom mestečku, preto žartom o sebe tvrdím, že som hanácka Slovenka alebo slovenská Hanáčka. Náš dom stál konča mestečka ako posledný na malom kopčeku. Naokolo boli už iba polia a medze. Za domcom veľká ovocná záhrada. V dome mama, taká dobrá, že bola až najlepšia.

Mama najprv s vlasmi až po zem. Potom iba po krk. Po celý deň sa starala, aby všetko stihla, a pritom sestry aj mne občas spievala. Vtedy mamy deťom často spievali.

Otec bol učiteľom matematiky, geometrie a kreslenia. Prítom v mestečku dirigoval kapelu aj spevácky zbor. Vyučoval hru na klavíri aj na husliach. Starostoval v Sokole. Viedol školské bábkové divadlo. Sústavne sa zaujímal o rôzne technické novinky. Aj my sme mali doma čoskoro rádio, aj my sme mali doma ten neobyčajný kufřík s ozónovým hrebeňom aj ďalšími ozónovými talafatkami, kufřík, o ktorom píše pán Hrabal v Postřižinách. A otec pravidelne dopĺňal našu detskú knižnicu. Bola plná rozprávok. Od Boženy Němcovej aj od Andersena. Ako ma dojímala Popoluška so svojím – hm! predou mnou, hm! predou mnou! Ako mi bolo ľúto malej Gerdy, veď ju tak oziabalo! Od malička som hladná čitateľka. A ešte bol otec uznávaným ovocinárom. Dodnes si pamätám vôňu našej ovocnej pivnice, doteraz v rôznych záhradách zrejú jeho jablká.

Moje detstvo, to bola aj kováčska vyhňa. V nej starý. Kováč, mudrák, vynálezca, dedinský veštec počasia. A na inom mieste stál rozľahlý prastarý gazdovský dom. V ňom osamelý prastrýc, hydina, koza, kravka, dva koníky. A moja zlatá bábica, ktorá mňa a sestru za naše detské výčiny láskavo hrešila, ktovie prečo vždy iba slovami: „Ty decko, ty decko!“

Doteraz sa mi niekedy podarí na chvíľu odsunúť dospelý svet kúsok bokom. A do detstva si občas po niečo odskočím.

● Zdá sa mi, akoby vám bolo milé ústranie. Najviac ste ako autorka spolupracovali s detskými časopismi, z rozhlasu vás poznám ako úspešnú prispievateľku do autorských súťaží, menej vašich prác dostalo knižnú podobu. Akoby váš literárny talent čakal vždy na nejaký popud, výzvu. Čím je vám písanie?

Je to spôsob môjho rozhovoru so svetom, s ľuďmi, s prírodou, s vecami. Najmä ale s deťmi. Rozhovor raz vydarenejší, raz menej, tak to už chodí. Potrebujem preto to milé ústranie s písacím strojom. No viem, že svojou otázkou narážate na niečo iné.

Áno, po príchode na Slovensko to dlho bolo akési ústranie. Nemala som tu konškolákov ani generačných druhov. Nemala som tu záemie spoločenské. Už vôbec nie literárne. Bola som vtedy ako osamelý bežec, ktorý napokon na svojej trati predsa len stretol v redakcii Ohníka uznanlivého šéfredaktora Pavla Štefánika. V redakcii Zorničky pani Jarmilu Štítnickú. Porozumenie v redakciách Včielky a Slniečka. Od roku 1960 aj v Slovenskom rozhlase. Začiatkom osemdesiatych rokov to bola krásna spolupráca s dramaturgiou programov pre deti a mládež v Slovenskej televízii. Vidíte, takto sa búrali múry môjho ústrania. A napokon ma celkom z neho vytiahla redaktorská práca v Zorničke, zorničkovský svet, ktorý vtedy spoluvytvárali nádejní aj uznávaní literáti, uznávaní aj začínajúci ilustrátori.

Po celý čas autorskej aktivity skutočne iba málo mojich prác dostalo knižnú podobu. Možno to spôsobila moja malá priebojnosť. Možno malá vytrvalosť dotiahnuť niektoré rukopisy až k vydaniu. A možno aj to, že mojimi vydavateľmi sa na dlhý čas stali rozhlas a televízia. Z množstva rozprávkových seriálov ma osobitne teší sedem príbehov nazvaných Nech žije deduško, v ktorých titulnú úlohu stvárnil pán Jozef Kroner a kúpila ich aj televízia Spolkovej republiky Nemecko.

Písala som svoje „rozhlasové a televízne knižky.“

● Koncom minulého roka ponúкло bratislavské vydavateľstvo NONA malým čitateľom vaše Rozprávky s podkovičkami. Zrodili sa z nejakej dávnej lásky ku koňom, alebo sú tieto ušlachtilé zvieratá akýmiś jednotiacim princípom pre sériu rozprávok?

Viac ako láska je to obdiv. A potom aj smútok. Obdiv, ten je za všetko, čo kone v ľudských dejinách znamenali. Veď doslova spoluvytvárali svet. Raz som niekde čítala, že keby nebolo koní, vyzerali by učebnice dejepisu celkom inak. Ako by prebiehala Trójska vojna? Bol by Alexander Veľký naozaj veľkým? Zažila by Európa Džingischána? Španielski dobyvatelia by určite nezničili aztécku ríšu, keby ich tam v sedlách koní nepovažovali za cudzích bohov. A čo Napoleon

bez koní? Asi by nemrzol v Rusku. A k tomu ešte milióny koníkov, ktoré po tisíce rokov menili svet tak, že spolu s ľuďmi svojim spôsobom trpezlivo pracovali.

Smútok, ten mi spôsobuje skutočnosť, že za posledné desaťročia kone doslova miznú zo sveta. Keď sme sa presťahovali do Bratislavy, poštové koníky ešte celkom romanticky vozili balíky v poštových kočoch. Ťahali povoznícke vozy naložené koksom, uhlím, drevom. Do našej ulice aj pre náš sporák a kachle tento náklad vozila Šimla pána povozníka Gregora. Na skok od nás v bývalých jazdeckých kasárňach na dnešnej Jarošovej ulici erdžalo vtedy do 500 koní. Niekedy niesli vojakov, chlapcov maľovaných, až hen k Perneku na Turecký vrch. S nimi aj môjho muža a naspäť ho doniesla jeho Bažina až pred naše dvere. Kde sú všetky tie kone? Kde už dnes uvidí človek v Bratislave koňa? Iba ak v jazdeckom klube. Alebo na závodisku v Petržalke. Tam sa vždy v lete vyberiem s vnukom alebo s vnučkou na najdôležitejšie cvalové dostihy roka. Na Slovenské derby. Aby sme spolu obdivovali aj ušľachtilosť, hrdosť, krásu a rýchlosť. To všetko dala príroda koňom.

Tam vždy trochu dúfam, že homo sapiens v svojej šialenej honbe za peniazmi a vo zvrátenej predstave, že zemeľu je tu len pre neho, predsa len kone, ako už celý rad iných zvierať, celkom nevyhubí.

Rozprávky s podkovičkami sú o koníkoch zámerne.

● Z knižky zavanie na čitateľa romantika starých čias. Voní tvarohovými koláčikmi a vtáčím mliekom, ozýva sa hlasom poštovej trúbky, navodzuje čaro dedinského života a všeličo iné, zažitá, precitene, plynnými rokmi a invenciou spisovateľky zbavené všednosti. Povedala by som však, že nie je dôležité, kedy sa tie príbehy odohrávajú, ale že demonštrujú citlivý a citový vzťah k veciam, zvieratám, ľuďom. Zhodneme sa v tom, že práve také vzťahy je potrebné v súčasnosti i v každom čase vždy znova prebúdať?

Áno.

● Vstúpili sme do nového storočia. Čo by ste na jeho prahu zaželali deťom a detskej literatúre?

Už bolo na svete toľko prorokov, vierozvestov, mesiášov, kazateľov, revolucionárov aj spisovateľov a básnikov – a všetci chceli zmeniť svet. Aby bol spravodlivejší. No akosi sa im to doteraz nepodarilo.

Tak prajem deťom, aby sa to v tomto storočí podarilo, najmä kvôli nim. A ešte im prajem, aby popri všetkých volkmenech, obrazovkách a videozáznamoch, internetoch, kazetách, disketách a ktovie čom ešte zostala na svete natrvalo detská kniha.

(2000)

BIBLIOGRAFIA LIBUŠE FRIEDOVEJ

POÉZIA: Kufřík (1968).

PRÓZA: Magdalénka a škriatkovia (1982), Maľované čítanie alebo Mój prvácky rok (1984), Rozprávky v dome (1988), Rozprávky s podkovičkami (1999).

TELEVÍZIA: Hubert a Hubertko (1973, trinásťdielny seriál), Nech žije deduško (1979, sedemdielny seriál).

ROZHLAS (päťdielne seriály): Petřík a ružový skútrík (1969), Mášienka a škriatkovia (1970), Elenka a komínárík (1971), Papierová lastovička (1971), O bábkovom kráľovi a bábkovom šašovi (1985), Každý lieťa inakšie (1990), Slávik, ktorý sa usmieval (1991), O malej Evičke a slávnom Rexovi (1992), Rozprávky s podkovičkami (1996).

LIBUŠA FRIEDOVÁ, rodená Mlčochová, sa narodila 17. 10. 1925 v Zdoukách pri Kroměříži v učiteľskej rodine. Po skončení Obchodnej školy v Zlíne bola robotníčkou, úradníčkou a vychovávateľkou v n. p. Svit (predtým fa Baťa). Roku 1950 sa presťahovala do Bratislavy. V roku 1965 sa stala tajomníčkou Slovenskej sociologickej spoločnosti, v rokoch 1969–1975 pracovala v Sociologickom ústave SAV. V rokoch 1975–1981 bola najprv redaktorkou, potom zastupujúcou šéfredaktorkou časopisu Zornička. Od roku 1981 sa venuje len literárnej tvorbe.

Príbehy vynosené v plecniaku

Rozhovor s Petrom Glockom

Je to Bratislavčan, presnejšie Prievozčan. Viem to iste, lebo zo svojho balkóna dovidím na dom, v ktorom býva. Stretávame sa v obchode, a kým nakladáme tovar do svojich košíkov, stihneme prehodiť aj zopár slov. Občas mi poradí, čo mám kúpiť a ako z toho pripraviť dobré jedlo. A ja si poradit' dám, lebo je dobrý kuchár. Častejšie však bývala reč o inom: „Termín sa blíži, pán Glocko,“ vravím ja. Odpoveď: „Viem, zajtra idem do Muráňa, o dva týždne som späť aj s rozprávkovou hrou.“ Alebo: „Práve som sa vrátil z Muráňa, scenár je napísaný, treba ho len skrátiť, vyčistiť, prepísať.“ Muráň je jeho rodisko, ale aj miesto poskytujúce pokoj a inšpiráciu pre spisovateľa. Až detsky nedočkavo sa teší na chvíľu, keď hodí na chrbát plecniak a zamáva Bratislave. Muránsky hrad ožil v jeho knihe Tomáš a lúpežní rytieri. Zdá sa, že Peter Glocko je „muž, ktorý nechal svoje srdce v Muráni“.

Ešte aby som nezabudla na ten plecniak. Možno práve on vyvoláva predstavu, že spisovateľ je stále na cestách. Dobre slúži na prenášanie poživne, rovnako dobre sa v ňom darí aj potrave ducha. Vráti sa do redakcie na plecniach svojho pána a ten z neho vyloví popísané háčky. Usmieva sa, lebo má za sebou kus završenej roboty, a príbehy, vynosené v plecniaku, si vždy nájdú čitateľov, poslucháčov, divákov. Nech vám ten plecniak dlho a dobre slúži, pán Glocko.

■ A teraz už využime čas, ktorý som si doslova vystriehla na moje otázky a vaše odpovede. Žiada sa mi hneď na začiatku vyprovokovať vás v k zamyslení nad osobitosťami tvorby pre deti. Veď mnohí autori sa už na tomto poli potkli v domnení, že ak spíšu svoje spomienky na detstvo, napísali knihu pre deti. Iste, inšpirácia vlastným detstvom či detstvom vôbec je významným predpokladom, no písať deťom možno o všetkom. Problém je skôr v tom – ako. Ste uznávaným a čítaným autorom pre deti a mládež, ako to vidíte vy?

Zavše sa potknem aj ja – v rámci textu, t. j. poviedky či knihy, keď začnem priveľmi uvažovať o tom, ako sa priblížiť k čitateľovi. Špekulácia spisovateľa zneisťuje a potom to cítiť v texte,

ktorý stráca spontánnosť, švih, rytmus... slovom, treba si spomenúť aj na to, kedy dieťa začne zívvať, mrviť sa pri slovách dospelého človeka. Asi vtedy, keď „dospelák“ začne dieťa poučovať, tváriť sa, že všetko vie, ale aj vtedy, keď sa začne „potvoriť“, ťuškať, vtierať sa do pozornosti dieťaťa. Veď nie nadarmo sa hovorilo, že keď strýčkovia a tetušky začnú robiť na dieťa kadejaké grimasy, šušťať a nasilu sa škľabiť v sladkastom úsmeve, „príde mu z očí“! Isteže, inšpirujem sa detstvom, píšem o ňom, ale keď som nebol infantilný chalan, prečo by som mal byť infantilný senior spisovateľ. A keď som nebol v detstve ostarok, prečo mám byť na staré kolena ešte starší a bodro senilnejší, ako som. Písať pre deti znamená pre mňa aj mladnúť, nie však „detinštieť“.

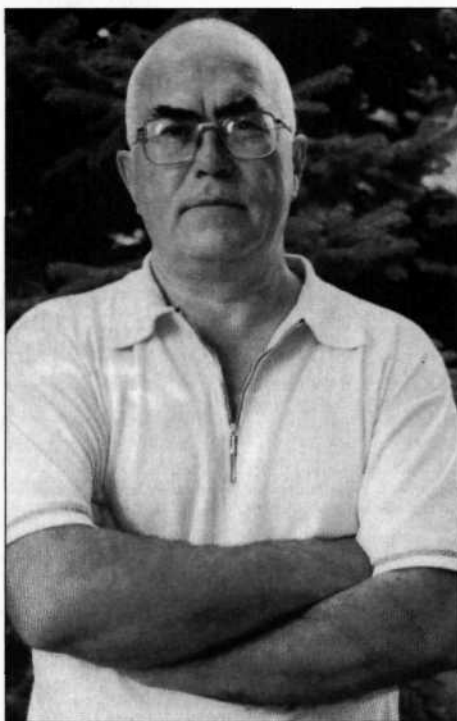
■ **Iste ste postrehli, že literárne pole, ktoré ste zúrodňovali svojimi knihami pre pubescentnú mládež, leží v poslednom čase úhorom. Niežeby si títo mladí čitatelia nemali v čom zalistovať, k dispozícii je množstvo výpravných, lákavých a určite aj potrebných encyklopedických kníh otvárajúcich cestu k poznaniu sveta. Chýbajú však knihy, ktoré by otvárali cestu k sebe, k vlastnému mikrosvetu. Pred vami napr. bravúrnym spôsobom prezentovala svoje hĺbkové sondy Klára Jarunková. Prečo máte tak málo nasledovníkov – už sa netreba ponárať, len rýchlo plávať vpred?**

V čase, ktorý prežívame, leží úhorom nielen literatúra pre pubescentov, ale aj historická literatúra pre mládež, dobrodružná a detektívna próza, nejestvuje pôvodná slovenská filmová a televízna tvorba, ktorá by mala šance osloviť „pubišov“. Akoby dnešná generácia štyridsiatnikov zanevrela na „spôsob“ dospievania svojich detí. Ja som sa vyrozpával z obáv o svoje deti v knihe *Ja sa prázdnin nebojím*, kde som si položil otázku, vlastne komplex otázok: Ako by zareagovali moje deti, keby ich niekto ponúkol drogu? Ako by som reagoval ja, keby sa stali konzumentmi drogy? Knihu som písal v čase, keď sa z latentnej hrozby stávala akútna realita, keď sopka už nemrmlala, ale začala chrliť jedy a oheň. Už vtedy bolo neskoro vajatáť, povedal by klasik. Ale moja kniha ani kniha Petra Holku (a ďalších autorov) neboli prázdny vajatánim, a hoci mali u čitateľov úspech, hoci boli ocenené literárnymi cenami, spoločensky boli a sú nedocenené. Myslím tým „nedocenené“ inou možnosťou exploatacie, predovšetkým televíziou či filmom, ale aj využitím v práci protidrogových odborníkov, psychológov a terapeutov. Určitým zadosťučinením pre mňa je, že pri možnom druhom vydaní románu *Ja sa prázdnin nebojím* napísal odborník – lekár posudok, v ktorom nielenže odporúčal druhé vydanie, ale vyzýval ma aj dopísať príbeh, presnejšie, napísať pokračovanie osudov Nikotína a Miša v dnešnej tvrdodrogovej realite. Mimochodom, v televíznej dramaturgii už takmer sedem rokov leží hotový scenár seriálu na motívy tejto knihy. Dramaturgovia (bez ohľadu na meniacich sa riaditeľov) len bezmocne krčia pleciami, že niet peňazí. Zjednodušene: o osude kultúry už nerozhoduje diktatúra prole-

tariátu, ale diktatúra kapitálu. Pre obe diktatúry je spisovateľ, čo nezabáva, čo neslúži subkultúre, ale znepokojuje a otravuje vážnymi témami, len príťažou. Ako hovoril môj ranokapitalistický riaditeľ v nemenovanom vydavateľstve: „Nehovor mi o umení!“ A keď som mu oponoval, o čom máme hovoriť vo vydavateľstve, ktoré má v názve spisovateľskú profesiu, odsekol mi: „Tak si to vydaj sám za vlastné.“ Aby mi umožnil stať sa vydavateľom, rýchlo ma prepustil. Ale o tom sa už nedá písať ani humoristická literatúra, ba ani komerčná, nezvládla by to ani pani „americká štýlová“.

■ **Ste výborný kombinátor, povedala som si po prečítaní *Ruže* pre Jula Verna. Bez problémov a vierohodne prepájate fakty a fikciu, rozvíjate príbeh v troch od seba vzdialených dobách (1903, 1863, 1537) a nachádzate ich styčné body. Navyše ponúkate množstvo zaujímavých poznatkov z histórie a chémie. Učili ste sa u Verna?**

Keď chce človek písať o Vernovi, musí sa učiť u Verna, aby potom dostal najkrajší posudok od francúzskeho vydavateľa, že „túto verneovku by

si rád prečítal aj sám Verne“. Táto veta vo francúzskom vydaní knihy (*Le voyage extraordinaire de Jules Verne*, Hachette, Paris 1988) ma zbavila nielen pochybností o tom, či som napísal slušnú knihu, ale aj neistoty z toho, či som vôbec pochopil Verna. V jednom sa mi to asi podarilo: dá sa rozprávať s ľuďmi, ktorých obdivujeme a máme radi, aj cez priepasť vekov, možno im porozumieť, ak sa nebojíme vykročiť na cestu poznávania... Možno to znie trochu pateticky, ale pátos staršej literatúry mám rád, lebo vyjadruje aj rešpekt pred nepoznaným a súčasne nás „nabáda bádať“ v duchu starých alchymistov a Paracelsa: „Cez nejasné k ešte nejasnejšiemu a cez neznáme k ešte neznámejšiemu“. Neznamená to, že spejeme (svojou prácou, životom) do zmätkov, ale to, že sa tešíme na ďalší kopec za kopcom, na ďalšiu rieku za riekou, more za morem... na knihu za knihou atď.

■ **Vsadiť na Verna bola rozhodne dobrá myšlienka. U čitateľov vyvolala zvedavosť a Francúzi prijali s pochopením, že ste si Verna pričarovali do bratislavských vinohradov. Kniha vám priniesla medzinárodný úspech a jeho opakovanie. Treba dlho klopať, aby sa pre slovenskú literatúru pootvorili dvere do zahraničia?**

Francúzi prijali s pochopením a možno i s blahosklonnosťou, ktorú si môže dovoliť veľký kultúrny národ, aj slovenské rozprávky, ktoré vyšli na sklonku roku 2000. V predvianočne vyzdobenom Paríži sa na Veľvyslanectve Slovenskej republiky konala „promócia“ francúzskeho vydania rozprávok M. Ďuríčkovkej a P. Glocka *10 contes de Slovaquie* (Castor Poche Flammarion, Paris 2000), ktoré preložila pani Sonia Tarabova-Cédille. Účasť veľvyslancu pána Valacha a ďalších členov ambasády (S. Valo, P. Štilicha), M. Valovej, pani Ballovej a ďalších Slovákov i Čechov žijúcich vo Francúzsku, ako aj mnohých pozvaných hostí, ktorí sa zaujímajú o slovenskú kultúru, je nádejou, že kto vytrvalo klope, tomu je otvorené. Alebo: náhoda praje pripraveným, čo v mojom prípade znamená nehľiviť, nevyhovárať sa, že sa nedá, že dnes sú časy neprajné pre kultúru... Isteže, sú, ale kedy nebolí, resp. kedy kto prial kultúre, školstvu či zdravotníctvu, kde sa veci nedajú kamuflovať, le-

bo každý z nás je pod svojou robotou podpísaný a nemôže sa ukrývať za cudzí chrbát.

■ **Dominujúcim rámcom všetkých vašich príbehov je domov. Či už máme na mysli Slovensko, jeho históriu i súčasnosť, alebo rodinu a rodinné vzťahy. Najvýznamnejšou postavou v tomto kruhu je starý otec (Ja sa prázdnin nebojím, Robinson a dedo Milionár, Lietajúci klobúk). Svojský, s vyhraneným názorom na život, vždy ochotný podať symbolickú i skutočnú pomocnú ruku. Taký dedo je šťastím pre dieťa a, zdá sa mi, ešte väčším pre spisovateľa. Výborne funguje ako prostredník v komunikácii s čitateľom. V slovenskej literatúre to nie je žiadny objav, a predsa je ten váš dedo na závidenie. Povedzte nám o tom niečo.**

Človek, ktorý neprežil detstvo v trojgeneračnej rodine, prišiel o veľa. Nemusíme žiť v jednom dome, ale musíme žiť s pocitom, že kedykoľvek sa v jednom dome môžeme zísť – deti, rodičia a starí rodičia. Narodil som sa v Muráni, vyrastal som v Partizánskom, dospieval som a oženil som sa v Bratislave, prvé dve deti sa mi narodili v Martine, kde som začínal žiť ako mladoženáč, potom som sa opäť vrátil do Bratislavy, kde sa nám narodilo tretie dieťa, ale dodnes krúžim v týchto súradniciach, hoci starí rodičia už nežijú. Ba vlastne žijú, lebo som si ich sprítomnil v šťastnej tvorivej chvíli v knihách, ba aj vo filme. Je zaujímavé, že tieto príbehy neviem racionálne analyzovať ako literárnu prácu, možno je v tom tajomstvo, ktoré aforisticky vyjadril Antoine de Saint-Exupéry: „Všetci pochádzame z krajiny detstva...“ Alebo H. Ch. Andersen, ktorý neustále hľadal „dieťa v človeku“ a v Malej morskej panne napísal: „Keď sa ľudia neutopia, môžu večne žiť.“ Túto vetu som si dal aj na svadobné oznámenie a je zaujímavé, že mnohí ju brali ako čiernehohumorný žartík a neverili, že to napísal Andersen. Dnes si ju parafrázujem tak, že ak nezahľtíme, nezadusíme svoj život, svoju pamäť jalovosťami, ak nebudeme ubližovať svojim blízkym, môžeme spolu večne žiť. Moji starí rodičia so mnou žijú a ešte stále mi našepkávajú príbehy, ktoré, dúfam, v šťastnej chvíli napíšem a pošlem ďalej.

■ **Neraz sme sa už o tom zhovárali, preto práve tým otváram rozprávkovú kapitolku: viem,**

že keby ste mohli, postavili by ste všetkých Slovákov do zástupu na cestu k zapadnutej dedinke Drienčany, aby ste im ukázali miesto, kde vznikol šlabikár slovenskej literatúry. Čo by tam videli?

Drienčany sú pre mňa zvláštne miesto: sú tam stromy, ktoré sadiť Pavol Dobšínský, sú tam staré hroby bez krížov, ktoré zrazu uzriete v podvečernom slnku z drevenej zvonice – akoby ležalo ľudské telo vedľa tela, prikrýté zelenou trávnatou prikrývkou. Je to miesto, kde odpočívajú rozprávky, ale aj rozprávničky, ako Pavol Dobšínský krásne nazval slovenské ženy (matky aj staré matky), ktoré vedeli nádhorne rozprávať, spievať, ale aj nariekať. V Drienčanoch sme spolu s rodinou miestneho farára pána Synaka a v spolupráci s knižnicou M. Hrebendu v Rimavskej Sobote zakladali nadáciu na záchranu fary Pavla Dobšínskeho. Dnes už má fara novú strechu a teraz prišiel čas oživiť jej vnútro. Spolu s deťmi z Rimavskej Soboty a okolia sme pred pár rokmi vymýšľali projekt Oživme dom Pavla Dobšínskeho. Deti napísali svoju predstavu o múzeu (slovenskej) rozprávky, o rozprávkovej záhrade, o pánu Pavlovi, čo by ich sprevádzal živým domom... Zatiaľ snívame, zbierame sily na to, aby sme sa mohli oprieť do vecí ráznejšie, začať realizovať zdanlivo nerealizovateľné – živý rozprávkový dom.

■ Vy si rozprávky nielen ctíte, ale patríte medzi tých nemnohých, ktorí vedú, ako s nimi zachádzať (a na rôznych spôsoboch), aby sa ich krehká krása prenášala od večnosti k večnosti. Stačí vám na to pestovaný cit či máte nejaké desatoro zásad uplatňovaných v dotyku s rozprávkou?

Neviem vymenovať nijaké desatoro, iba ak to, že rozprávka neznesie faloš, brida sa jej „literárne“ triky, rutina, plytký jazyk. Aj Dobšínský hovorí, že nič a nik nepriutí rozprávničku začať rozprávať násilu. Skúšal som analyzovať slovo rozprávky, postupy, „chody“ a motívy, skladbu – a rozprávka ma vždy premohla. Zrazu som zistil, že som sa začítal, že ma uchvátila, objala a niesla vo svojom vlúdnom náručí... Možno preto pohoreli niektorí autori, najmä divadelní a filmoví, ktorí začali rozprávku zložiť „vykladať“ a nie jednoducho rozprávať.

■ Myslíte si, že sú na Slovensku ešte miesta, kde by sa mohli nájsť neznáme rozprávkové príbehy či motívy?

Pred takmer štvrtstoročím (1966–1968) som zbieral rozprávky (spolu s V. Majerikom) na Spišskom Zamagurí. Vtedy tam rozprávka ešte žila s ľuďmi, z ktorých mnohí nevedeli čítať a písať, ale vedeli krásne spievať, hrať na heligónke alebo husliach, tancovať, vyrezávať z dreva a najmä rozprávať čudné príbehy o tom, aký bol kedysi krásny a tajomný svet, lebo v jaskyniach žili jaskynky, na potokoch prali boginky, čierny zmok znášal do chyže zlatky, v lese krafoval Pienčibroda, ženy sa premieňali na žaby a kradli kravám mlieko, bačovovia čarovali s bylinkami, čo otvárali zámky... Ešte sú také miesta, presnejšie – ešte sú takí ľudia, čo vás očaria rozprávkou.

■ Systematik by mohol vašu tvorbu pre deti rozdeliť na tri kôpky – knihy pre pubescentnú mládež (Ruža pre Jula Verna, Tomáš a lúpežní rytieri, Ja sa prázdnin nebojím, Robinom a dedo Milionár), knihy pre menšie deti (Ako kominárik svetom putoval, Lietajúci klobúk + leporelá) a knihy literárne spracovaných slovenských ľudových rozprávok. Ktorú kôpku sa chystáte zväčšiť? Alebo je v tomto čase zaujímavejšia práca pre televíziu a rozhlas?

O moju prácu sa zaujíma len rozhlas. Televízia je smutné monštrum, ktoré otravuje naše duše reklamou a „teľa-novelami“. Ak by som chcel čosi robiť pre slovenskú televíziu, najprv by mi musela zrealizovať dva trinásťdielne seriály večerníčkov, ktoré tam ležia už pár rokov, hru o T. Vansovej, seriál pre mládež o pokušení drogy. Je to kruté, že už desať rokov je v televízii umŕtvnený potenciál nielen literátov, ale aj výtvarníkov, hercov, kameramanov... Jedna až dve generácie majú v TV embargo. Je to diktát „nomenklatúrnych kapitalistov“, ako som si nazval ľudí, čo vám „kvalifikovane“ vysvetlia, „Prečo to nejde.“ Iné krajiny, napríklad bratské Česko, nám dokazuje aj v tvorbe pre deti a mládež, PREČO TO IDE. Asi preto, že tam nemajú iba „nomenklatúrnych kapitalistov“, ale aj kultúrnych dramaturgov.

(2001)

BIBLIOGRAFIA PETRA GLOCKA

KNIŽNÁ TVORBA: Šťastenka (spolu s Viktorom Majeríkom, 1970), Prší, prší dážď (leporelo, 1971), Ako kominárik svetom putoval (1974), Vodníkove zlaté kačky (spolu s V. Majeríkom, 1975), O klobúku, ktorý nechcel čarovať (leporelo, 1980), Deväťero remesiel, desiaty figeľ (1986), Ruža pre Julia Verna alebo Päť týždňov bez balóna (1986), Tomáš a lúpežní rytieri (1987), Ja sa prázdnin nebojím (1988), Slovenské rozprávky III. (1988), Robinson a dedo Milionár (1990), Lietajúci klobúk (1992), Kráľ psov a zázračná krajina (1992), Nebeská sláva (1993), Zlatovlasý rytier alebo Kráľovič Neviemnič, neznámy víťaz v boji (1997), O múdrej Aničke, šalamúnskej hlavičke (2000).

FILMOVÉ A TELEVÍZNE SCENÁRE: O klobúku, čo nechcel čarovať (1969), Smutný Lord (1970), Putovanie do San Jaga (1974), Milionár (1974), Ako kominárik svetom putoval (1975), Pieseň o Muráni (1974), Hĺbka ostrosti (1979), Veľký Mogul (1979), Rosný bod (1979), Plavčík a Vratko, čo osúšajú slzy sveta (1981), Popolvár najväčší na svete (1982), Vodník Rybka a figliar Šupka (1985), Ružová Anička (1992), Chudobných rodičov syn (1993), O Jankovi, zlatom kľučiarovi (1994).

ROZHLASOVÉ HRY: Na prahu svetla (1985), Hovoriaci strom (1989), Hádač, strúhač, strelec, poprac (1991), O smelom Plavčíkovi a krásnej Julienke (1994), Ako Jutrobogov kováč koval zlaté podkovy (1995), Kráľovič Neviemnič (1995), Súrny telegram pre blízkeho človeka (1995), Tri vety pre ošpedalské siroty (1996), Florián, dedo a smutný Lord (1997), Kto nosí kominárom šťastie (1999), Čarovná záhrada pre Malého princa (1999).

DIVADELNÁ HRA: Veľká rozprávka o Malom princovi (DJGT vo Zvolene – 1999).

CENY A VYZNAMENANIA: Cena vydavateľstva ML za knihu Ruža pre Julia Verna (1986), Čestné uznanie v rámci XII. európskej ceny za literatúru pre deti Pier Paolo Vergerio v Padove za knihu Ja sa prázdnin nebojím (1989), Cena Slovenského výboru pre UNICEF na Festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry za hru Hovoriaci strom (1991), Cena vydavateľstva ML za knihu Lietajúci klobúk (1992), Trojruža – najvyššie slovenské ocenenie za tvorbu pre deti (1995).

PETER GLOCKO sa narodil 2. júna 1946 v Muráni, vyrastal v Partizánskom, Strednú priemyselnú školu chemickú v Bratislave absolvoval v roku 1964. Pracoval v bratislavskom Slovnafte, v ZDA Partizánske. Od roku 1966 zmenil svoje profesijné zameranie, ako začínajúci autor sa stal redaktorom Mladých liet. Postupne pôsobil ako vydavateľský redaktor v Osvete, Smene a Slovenskom spisovateli. V roku 2001 bol šéfredaktorom časopisu pre deti Superohník.

Hádam na tú strechu ešte vyleziem

Rozhovor s Dušanom Dušekom

Zdá sa mi, že vždy budem písať o detstve, lebo je to zem objavov, terra incognita, ktorá zrazu zmizne z mapy. Zrazu zistíme, že nemáme desať rokov, ale tridsať – a tak nám bolo dobre alebo zle. Rád by som písal o tom, čo ma na tomto svete prekvapilo, aké boli moje objavy. Tuším, že najviac ich bolo v detstve, a keď ich nebolo najviac, boli najsilnejšie. Rád by som ostal chlapcom až do smrti, rád by som do svojich knižiek prepašoval samé pekvapenia, ohňostroje, lety v zápalkovej škatuľke až na Mesiac, trochu smútku, trochu muziky. Rád by som sa hnal na svojom prvom bicykli a večer pred zaspaním myslel na biely balón, ktorý sa stratil za kostolnou vežou.

(Pravdivý príbeh o Pačovi)

■ Možno sme začali vašim spisovateľským krédom. Detstvo je skutočne inšpiratívna téma pre mnohých spisovateľov. Je však rozdiel písať o detstve pre dospelých a písať o detstve pre deti. Práve knižka Pravdivý príbeh o Pačovi svedčí o tom, že aj vy ste si museli tento problém riešiť.

Neviem, či som ho riešil vedome, pretože keď som sa chystal písať o detstve, nikdy som nejakú ostro nerozlišoval, či niektorá téma osloví len detského čitateľa a iná iba dospelých. Až v procese práce, pri písaní knižky pre deti, obliekal som tému do detských šiat. Pokúšal som sa vcítiť do detskej duše, lepšie povedané, hľadal som v sebe chlapca a usiloval som sa cez neho vnímať spomienky, historky, zážitky – a zachytávať ich ako by jeho perom. Deťom som vždy chcel pošuškať o živote skôr niečo pekné, nezakrývať, nekamuflovať, ale poskytnúť im niečo, čo aj pohladká ich dušičku. Trochu iné to bolo, keď som písal o deťoch pre dospelých. Zostával tam princíp pohľadu chlapca, ale v komunikácii s dospelým čitateľom som sa nevyhýbal ani tej horšej tvári detstva: nepochopeniu, krutosti, tomu, čo človečička trápi, ničí, likviduje. Obe tieto smerovania spájal humor. Ten vítajú deti i dospelí. Nemôžem a ani nechcem posudzovať, či sa mi to darilo, ale keď tak spätne o tom uvažujem, zdá sa mi, že asi takáto bola moja metóda.

■ Vaša prvá kniha, ktorú vydali Mladé letá – Najstarší zo všetkých vrbcov – obsahuje zážitky chlapca či impresie z vyše ročného pobytu u starých rodičov. Je v nich však toľko tajomného, zamlčaného, nevy povedaného, že plne nasýtený a uspokojený sa pri jej čítaní môže cítiť iba skúsený, veľmi vnímavý a dotvárania schopný mladý čitateľ.

Pri spätnom pohľade na moju prvú knihu pre deti si naozaj uvedomujem, že som čosi zamlčoval, a dnes sa mi zdá, že zbytočne. Detský čitateľ sa asi nechce hrať na skrývačku, skôr túži po tom, aby sa prirodzene a spontánne niečo dozvedel. Ale vtedy som to ešte inak napísať nevedel. Preto považujem túto knižku nielen za najväčšiu, ale aj najmenej komunikatívnu, čo mi je ľúto. Keby som ju písal dnes, bola by hádam dostnejšia aj otvorenejšia.

■ O štyri roky neskôr vyšla kniha Pravdivý príbeh o Pačovi. V jej poviedkach už vidíte cez to zázračné skielko, ktorým sa pozerajú na svet deti, akoby ste sa to od nich učili. Navyše v esejistickej polohe ich privádzate k pochopeniu, ako sa také poviedky v spisovateľovej hlave rodia. A vysvetlíť zložité veci deťom vie iba ten, kto naozaj vie. Že to naozaj viete, o tom svedčia všetky vaše knihy pre deti – Pištáček, Deň po dlhom daždi býva voňavý, Pištáček sa

žení, Babka na rebríku a kniha pre mládež Dvere do kľúčovej dierky. Vráťme sa však k tomu tajomstvu a jeho odhaľovaniu, ktoré je akýmsi vnútorným impulzom pre postavy vašich poviedok, ale, myslím si, aj pre vás.

Isté tajomstvo som sa vždy pokúšal využiť na to, aby som mohol čitateľa prekvapiť, zdá sa mi to produktívny spôsob, ako ho upútať. Aj banálny príbeh môže získať na zaujímavosti, ak máte v zálohe pripravenú prekvapivú pointu, nové poznanie. Môžem len dúfať, že to deti aspoň trochu zaujalo. Na druhej strane ma túžba komunikovať s nimi viedla po prvej knižke k väčšej otvorenosti. A zároveň som sa pokúšal čo najviac prijímať od nich. Začal som sústredene počúvať detské reči, ich rozhovory a s radosťou som zistil, ako zázračne narábajú s jazykom. Niekedy sú to iba útržky viet, slovíčka, ale detská reč je naozaj živá voda jazyka; to najlepšie v mojich prózach pre deti pochádza z takéhoto načúvania. Je to autentické – a uveril som, že nie to, čo ja vymyslím, je zaujímavé, ale oveľa lepšie je to, čo ponúkajú deti, a ja som ten pašerák, ktorý to od nich prenáša ďalej a zasadzuje do nových situácií.

■ Charakteristickým znakom vašej tvorby je aj hľadanie, vytváranie harmónie. Napriek tomu alebo práve preto, že najmä vnútorný život vašich hrdinov nie je bezkonfliktný. Niečo ste už o tom povedali, no predsa len, čo pre vás znamená obsah tohto slova v živote i v literatúre?

V poslednej knižke pre dospelých mám dokonca poviedku, ktorá sa volá Harmónia, takže celkom iste, najskôr iba podvedome, neskôr vedome sa táto téma do mojich prác dostávala. Konfliktom sa nevyhýbam, ale najmä v knižkách pre deti som sa aj pomocou humoru pokúšal od nich dospieť k akejsi pohode alebo aspoň drobnej nádeji. Šťastní ľudia akoby predchádzali konfliktom vytváraním harmónie vo vnútri človeka aj v okolitom prostredí, akoby sa vždy venovali niečomu, čo má znamienko plus.

■ Vaše príbehy sa zvyčajne odohrávajú v rodinnom prostredí. Rodičia a deti, starí rodičia a deti, je to vlastne rozhovor generácií. A to, čo vy hľadáte a ponúkate, to je aj harmónia domova.

Pre mňa je rodina vždy taká malilinká vzorka väčšieho spoločenstva. A rodinné vzťahy sú určujúce pre to, ako človek neskôr vníma svet, po čom túži, čo chce robiť. Sú teda určujúce aj pre kvalitu spoločnosti.

■ Kdesi som čítala, že spisovateľ pre deti môže písať o minulosti, ale mal by sa pozerať na prítomnosť a vidieť do budúcnosti. A to je asi to, čo vyznávate vo svojej tvorbe: ideu harmónie, ktorá prináša ľuďom šťastie.

Harmónia je túžba, ktorá sa nikdy nedá celkom naplniť, ale nemala by nám chýbať snaha priblížiť sa k nej.

■ Mohli by sme ďalej hovoriť o poetickosti, obraznosti vášho videnia i jazyka, ale najviac ma priťahuje hovoriť ešte o humore vo vašej tvorbe. O tej „zvláštnej zmesi veselosti a nostalgie, aká sprekvádza spomienky na detstvo v dospelosti“. Pomohla som si charakteristikou Zuzany Stanislavovej, lebo sa mi zdá výstižná. Ja by som dodala, že je to taký saroyanovský humor. Pramení len z úsmevnosti spomínania, niekedy z nonsensových situácií alebo je typický aj pre prostredie, v ktorom sa príbeh odohráva? Mám, pravdaže, na mysli Záhorie.

Ak nič iné nedali Záhoráci Slovensku, tak celkom iste osobitý humor. Často som chodieval k starým rodičom do Šaštína, dodnes tam rád chodím a vždy ma fascinuje spôsob, akým sa títo ľudia zhovárajú. Ten ich humor nie je nijako pripravený, strojený, je spontánny, nečakaný, nie je ani láskavý a zhovievavý, často je pichľavý, ostrý, ale neublízuje. V tom je akási spravodlivosť tohto nárečia, tohto jazyka. Povedané spisovným jazykom by to všetko mohlo byť urážlivé, bolestné, humor to však robí prijateľným. Vždy keď také niečo počujem, natrčam, zašpícatím uši. Obdivujem týchto ľudí a z ich humoru kradnem a používam, čo sa len dá. Verím, že z toho vzniká živá komunikácia s čitateľom.

■ Pištáček, najveselšia postavička, je síce najmenej realistická, vlastne už rozprávková, a predsa je typická pre Záhorie. Akoby bol nahami zaborený v jeho piesku, ale hlavou prečnieval najvyššie borovice a vietor Záhoria mu

pískal do uší najfantastickejšie nápady. Má Pištáček aj šaštínsky predobraz a prečo práve on najviac vyburcoval vašu spisovateľskú fantáziu?

To je taká zvláštna figúrka, ktorá vznikla ešte v čase Mladej tvorby, keď sme tam písali rôzne drobné literárne útvary. Vynorila sa mi v hlave, keď som si spomenul, že môj otec mal v Šaštíne kamaráta Pištu, teda Štefana, a keďže to bol drobný človek, otec ho volal Pištáček. Často sa mi stáva, že mám problém pomenovať postavu, ale keď už to meno má, tak sa o nej ľahko vymýšľa. Nie je to teda ten otcov kamarát, ale bez neho by Pištáček nikdy nebol. Ja vlastne ani neviem, aký je starý, v trilógii sa nakoniec žení, ale keby mal konkrétny vek, bol by ním limitovaný. Osciluje medzi chlapcom, ktorý môže urobiť detský nezmysel, a dospelým, ktorý sa už nad svetom aspoň trochu zamýšľa. Príbehy o ňom sú nadsadené, ale ten základ skutočne pochádza zo „záhoráckych pískov“ a borovíc, medzi ktorými presvitá svetlo, jas a čistota ako v kostole.

■ Kde ste získali schopnosť tak intenzívne pozorovať prírodu a prenášať ju do poviedok ako ich živú súčasť?

Vaša otázka ma prekvapuje, lebo ja si to naozaj nevedomujem. Našťastie, čitateľ vníma text inak ako autor, ak to tam teda je, tak ma to teší. Môj otec bol lesný inžinier, s ním som chodil do lesa, pracoval som v lese, keď som si chcel zarobiť na prvý bicykel, poznal som v ňom každý strom. So starým otcom som zasa chodil na huby a asi tak prirodzene, ako príroda do mňa vchádzala, preniesla sa aj do mojich próz. Hocikedy mám pred očami záhradu za oblokom nášho bytu v Piešťanoch, tých päť sliviek, maliny, na konci záhrady kurín, ku ktorému sa zlietali aj holuby.

■ Mali ste v rodine rozprávača? Ja totiž verím, že rozprávačstvo dostáva človek už v génoch.

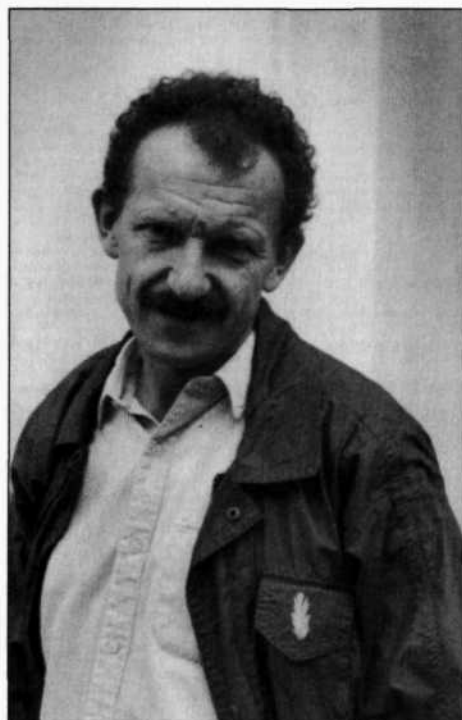
Som skôr poslucháč ako rozprávač. Mám rád ľudí, ktorí veľa rozprávajú, a Záhoráci, tí vás nepustia k slovu. Mne to vyhovuje, občas len zmením tému, aby som sa dozvedel, čo chcem. Aj v našej rodine z otcovej strany boli takí rozprávači. Najmä v Šaštíne. Strýc Anton, teta Sida, to boli živé encyklopédie, pre mňa zlatá baňa. Strýc Anton mal úžasnú pamäť, no dodnes neviem, či

si nevymýšľal, hoci napokon je to jedno, ja som mu tak či tak vďačný!

■ Ak dobre počítam, pán Dušek, už osem rokov vám nevyšla nová kniha pre deti. Prečo taká dlhá prestávka?

Obávam sa, že to nie je prestávka. Nevieť, či ešte napíšem knižku pre deti. Roky pribúdajú, čo by mi neprekážalo, ale vo mne sa akosi zväčšuje odstup od detstva aj od mladých ľudí. Už pri svojej poslednej knihe pre mládež Dvere do kľúčovej diery som mal pocit, že kráčam po tenkom ľade. Chýbali mi informácie. Pokúšal som sa to riešiť tak, že som každé ráno cestoval so školákmi zo Šaštína do Senice, tváril som sa, že čítam noviny, a počúval som rozhovory chlapcov a dievčat, aby som neurobil nejakú základnú chybu, keď som chcel písať o tom, ako žijú a rozmýšľajú, aby som zachytil aspoň kúsok pravdy o mladých ľuďoch. Inak by ma okamžite prekukli, že si vymýšľam, a prestali by mi dôverovať.

■ Na druhej strane sa hovorí, že čím je človek starší, tým lepšie rozumie deťom. Nechceme tým povedať, že už päťdesiatka je ten vek.

Nevylučujem nič, všetko je možné. Ale musím mať istotu, že viem oveľa viac, ako sa dostane do textu. Inak tápem.

■ **Nezazlievajte mi to, ale rada by som vám pripomenula jeden dobrý návod, ako sa vrátiť k tvorbe pre deti.**

Pierko bol múdry vrabec. Naschvál rozprával o všeličom inom, len nie o poviedke, chcel, aby som sám prišiel na to, že nemám nikomu nič rozprávať a pýtať sa, či je to pekné, alebo nie je, nemám si o svojich poviedkach nič namýšľať a nečakať od nikoho chválu, ale mám sedieť nad papierom a písať, ako najlepšie viem, ba ešte o niečo lepšie, o nič iné sa nestarať, na nič iné

nemyslieť, mať otvorené oči a ešte aj veľké uši, aby som všetko počul, a keď raz vyleziem na strechu, nemám sedieť na komíne preto, aby všetci videli, ako som vysoko, ale preto, aby som bol bližšie k ornamentom dymu, oblohe a lastovičkám, aby som si ich lepšie prezrel a mohol o nich pravdivejšie napísať.

(Pravdivý príbeh o Pačovi)

To je staré skoro dvadsať rokov! No, hádam ešte na tú strechu vyleziem a porozhliadam sa. Rád by som ešte napísal knihu o detstve. Neviem však, či bude pre deti. Možno sa mi to pošťastí.

(1996)

BIBLIOGRAFIA DUŠANA DUŠEKA

PRÓZA:

Strecha domu (1972), Oči a zrak (1975), **Najstarší zo všetkých vrabcov (1976)**, **Pravdivý príbeh o Pačovi (1980)**, **Pišťáček (1980)**, Poloha pri srdci (1982), Kalendár (1983), **Deň po dlhom daždi býva voňavý (1984)**, **Pišťáček sa žení (1985)**, Náprstok (1985, Cena vydavateľstva Smena), **Babka na rebríku (1986)**, **Dvere do kľúčovej dierky (1987, Cena Zväzu slovenských spisovateľov)**, Prášky na spanie (1987, výber z tvorby), **Rodina z jedného kolena (1991, výber z tvorby)**, Milosrdný čas (1992, Cena vydavateľstva Slovenský spisovateľ), Kufor na sny (1993), **Daidalos a Ikaros (1994)**, Teplomer (1996), Pešo do neba (2000).

POÉZIA:

Dúšky (1990), Príbeh bez príbehu (1994).

FILMOVÉ SCENÁRE:

Ružové sny (1976), Ja milujem, ty miluješ (1988, oba spolu s Dušanom Hanákom), **Sojky v hlave (1984)**, **Vlakári (1988)**, Krajinka (2000, spolu s M. Šulíkom).

Z TELEVÍZNYCH SCENÁROV:

Frajeri a frajerky, **Najstarší zo všetkých vrabcov**, **Paradajka za rohom**, **Obyčajnýdeň**, **Zlodejka**, **Tajomstvá pod viečkami**, **Vrabce z trnia (seriál)**, **Faklonos a Dobropán** (oba spolu s P. Glockom), **Tajné písmo**, Prášky na spanie, Zabíjačka (spolu s M. Šulíkom).

ROZHLASOVÉ HRY:

Rýchlik (1986), Muchy v zime (1992, Prix Italia), **Medové reči (1992)**, **Pretože aj napriek tomu (1995)**, **Strojček na spomienky (1997)**.

Poznámka: Ptč. vytlačené tituly sú adresované mladým čitateľom.

DUŠAN DUŠEK sa narodil 4. januára 1946 v Gbelciach. Pochádza z rodiny lesného inžiniera. Základnú školu navštevoval v Piešťanoch, maturoval na Strednej priemyselnej škole chemickej v Bratislave, tam ukončil roku 1969 aj štúdium chémie a geológie na Prírodovedeckej fakulte UK. Pôsobil ako redaktor denníka Smena, týždenníka Tip, mládežníckeho časopisu Kamarát (1973–79). Od roku 1979 do roku 1993 bol profesionálnym spisovateľom. V súčasnosti je pedagógom na VŠMU v Bratislave.

Dvíhať deti k slnku

Rozhovor so Štefanom Moravčíkom

■ **Ste autor dvojdomý najmenej dvojakým spôsobom: ste básnik i prozaik, píšete pre dospelých i pre deti. Jedno s druhým sa prelína, jedno do druhého presahuje. Čo vy považujete za základnú líniu svojej tvorby, alebo vychádza ona z niečoho úplne iného, ako je takéto celkom tradičné členenie?**

Mohol by som sa tu zasmiať s Lubom Feldekom, že všetko to bolo napísané vlastne pre peniaze, aby človek z dačoho vyžil, utiahol svoj „vlak“. Isteže, bolo tu aj veľa radosti a zábavy, najmä pri písaní pre deti a pri ďalšom „naťahovaní“, doťahovaní záhoráckych povestí. V prvom rade sa však považujem za básnika – poézia je len vedľajší produkt pri vyčisťovaní sa, štylizovaní osobnosti. Je to jedno obrovské vreco, kde vlezie všetko: príroda, obdiv k ženám, láska, párenie slov, ironické či boľavé komentáre života spoločnosti, básne priazne venované milovaným umelcom, starina i nekonvenčnosť, rehoľa i nespútané šantenie, slovotvoriteľstvo, zaum i zársrdie. Pravda, neplatí to vždy a stále, báseň je malá mašinka, netikoce dlho, preto si aj vyžaduje hlavne dobrý, nový nápad, invenciu a intenzitu. Možno to všetko odštartovali šťastné šesťdesiate roky, keď sa otvárali okná do sveta, po starom sa už veršotrepať nedalo, slová boli zodraté, umučené falošnou ideológiou, ktorej už nik neveril. No mladosť sama o sebe je už slávnosťou, sviatkom – tak nejak to napísal Bohumil Hrabal. Prestávala platiť čítanková hierarchia, rodili sa nové rebríčky kvalitnej literatúry, Jakub Deml, Velemír Chlebnikov, Morgenstern, už spomenutý Hrabal. Prišli trnavci, Stachova generácia, nádherná metafora a vysoký štýl. Mnou rozhodujúco zamával český preklad Chlebnikova, tam som sa našiel, tá milovážna hra so slovom mi vyhovovala, ukazovali sa možnosti spontánneho vstupu do

tejto zaujímavej, dráždivej tajomnej roboty, čarovať so slovenčinou až po samú hranicu únosnosti. Veď to si každá reč musí užiť, aby ju niekto schytil ako milenku do pazúrov a ochutnal, ovoňal, vyskúšal si všetky jej rozmarné polohy, objavil háklivé zákutíčka, skryté nápovede, názvuky. V odpisoch kolovali Hroboňove texty, kde bláznivo besnel slovný živel, uchvacujúco strhával do nesmiernosti nevyvovedateľného – mohli sa stratiť všetky klapance červených bardov, mramorových monolitov bez života, už sme zaňuchali oheň a krv, pravé umenie. Boli vtedy v móde „texty“ a textapely, bolo jedno, či píšete báseň, či prózu, rozhodujúci bol vtip, novosť, ostrosť pohľadu, jasnozrivá myšlienka. Preto sa mi aj ľahko prešlo od veršov k próze, ktorá poskytovala väčšie možnosti vyliať si srdce, pomocou akého-takého príbehu zaujať inak ľahostajného čitateľa, povedať mu niečo o starých „sedlákoch“, o krvavých krivdách, o svete, čo raz navždy odchádzal bez slovíčka vďaka otrokom, ktorí to všetko ťahali – živili národ, deti ... Alebo v povestiach žartovne oboznámiť svojich krajanov s bohatou históriou, aby o nich nekolovali len surové krčmové vtipy. Hravo a veselo bolo treba robiť vážnu robotu, dvíhať k slnku deti, rodný kraj, celé Slovensko. Lyrika neznáša slovné hračky, preto sa mohli ľahko presťahovať do textov pre deti, tam sú vždy vítané. Takže písanie sa mi ako si samo začalo pod rukami deliť na detské a dospelácke, poéziu a prózu. Dôležitá bola aj objednávková, na čo vám dajú literárne štipendium, keď ste už chceli vypadnúť z úradníctva. A sme zase na začiatku, pri tých peniazoch ...

■ **Ujdime teda do čias, keď ich hodnota ešte nie je známa. Predovšetkým na spisovateľoch, na ich tvorbe a vlastne v každom**

druhu umenia sa odráža, ako nás na celý život ovplyvňuje detstvo, kraj, v ktorom sme vyrástli, ľudia, s ktorými sme žili. Vo vašej tvorbe pre dospelých je to evidentné, ako to však ovplyvňuje vašu tvorbu pre deti?

Starí nás deti na dedine stále cvičili, skúšali nás všelijakými chytákmi, dvojzmyselnosťami, či zareagujeme. Na poli nás posielali hľadať nádherné vymyslené vtáčiky „darmolézky“, dávali nám hádanky. „Kedy sa kočka zí?“ (Kedy sa mačka zje?) Nie, koč sa kazí, keď sa na ňom veľa jazdí... „A kedy sa šálka zí?“ Šálka sa nezje, ale šál sa kazí, keď sa dlho nosí. Čo je to: Domaryje, inderyje, nostre. (Sviňa.) Učili nás parádičky: Náš pán kaplán v kapli plakal. Alebo: Kobyla má malý bok – možno čítať spredu i zozadu. Sám som týchto starých huncútov napodobnil a nasekal som malým čitateľom kopy slovných hier, písmenkových šibalstiev. Teórie a poučky som nikdy nemiloval, radšej všetko povedať fórom, kalambúrom, kuriozitou. A bola tu ešte divá príroda, v ktorej sme ako malí „pasáci“ vyrastali. Deti v meste to už nezažijú, preto ju bolo treba preniesť do živých, pestrých knižiek, nech si ju decká aspoň takto užijú. Bolo aj tak, že som dlho nemohol publikovať, tak som veľa záhoráckych parádičiek, príbehov či čudných slovíčok vložil do úpravy Strakových textov Zlatý poklad pod Babou. Vedel som, že tam nebudem podpísaný, tak som si dovoľoval, skúšal všetko možné.

■ **Záhorie nenašlo svoj literárny obraz len vo vašej tvorbe. Je podnetné, akoby sa inšpirácia získavala z tejto zeme ako nafta. Alebo to záhorské komáre infikujú ľudí láskou k tomuto kraju?**

Záhorie prišlo do módy len v posledných rokoch, dovtedy to bol zabudnutý, zanedbaný kraj. Pomoravie – blízko hranice – kam asi nebol poriadne dovolený prístup. Vždy sa tu dario zelenine – uhorky, cesnak, cibuľa, kapusta, mrkva, petržlen – čo si však neustále vyžaduje pipľavú robotu. Ako malé deti sme museli rodičom pomáhať doma i na družstevnom, nikto sa nenudil. Nafta neznamená pre Záhorie nijaké požehnanie, len zničené lesy,

otrávenú, nepitnú vodu. Je pre nás Záhorákov rovnako príjemná ako tie komáre, iba na obťaž. Inšpirácia je v odchádzajúcej divej prírode. Voľakedy boli za našou dedinou nekonečné močiare, bujné kvety, záružlie a nezábudky na každom kroku, milióny žiab, bociany – to všetko meliorácie zničili. Zostali len lány polí, po ktorých behajú stroje. Ani zelenina sa už nepestuje, kto by sa s ňou trápil.

Zlatí, originálni sú ľudia a ich dialekt. Tam je schovaný poklad Záhoria, v čudesnej, svojskej optike, vtipnosti, humore, optimizme napriek všetkému... Preháňate, keď tvrdíte, že Záhorie bolo dostatočne literárne „vyťažené“, ospievané, opísané. Je toho málo. Malačan Zúbek akoby naň zabudol, zopár chaotických vecí napísal Štefan Gráf z Gajár, Bunčák zo Skalice – oni sú sami pre seba, viď šibenice! – skôr akoby sa za svoj kraj hanbili. Z Unína pochádza básnik Milan Richter, no on sa vari ani nepovažuje za Záhoráka... Takže nijaká veľká sláva. Pravda, Brunovského borovice a bohaté záhrady zo Zohoru, to je už z druhej bečky! Tam sa kraj zaryl hlboko do srdca citlivému Majstrovi.

■ **Mala som na mysl ešte Dušana Duška. Rodom nie Záhorák, no srdce tam nechal. Dostatočne literárne vyťažené – to by som si nikdy nedovolila tvrdiť. Vráťme sa však k vám. Mimoriadne vás priťahuje história. Nie tá známa, preskúmaná, skôr jej zabudnuté zákutia, deje, ktoré nemali svetový význam, skôr vypovedajú o živote našich predkov. Je to intuitívne, vyplýva to zo zamerania vášho štúdia, či vyznávate, že bez poznania minulosti niet múdrosti súčasnosti?**

Už som spomenul, že som pomocou milovávajúcich povestí chcel prebudiť hrdosť svojich krajanov na svoj oplutý, zabudnutý kraj, na múdrych, statočných predkov, hraničiarov-veľkých Slovákov, vlastencov. Aby im nepanovali len drsné vtipy o obmedzenosti a tuposti Záhorákov. To isté som chcel a musel spraviť pre deti, pozdvihnúť ich sebavedomie, a teda aj sebapoznanie. Bez koreňov to nejde, nedá sa stavať na pohyblivom piesku. Ja som

síce študoval dejepis na vysokej škole, no bol to skôr výsmech, ignorantstvo vtedajšieho internacionalistického, vskutku protislovenského režimu. Neučili sme sa skoro nič zo slovenských dejín, len české, ruské a „pokrokové“ svetové dejiny, súbor nudných klamstiev. V popredí bolo „emerhá“, dejiny medzinárodného robotníckeho hnutia, komunistickej zvole.

■ Dôverne to poznám z vlastnej skúsenosti.

Napríklad na prednášky a semináre o SNP sme museli chodiť tajne po večeroch. Na škole som sa naučil skôr skepticizmu k veľkým rečiam a -izmom, preto som sa viac zaujímal o žeravý detail, príznačnú historku, živý príbeh. Pomohol mi model zanedbaného Záhoria, aby som naň mohol „našiť“ kadečo zo slovenskej minulosti, vzkriesiť polozabudnuté legendy, povesti, anekdotické útržky starého sveta. Pravda, výborne mi poslúžilo aj takmer nedotknuté, nevyužitú nárečie, v ktorom sa dalo rozmarne fabulovať – a nik vám nevidel na prsty. Nijako som však nechcel zostať uväz-

nený v zátvorkách Záhoria, vždy som všetku svoju aktivitu otváral celému Slovensku, pretože mi ležia na srdci jeho minulé i budúce osudy.

■ Dokážeme dnešným deťom vysvetliť slová rodina, domov, národ tak, aby ich precítili? Neposúvame niekedy ich význam podľa toho, ako sa nám to hodí, nezneužívame ich, nedevaluujeme hodnotu týchto slov?

Všetky tieto vznešené slová začne človek prežívať až oveľa neskôr, s tým ako rastie, ako sa vkladá do nich sám, ako sa o ne trasie. Totalita znechutila všetko a všetkých, zneužila aj tieto sväté slová, demoralizovala celé generácie. Pretože bez hlbokých, vrúcnych slov o matke, domove, o vlasti nemožno deti vychovávať, dvíhať ich osobnosť, pomáhať im v krízach. Máme len krátko svoj vlastný štát, máme čo dohŕňať. Keby som nedostal od mamy poriadnu kresťanskú a vlasteneckú výchovu, kde by som bol? Komu by som slúžil? Mala by pre mňa ešte význam akási smiešna, pochabá vecička, ako je literatúra, ten chúlостivý, bláznivý konglomerát snov, obáv, hrôz, plánov, predstáv, rozkoší i úbohostí?

A ešte čosi: veľa z tohoto mravného rozkazu je skryté v samom slove – však sme Slováci! Do slov naši predkovia obliekli, zašifrovali mnoho svojich skvelých vecí, svoje krásy i hrôzy, nadšenia i výstrahy. Stačí len citlivo počúvať, zamyslieť sa občas nad etymológiou, žartovnosťou či údernosťou patričného slova, spojenia. A aké máme pesničky, príslovia, ozajstné zrná draho zaplatenej múdrosti. Patrí nám skvelé dedičstvo minulosti – a pritom všetko je pred nami! Preto sa nedá nepísať pre deti, nečarovať so slovami, projektmi a fabulami – treba všemožne pracovať na priťažlivej vízii nového, slobodného a plnohodnotného Slovenska. Inak nič, písanie, sláva, život nemá zmysel.

V knihe Mágia reči uvádzate takéto definície: „*Poézia je fantastický text, ktorý rozpráva o tom, ako dúhy vznikajú a prečo sa strácajú. Poézia je denník morského živočicha, ktorý žije na súši a chce vyletieť do vzduchu. Poézia je zmiernenie paradoxu zeme, kto-*

rá dáva život a potom sa pochováva. Poézia je mlčanie a rozhovor medzi vlhkým rozochveným koreňom byliny a jej slnkom ožiareným kvetom...

A potom okrem iného k nim dodávate:
„Nemyslím si o písaní básní nič veľké. To by bol handicap. Báseň je plachá, takmer nie je. Nechcem sa hrať na literáta, chcem sa hrať dnu, v básni. V slove. Keď píšem, tak mám veľa poznámok pri sebe. Najprv si nazbieram plno materiálu, akýchsi štíav, a potom sa s tým hrám, lúbstním, maznám. Práve o toto milenecké maznanie mi ide. Asi z tohoto vzťahu k básni vzniká onen závatný pocit, ktorý má tvorca. Je to podivuhodná rozkoš byť básničkou matkou, dávať do nej nenápadne čosi zo seba, kultivovať ju, zjemňovať, hoci za cenu zdanlivej neotesanosti, násillia, hrubosti. Je tu jedna veľká záruka čistoty: vtípný nápad. Hra.“

To všetko asi platí. A predsa sa vás opýtam – aká je podľa vás dobrá báseň pre deti? Len mi, prosím, nepovedzte, že odpoveď je vo vašich knihách. (I keď by ste mohli). Radšej (okrem ostatného) uveďte iného autora, ktorý spĺňa vaše kritériá.

Ide o vyznanie z mladosti, ktoré už dávno nie je pravdou. Kdeže maznanie, lúbstnenie, plno poznámok... Život zosurovel, roky pokročili, niet času. Zostal len ten vtípný nápad, hra, čistá práca. Všetko sa posunulo: vydavateľstvá chcú už iné veci, básne pre deti – ak to nie sú práve Rúfusove Modlitbičky – možno nechcú vôbec. V dobrej básni pre deti chcú mať bláznivé dobrodružstvo, komiksový príbeh, nezvyčajný klip. Tak si to odo mňa naposledy pýtal Hevier. Už ani neviem, ako sa tá básnická antológia volala. Mňa skôr zaujíma laboratórium, retrográdny slovník, názvy obcí a vrchov, potokov a riek. Ale aj ľudová etymológia, žartovné vysvetlenia zemepisných názvov, doberačky jednotlivých dedín a krajov. Spojenie atlasu a slovníka.

Dobrá báseň pre deti to už má a ešte len bude mať ťažké. Bude sa ponevierať po samom okraji záujmu redakcií a vydavateľstiev, do vyčerpania čerpať zo všetkých doterajších možností: príroda, premeny počasia, zvieratka,

slovné hry, fantázia, drobné príhody zo života detí, história, sci-fi... Ale aj tak to bude vždy dobrá báseň od dobrého básnika, ozajstného milovníka reči, krásy, poézie. Poézie ako poetickosti, čiže prekvapenia, nového pohľadu, objavu, náhody, čarovania so slovami, s detskými sklonmi a túžbami, so šťastnou chvíľou, keď sa podarí niečo nebývalé, zázračné.

Ak mám uviesť autora, ktorý spĺňa moje kritériá, potom je to azda tvorba samotných detí, ktorá mi neraz vyrazí dych, a jednoducho závidím. Azda nás starých už ani nebude treba, tí malí géniovia si budú písať sami. A ešte k tomu ako! O tom sa nám ešte ani nesníva, no už je to v nich ako mlieko v koze. Rád budem pre takých zázračníkov zaprášenou klasikou, beznádejným tradicionalistom, ktorý sa kedysi pokúšal pre ne nekonvenčne písať...

■ **Strhujúca hra so slovom je pre vás typická. Deti ju milujú, dospelí obdivujú. Niekedy menej záväzná, inokedy celkom v službách myšlienky, obsahu, nabáda k sústavnému súžitiu s literatúrou, takému dôležitému pre rozvíjanie intelektu i citu, zmyslu pre radosť a krásu. Ale to je už iba opakovanie často vysloveného. Mňa zaujali knižky Raketa so zlatým chvostom a Kvadum hadakum pre ich premyslené, naplnené novátorstvo. Zaujímavé ich robia kaligrafické básne a hodnotné predovšetkým to, že čo báseň – to nápad, nie infantilný, ale vždy pochopiteľný, príťažlivý, úsmevný, objavný pre dieťa. Zatiaľ vrcholom experimentátorstva s jazykom je knižka Adam v škole nesedel. Pravidlá hry so slovom, ktoré ste si vymysleli, sú neobyčajne náročné. Či táto hra, inšpirovaná síce dieťaťom, neprekročila už hranice podriadenia obsahu forme, iste posúdili sami čitatelia.**

Písmenkové rozprávky Adam v škole nesedel boli napísané pre rozhlas. Tam, pri pohodlnom počúvaní v parádnom hereckom podaní, nevyzerali také náročné ako neskôr v knižke. Pôvodne sa to malo volať Podivuhodný parapeľ, ale redaktorky to zmenili.

■ **Ak hovoríme o náročnosti, tak sa ona vzfahuje aj na vynachádzavosť autora.**

Adam bol ťžiaďadostivý projekt, chcel som napísať takú pokusnícku knižku, akú nemajú ani Česi. Nielen werichovskú jednoslabičnú rozprávku, ale oprobovať písnienká, koľko unesú. V ľudovej tvorbe som našiel lákavých príkladov na slovnú hru veľa: Pekná panna Paulína poliala pána Paľa pivom ... Stačilo to len dotiahnuť, zabrnkať si na paganiniovskej jednej strune. Deti nemuseli všetko hneď zobrať, pochopiť, ale ja som presvedčený, že treba na ne klásť nároky, nie s nimi podliezať ľaku.

■ **Obdivujem vašu všestrannosť, no zdá sa mi, že ste si ešte tak ozajstne nezmerali sily s rozprávkou. Môžeme to po knižke Prvák, prvák, vystrč rožky! očakávať? Alebo máte v zálohe pre deti niečo iné?**

Aj v Prvákoví nájdete zopár rozprávok.

■ **Práve preto sa pýtam.**

Tie si však poležali v šuplíku Mladých liet už mnoho rokov. Pamätajú ešte časy šéfredaktorovania Dana Heviera, objavila ich po

rokoch pani Baloghová, len som k nim priložil niekoľko nových básní a provokujúci názov, ktorý ma tiež už roky mátal, no akosi sa nikam nikomu nehodil. Sú to rozprávky pôvodom z rozhlasu, tam ich ešte zopár nájdete, možno aj na novú knižku. Písal som ich v čase biedy, keď každá koruna bola dobrá a keď som mal malé deti, ktorým som naozaj pred spaním musel vymýšľať strelené príbehy o škole či ZOO naopak, inak by nezaspali. Dnes na podobné texty nemám ani pomyslenia, deti mi dávno prerástli cez hlavu a trápia ma vážnejšie projekty, o ktoré je aj záujem. Pripravujem pre vydavateľstvo Matice slovenskej básnické potulky po Slovensku. Verím, že prinesú poznanie i zábavu. Najradšej by som bol, keby si každé dieťa našlo v knižke básničku či povietku o svojej dedine či meste, blízkom vrchu či rieke. Ale niekedy mi to pripadá rovnako bláznivé, ako chcieť zbásniť telefónny zoznam.

■ **Takže šťastné putovanie po Slovensku a ďakujem za rozhovor.**

(1997)

BIBLIOGRAFIA ŠTEFANA MORAVČÍKA

KNIHY PRE DOSPELÝCH: Slávnosti baránkov (1969), O veľkej zmyselnosti bielych ovečiek (1970), Čerešňový hlad (1979), Erosnička (1981), Tichá domácnosť (1981), Moravianska Venuša (1984), Maľované jarmá (1984), Sedláci (1988), Sedláci II (1992), Sťahovanie rieky (1988), V Kiripolci svine kujú (1988), Prôza nás hriešnych (1988), Pŕhľavie (1989), Idiotikon (1989), Mlynárka má holubičku (1990), Ľudský sendvič (1991), Mágia reči (1992), Tajná kniha Záhorákov (1994), Vlčie hrdličky (1996), Med omšových lúk (1998), Intímnik (2000).

KNIHY PRE DETI: Raketa so zlatých chvostom (1980), Abeceda šantí (1982), Chichôtká (1985), Kvadakum hadakum alebo Knižka za všetky drobné (1986), Adam v škole nesedel (1987), Zlomjazýček (1989), Zuza v ZOO (1989), Prvý bozk (1991), Kráľ Abecedár ponúka (1992), Drevené železko alebo Knižka jedna radosť (1992), Modré z neba (1995), Kráľ slova (1996), Prvák, prvák, vystrč rožky! (1997), Záhorácke povesti (1998), Veselé potulky po Slovensku (1999), Chcete vidieť zlatú Bratislavu? (2000), Oženil sa Haľa-Paľa (2000), Náš pes má kuraciu hlavu (2001).

ŠTEFAN MORAVČÍK sa narodil 22. decembra 1943 v Jakubove. Jedenástočnú strednú školu navštevoval v Malackách. Po maturite (1963) študoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave filozofiu a dejepis. V roku 1968–71 bol tlačovým redaktorom vydavateľstva Tatran, v roku 1972–76 pracoval v Univerzitnej knižnici v Bratislave a potom na Zväze slovenských výtvarných umelcov. V rokoch 1981–1994 bol redaktorom vydavateľstva Slovenský spisovateľ, od roku 1995 je šéfredaktorom Slovenských pohľadov. V roku 2001 sa stal laureátom ceny Trojužza za doterajšiu tvorbu pre deti.

CHCEL BY SOM STRETNÚŤ ČLOVEKA, KTORÝ NAŠIEL ŠTASTIE

Rozhovor s Jánom Milčákom

■ Vstupoval si do literatúry poviedkou *Vlci* a rozhlasovou hrou *Sprievod anjelov*. Čas, ktorý medzitým uplynul, sa tvojich textov nedotkol. Tvoje dielo je kompaktné, poetika vyhranená. Si tvorcom autonómneho a nezameniteľného literárneho sveta. Patíš k autorom, ktorí sa nevyvíjajú, alebo je to celkom inak?

Začínal som v Mladej tvorbe, kde si našli miesto moje poviedky a myslím aj spomínaná próza. Pretože som už starší, opieram sa o palicu. Nie obyčajnú – takú, aké som videl doteraz len dve. Obe patrili bývalým pastierom. Boli z jalovca a živo si viem predstaviť, ako dlho im muselo trvať, kým našli jalovcový krík vhodný na takúto palicu a koľko námahy ich to stálo, pokým z kríka urobili palicu, o ktorú sa dá oprieť, ale ktorú možno aj obdivovať. Táto asociácia mi napadá, keď spomínaš poetiku. Ak sa pýtaš, či patríš k autorom, ktorí sa nevyvíjajú, myslím si, že napriek otázke si presvedčený o opaku. Autor sa nevyhnutne musí vyvíjať, ale je to oveľa ťažšie, ak pri tom nemení poetiku. Aj maliar ustavične používa farby, ktoré si vyvolil, a dokáže nimi zobraziť rovnako dobre súmrak i svitanie.

■ Si lekár a spisovateľ. V rozličných podobách sa stretávaš s utrpením a so smrťou. Kedy kapituluje lekár a kedy spisovateľ? Elias Canetti sa nazdáva, že básnik nemôže za žiadnych okolností

kapitulovať. Má žiť podľa zákona, ktorý hovorí, že nezavedie do ničoty ani toho, kto by tam rád bol, že vydrží v zármutku a zúfalstve preto, aby sa naučil, ako z neho vyvieš iných. Mnohé tvoje postavy prichádzajú o všetko a ostávajú pokojné. Takí sú Benjamín a Timotej z poviedky *Cesta*. Ján z poviedky *Hrobár počas vojny* pochová všetkých a zostáva sám.

Lekár sa neprestajne stretáva s utrpením a je rád, keď sa nemusí stretnúť so smrťou. Byť lekárom je tiež svojím spôsobom utrpenie, lebo chorý je odkázaný na lekárovu pomoc. Lekár by sa mal trápiť, či urobil pre chorého všetko, čo mohol urobiť. V tejto situácii kapitulácia nie je možná. Aj na prvý pohľad beznádejný prípad nemusí byť takým. Lekári nosia biele plášte, ale nikdy nie biele zástavy. Rovnaké je to aj s prácou spisovateľa. Dlhé roky som robil na dedine, kde sú ľudia prírodnejší ako v meste. Vedia si vážiť hruď zeme aj zelený otvárajúci sa list. A možno si to ani neuvedomujú. Benjamín a Timotej z poviedky *Cesta* prichádzajú o všetko vo chvíli, keď si myslia, že všetko dosiahli. Ak pochovávajú koníka, na kúpu ktorého dlhé roky šetrili, urobia to s veľkou ľútosťou v srdci, a preto zabijú do zeme kôl, aby si poznačili miesto. Ale svitá, začína sa nový deň, a teda aj nová cesta pre nich. Vojnu som prežil ako malý chlapec a zostal mi na ňu pohľad dieťaťa, ktorý je hlbší a presnejší ako po-

hľad dospelého človeka, aj keď sa rokmi rozšíri. V divadelnej hre Právo na život, ktorá je z obdobia vojny, som ako motto použil výrok: „Vojna je ku každému krutá, k víťazom i porazeným.“ A myslím, že sa nemýlim.

■ **Zastavme sa na chvíľku pri tvojom dialógu v oboch jeho podobách, prozaickej i dramatickej. Odohráva sa takmer vždy na hranici komunikácie, čitateľ musí byť pozorný. Vidí sa mi, že tvoje postavy nesú v sebe to podstatné zo svojho tvorcu. Sú mlčanlivé, povedia len to, čo je nevyhnutné. V твоjich dialógoch sa neraz krížia akoby samostatné výpovede introvertov, ktorí takto možno hľadajú cestu k sebe.**

Ambulancia, v ktorej som roky pracoval, sa nachádza takmer v strede medzi kostolom a štátnou cestou. Kostol je domom pokoja, počuť v ňom ticho. Cesta je miestom neprestajného pohybu, víri sa na nej prach. Rovnako blízko je k ceste i ku kostolu. Rovnaké miesto by malo mať v mojich prácach ticho i pohyb. Dokonca si myslím, že pohyb je dôležitejší preto, aby si čitateľ alebo poslucháč uvedomil význam ticha. To, čo si hovoria postavy, hovoria pre seba, aby sa utvrdili vo svojich slovách, a až potom pre tých, s ktorými sa rozprávajú. Možno to robia mimovoľne. Človek by mal povedať naozaj len to, čo je nevyhnutné.

■ **Nie každému sa podarí osloviť dieťa. Nie každý vie napísať rozprávku. Nie pre každého je tvorba pre deti zaujímavá. S akými ambíciami pristupuješ k detskému čitateľovi a nakoľko ťa uspokojuje návrat do detstva?**

Na roky, keď som bol učiteľom, spomínam najradšej. Bol som len o niekoľko rokov starší ako tí, ktorých som učil. Aj moje učenie bolo určitým spôsobom netradičné. Spomínam si, že som sa často

prechádzal so žiakom, ktorého som skúšal, medzi lavicami, a tak vznikol rozhovor, ktorý bol pre nás oboch zaujímavejší ako sedenie za stolom a státie pri tabuli. Človek by mal zostať dieťaťom celý život, mal by si starostlivo chrániť všetky tie detské vlastnosti, o ktoré ho obral dospelý vek. V tom by mu mohla pomôcť rozprávka, lebo ona nie je určená len deťom a ani deti nesiahajú len po knihách, v ktorých je vyznačené príslušné vekové rozpätie. Aj keď som detstvo šťastie prežil v období vojny, rád sa k tomuto času v spomienkach vraciam. V živote sa jednoducho pohybuje na hranici skutočného a neskutočného. A to je už len krôčik k rozprávke. Na rozprávke nie je krásne iba to, že v nej dobro zvíťazí nad zlom. Rozprávka by mala byť krehká ako osušeň na januárových stromoch.

■ **Keď sme už pri rozprávke, žánri, ktorý ti je najmilší, v čom je podľa te-**

ba tajomstvo, alebo ak chceš, stavebný kameň rozprávky?

Za stavebný kameň rozprávky považujem fantazijnosť. Má nekonečné množstvo podôb, a preto aj život rozprávok je nekonečný. Fantazijnosť je to, čo dieťa prijme najradšej a najľahšie, najmä ak sa mu otvárajú dvere do miestnosti, ktorú doteraz nepoznalo. Tento fenomén má nesmierny význam pre vývoj dieťaťa. Človek plody zo svojich detských rozprávkových stromov zbiera, až keď je dospelý.

■ **C. G. Jung uvažoval aj o duši a osude spisovateľa, básnika. Napísal, že sa zriedka vyskytne človek, ktorý by božskú iskru svojho umeleckého nadania nemusel draho zaplatiť. Podľa Junga sa každý spisovateľ narodil už s určitým obmedzeným množstvom životnej energie. Čo je v ňom najsilnejšie, a to sú práve tvorivé schopnosti, si uzurpuje najväčšiu časť tejto energie a zostávajúca časť je potom až príliš nepatrná na to, aby z nej bolo možné vytvoriť ešte niečo hodnotné. Čo si o tom myslíš?**

Nikdy som neuvažoval o množstve životnej energie. Skôr o čase, ktorý mi pripadá ako drobný tenký zlatiačik, ktorý nosím vo vrecku a ktorý si musím neustále chrániť. Žijem akoby v dvoch domoch. Jedným je medicína, druhým literatúra. Odrazu nemôžem byť v oboch. Keď som v jednom z nich, nezostáva mi nič iné, iba zo všetkých síl robiť to, čo sa v jednom z týchto domov robiť má. Nevieť presne, čo sú to tvorivé schopnosti. Posudzujú ich skôr tí, ktorí hodnotia ľudskú prácu. Ale viem, že sú rovnako dôležité v medicíne i v literatúre.

■ **Literatúra je vždy o človeku, aj vtedy, keď ňou nechce byť. Claude Tresmontant vo svojej knihe Dějiny vesmíru a smysl stvoření odmieta názor, podľa ktorého dejiny nemajú zmysel.**

Tvrdí, že tvorenie ešte nie je na konci. Plnosť tvorenia, píše, nie je v čase za nami, v minulosti, ale pred nami, v budúcnosti. Čo si myslíš o človeku na konci 20. storočia?

Seneca napísal: „Čas je nekonečne rýchly a je ešte rýchlejší pre tých, ktorí sa obzerajú späť.“ Keby sme sa neobzerali, nevedeli by sme ani napredovať a ľahko by sme si mohli pomýliť smer. Koniec 20. storočia iba potvrdzuje to, že človek je tvor múdry, ale nie rozumný. Je ešte priskoro hodnotiť necelých sto rokov, chýba nám odstup. Fakty, ktoré sú jednoznačné, však nie sú nijako lichotivé, a tak si možno mnohí budú klásť otázku, či bolo pre nich šťastím, že žili práve v 20. storočí.

■ **V Borgesovej poviedke Tajný zázrak spisovateľ Jaromír Hladík, nevinne odsúdený na smrť zastrelením, prosí Boha o rok času, aby mohol dokončiť a vylepšiť svoju drámu Nepriatelia. Zásluhou Všemohúceho sa chvíľka medzi rozkazom strieľať a jeho vykonaním mení na rok, ktorý uplynie v autorovej mysli. Spisovateľ Jaromír Hladík prerába, vynecháva, skracuje, rozširuje, vracia sa k pôvodnému zneniu. Čo by si zmenil, ponechal, napísal, keby sa ti podobne naskytla možnosť symbolicky zachrániť to podstatné zo svojho života?**

Keby som sa ocitol na mieste Jaromíra Hladíka, bol by som oveľa neskromnejší. Nechcel by som zmeniť nič z toho, čo som doteraz napísal. Ale to, do čoho by som sa ešte rád pribral, by si vyžadovalo oveľa viac času. A neskromnejší by som bol aj v tom, že by som prosil, aby ten čas bol pokojný a priniesol mi dosť síl a radosti z toho, že môžem užitočne pracovať. Ba bol by som ešte neskromnejší. Chcel by som, aby to nebola iba radosť pre mňa jediného, ale aby som sa mohol

o ňu podeliť ako o bochník chleba, ktorý by som držal v kruhu hladných detí.

■ **Ktorého spisovateľa, prípadne človeka, ktorý nepíše, by si sa chcel niečo opýtať a aká by to bola otázka?**

Chcel by som stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie a nechce o tom nikomu povedať. A tak by sme obaja mlčali.

Pripravil MARIÁN MILČÁK
(1996)

BIBLIOGRAFIA JÁNA MILČÁKA

PRÓZA:

Deväť poviedok (1978), Pavol rezbár (1979), **Zo štyroch kapsičiek** (1988), **Rozprávka o Marianke** (1990), Rosa canina (1996), **Chlapec Lampášik** (1996).

Ptč. vytlačené tituly sú adresované deťom.

DIVADELNÉ HRY:

Majster (1971), Chlieb a soľ pre kohúta (1976).

BÁBKOVÁ HRA:

Hudci (1983).

ROZHLASOVÉ HRY PRE DETI A MLÁDEŽ:

Obrov brat (1974), Strom šťastia (1974), Minúta ticha (1975), Hudci (1977), Najmladší zo slávnej rodiny (1978), O dvoch mládencoch (1980), Koník Izidor (1980), Kavka (1982), Bežci (1982), Rozprávka o strome (1983), Pipo a Čipo (1985), Pátranie (1987), Celestínka, ryba a pán Baltazár (1988 – Hlavná cena na XI. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Slamienska (1991), Člne (1992), Vrana Florentánka (1993 – Hlavná cena na XIV. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Žobráci (1995), Chlapec Simeon (2000), Tulák Jonatán (2000).

ROZHLASOVÉ HRY PRE DOSPELÝCH:

Sprievod anjelov (1971), Mačka (1973 – Hlavná cena na III. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Pavol rezbár (1973), Cela (1974), Most (1977), Vojaci (1978), Rodinná fotografia (1995 – Hlavná cena na XIV. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry), Okno (2001).

TELEVÍZNA HRA:

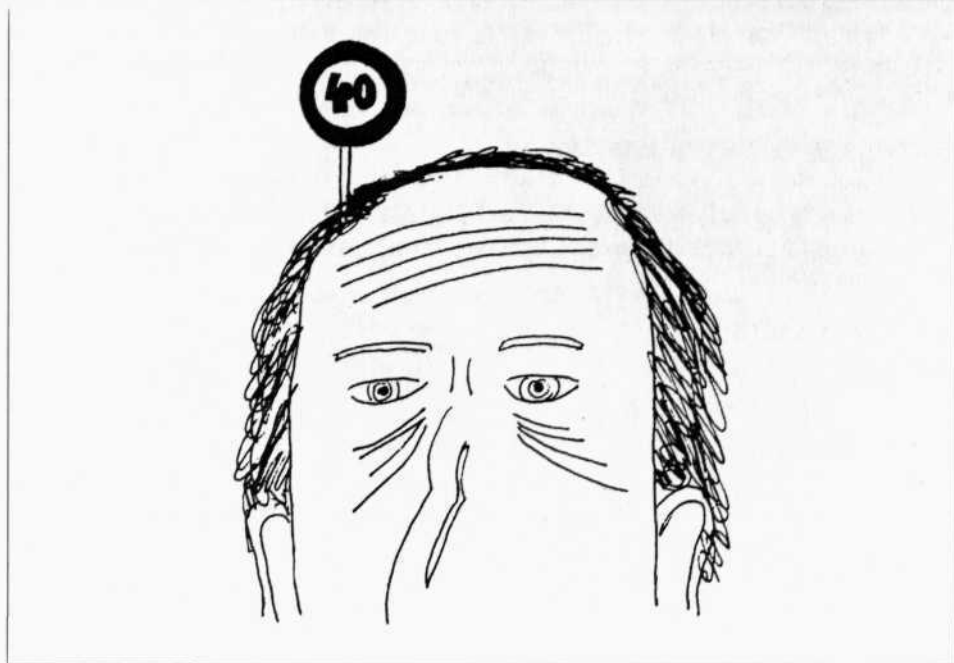
Nevestine šaty (2000).

JÁN MILČÁK sa narodil 9. januára 1935 v Košiciach. Po maturite sa stal učiteľom v Levoči a súčasne diaľkovo študoval na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského, odkiaľ prestúpil na Lekársku fakultu Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Po jej absolvovaní roku 1961 pôsobil ako lekár v Krompachoch, Levoči, Spišskom Hrušove, v rokoch 1979–1983 bol riaditeľom nemocnice s poliklinikou v Spišskej Novej Vsi. Žije v Levoči a je lekárom v Spišskom Hrušove.

Raz ma tie knižky zabijú ...

Rozhovor s Danielom Hevierom

*Je to mlčanlivý pán. Ani sa tomu nečudujem. Ak niekto toľko píše, musí si slová niekde našetriť. Takže radšej počúva. A predsa je to rozprávač Bohom obdarený. Sám o tom hovorí: „Povedzte mi nejakú tému a ja vám na ňu napíšem rozprávku.“ Lenže nie je ani „len rozprávkar“. Strieda rôzne žánre, aby sa mu, vraj, nepísalo ľahko. To mi pripomína bežca, ktorý už pretrhol cieľovú pásku, zvíťazil, ale beží ďalej. Takým bežcom-rozprávačom sa stáva, že nech píše o čomkoľvek, vždy povedia niečo aj o sebe. Niekedy vedome a priamo, inokedy sa prezrádzajú nechtiac. V knižke *Chcete byť šťastní?* Opýtajte sa ma, ako na to ... ponúka spisovateľ recept na šťastie z vlastnej kuchyne, hoci keď knižku písal (leto 1994), jeho šťastie malo oddychový čas. Mne táto ponuka prišla vhod z viacerých dôvodov. Potešilo ma, že šťastie naozaj môže prichádzať aj po kvapkách, hoci aj pri čítaní dobrej paperbackovej knižky, potvrdila mi žánrovú invenčnosť autora (príbehy, postrehy, podobenstvá, posolstvá, pamflety, poviedky) a poskytla mi materiál na načrtnutie portrétu autora prostredníctvom jeho vlastných výpovedí (hádám mi autor odpustí, že vytrhnutých z kontextu) a jeho vlastnej ceruzky.*

Čelo, ktoré sa zväčšuje nie s pribúdajúcou inteligenciou, ale s postupujúcou plešinou. Dve jamky po kiahňach z detstva ostali a pribudli hlboké vrásky, ktoré už nedokážem vyrovnaf. Je ich päť a vyzerajú ako prázdna notová osnova, na ktorú ešte nikto nenapísal melódiu.

Oči s popraskanými žilkami sú úzke a unavené. Viečka sú také ťažké, že ich až do polovice zakrývajú – ako drevené žaluzie, keď sú pokazené.

Keď položíte mokrý pohár na biely obrus, ostane na ňom koliesko. Podobné krúžky mám pod očami.

Vlasy nešedivejú. Vypadávajú.

Fúzy nevypadávajú, ale šedivejú.

Líca sú mäsité a brada dvojité. Pery pevne zomknuté, brada rozpolená ako detský zadoček.

Materské znamienko na krku by sa malo v mojom prípade volaf otcovské, pretože som ho zdedil od svojho ocka a odovzdávam ho svojim synom.

Zabudol som na nos? Na nos sa nedá zabudnúť! Je to nos – osobnosť. Nevyrovná sa síce nosu Mira N. či Paľa H., ale aj tak je to majestátny kus.

Ako dieťa som mal pekný, vyhrnutý noštek. Potom však poslúchol volanie predkov a v puberte mi za niekoľko mesiacov vyhúkol do dnešnej veľkosti.

Nuž nie je to tvár krásavca. Mám však tajnú nádej, že som robil všetko pre to, aby to bola poctivá tvár.

(Moja tvár pred štyridsiatkou, str. 68–69)

Neviem toho veľa. Niekedy až smutne žasnem, ako je možné, aby niekto nevedel AŽ toľko vecí potrebných na prežitie.

Nevyznám sa v elektrine ani v opravách tesnenia na vodovodoch. Nevieť nič uvariť, ba ani len prihriať už hotové jedlo. Nevieť šiť. Keď sa mi pokazí auto, bezradne nad ním stojím a bez pomoci iných by som nemohol pokračovať v jazde.

Nevieť hrať na hudobných nástrojoch, neviem plávať (myslím: správne), neovládám cudzie jazyky. Nepoznám pravidlá tenisu a iných športov.

Nevyznám sa v politike, ekonomike, histórii, astronómii, botanike, fyzike, psychológii, geológii, gramatike ...

Nevieť nič o vlastnom tele. Nevieť zarábať peniaze. (A najnovšie som zistil, že neviem ani ktovieako viesť vydavateľstvo.)

Ako-tak viem iba dve veci na svete:

Ak mi pustíte kazetu s nahranou hudbou, dokážem väčšinou na ľubovoľnú melódiu napísať slová, urobiť z hudby pesničku.

A viem písať rozprávky. Povedzte mi nejakú tému a ja vám na ňu napíšem rozprávku.

Doteraz som napísal takmer pol tisíciky rozprávok. Niektoré sú v mojich knihách, iné zazneli iba v rozhlase a ďalšie zostali v rukopise.

Napísal som rozprávky, ktoré majú iba niekoľko riadkov i mnohostranné rozprávky. Napísal som rozprávky, ktoré sa preslávili, aj tie, ktoré sú už zabudnuté. Napísal som rozprávky, ktorým rozumejú iba deti, a rozprávky, ktoré chápu iba dospelí. Nečudoval by som sa, keby sa mi podarilo napísať rozprávky, ktorým dnes nerozumie nikto.

(Remeslo: Rozprávkar, str. 40–41)

Prvú knihu som vydal ako štvrták na základnej škole. Kupujem knihy, čítam knihy, píšem knihy, prekladám knihy, zostavujem knihy, vydávam knihy, predávam knihy, tlačím knihy.

A stále nosím knihy. V rukách, ako volakedy.

Som obklopený knihami. Zo všetkých strán sa na mňa valia knihy. Každú chvíľu odkiaľsi zhora na mňa padne kniha.

Dlho nosím v hlave poviedku o mužovi, ktorého raz zabijú knihy.

(Tie knihy ťa raz zabijú, str. 42–43)

■ Netušila som, že ten úvod k rozhovoru vyústí do varovania, aby som čím skôr začala klásť otázky, lebo riziko, že to nestihnem, sa každou novou knihou zvyšuje. Ale teraz už vážne. Pán Hevier, aj keď chcem s vami hovoriť predovšetkým o tvorbe pre deti, nevyhla som sa tomu, aby som sa necitla aj na iných teritóriách literatúry, lebo sa na nich pohybuje aj vy. Nerada ich opúšťam, sú lákavé, no aj literatúra pre deti mi poskytla dostatok dôkazov o širokom rozpätí vašej tvorivosti, invencie, túžby objavovať a ukazovať nové možnosti. Pritom nikdy nehodíte za chrbát to, čo bolo. Využívate to v nových súvislostiach, konšteláciách. Čo vám z tohoto hľadiska dalo obdobie sústredenia na autorskú rozprávku, hravé, obrazné, vtipné básnenie v intenciách básnikov „detského aspektu“, životnosť ktorého ste predĺžili a umelecký kredit potvrdili?

Mám dojem, že rozprávka prišla ku mne až posledná. Keď som mal takých trinásť–štrnásť rokov, lepil som koláže, kreslil som, skladal som pesničky, texty piesní, robil som kreselný humor... Až celkom, celkom na konci prišli básničky pre deti a po nich rozprávky. Zdalo sa mi nedôstojné písať pre deti, keď som práve opúšťal vlastné detstvo a s ulahčením som si vydýchol: konečne to mám za sebou. Nesmierne ma otravovalo byť dieťaťom. Preto som aj knihy pre deti začal čítať až od osemanástich rokov. Predtým to bol Dostojevskij, Mitana, beatnici, Kerouac, až potom prišli Carroll a ďalší autori pre deti. Napríklad Válka, autora Milovania v husej koži, som čítal a zhudobňoval už v pätnástich rokoch, ale Válka, autora Veľkej cestovnej horúčky... som objavil až o niekoľko rokov neskôr. Dnes by som celkom rád prijal označenie rozprávkár, pretože tento status v mojom chápaní zahŕňa básnika, vešťača, moralistu, kazateľa, tvorca slov, udržiavateľa reči a imaginácie. Cítim, že rozprávka sa znovu vracia k dospelému – aj k dospelému. Preto píšem už dlhší čas niečo, čo si nazývam rozprávkou pre dospelé deti – metafory, príbehy, podobenstvá, morality.

Pravda, rozprávku už dávno nechápem ako príjemný azyl, únik pred realitou, samoučel-né rozohrávanie absurdných situácií. Je známe, že svojho času J. R. R. Tolkien prekva-pujúco prišlo odmietol Carrollovu koncepciu rozprávky ako niečoho, čo sa „iba“ sníva. Preňho to bolo málo: rozprávka mu bola mýtom, alternatívnou realitou, novostvoreným svetom, ktorý mal svoje pravidlá a zákonitos-ti. Záver, v ktorom sa hrdina prebúdzá do reálneho sveta a čitateľ zisťuje, že celý fantastický dej bol iba halucináciou, snom, pôsobil na neho ako podvod. Čím ďalej, tým viac je mi blízke takéto chápanie rozprávok. A potom: v dnešnom zložitom svete je rozprávka niečo, čo ho vysvetľuje.

■ Rada sa vraciam k tvorbe pre deti šesťdesiatych rokov a na ňu nadväzujúcich tvorcov. Zdá sa mi, že bola významná aj tým, ako sa poézia a próza vzájomne dopĺňali a vytvorili tak hodnotovo nezvyčaj-ne silný prúd literatúry pre deti v rámci celkového literárneho kontextu. Ako strhával vás?

K zdrojom humoru, hravosti, fantázie, kreativity, nonsensu, absurdna, lyriky som sa dostával v písaní pre deti nie prostredníctvom literatúry pre deti. Oveľa viac som tieto zásoby farebnosti nachádzal v hudbe, filmoch, popkultúre tej doby... Beatlesovský film *Žltá ponorka* znamenal pre moje písanie pre deti oveľa viac ako celá vtedajšia literatúra. Ham-melove pesničky, výtvarnosti Heinza Edel-manna, kreslený humor Topora, Macourkove filmy, plastiky a obrazy Joana Miróa, kresby Paula Kleea, fotografie Luby Lauffovej, experimentátorské básne Ernsta Jandla, koláže Jiřího Koláři, poézia Henriho Michauxa, grotesky Charlieho Chaplina a Bustera Keatona, dialógy Vodňanského, Beckettov Godot boli impulzy, ktoré som bral plnými hrstami a premieňal na vlastné básničky a rozprávky. Nevieam, či sa to dá identifikovať, ale zbierka *Nevyplazuj jazyk na levo* bola poznačená det-skou sviežosťou šesťdesiatych rokov, kvetinovým hnutím hippies, experimentovaním, is-

tým infantilizovaním dospelých, očarením z jazyka, vizualizácie sveta, nových zvukov hudby, vývoja v divadle, filme, tanci... Koniec šesťdesiatych rokov bol šťastným obdobím, keď sa na chvíľu prestalo rozlišovať, či sa robí umenie pre deti, či pre dospelého. Výtvarné umenie, ale aj literatúra rehabilitovali dieťa, prvý raz sa priznali k zdrojom imaginácie v detstve, prvý raz sa začali uchádzať o detského adresáta, prvý raz si dospelí a detskí prijímatelia vymieňali miesta.

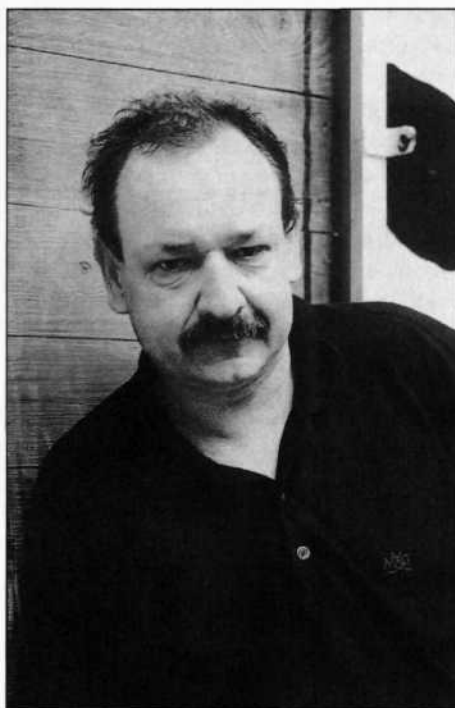
■ V deväťdesiatych rokoch akoby zavial do vašej tvorby nový vietor. Prekvapili ste nás knižkami žánrovo pestrejšími, zato s vyhraneným zámerom obyčajne obsiahnutým už v názve. Akoby ste si intenzívnejšie začali všimáť potreby detí, ich reálnu situáciu a možnosti reagovať na ňu. Je to pre mňa zaujímavé aj poznaním, že taká otvorená „účelovosť“ v literatúre nemusí mať pejoratívny charakter.

Začal som cítiť, že samoúčelné slovtvoričstvo, nezávážná fantázia začína byť regresom. Začal som si uvedomovať, že som v písaní pre deti dosiahol určitú – nazvime to eufemisticky zručnosť, hoci sa to nebojím nazvať ani rutinou. Absolvoval som niekoľko skúseností (napríklad niekoľkoročné písanie rozprávok na dobrú noc pre rozhlas), ktoré boli výbornou školou rozprávkového remesla: dokázal som napísať v predpísanom rozsahu rozprávku na ľubovoľnú tému. Malo to svoju štandardnú úroveň, ale mňa to prestávalo baviť. Islo to príveľmi ľahko. Začal som si dávať limity a dávam si ich doteraz. Napríklad som napísal celé cédečko piesní pre speváčku, ktorá nevyslovuje čisté r. V tých textoch nie je jediné r, a pritom si tento deficit nikto nevšimne. Ale moje „zväžnenie“ má iste hlbšie príčiny ako len písanie z pocítovania nadmiery tvorivých schopností. Naše objavy, výdobytky šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov začali vo veľkom rozmieňať na drobné celé húfy epigónov. A keď sa ich nakoniec zmocnila reklama a pajazyk médií, definitívne som sa utvrdil, že niekdajšia avantgarda je dnes smutnou karikatúrou seba

samej. Preto dnes v oblasti prózy píšem takmer realistické príbehy. V poézii pre deti som sa už dávnejšie vrátil k epizácii. Zdá sa mi, že to, čo sa nám vráskedy videlo prekonaným a dožívajúcim spôsobom, totiž epická poézia, je práve dnes potrebnou transfúziou a znova posúva vývin dopredu.

■ Vždy som si s potešením a uznaním prezerala vaše knižky, lebo každá niesla pečať autorskej koncepcie, ktorá sa neprejavovala len v obsahu, ale aj v jej formálnom riešení. Nikdy to nebola len zbierka toho, čo autorovi zostalo v zásuvke. Komponovali ste svoje knižky zmysluplne a esteticky pôsobiivo. Možno práve túžba dopracovať sa ku komplexnej harmónii vás privedla na vydavateľské chodníčky, nie vždy ľahko schodné. Ako je to teraz?

Nová situácia v spoločnosti i v umení, ale aj moja vydavateľská existencia mi umožňuje, aby som prehľbil svoju dávnu túžbu po komplexnosti knihy: knihy si už dlhšiu dobu nielen píšem, prípadne prekladám, nielen ro-

bím sadzbu a grafickú úpravu, určujem formát, ale si ich sám ilustrujem kresbami či fotografiami. Myslím, že už nikdy sa nevzdám tejto nádhernej prfležitosti a budem sa usilovať čoraz intenzívnejšie spojiť slovo s tvarom či farbou. A chcem ísť ešte ďalej. Pridávam k tomu hudbu (vlastné piesne), pohyb, zvuk (recitovanie, resp. inscenovanie tvorby pre deti i dospelých). Táto dvoj-troj-štvordomá existencia mi umožňuje nielen adjustovať hotový text do istého formátu (v konkrétnom či prenesenom zmysle slova), ale využiť aj možnosti opačného postupu: niekedy si formát knihy, tvar artefaktu vytvára svoj text. V ideálnom prípade by mohla vzniknúť kniha, divadelné predstavenie, pieseň, kde sú jednotlivé segmenty bez švov a uzlíkov.

■ Krajina Agord predstihla aj očakávania tých, čo poznajú vašu chuť urobiť si knižku sám. Iste každý čitateľ sa zamyslí nad tým, ako kniha vznikala. Bola najskôr hotová v hlave spisovateľa, postupovala jej realizácia od kolážových ilustrácií k textu, či sa postupy striedali? Aký čas uplynul od myšlienky napísať túto knižku po jej vydanie? Teraz si spomínam, že rozprávku o Lucinke Halucinke avizujete už v knižke *Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to...* napísanej pred piatimi rokmi.

Krajina Agord mala zvláštny osud: v roku 1981 som v „dospeláckej“ zbierke *Nonstop* publikoval báseň *Pst!*, v ktorej sa mi prvýkrát zjavila Lucinka Halucinka. Už vtedy som vedel či tušil, že je to bytôstka, ktorá si raz vyžiada samostatnú knihu. Dlhú som si ju šetril a odkladal pre veľkú rozprávkovú ságu, ktorú som chcel napísať, ale potom sa zničohoníc nasťahovala do Krajiny Agord. Je to jedna z kníh, ktorú by som najradšej nenapísal. Dlhú som ju odkladal, radil sa s odborníkmi na drogovú problematiku, či ňou neuškodím deťom, a napísal som ju až po ich odobrení. Samotná kniha vznikala postupom, ktorý sa stáva u mňa čoraz bežnejším: najprv vznikali ilustrácie, kolážové obrázky, ktoré som potom „prepísal“ do slov. Formát, ktorý som si zvo-

lil dopredu, mi vytvoril limit rozsahu: na každej strane muselo byť presne 27 riadkov. Každé slovo malo svoje miesto. Ďalší limit má aj hlbší význam: próza sa skladá z 26 segmentov, z ktorých sa každý začína jedným písmenom medzinárodnej abecedy. Abecedné poradie symbolizuje aj poriadok a usporiadanosť ľudského života, ktoré chce práve droga zlikvidovať, porušiť.

■ Vidí sa mi veľmi prezieravé, že knižku adresujete rovnako deťom, ako aj dospelým. Nielen preto, že drogová závislosť má bolestné následky pre rodičov i deti, ale aj pochopenie jej obrazného vyjadrenia môže byť spoločne plnšie a hlbšie. O výtvarnej stránke knihy sa nechcem vyjadrovať, prenechám to povolanejším, ale držala som v rukách už nejednu detskú knihu a Krajinu Agord sa mi nechcelo odložiť. Klobúk dolu pred vašou odvahou klásť si stále vyššie nároky na svoju slovesnú i výtvarnú tvorbu. Sám uvádzate, že je to prvá knižka svojho druhu u nás i v zahraničí. Ani sa nečudujem! Komu by napadlo písať rozprávku na takú nerozprávkovú tému?! Alebo ponúknuť deťom niečo také nepopulárne, ako je zbierka diktátov. Povedzte, aký projekt nosíte v hlave teraz?

Kniha, ktorú som nazval *Heviho Diktátor* vychádza v týchto dňoch. Diktátorovi či Diktátoru som prisúdil v tejto knižočke nový význam – je to kolekcia diktátov. Spolu je ich 138. Aj v tomto prípade som sa usiloval spojiť funkčnosť, účelnosť, ba až úžitkovosť spotrebného slovného materiálu na precvičovanie gramatických javov s atribútmi literatúry. Jednotlivé diktáty chcú byť malými literárnymi dielkami, rozprávkami, prózičkami, básňami, ktoré by mohli obstáť aj mimo kontextu tejto knihy. Myšlienka na takúto knihu dozrela vtedy, keď som pripravoval svojho najmladšieho syna na prijímacie skúšky na strednú školu. Vtedy som zistil, aký malý posun (oproti vyučovaniu literatúry) nastal vo vyučovaní slovenského jazyka, gramatiky. Vnútorne táto moja aktivita súvisí s mojimi

dlhodobými plánmi reflektovať náš jazyk a venovať sa mu nielen ako používateľ, ale aj ako tvorca či spracúvateľ. Raz by som chcel napísať napríklad vlastnú Poetiku (pravda, pre dospelého adresáta).

■ Asi ste sa nikdy netúžili stať literárnym kritikom, i keď sám pre seba či v súkromí ním každý autor je. Nepamätám sa totiž, že by som od vás čítala negatívny ohlas na literárne dielo či tvorbu konkrétneho autora. Hovoríte najmä o tom, čo vás zaujalo, čo je pre literatúru prínosom. Preto aj svoju otázku formulujem v tomto duchu: čo vás v literatúre pre deti posledných rokov oslovilo, prekvapilo? V čom ste našli originalitu alebo prísľub do budúcnosti?

To, že sa písaniu recenzií a kritik venujem príležitostne a sporadicky, súvisí najviac s tým, že mojou ambíciou je spracúvať predmet môjho záujmu komplexnejšie, ako umožňuje reflektovanie jednej knihy jedného autora. Voľakedy som chcel napísať kolekciu esejí o najvýznamnejších tvorcach literatúry pre deti, pre ktorú som mal vymyslený efektívny názov Poplach v detskej knižnici. Tento projekt sa mi nezdá byť márnym ani dnes. Teraz by ma však viac zaujímalo napísať monografiu o jednotlivých problémových, živých javoch súčasnej literatúry pre deti, trendoch, tendenciách, smerovaniach. Z mojich publikovaných rozhovorov a názorov na písanie pre deti by sa už dala zostaviť malá antológia. Plánov mám dosť. Chcel by som sa vrátiť k systematickejšiemu publikovaniu kníh pre deti, bez doterajších väčších prestávok. Možno by stálo za to vydať rozhlasové rozprávky, Pinky Buma, Ententýna... Chcel by som napísať prózu pre teenegerov. A láka ma vytvoriť vlastný bilderbuch – veľa obrázkov, málo textu. A aby som odpovedal aj na poslednú časť otázky: v posledných rokoch ma príjemne prekvapila sila starých textov. Muminovci, Dahlove knihy, Ende, Macourek, Feldek, Válek, prózy Vlada Bednára a ďalšie a ďalšie – to sú texty, ktoré nezostarli dodnes. Z impulzov, ktoré potrasli našou literatúrou, ma zaujal ambicióz-

ny pokus Daniela Pastirčáka o univerzálnu rozprávku Čintet a ako spojenie komerčného a štylistického aspektu kniha Dušana Taragela Rozprávky pre neposlušné deti.

■ Vyznávate sa zo svojej lásky ku knihám slovom i činom, bojujete sa, aby vás knihy raz nezasypali. Už sa to, vraj, v histórii komunistického stalo, lenže postihnutý z tých kníh ani jednu neprečítal. Možno je to len vtipná historka, ale fakt je, že sa číta stále menej. Prezraďte mi, či Hevi kluby vznikajú preto, že ho nechcete brať do úvahy, alebo preto, že vás tento fakt znepokojuje. Je to vaša myšlienka – iniciovať zakladanie klubov, náplňou ktorých nemá byť len čítanie, ale aj iná činnosť vychádzajúca zo záujmov detí? Ako sa ujíma?

Už dávno som intuitívne túžil skrátiť vzdialenosť, ktorá delí čitateľa od svojho autora alebo presnejšie: v mojom prípade autora od svojho čitateľa. Preto občas píšem neznámy deťom i dospelým listy, kreslím im obrázky, vyrábam bibliofilie na kolene, preto chodím takmer každý mesiac na niekoľkodňové turné po besedách... Preto som nakoniec založil Hevi klub. Mala to byť neviditeľná klubovňa, do ktorej by sa zmestili všetky deti, osvietení pedagógovia a rodičia z celého Slovenska. Hevi klub fungoval najprv tak, že nefungoval. Kým som vládol, odpovedal som deťom na ich listy a žiadosti o prijatie do klubu, potom som už prestal vládol. Našťastie sa toho chytili profesionálne zdatní a neunavení ľudia z občianskeho združenia Fanfáry. Po Slovensku vznikli a stále vznikajú jednotlivé kluby, ktoré združujú od 10 do 20 detí školského veku a ich dospelý partner je im priateľom, radcom, inšpirátorom. Hevi kluby prežívajú v súčasnosti svoj rozmach. Nie je to kult jedného autora, nie je to ani distribučná cesta, ako dostať k čitateľovi naše knihy. Je to komunikovanie na diaľku i na blízko (takmer všetci sa osobne poznáme), je to pre mňa veľký zdroj inšpirácie a pre deti, dúfam, očkovanie proti nude, agresivite a citovej vyprahnutosti.

(2001)

BIBLIOGRAFIA DANIELA HEVIERA

POÉZIA: Vtáci v tanci (1978), Nevyplazuj jazyk na leva (1982), Krajina Zázračno (1983), Kráľ naháňa kráľika (1985), Farebný dážď, Básnička ti pomôže (1989), Psi tridsiatok (1990), Hovorníček (1992), Fúzy od čokolády (1994), Heviho ABC (1995), Safari (pod pseudonymom Leo Pard, 1996), Aby bolo veselo (1998).

PRÓZA: Kam chodia na zimu zmrzlinári (1984), Trinásť pochodujúcich čajníkov (1984), Odlet papierových lastovičiek (1985), Aprílový Hugo (1985), Nám sa ešte nechce spať (1990), Aladár a Baltazár na kolotoči (1990), Naši ježkovia (1994), Nám sa už zase nechce spať (1995), Volajú ma Hevi (1997), Konor. Malý psík s veľkým menom (1997), Nám sa ešte stále nechce spať (1998), Strašidelník (1999), Psík, ktorý chodí do práce (2000), Päť prštekov na ruke (spoluautor), Krajina Agord (2001), Heviho Diktátor (2001).

POÉZIA A PRÓZA: Skladací dáždník a dáždnikový skladateľ (1986), Futbal s papučou (1989).

PREKLADY: A. Mikulka: Mňaukajúca hviezda (1983), M. Lukešová: Knižka pre Lucinku (1984), J. Záček: Aprílová škola (1985), M. Macourek: Mach a Šebestová (1985), M. Lukešová: Zimná knižka pre Lucinku (1986), M. Macourek: Arabela – Rumburak (1987), J. Noha: Chcem mať všetko (1987), M. Lukešová: Zlatohlávk (1990).

ANTOLÓGIE: Sto najsmiešnejších rozprávok (1986), Z poslednej lavice (1989), Nebo na gombík (1989), Rozprávky na celý rok (1989), Rozprávková torta (1990), 3-2-1 Žart (1990), Odkliata panna (1993), Naháňačka áut (1993), Crn Crn diár (1997).

BÁBKOVÉ A DIVADELNÉ HRY: Krajina Zázračno, Uspávankúš (1988), Maja! Maja! Maja!, Všetko letí, S deťmi sa dá dohodnúť, Hugo, Frigo, Bublina, Diktátor.

ROZHLASOVÉ HRY: Keď budeš sám, zavolaj (1989), Hvezdárov somár a somárov hvezdár (1994), Popoluška (1999), Dlhý, Široký a Bystrozraký (1999), Zmizík (1999), Xaver s nohami do X (2001), Sof nad zlato (2001).

ROZHLASOVÉ ROZPRÁVKOVÉ CYKLY: Ententýnove rozprávky (1983), Stanica Ententýn (1984), Pinky Bum (1995), Buvirozprávky (1998), Vianočná pošta (1999).

TELEVÍZNE SCENÁRE: Buvirozprávky – 14 animovaných večerníčkov, Zmrzlinári – z cyklu Poviem ti básničku, Slávnosť v záhrade – z cyklu Poviem ti básničku, Rozprávka o bielom koňovi – z cyklu Poviem ti rozprávku, Od Kuka do Kuka.

TEXTY PIESNÍ: Peter, Vašo a Beáta deťom (1987), Dano Junas, chytajú nás (1992), Dano Junas, je to tu zas (1994), Všetko letí (1995), Dáma sa nemá biť, Išla myška briežkom, Žuvačková mafia, Moja mama vidí nebo (1998), Rastieme s Drobčekom, Buvipesničky, Akty Kiks.

CENY A VYZNAMENANIA: Cena vydavateľstva Mladé letá za knihu Kam chodia na zimu zmrzlinári (1984). Trojuža – najvyššie slovenské ocenenie za tvorbu pre deti (1994).

DANIEL HEVIER sa narodil sa 6. decembra 1955 v Bratislave. Vyrastal v Prievidzi. Po maturite v roku 1974 študoval estetiku a slovenčinu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V roku 1980 sa stal redaktorom Literárnej redakcie Čs. rozhlasu v Bratislave. Od roku 1982 bol profesionálnym spisovateľom v slobodnom povolaní. V roku 1989 sa stal šéfredaktorom vydavateľstva Mladé letá. Od roku 1992 vedie vlastné vydavateľstvo Hevi a venuje sa literárnej práci. Niekoľko kníh si sám aj ilustroval.

Najskôr si nazbieram mušličky

Rozhovor s Jánom Uličianskym

Keď som rozmýšľala, ako v skratke charakterizovať Jána Uličianskeho, najvýstižnejší sa mi zdal názov jeho rozprávkového cyklu Počítačový princ. Táto zázračná mašinka nie je iba jeho pracovný nástroj, je to kamarát, ktorému dôveruje napriek tomu, že ho už dvakrát sklamal a „zosypal sa“. Po príchode do práce druhý pozdrav patrí jemu (prvý kolegom, lebo Ján Uličiansky je slušný, dobre vychovaný človek). Ťukne teda na počítač, počká, kým sa prebudí a komunikácia sa začína. Najprv čerstvé správy, potom pošta, redakčná a iná agenda a práca s dramatickými textami. Povieť vám, na nedostatok práce, ale ani kultúry a umenia si tento počítač sťažovať nemôže. Raz s ním komunikuje prezident slovenskej sekcie IBBY, inokedy docent VŠMU, občas ešte režisér bábkového divadla, najčastejšie šéfdramaturg dramaturgie hier pre deti a mládež v Slovenskom rozhlase a dramaturg hier pre mládež, spisovateľ a dramatik, všetko v jednej osobe. Ale predovšetkým rozprávkar. Takže ak vám toto slovo navodzuje predstavu sivovlasého starčeka či láskavej babyčky, ktorí v prítomí podvečera rozprávajú svojim vnúčatám rozprávky, zbavte sa jej. Za väčšinu rozprávok zverejnených v knižkách, divadlách, v televízii, v rozhlase, na kazetách či cédečkách sa skrývajú moderní rozprávkar, ktorí krmia rozprávkami počítače. Jedným z nich je aj Ján Uličiansky, môj kolega, ktorého chcem vyspovedať vo všetkých jeho podobách.

OTÁZKY PRE ŠKÓLKARA, ŽIAKA A ŠTUDENTA

■ Aký bol tvoj najmilší detský kútik?

Niektoré deti majú kútiky, no ja, keďže som mal od malička bujnú fantáziu, som vlastnil celé krajiny: krajinu kociek, krajinu piesku a krajinu pod posteľou. Dá sa povedať, že detstvo som prekročil na kolenách stávaním hradov, zámkov a kaštieľov, takže to dlhý čas vyzeralo tak, že zdedím po otcovi stavarínu. Mój dedko bol zasa vlakový poštar, a tak som mal vrúcny vzťah i k železnici. Keď sme si s najstarším bratom postavili model železnice vo veľkosti postele so všetkým, čo k tomu patrí, mój kútik sa presťahoval tam. Spomínam si ešte na báječné skrýše pod koncertným krídlom, ktoré istý čas trónilo v detskej izbe. A nesmiem zabudnúť na periniak! Aj keď z dospeláckeho hľadiska je to životu nebezpečné, často som sa doň „zapostieľal“ a premýšľal som v ňom o živote.

■ Mal si zvlášť obľúbené rozprávky a rozprávkarov?

V tomto ohľade nebudem nijako originálny – boli to Grimmovci, Dobšinský, Andersen, Rozprávky tisíc a jednej noci i starogrécke mýty. Dodnes

mám svoje rozprávkové knižky uložené a pri pohľade na ich dočmárané ilustrácie je mi milo na duši.

■ Na koho zo svojho detstva si rád spomínaš?

Obyčajne patria tieto spomienky starým mamám ako ostrovom detskej istoty a lásky. Ja som, žiaľ, ani jednu starkú nepoznal, obe zomreli počas vojny. Kontakt s generáciou predkov mi sprostredkovala moja prababka z matkovej strany, ktorá bola naozaj výnimočnou ženou. Niekoľkokrát bola za zárobkom v Amerike a jej zážitky z ciest som v detstve hltal ako najnapínavejšie dobrodružné romány... Rovnako mój dedko, mamin otec, bol za morom. V Kanade sa živil ako naozajstný kovboj, čo sa mi vtedy, keď som čas rátal od prečítania jedného dielu Winetua k druhému, videlo báječné... Dedko bol mimoriadne dobrý človek a svoje najkrajšie prázdniny (školské i divadelné) som prežil v jeho obišovskej záhrade. Tá záhrada ma formovala asi tak, ako ja teraz formujem jej živý plot... Pravda, ak si naň nájdem čas a neprerastie mi cez hlavu.

■ Čo si sa učil rád, čo iba z povinnosti a čo ti robilo problémy?

Vždy ma zaujímali dejiny... Mal som rád dejepis a zemepis, no zo všetkého najradšej som mal predmet, ktorý sa v tom čase volal estetická výchova, teda dejiny výtvarného umenia a hudby. Na druhej strane prírodné vedy, fyzika, chémia a matematika – to bola jednoducho prírodná pohroma, hotová katastrofa.

■ **Vyvedol si ako chlapec niečo, čo ňa aj dnes rozveselí alebo mrzí?**

Keďže sme boli doma štyria súrodenci, o veselé príhody z detstva by nebola núdza. V rodinnej pamäti sa však zachovali moje reakcie na narodenie najmladšieho súrodenca, sestry Zuzany. Mal som vtedy sedem rokov, začal som chodiť do školy a odrazu som prestal byť benjamínkom rodiny. Stratil som svoje výsadné postavenie, veľmi som tým trpel a začal som si vynucovať pozornosť svojho okolia všelijakými kúskami. Tým som si však celú svoju „výchovnú problémovosť“ odbil a až do puberty bol so mnou pokoj. S odstupom času som však rád, že tento problém vôbec nastal, pretože som si nakoniec svoju malú sestru celkom obľúbil a správam sa k nej tak dodnes. Teda ako k malej sestre.

■ **Ako a prečo sa mladý človek rozhoduje študovať bábkarstvu dramaturgiu a réžiu?**

Dalo by sa povedať, že „prvou lastovičkou“ v tejto orientácii bol úspešný bábkarový súbor Lastovička a jeho vedúca pani Stanislava Gábrišová. V súbore som začínal vodením vareškovej bábkovej Janka vo folklórnom pásme Maličká som na hudbu Eugena Suchoňa a „vypracoval“ som sa až na rozprávača Osmijanka v inscenácii rovnomenných rozprávok skvelej Kristy Bendovej. Samozrejme, že k tomu treba prirátavať aj dlhoročné divadelnícke „ochotníčenie“ mojej mamy a jej záľubu v divadle. Milovala divadelné hry a v našej knižnici sa našli viac-menej všetky podstatné „divadelné kusy“. Pravdou je však aj to, že napriek tomu, že som mal v tom čase prečítanú celú „divadelnú spisbu“, mal som aj emigrovaného strýka v Amerike a s prihláškou na školu, na ktorej som dnes docentom (VŠMU v Bratislave), by som stopercentne nepochodil. Pražská AMU bola v tomto ohľade „ďalej“, a to nielen čo sa týka kilometrov. Svoje rozhodnutie som nikdy neofutoval a na študentské roky strávené v Prahe mám tie najkrajšie „vzpomínky“.

■ **Čo z tvojho detstva sa najčastejšie tlačí do tvojho pera, pardón, počítača?**

O ľuďoch, zvieratách a veciach svojho detstva som napísal svoju prvú knihu – Adelku Zvončekovú.

Prvé veci sa nedajú zopakovať, takže sa o to ani nebudem pokúšať. Ak by som sa však mal vyjadriť čo najstručnejšie, tak by som povedal, že najintenzívnejší dojem z môjho detstva je... dobrý pocit, za čo dodatočne ďakujem všetkým ľuďom, zvieratám a veciam, ktoré sa oň zaslúžili.

OTÁZKY PRE BÁBKARSKÉHO REŽISÉRA A DRAMATURGA

■ **V osemdesiatych rokoch boli tvoje inscenácie v Bábkovom divadle v Košiciach považované za to najprogressívnejšie, čo táto umelecká oblasť ponúkala. Vo väčšine prípadov si bol autorom scenára, dramaturgom i režisérom. Pomáha tento fakt vytvárať vlastnú, osobitú poetiku?**

V mnohých ohľadoch áno, aj keď v tomto prípade nešlo o typický druh autorského divadla.

■ **V bábkovom divadle je zrejme dôležitá spolupráca so scénickým výtvarníkom. Je známe, že si si rozumel predovšetkým s Petrom Čisárikom a Evou Farkašovou. Čo vás spájalo?**

Určite to nebolo iba tým, že sme „vekovo kompatibilní“, že sme všetci traja absolventmi pražskej AMU a že všetci traja veríme, že bábkové divadlo môže sprostredkovať aj zásadnejšie posolstvá, ako je to, že tri prasiatka sa majú umývať a kozliatka zatvárať dvere... Všetci traja sme boli (a myslím, že stále ešte sme) dostatočne tvrdohlaví a dokázali sme svojej práci obetovať viac, ako bolo „rozumné“. Ale iba tak sa dá robiť bábkové divadlo, lebo so „zdravým rozumom“ nikto nezačne vymýšľať, ako má vyzerať strom Rýmovník alebo z akého materiálu má byť ušitý kostým večného chlapca Petra Pana.

■ **Prečo si sa rozhodol vymeniť pre teba takú úspešnú bábkovú scénu za rozhlas?**

Pod definitívne rozhodnutie sa podpísala alerggia. Alergia v prenesenom i pravom zmysle slova. Keď som sa pokúšal rozvíriť rokmi usadený divadelný prach, obrátil sa proti mne a odrazu som v divadle nedokázal dýchať... Zamatové závesy rokmi starnú a dráždia pľúca. Rovnako i vzťahy s vedením divadla prestali fungovať. To som zasa dráždil ja... Na nejaký čas som teda vymenil maľované kulisy bábkového divadla za záhradu. Zažil som život na voľnej nohe... no a keď prišla ponuka z vtedajšej hlavnej redakcie pre deti a mládež v Slovenskom rozhlase – rovnými nohami som tam skočil.

OTÁZKY PRE ROZPRÁVKARA A DRAMATIKA

■ Viem, všetko je zložitejšie, ale spomenula som si, ako sme kráčali lesom so štvorročným dievčatkom. Rozhovory s dospelými sa mu už nezdali zaujímavé, zaostalo, zdvihlo zo zeme list, potom pohľadalo kamienok, zavinulo ho do listu a začalo sa mu prihovárať. Je tento malý svet detskej fantázie tým, ktorý sýti aj fantáziu rozprávkara?

Na šijacom stroji značky Singer, ktorý mama zdedila po babičke, bol drevený vrchnák, v ktorom som odjakživa videl model Titanicu. Prevážal som na ňom figúrky hry Človeče, nehnevaj sa, a keď prišiel ich čas, tak som ich topil vo vani... Pri znám sa, že ten dekel mi dodnes pripomína parník... Nevieť však, či je to poľahčujúca okolnosť.

■ Tebe veľmi nehrozili prehrešky začiatocníkov, lebo okrem talentu si mal aj odbornú prípravu. Poznal si zákonitosti rozprávky i drámy a mohol si sa rýchlo prepracovať k svojmu štýlu. Prirovnala by som to ku kuchárovi, ktorý k základnému receptu pridáva svoje vlastné ingrediencie. Ktoré sú tie tvoje rozprávkové?

Netrúfam si dávať nijaké recepty, aj keď je to dnes moderné... No určite by som sa nepustil do „pečenia“ rozprávky, ak by som predtým nenakúpil kilo životnej pravdy, pol kila výmyslov, tri viazaničky zrýmovaných slov a humoru aspoň na špičku noža. O ostatné sa postará voľa božia...

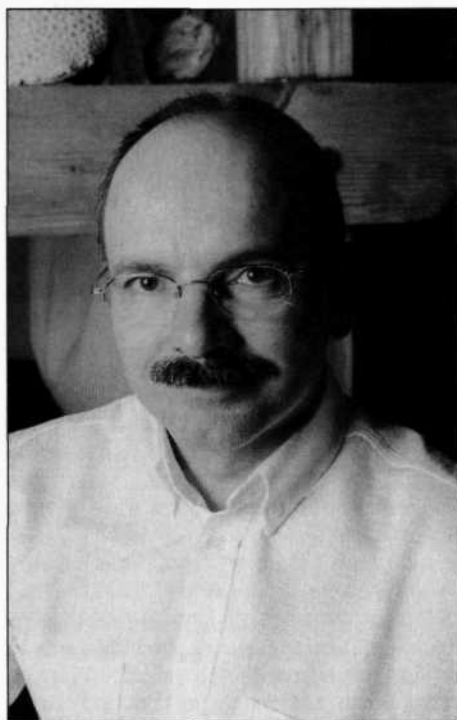
■ Autorom bábkových ani rozhlasových hier nevenuje literárna kritika veľkú pozornosť, ale keď sa objavila na knižných pultoch Adelka Zvončeková, hneď ňa zaradili medzi rozprávkarskú špičku. Snehuliacke ostrovy ti vyniesli zápis na Čestnú listinu IBBY. Po dlhom čase som si ich znovu prečítala. Je to ohňostroj nápadov, knižka „napísaná v šťastnej chvíli“. Písal si ju v horúcom lete, v zasneženej zime alebo pri otvorenej chladničke?

Samozrejme, že o snehuliakoch sa najlepšie píše v horúcom lete, v záhrade a v plavkách, keď slnko páli na chrbát a redaktorka z rozhlasu vyvoláva, že ak ten seriál okamžite nedopíšem, tak na Vianoce nebude mať čo vysielat... Bolo to totiž tak, že svojich milých páňkov Snehuliankov som ugúľal najprv pre rozhlas, potom som im dal knižnú podobu a naostatok podobu seriálu televíznych večerníčkov.

■ Pútavý príbeh a príťažlivá postavička, s ktorou sa môže dieťa stotožniť, vytvárajú predpoklad čitateľského záujmu. Ale neraz sme svedkami ich komerčného a reklamného zneužitia najmä v televíznych seriáloch. Nesťažuje takáto produkcia a podnikavosť cestu dieťaťa k hodnotnej literatúre?

Problém čítania detí je problémom celosvetovým... a príčinou poklesu čitateľského záujmu nie sú výlučne vizuálne médiá. Je to spôsob života rodín, ktorý je úplne odlišný od čias, v akých vyrastala, napríklad, moja generácia. Sú však prípady, keď kniha dokáže zaujať svojho čitateľa natoľko, že zabudne na diaľkový ovládač. Hrdinom takej knihy však musí byť minimálne čaro-dejník a autorkou takej úspešnej knihy bude zaisťte nejaká bosorka! (To bol povzdych „bežného“ autora kníh pre deti...)

■ Si majstrom v prepise klasických rozprávok na rozprávkové hry bábkové i rozhlasové. Často sa však stretávame s rozpačitým názorom na takýto prístup k rozprávke. Zrejme aj oprávnený, lebo v minulosti i v súčasnosti vzniká veľa rozprávkových nepodarkov. Čo s tým v čase, keď nahrávky rozprávok na kazety i cédečká

sú trhovým artiklom a takto podnikat môže každý aj bez „výučného listu“?

Problematicke adaptácie rozprávky pre divadlo, rozhlas či televíziu som sa naozaj venoval už vo svojej diplomovej práci na AMU (Rozprávka a bábková tradícia, vzťahy, objavy.) Je to celá ve-da, ale, žiaľ, nedá sa nikomu zabrániť, aby „podnikal“ s úpravou klasických rozprávkových pred-lôh... Zlatý kľúčik k vyriešeniu problému majú iba „spotrebiteľia“, teda deti a ich rodičia. Ak zistia, že po vypočutí nekvalitne spracovanej rozprávky ostali doma sedieť s dlhým nosom, jednoducho si ďalší takýto „produkt“ od tej firmy nekúpia.

■ **Opustíme rozprávkovú pôdu a pokúsme sa charakterizovať tvoje hry pre staršie deti. Mne sa ako základný motív javí obrana detí pred necitlivosťou, nepochopením, nedostatkom lásky. Dieťa nie je pre teba len objektom výchovy, vzdelávania, hmotnej zabezpečnosti, ale najmä človek túžiaci po duchovnej spriaznenosti a podpore pri riešení svojich na prvý pohľad banálnych problémov. Napriek vážnosti poslania, ktoré si zvolil, sú tvoje hry skôr úsmevné, príbehom i tónom konvenujúce mladému poslucháčovi (Úplne malá balada, Väčšia polovi-ca lásky, Krtko).**

„Vzali ste si ma ako vak
na výlet svojho života.
Na mňa však čaká iný vlak,
tak vám to trochu zamotám...“

...spieva si hrdinka rozhlasovej hry Krtko. Obdobie dospievania u každého človeka môže byť malou drámou... Pomocou humoru sa však môže zmeniť na úsmevnú dramatickú epizódu – a to je niekedy veľmi podstatný rozdiel...

■ **Ako fa v tomto prípade ovplyvnil literárny prúd nastupujúci v šesťdesiatych rokoch a reprezentovaný Feldekom, Válkom, Jarunkovou?**

Ovplyvnila ma predovšetkým poetika Luba Feldeka. Od jeho Hry pre tvoje modré oči som nedokázal odtrhnúť zrak a pred očami sa mi vynárali možnosti jej scénického stvárnenia.

■ **Koncom deväťdesiatych rokov si rozčeril stotiatú hladinu vód pôvodnej divadelnej a televíznej drámy pre dospelých (Alergia, Obrus s monogramom). Bol to krok zákonitý, na ktorý si sa pripravoval, podporený príležitosťou vystaviť skúške svoj tvorivý potenciál a schopnosťou nastaviť zrkadlo súčasnosti? Verím, že to nebol únik z literatúry pre deti.**

Nie, vo svete literatúry pre deti sa cítim veľmi dobre a nepotrebujem z neho unikat. To som iba trošku vyrástol, dospel a zosmutnel... Netrúfam si povedať, že zmúdreľ.

OTÁZKY PRE ŠÉFDRAMATURGA

■ **V hodnotení dramatickej tvorby pre deti a mládež uvedenej v roku 1999 sa Marta Žilková pozitívne vyjadrila o vysielaní Slovenského rozhlasu. Nenastal tu útlm typický pre iné inštitúcie v množstve ani v kvalite. Čomu možno pripísať zásluhu na tom, že nepriaznivá finančná situácia sa tu zatiaľ neodráža.**

Určite sa odráža, ibaže zatiaľ to pociťujú predovšetkým autori, hudobní skladatelia, herci a ostatní tvoriví pracovníci, ktorí sa podieľajú na realizácii rozhlasovej nahrávky. Robíme všetko pre to, aby to nepocítovali naši poslucháči, predovšetkým deti... Nedokážem však odhadnúť, do-kedy nám tento „geroizmus“ vydrží.

■ **V súčasnosti (september 2000) už pripravuješ tretí ročník medzinárodného festivalu rozhlasových hier pre deti a mládež PRIX EX AE-QUO. Netreba vari hovoriť o tom, aké je to podujatie potrebné, ale v dnešnej situácii zo strany Slovenského rozhlasu aj odvážne a roz-vážne. Za zmienku stoja skôr skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov, náš vklad do bu-dúceho a predstavy o ňom.**

Je to jediný festival svojho druhu, ktorý vznikol z iniciatívy Slovenského rozhlasu a funguje pod záštitou EBU, Európskej rozhlasovej a televíznej únie. Naším želaním je, aby sa pozornosť rozhlaso-vých tvorcov, ich talent a nakoniec i financie venované na rozhlasovú dramatickú tvorbu delili rovným dielom medzi dospelých a deti. Žiaľ, za-tiaľ sme len v začiatkoch a nemôžeme sa rovnať prestížnym „dospeláckym“ festivalom, ako sú PRIX ITALIA alebo PRIX EUROPA. Skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov nám potvrdzujú, že napriek všetkým problémom nie je naše úsilie o organizovanie tohto podujatia zbytočné. Uka-zuje sa, že na celom svete je ešte zopár ľudí, ktorým mágia rozhlasovej hry učarovala a chcú ju sprostredkovať aj deťom, pretože aj tu platí rov-nako ako v každej ľudskej činnosti – „čo sa za mla-dí naučíš!...“

■ **Zopakujme si, že do rozhlasu si vstúpil ako študent prostredníctvom autorskej súťaže, bol si dramaturgom, teraz si už šéfdramaturgom. Celý ten čas si však zostal autorom. Je to po-**

zícia výhodná i nevýhodná, aké sú tvoje skúsenosti?

Sú to dve strany jednej mince, aj keď ja to pociťujem skôr ako nevýhodu. Možno je to aj kvôli tomu, že moje prvé kontakty s rozhlasom boli mimoriadne pekné. V rozhlase som vo svojich literárnych začiatkoch našiel nielen priestor pre autorskú seberealizáciu, ale i profesionálne, i osobné priateľstvá, ktoré trvajú dodnes. Nakoniec, predurčili aj moje životné smerovanie. Priznám sa však, že moje autorské pocity boli oveľa lepšie, kým som nebol priamou súčasťou „rozhlasovej pyramídy“.

■ Ako ty dnes vychádzaš v ústrety začínajúcim autorom? Ako ich usmerňuješ, čo od nich očakávaš?

Snažím sa ísť v šľapajach svojich predchodcov (napríklad Milky Drugovej) v tom zmysle, že rozhlasovú hru vnímam aj ako veľkú príležitosť pre experimenty v oblasti dramatických žánrov. Preto sa nebránim rôznym začiatočným pokusom, ktoré sa ku mne dostanú prostredníctvom autorských súťaží, vyhlásených našou dramaturgiou. Naozaj sa snažím nezabudnúť na to, že aj mňa ako autora pred mnohými rokmi (keď sa nápady sypali a optimizmus sa lial) „stvorila“ jedna súťaž na pôvodnú rozhlasovú rozprávkovú hru...

OTÁZKY PRE PREZIDENTA SLOVENSKEJ SEKCIE IBBY

■ Hovoríme o inštitúcii, ktorá by mala byť inšpirátorkou, podporovateľkou umeleckej tvorby pre deti u nás a zároveň jej prezentátorkou v zahraničí. Jednoducho je dôležité, aby sme vedeli, čo sa v tejto oblasti deje vo svete, aby svet vedel o nás. Dará sa jej tento program naplňať, byť aktívnou?

Medzinárodná únia pre detskú knihu so sekretariátom vo Švajčiarsku ako nevládna organizácia pôsobiaca pri UNESCO má široké pole pôsobnosti. Samozrejme, že navonok najprestížnejšou aktivitou je udeľovanie ceny Hansa Christiana Andersena autorom a ilustrátorom za ich prácu v oblasti literatúry pre deti a mládež, vydávanie odborného časopisu Bookbird či usporádanie medzinárodných kongresov. No nemenej dôležité sú sociálne zamerané projekty, ktoré IBBY organizuje, aby, napríklad, pomohla znížiť negramotnosť detí v niektorých afrických krajinách či v Latinskej Amerike. Kým som nepracoval v IBBY, nevedomoval som si tie milióny detí, ktoré v živote nemali možnosť vziať knihu do rúk. Problém

literatúry pre deti som vnímal len cez optiku kvality autorského textu, ilustrátorskej nápaditosti či technického zvládnutia tlače a väzby knihy. Práca v IBBY mi ukázala, že kniha pre deti má aj iný rozmer, ako je jej výška a šírka.

■ V predchádzajúcom období si istý čas ako jediný zástupca bývalého východného bloku bol zvolený aj do desaťčlennej exekutívy IBBY. Je to, pravdaže, predovšetkým tvoj osobný úspech. No prispela k nemu aj slovenská detská literatúra? Vie sa o nej v zahraničí dosť? Aký má kredit? A čo chýba k tomu, aby sa ešte zvýšil?

Samozrejme, že fungovanie v štruktúrach medzinárodných inštitúcií má aj svoj politický rozmer... Po osemdesiatom deviatom v krajinách západnej Európy vládla istá eufória z našej transformácie (respektíve, z pokusu o transformáciu). Preto aj vnímanie slovenských kultúrnych špecifik bolo, dalo by sa povedať, láskavé či blahosklonné? Dnes je to už iné a detská literatúra je, aj keď to znie dehonestujúco, priemyslom ako akokoľvek iné odvetvie ľudskej činnosti. Presadí sa v ňom iba to, čo je životaschopné... Slovenská detská kniha, najmä vďaka jej ilustrátorom, mala v minulosti veľmi dobré meno. Nepochybne to bolo (a nakoniec stále je) aj zásluhou Bienále ilustrácií Bratislava a osobností, ktoré za ním stáli (a stále stoja). Čo však slovenskej literatúre pre deti a mládež stále chýba, to sú preklady do svetových jazykov. Bez toho o kredite v medzinárodných súvislostiach nemožno uvažovať.

OTÁZKY PRE DOCENTA VŠMU

■ Pripravuješ budúcnosť bábkarstva na Slovensku, venuješ sa budúcim režisérrom, dramaturgom aj potencionálnym autorom. Čo predovšetkým im chceš odovzdať z toho, čo si získal na štúdiách v Prahe, no najmä vo svojej praxi?

Predovšetkým je to pocit, že za to, že sú bábkari, sa nemusia hanbiť... a skrývať sa za názvy ako „syntetické či alternatívne divadlo“. Bábkové divadlo existuje na našej „zemskej scéne“ ako divadelná alternatíva už niekoľko tisícročí a ako sa ukazuje, ani to nové, computerové tisícročie sa bez neho nezaobíde. Bábkarske princípy, animované objekty, či bábkarská práca s materiálom sú neodmysliteľnou súčasťou dnešných megašou, akými sú napríklad otváracie ceremonie olympijských hier, celosvetových expozícií, nehovoriac už o filmovom priemysle. Chcel by som te-

da, aby sa ambície našich študentov nevtesnávali iba do kufríkov, s ktorými „kočujú“ po agentúrnych scénach či materských školách, ale aby naberali rozmery olympijských štadiónov. Aj keď práve to je na bábkovom divadle fantastické, že sa zmestí do zápalkovej škatuľky i na štadión so státisícami divákov.

■ **Majú tvoji študenti šancu uplatniť sa v tomto odbore?**

Žiaľ, päť profesionálnych bábkových divadiel na Slovensku nepracuje v takých podmienkach (finančných, priestorových), aké by si detský divák, pre ktorého je (aj keď nie výlučne) tento divadelný zážitek určený. Je však isté, že talentovaný a pracovitý človek sa nestratí, ako to v poslednom čase stále väčšmi dokazuje absolvent našej katedry Ivan Martinka so svojimi divadelnými projektmi. No nie je to iba on. Naši herci nezriedka vyhrávajú konkurzy i na filmové postavy či dostanú angažmán v činohernom divadle, pretože mnohí z nich sú naozaj mimoriadne kreatívni.

OTÁZKY PRE SÚKROMNÚ OSOBU

■ **Keď zatúžiš po teple domova, kde ho nachádzaš?**

Žijem (zatiaľ ešte stále) v samostatnej domácnosti a môžem povedať, že sám so sebou celkom dobre vychádzam. Po mnohých peripetiách sa mi v našom hlavnom meste podarilo získať niekoľko metrov štvorcových, ktorým sa dá hovoriť „domov“. Pocit domova si človek nesie v sebe, a ak má preň zmysel, tak si ho vytvorí aj v tých najneprajnejších podmienkach... Našťastie, mám ešte oboch rodičov, preto je prirodzené, že to pravé, sviatočné (vianočné?) teplo domova je tam, kde sú oni...

■ **Obyčajne každý, kto niečo napíše, čo by sa mohlo nazvať literatúrou, má niekoho, komu to chce dať prečítať ako prvému, na mienke ktorého mu osobitne záleží. Máš ho aj ty?**

Kým som žil v Košiciach, bola to obyčajne mama, ktorá bola prísnou recenzentkou, ba niekedy aj cenzorkou... Má na literatúru i divadlo prirodzený cit a na jej názor som sa mohol spoľahnúť... Teraz sa však čoraz častejšie musím spoľahnúť iba sám na seba...

■ **Keď som ti raz rozprávala, aký nádherný je pohľad na krajinu z rozhľadne na Kukle (vrch v Malých Karpatoch), priznal si sa, že máš strach z výšok. No len čo objavíš na svojom reb-**

riku ďalší šteblík, už naň vystupuješ. Čo chceš dosiahnuť z toho nasledujúceho, čím nás prekvapíš v novom tisícročí?

Prekvapením by bola možno správa, že Uličiansky sa utiahol na malý ostrov v Egejskom mori, žije za rybolovom a vo voľnom čase zbiera mušličky... Mňa samého by to však neprekvapilo a určite by som nejaký čas v pohode vydržal, pretože tento pocit sa vo mne už dlhší čas zbiera... Je to zaiste spôsobené deficitom relaxačných dovolení, pretože v poslednom čase som si „dovoliť“ dovolenkovat iba prácou a „únava materiálu“ sa začína prejavovať... Predpokladám, že i Dano Hevier z podobných popudov začal maľovať... Teda, ak raz budem mať nazbieraných dost mušličiek, potom si hádam znovu spomeniem na to, že som sľúbil napísať novú divadelnú hru pre Národné divadlo, novú knihu pre vydavateľstvo BUVIK (aj keď v zásuvke mám ešte stále knižne nepublikované „rozprávky môjho života“ – Tik Taka, Golego či Petra Klúčika), že mám dokončiť rozpracovaný scenár televíznej inscenácie... Ale najskôr musím nazbierať tie mušličky!

■ **Úspech obyčajne vzbudzuje aj závišť. Niekedy len takú neškodnú alebo aj osožnú, vyvolávajúcu chuť vyrovnat sa, ale môže byť aj zákerhá a ubližujúca. Zažil si niečo podobné a ako sa s tým vyrovnávaš?**

Začnem, ako sa patrí, najprv od seba... Našťastie, vyrastal som v rodine, v ktorej slovo závišť nemalo miesto, možno aj kvôli tomu, že v katechizme sa píše, že patrí do kategórie hriechov... Takže ja som odmala od tohoto pocitu oslobodený a to je naozaj závideniahodné! Inak mi niet čo závidieť... Samozrejme, že v divadelnej brandži i v ostatných umeleckých kruhoch sa na katechizmus až tak nedá a že človek má z času na čas pocit, že je obklopený samými neprajníkmi... S tým sa jednoducho musí vyrovnat. No momentálne je mi trochu ľúto, že po mojej (práve v tomto roku už dvadsaťpäťročnej!) práci v oblasti literatúry pre deti a mládež sa nenašiel na Slovensku ani jeden literárny teoretik, ktorý by spracoval moje heslo do najnovšieho Slovníka slovenských spisovateľov. Teraz však prišla z Bibiany ponuka na tento rozhovor a natáram o sebe toľko, že by to vystačilo i na tri encyklopedické heslá. Takže moje heslo znie: „Nezáviď a nebude ti závidené...“

■ **Možno ma bude niekto podozrievať, že ti veľmi prajem (a je to pravda), že hovorím len o твоjich úspechoch a schopnostiach. Musím teda dodať, že vieš aj stierkovať, natierať okná,**

pestovať záhradu, varif... Čo nevieš – a chceš by si?

K vareniu sa nevyjadrujem, nepatrí k mojim koničkom, je to iba normálna životná nevyhnutnosť. Rôzne „remeselnícke práce“ ma však naozaj baví, a ak nemám príležitosť realizovať sa „na svojom“, rád pomôžem i svojim priateľom... Možno som to zdedil po dedkovi, ktorý bol výborným stolárom, tesárom, murárom i koscom a k stavaniu stohov ho v čase žatvy volali i vtedy, keď už mal dávno po sedemdesiatke...

Prácou v záhrade som si v období pôsobenia v divadle kompenzoval nedostatok pohybu a pri-

rodzenosti všedného dňa. Teraz túto možnosť nemám a priznám sa, že mi to veľmi chýba.

Ak by som však mal naozaj odpovedať na otázku, čo neviem a čo by som veľmi chcel, tak to je ovládanie cudzích jazykov. S mojou angličtinou som sa vo svete zatiaľ nestratil, ale je viac ako isté, že v profesionálnej praxi by sa mi veľmi zišla i nemčina, francúzština, španielčina či taliančina... Žiaľ, moje pamäťové bunky sú také zahltené rozmanitosťou podnetov, ktoré som pri svojich aktivitách získal, že túto túžbu už asi ťažko zrealizujem. C'est la vie...

(2000)

BIBLIOGRAFIA JÁNA ULÍČIANSKEHO

POÉZIA: Hádanky – leporelo (1980).

PRÓZA: Adelka Zvončeková (1981), Nedľa (1987), Snehuliacke ostrovy (1990), Máme Emu (1993), Veverička Veronka (1996), Drak Plamienok (2000).

ZBORNÍKY: Päť bábkových hier (Tik Tak, 1980), Rozprávková torta (1990), Slovenská dráma 1995 (Alergia).

DIVADELNÉ, TELEVÍZNE A ROZHLASOVÉ HRY: Aťa a jej priatelia (SR 1974), Tik Tak (SR 1976), Úplne malá balada (SR 1976), Čáry Máry Fuk (Štátne bábkové divadlo 1978), Väčšia polovica lásky (SR 1978), Janko Pipora (Bábkové divadlo Košice 1983), Radúz a Ludmila (BD Košice 1984), Golego (SR 1984), Krtko (SR 1986), Bohatier Kremienok (BD Košice 1986), Tretie zakončenie (SR 1987), Peter Klúčik (SR 1991), Alergia (SND 1995), Nedľa (SR 1999), Obrus s monogramom (ST 1999), Čarovná chvíľa (SR 2000).

ROZPRÁVKOVÉ SERIÁLY: Snehuliacke rozprávky (SR, ST), Máme Emu (SR, ST), Veverička Veronka (SR), Počítačový princ (SR), Tik Tak (SR), Pán Áčik (SR), Golego (SR), Neznámi hrdinovia (SR), Hrdinovia siedmich morí (ST), Domov starých bábik (SR).

OCENENIA ZA LITERÁRNU A REŽISÉRSKU TVORBU: Prvá cena na Medzinárodnom festivale rozhlasových hier pre deti a mládež OIRT za hru Tik Tak (1977).

Ceny za bábkarskú tvorbu (Bábkarská Banská Bystrica 1982, 1984, 1986).

Cena Mladých liet za knihu Snehuliacke ostrovy (1990).

Hlavná cena za réžiu hry Rybenka (XV. festival pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry 1997).

Trojruža – cena za výrazný umelecký, etický a estetický prínos v oblasti detskej literatúry, drámy a v mediálnej sfére (1998).

Hlavná cena za text hry Čarovná chvíľa (XVII. festival pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry 2001).

JÁN ULÍČIANSKY sa narodil 29. októbra 1955 v Bratislave. Školské roky prežil v Košiciach a v roku 1979 absolvoval Divadelnú fakultu Akadémie múzických umení v Prahe, odbor bábkarská réžia a dramaturgia. Do roku 1987 pracoval ako režisér Bábkového divadla v Košiciach. V Slovenskom rozhlase pracuje od roku 1988 ako dramaturg hier pre mládež. V súčasnosti je aj šéfdramaturgom dramaturgie hier pre deti a mládež.

H O R Y

moja láska i moja pravda

Rozhovor s Antonom Marecom

Moja známosť s Antonom Marecom je taká zvláštna. Vlastne nijaká. Aj nás zoznámili, a nič. Aj som písala o jeho knihách, a znova nič. Bývajú situácie, keď radím iným čítať jeho knihy a on sa to dozvie, len mu to akosi nič nehovorí. Taká zvláštna známosť. Možno i preto je to najlepší čas na rozhovor.

■ **Pán Marec, prosím, ponúknite nám svoju občiansku biografiu.**

Tak ako každý som sa narodil. Mal som detstvo, aké mala vtedy väčšina detí, teda úplne iné než to, aké prežívajú dnešné deti. Pomáhal som rodičom a zavčasu som ich oboch aj stratil. Študoval som na rozličných školách povinne, no ešte radšej po večeroch súkromne. A potom, tiež zavčasu, ani nie osemnásťročný, som začal ťažko pracovať. Vynášal som náklady na Zbojnícku chatu do výšky takmer dvetisíc metrov. Ale to už boli školy podstatné a určujúce, v ktorých sa životu nedá naučiť, lebo sa žije. V tom lepšom prípade sa život v nich pozoruje, hoci aj v tých najkrušnejších podobách. No a vtedy som si už nerobil poznámky z prečítaného, ale usiloval som sa zachytiť prežitie na papieri. Jednoducho, chcel som dotvoriť svoj zážitok a dať podobu slova i tomu, čo som tušil a mal skryté kdesi v pozadí. Vtedy som sa vlastne narodil po druhý raz, ale už ako spisovateľ. Mám maturitu, vysokoškolský diplom a nedávno, tesne pred štyridsiatkou, sa mi podarilo získať výučný list. Živil som sa rozličnými zamestnaniami. Vynášal som zásoby na tatranské vysokohorské chaty. Niektoré z nich som viedol ako ich zodpovedný vedúci. Keď som pracoval v Horskej službe TANAPu, znášal som z hôr ranených aj mŕtvych. Pracoval som aj v lese, učil angličtinu i lyžovanie, ba dokonca som začas, po prevrate v roku 1989, viedol i miestne tatranské noviny. Naozaj sú podstatné mená ľudí, názvy chat a lokalít, roky či udalosti? Už si mnohé ani nepamätám a na iné som, po skúsenostiach, dobrovoľne zabudol. Napokon by sa aj mohlo stať, že

všeličo uvediem nepresne. A všeličo dnes už pre mňa ani nie je dôležité.

■ **Aké informácie by dnes poskytla vaša autorská biografica a bibliografica?**

Písaniu sa venujem polovicu svojho života, teda dvadsať rokov. Napísal som jedenásť kníh, čo isto je slušná bilancia. Dalo by sa, možno, povedať, že je to bilancia až podozrivo bohatá, ktorá môže vyvolať i premýšľanie o kvalite mojej tvorby. Lenže o tej ja hovorím veru nebudem. Prenehám ju povolanejšim, no najmä nestranným. Rád by som však upozornil na čosi iné; každá moja kniha bola v čase svojho zrodu pre mňa tým, čo som vnímal ako svoju nevyhnutnú potrebu vyjadriť. Usiloval som sa vyrozprávať také príbehy, ktoré v sebe skrývali posolstvo aj preto, lebo som po ňom pátral sám. Chcel som však dorozprávať aj tie okamžiky či situácie, ktoré v sebe skrývali voľačo nevy povedané a zatiaľ iba tušené. Písanie príbehov mi dovolilo usporiadať si i svoje zážitky. I preto sú mi moje knihy rovnako milé aj blízke. Ale i napriek tomu rád pripomeniem tie, ktoré mi pri rástli k srdcu. Najskôr poviedky *Stopy túlavej zveri* (1983) či tri novely *Kroky proti vetru* (1989), *Listy nevidiacim*, *hudba pre nepočujúcich* (1992), a zatiaľ rukopis, ktorý sa mení na knihu v Slovenskom spisovateľi, *V doline dlhých tieňov*. Prisľúbili mi vo vydavateľstve, že si v nej spoločne v marci už zalistujeme. Nemôžem nespomenúť svoje knihy pre deti a mládež, ktoré si však s chufou prečítali i mnohí dospelí. Či už sú to tatranské povesti *Zlato pod Kriváňom* (1991) a *Zakliaty hrad v Tatrách* (1993), alebo rozprávania o horách a horo-

lezcoch *Zóna odvahy* (1989). Chystám ešte jednu knihu povestí, tá bude o Jánošíkovi.

■ Podľa literárnej kritiky ste začínali konvenčne. Azda by sme tomu mohli rozumieť i tak, že ste si počínali „múdro“ aj „správne“. Napokon postupovali ste po rebríčku literárnej vážnosti od časopisov cez kolektívne zborníky až po debut. Pán Marec, keď vás redaktori *Smeny* včleňovali do početného kolektívu mladých adeptov, chápali ste tento zámer – zborník *mladej poézie a prózy Na zemi, 1975* – ako generáčnej predstavenie mladých literátov alebo nejak ináč?

Nuž a ako ináč sa vtedy dalo v literatúre začínať? Ako ináč mohol vtedy začínať mládenec, ktorý nikoho, ale vôbec nikoho v redakciách ani vo vydavateľstvách nepoznal. A predsa naďalej kdesi v Tatrách ukladal na papier prežitie a premyslené. Ktosi mu poradil, aby to skúsil v krajskom rozhlasovom štúdiu. Poslal tam svoje poviedky a oni ich odvysielali. Poradili mu iní, aby to skúsil v krajskom víkendovom magazíne, a tam mu to vyšlo, ba dokonca od neho pýtali i ďalšie poviedky. Ktosi mu potom pošepol, v Bratislave jestvuje vydavateľstvo, ktoré má priam v svojej pracovnej náplni predstaviť začínajúcich autorov, nech to skúsi priamo tam. A „tam“ sa „to“ páčilo. Obratom odpísali, že zo dve-tri poviedky uverejnia v zborníku. A vraj je u nich aj nádej, v budúcnosti, na vydanie knižky. Nuž teda ako som začínal? Konvenčne a či múdro? Skôr sa mi vidí, že náhodne a po jedinej možnej ceste... Nuž a generácia? Nikdy predtým a ani potom som nemal pocit spolupatričnosti s ľuďmi, ktorých zborník predstavoval. Vidí sa mi, že okrem Andreja Ferka som žiadneho predtým a ani potom nepoznal. A zdá sa mi, že ani jeden spomedzi nich predpokladané nádeje nenaplnil. Okrem toho naše životné cesty i skúsenosti boli natoľko odlišné, že v skutočnosti nieto bodu, v ktorom by sme sa mohli stretnúť. Vôbec, vidí sa mi, že termín generácia často slúži na zjednodušenie javov aj vzťahov. A dosť často i na to, aby sa cezeň pripomínali tí, ktorí toho v literatúre až tak mnoho nedokázali.

■ V prvotine ste „rozohrali“ vrchárske drámy veľkých i malých, mužov i žien... prosto obyvateľov sveta, ktorý má svoje zákony i svoju pravdu a spravodlivosť. I pri tejto príležitosti,

možno znova iba z konvencie, hľadala literárna kritika pre vaše poviedky podobenstvá s prózou naturizmu. Nebola za všetkým tým vzdorom, krvou, citmi, ale aj pokorou a prehrami iba sila nádhernej kapitulácie človeka pred prírodou, rešpekt pred jej etikou ako návodom na viac než prežitie a údiv nad jej tajomstvami?

Áno, kedysi to bolo skutočne tak, ako som to opísal, a vám sa, možno, podarilo pomenovať to, čo som vtedy iba cítil. Teda to, čo som „nažil“, a potom pre pochopenie opísal. A spomenuté zákony... Áno, skutočne si myslím, že by voľajaké mali v ľudskom živote platiť. Dokonca som o tom presvedčený i napriek všetkým takzvaným novotám, čo sa dnes k nám valia. A pokora pred etikou? Ale veď etika, uvedomovaná a napriek všetkým omylom chápaná ako imperatív, nemôže byť predsa prameňom čohosi takého. Naopak, je zdrojom vnútornej sily! Aj vtedy, keď nás dočasu poráža, zraňuje, keď jej zásluhou viac strácame než získavame, predovšetkým ilúzie o sebe... Tak akosi som to vtedy cítil. Vlastne si na mnohé z toho, čo vyvolalo zrod citovaných viet, už napamätám. Všetko to bolo tak dávno a „tamtie“ udalosti prekryli iné, novšieho dátumu. Vlastne ani nie sú ta-

ké intenzívne, ako skôr nové. A aj ja som už iný. Bez ilúzií, ale s niekoľkými podstatnými ideálmi. I tak, nezaškodí si zaspomínať...

■ „O hodinu stáli na vrchole. Zbalili horolezecký materiál, posadali si na kletráky a zajedali kúsky čokolády. Bol krásny zimný deň. Obloha takmer bez mráčika, jagajúci sa sneh ostro odrážal studené lúče slnka. Všade naokolo čisté, nedotknuté hory. Výzva k životu tvrdému a prostému, ktorého jedinou prednosťou je, že hovorí človeku pravdu o ňom samom.“ Pán Marec, chuť zalistovať vo vašej knihe *Za vrcholom vrchol isto nebude náhoda. V nej sa do blízkosti dostanú príroda, horolezectvo, odvážny človek, život, pravda...* Až sa žiada poprosiť vás o vašu ústrednú umeleckú tézu a možno i nakriatnuť vás na precizovanie vašej osobnej, a hádam aj literatúru presahujúcej myšlienky o zmysle a hodnotách života.

Hovoriť o zmysle a hodnotách života, to bude pre spisovateľa asi tá najošemetnejšia téma. Nemyslím si, že jestvuje ich definícia či návod, ako sa k nim dostať. A ak niekto tvrdí, že ich pozná a sype ich z rukáva, isto nehovorí celkom a celú pravdu. Spisovateľ ich cez svoju tvorbu vlastne stále hľadá. Tak to bolo i v citovanom úryvku. V iných mojich knihách by ste iste našli iné, rovnako pôsobivé miesta, pozerajúce na ten istý bod z celkom iného uhla. Aj na život v horách... Teda, základná myšlienka je jasná. A zmysel a hodnoty? Zmysel zostáva pravdepodobne vo večnom hľadaní. Lenže to nehovorím nič nové, však? Pripomínam, že priestorom na hľadanie nemusia byť iba hory...

■ Váš prienik do literárneho života minulého desaťročia vzbudil obojstranný (čitateľ-kritik) záujem a žičlivosť. Nuž, ako si teda možno vysvetliť váš odklon od dovtedajšej, povedzme, vrchárskej krajiny a sústredenie sa na mladého čitateľa i protagonistu? Rozhodli ste sa porušiť „konvenciu“ azda aj iným spôsobom? Literatúra faktu? Etika športu? Adaptácia ľudovej rozprávky? Načo i prečo ten rozptyl? Neznačí to azda, že ste na križovatke alebo možno na okraji krízy vo svojej dielni na príbehy?

Hovoríte o odklone. Osobne nič také nepocítujem. A nič také svojou tvorbou nereflektujem. Za posledných päť rokov som predsa vydal – počítam aj tú, čo vyjde v marci – tri knižky určené výluč-

ne dospelým čitateľom, a to, dovoľm si povedať, čitateľovi náročnému. Je v nich isto aj vrchárska krajina, no už ináč vnímaná aj prežívaná. Krajina, v ktorej sa možno dejú rovnaké drámy, no sú už ináč interpretované, akosi cez život mojej duše, a azda aj preto trochu tlmene. Možno skôr cez pocity a myšlienky, ako cez slová a činy. Svojou otázkou podľa všetkého však mierite na to, že som v tom istom období vydal i knižku takzvanej literatúry faktu o horách a horolezcach *Zóna odvahy* a dve knihy tatranských povestí. Tá prvá vyšla v edícii určenej mládeži, preto je možno i takto „mládežnícky“ chápaná. No isto ju nečítali len teenageri. Svedčí o tom i rozobraný dvanásťtisícový náklad, keď už v tejto pozabudnem na jej príbeh. A povesti? Nikdy som ich nechápal len ako čítanie pre najmenších. Prijímam ich skôr ako artefakty istej pospolitosti na istom stupni chápanej a zobrazovanej reality. Teda ako príležitosť na predstavovanie Tatier nielen ako horstva z náhodne zoskupených skál a útvarov, medzi ktorými jeden prameň uväznilo a iné milosrdne pretekajú do údolia. Okrem toho, každý z času na čas zatúži vrátiť sa do svojho detstva. Každý z nás sa chce predsa pozrieť na svet aj iným pohľadom, než aký mu vnucujú masmediálni teroristi. Svet predsa vôbec nevyzerá tak, ako ho vykresľujú. Nuž a celkom nakoniec. Hovoriť o kríze spisovateľa, ktorý i v dnešných časoch mizérie vydáva knihu prakticky každý rok a dokonca sa nebojí vydať jednu spomedzi nich aj vlastným nákladom a vo vlastnom vydavateľstve, pritom počet predaných výtlačkov by mu mohlo závidieť nie jedno kamenné vydavateľstvo...?

■ Nedávno vám martinské vydavateľstvo premenilo rukopis na knihu. Prosím, buďte sám sebe kritikom, teda tým, kto dobrým slovom odprevádza svoje príbehy medzi čitateľov.

Kritici len zriedkakedy zvyknú odprevádzať knihu dobrým slovom, zvlášť, keď to nie je kniha ich kamaráta, či – v dnešnej dobe rovnako ako v tej minulej – človeka vo funkcii. Ten môže byť na všetličo užitočný. Skutočne dobré slovo ostáva na spisovateľovi. Nuž teda, vážení čitateľa, najmä tí, ktorých z času na čas oslovia a pozvú na návštevu hory naše najvyššie, Tatry! Skúste to opäť! Skúste po knižke tatranských povestí *Zlato pod Kriváňom* aj prostredníctvom jej voľného pokračovania *Zakliaty hrad v Tatrách* znova prežiť to, čo ako ďalší

rozmer svojho bytia pocítili už naši predkovia: vidieť, vnímať a prežívať hory ako svet, žijúci vlastným životom. Skúste sa pozrieť na hory a ich štíty ako na bytosti s vlastnými dejinami aj autentickými príbehmi. Skúste sa uprostred tohto sveta, v ktorom sa každý ponáhľa a nikto nevie kam, aspoň na chvíľu zastaviť a skontrolovať to žité dolu so žitým tam hore. O nič iné mne, prostému rozprávačovi dávno uzavretých príbehov, vlastne nešlo. A spomeňte si pritom, že bez dobrého kamaráta Andreja Ferka a veľkorysosti Ministerstva kultúry, ako aj zapálených ľudí vo vydavateľstve Matice slovenskej by tie povesti ako obyčajný rukopis ešte vždy ležali v mojej zásuvke.

■ **Zóna odvahy, ale najmä dve knihy tatranských povestí, ktorých čitateľmi budú prevažne deti, dávajú tušiť, že paralelne s tvorbou pre dospelých budete sa venovať aj tvorbe pre mladých čitateľov. Čím ich okrem povestí chcete osloviť, resp. o čom by podľa vás mal súčasný spisovateľ viesť dialóg s detským čitateľom?**

Nikdy som nejakú výraznú deliacu čiaru medzi dospelým a mladým čitateľom nekládol ani nepociťoval. Tak knihy tatranských povestí, ako aj kniha o horách a horolezectve *Zóna odvahy* boli vlastne „o tom istom“ ako ostatné moje knihy; teda uvažovaním o živote hôr, len sa v nich azda zmenil uhol pohľadu. Veď prečo z času na čas neskonfrontovať fikciu s faktami, prečo by hory, a Tatry zvlášť, nemohli byť predstavené aj cez príbehy, ktoré v sebe celé stáročia skrývali a už naši predchodcovia – ľudoví rozprávači – ich vycítili a zosnovali do fascinujúcej podoby? Či nie je možné

aj takýmto spôsobom všeličo naznačiť a dopovedať? A nemôže takto rovnako detský, ako dospelý čitateľ mnohé veci pochopiť novým pohľadom? Neožije zrazu pred ním čosi, čo považoval za absolútne mŕtve, celkom autentickým životom?

S podobnými pocitmi som nedávno písal knižku povestí o Jánošíkovi; ako pokus pripomenúť isté hodnoty a ideály stáročia žijúce v tejto krajine a hádam tak trochu aj geneticky zakotvené, no po prevrate, ako to v takýchto prípadoch zväčša býva, na čas zatlačené do úzadia. Sny, ideály, nádej a túžby – opäť a opäť sa dvíhajúce k výšinám a o to hlbšie padajúce do prachu ciest, po ktorých cválajú mocní, bezohľadní vlastníci pozemských statkov. Čo ostane? Niekedy nič viac než personifikácia v nespravodlivo odsúdenom zbojníckom kapitánovi...

A o čom by som chcel viesť dialóg so svojim detským čitateľom? Azda predovšetkým o prítomnej dobe, ktorá nastala tak rýchlo, že mnohých zaskočila a vymazala mnohé z pamäti. A ako? Nie, nechcem nostalgicky vzdychať za starými časmi a hľadať ich pozitíva. Systém, v ktorom sme si vraj všetci boli rovní a cítili rovnakú potrebu pracovať, naozaj nemal perspektívu. Len by som chcel skromne pripomenúť, že aj dnes by sme mali vidieť v tom druhom človeku najprv svojho blízkeho, až potom konkurenta či súpera, že jestvujú aj hodnoty nevyjadriteľné v sumách peňazí. Že každý z nás žije dva životy. Život svojho tela a život svojej duše. A práve ten druhý sa mi vidí podstatný a o ňom sa usilujem rozprávať vo svojich knižkách.

Pripravila VIERA ŽEMBEROVÁ (1994)

BIBLIOGRAFIA ANTONA MARECA

PRÓZA: Na hrebeni víchrica (1982), Stopy túlavej zveri (1983), Za vrcholom vrchol (1986), Kroky proti vetru (1989), Listy pre nevidiacich, hudba pre nepočujúcich (1992), *Zóna odvahy* (1989), Až ťa odpočítajú (1990), *Zlato pod Kriváňom* (1991), *Zakliaty vrch v Tatrách* (1993), *Jánošík, Jánošík* (1994), V doline dlhých tieňov (1996), Len popol vo vetre (2000), *Hnali sa veky nad hradbami* (2000).

Pozn.: Polotučne vyznačené tituly sú určené mladému čitateľovi.

ANTON MAREC sa narodil 11. augusta 1953 v Žiline-Považskom Chlumci. Po maturite v Žiline študoval angličtinu a slovenčinu na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici. Po krátkom pedagogickom pôsobení v Žiline presťahoval sa do Vysokých Tatier, kde sa živil viacerými zamestnaniami (nosič, chatár). Ako horolezec uskutočnil viacero výstupov vo svetových veľhorách. Píše pre dospelých i pre deti a mládež.

KTO SA BOJÍ, NECH IDE DO LESA

Hovorí Jana Bodnárová

Na knižnom trhu sa objavila kniha z vydavateľstva Mladé letá Roztrhnuté korálky. Jej autorkou je Jana Bodnárová, v literatúre pre deti a mládež meno nie veľmi známe. Už to je dôvod, aby som začala tento rozhovor výzvou: povedzte nám niečo o sebe. Druhý dôvod pre životopisný úvod je dosť netradičná a rôznorodá, ale výrazná literárna aktivita v ostatných rokoch.

Povedať niečo o sebe? Zo svojho životopisu? To je možno ťažšie, ako spôsobom akejsi jemnej meditácie „dostať sa“ do iného, hoci i cudzieho človeka a napísať o ňom krátku poviedku alebo dlhší príbeh. Ale skúsím to.

Narodila som sa na Liptove, v Jakubovanoch, v malej, v čase môjho raného detstva, t. j. začiatkom päťdesiatych rokov, ešte takmer archaickej dedine. Pancier stáročných tradícií, ktorý stmeľoval malé spoločenstvo zväčša roľníckych rodín do zovretého kruhu, sa uvoľňoval v tých končinách dosť pomaly. Domy v dedine boli takmer výlučne drevené, ľudia nosili kroje alebo aspoň stopy po nich. Fascinovali ma najmä staré ženy oblečené v temnomodrotlačových blúzočkách, s bielymi čípkami čepca cez čelo. Mali výrazné, často nie príliš pekné črty tváří, a možno preto pôsobili na mňa ako utajené čarodejky. Deti svojim rodičom vykali. Skoro v každej kuchyni stáli „krosná“ a z domácky spracovávaného ľanu ženy tkali striedom zdobené ľanové tkaniny. Rovnako doma spracovávali aj ovčiu vlnu. V tom takmer výlučne roľníckom prostredí mala naša rodina iné postavenie a vládli u nás „mestské“ zvyky. Otec vlastnil obchod a hostinec (ako sa vtedy hovorilo) a i po tom, ako mu živnosť koncom štyridsiatych rokov zoštátnili, zostal tam dosť dlho pracovať. Voňavý a vľúdny obchod zdedil vlastne po otcovi svojej prvej ženy, ktorá zomrela na tuberkulózu a s ktorou mal dcérku. Vo svojej podstate môj

otec nebol nikdy obchodníkom – bol to veľmi jemný, láskavý človek, miloval literatúru a hudbu, objednával veľa kníh a ako mladý muž písal básne. Naša knižnica sa možno vyrovnala „svetskej“ knižnici evanjelického kňaza alebo učiteľa v dedine. K otcovým knihám som mala vždy voľný prístup a ich uhrančivú moc som začala veľmi skoro cítiť. Otec sa po druhýkrát oženil s mojou mamou, oveľa mladším dievčaťom pochádzajúcim z rodiny majiteľa rozsiahlych pozemkov v Okoličnom. Môjmu starému otcovi Adamovi Kubínovi patrila i pôvabná kúria, kde som veľmi rada chodievala ako dieťa letovať. Kúria, obkolesená veľkou záhradou, stojí oproti vzácnemu gotickému kostolu bavorského typu a stredovekému františkánskému kláštoru pri Váhu. Oboje, starorodičovská kúria i kláštor s kostolom, pôsobili na mňa vzrušujúco a napäto. Cítila som, pravdaže, nejasne a skôr podvedome, nie tak, ako o tom teraz píšem, aký silný a tvárny dosah môže mať na človeka priestor. Vysoké klenby akoby uvoľňovali myslenie a temné dlhé chodby zasa fantáziu. Všetko bolo také nepodobné tiesňivým škatuľkám roľníckych domov! Navyše interiér kostola mal mestský ráz, ušľachtilú, vypätú sieťovú klenbu a zložito ozdobené oltáre. Boli tu i dve manieristické sošky svätíc od Majstra Pavla a pomerne noblesné maľby od majstra okoličianskeho oltára. To bol priamy zásah inej, vyššej, vykultivovanejšej kultúry na detské zmysly. Zvlášť dobre si pamätám starého kňaza, bývalého františ-

kánskeho mnícha z kláštora v Nižnej Šebastovej pri Prešove, ktorý rád sedával v hojdamcom kresle, v letných podvečeroch popíjal slabé hruškové víno, ustavične kašľal a občas, keď som o to veľmi drankala, obrátil ku mne obraz zavesený lícnou stranou k stene. Bola na ňom namaľovaná subtílna, takmer transparentná tvár Madony. Obraz je teraz, myslím, v majetku mikulášskej galérie.

Inak v našom jakubovianskom dome žili s nami ešte starí a veľmi nemocní rodičia otcovej prvej ženy, o ktorých sa moja mama obetavo starala popri obchode a práci s hospodárstvom. Jej veľkú únavu som si uvedomila až neskôr. Cez osud starcov som sa veľmi skoro stretla s bolesťou a smrťou. Ale pretože znášali svoj údel stoicky, nezanechávalo to vo mne strach alebo chaotický zmätok. Jemný, tklivý spôsob, akým rozprávali, ľahká melanchólia v ich hlasoch, gestách, keď sme spolu stavali z farebných drevených stavebníc celé mestá alebo keď mi čítali z mojej prvej knihy detstva – Guliver v Lilipute – tým všetkým dokázali skôr uvoľniť vo mne súcit, ako vyvolať úzkosť alebo skrytý odpor. Spomínam to veľmi preto, lebo ich spoločnosť ma veľmi ovplyvnila. A potom v dedine žili ešte otcovi rodičia, chudobní roľníci. Ale, a to najmä zo starej matky, vyžarovala zvláštna rýdzosť, hrdosť a čosi ako mravnosť. Starý otec bol skôr prudký a často veľmi zlostný. Pamätám si, ako stereotypne a pritom veľmi zduchovnene trávil nedele. Dopoludnia návšteva v malom chráme, poobede modlitby, čítanie z biblie a podvečer spievali trasľavými vysokými hlasmi piesne v kralickej češtine. K detstvu sa mi viaže nesmierne veľa spomienok, často až minuciózne detailných, ako napr.: cukríky v tvare fialiek z obchodu môjho otca. Mali nielen tvar, ale i vôňu a farbu fialiek. A pritom, zvláštno, moji rodičia na tieto cukríky po rokoch celkom zabudli a tvrdili, že som si ich vymyslela. Päťdesiate roky, pravdaže, v rovine politicko-spoločenskej, veľmi zasiahli do života dediny. Združstevňovanie a odvádzanie od religiozity v duchu nového

svetonázoru znášali ľudia ťažko, až napokon nové pomery starú dedinu detstva „odviali“.

Ale zrýchlim rozprávanie. Po odsťahovaní sa z Jakubovian čas dostal iný rytmus. Onú statickosť, spomalenosť a silný tradicionalizmus vystriedal väčší dynamizmus a na mikulášske pomery celkom moderný spôsob života. Navyše roky dospievania som prežívala v šesťdesiatych rokoch, ktoré bývajú označované ako roky „kultúrneho zázraku“. Tie roky znamenali nový, slobodný vietor v politicko-kultúrnej klíme. Priniesli hlboké a nové kvality do českej i slovenskej kultúry. Znamenali veľké, progresívne pohyby i na Západe (mierové hnutia, hnutie hippies, študentské boje atď.) Mikulášske gymnázium (vtedajšia SVŠ) malo navyše tradične kultivované, intelektuálne kvalitné prostredie. Po maturite som začala študovať knihovedu-latinčinu (popri nej i klasickú gréčtinu) na FF UK v Bratislave a po dvoch rokoch som prestúpila na ďalšie zaujímavé a náročné štúdium dejín umenia. Politický súmrak sedemdesiatych rokov však vniesol mnoho

nekvalitného do výuky. Po skončení štúdií som pracovala ako pamiatkarka a od roku 1986 v slobodnom povolani ako historička umenia. V posledných rokoch sa takmer výlučne venujem literatúre.

■ **Vo vašom rozprávani som však neznamenala ani zmienku o prvých literárnych pokusoch.**

Úplne prvú poviedku som napísala ako jedenástočnár. Bola to vlastne domáca úloha na tému SNP. Nevábilo ma písať o nejakých pre mňa ťažko predstaviteľných bojoch a masových osudoch. Tak som vymyslela príbeh o neznámom vojakovi, ktorý znenávidel zabíjanie a ktorého v krypte kostola ukrýval starý kňaz. Viedol s mladým dezertérom siahodlhé rozhovory po nociach pri sviečke. Gestapo napokon partizána našlo a popravilo na kláštornom dvore. To detské filozofovanie mohlo vyznieť asi dosť komicky. Dôležité je iné. Vtedy, pri písaní, som prvý raz pocítila ten magický stav: sladké vytrženie, zabudnutie na všetko i na samu seba, prepád do iného času, iných udalostí, oddaný ponor do kohosi iného, ale i pocity obáv, tiesne, akéhosi zahanbenia až úzkosti, keď potom učiteľka moju poviedku nahlas čítala pred celou triedou. Pár pokusov som urobila i na strednej škole. Zorganizovala som v tamjšom literárnom krúžku poviedkovú súťaž. Texty sme poslali na posúdenie Dominikovi Tatarovi a on dal moju poviedku na prvé miesto. To bol nesmierny pocit šťastia. Jeho list by sa možno ešte našiel v kronike školy. Prvú poviedku som publikovala ako devätnástočnár v Matičnom čítaní. Viazala sa k Parížu, bola napísaná fragmentárnym štýlom a bez nekrofilnej zafarbenosti (pretože i Tatarom ocenená poviedka bol vlastne rozhovor mŕtvych vojakov v háji Nicô, kde sa viedli počas vojny ťažké, zdĺhavé boje). Počas náročných štúdií som sa nevenovala písaniu a po absolvovaní vysokej školy som mala skúsenosť s „iným“ písaním – časopisecky som publikovala články o starom i súdobom umení. Bola to užitočná skúsenosť. Začiatkom osemdesiatych rokov som publikovala krátke texty pre deti, najmä vo Včielke. Na-

raz sa uvoľnila akási naakumulovaná tvorivá energia, a keď som začala pracovať doma, veľmi prudko som začala i s „pokusmi“ o vážnejšiu literárnu tvorbu. Roku 1987 som napísala experimentálny text podľa obrazu Paula Delvauxa „Spiace mesto“ ako presah literárneho a dramatického textu. „Hru“ dokonca v rámci Dní experimentálneho divadla realizovali v Ukrajinskom národnom divadle v Prešove.

Rovnakou metódou som napísala ďalšie texty: *Kozoroh* – podľa súsošia Maxa Ernsta, a kvázi dadaistickú hru *Nohy*. Texty vyšli ako prívratná tlač v roku 1990. Patrí k nim ešte text *Svetlo ... ach, to svetlo*, v ktorom som sa usilovala o skríženie naturalizmu s ezoterikou. Vyšiel v Tvorbe T. Roku 1990 mi vyšla zbierka poviedok pre dospelých *Aféra rozumu*, za ktorú som dostala cenu Ivana Kraska. Nasledovala ďalšia kniha poviedok *Neviditeľná sfinga* (1991), poéma *Terra nova* (1991), novela *Z denníkov Idy V.* (1993), poézia *ŠE-PO-TY* (1995) a kniha pre deti *Roztrhnuté korálky* (1995). Slovenská televízia prijala moje dva scenáre, ktoré by sa mali v dohľadnej dobe realizovať. Vo vydavateľstve HEVI by mi mala vyjsť ďalšia zbierka mikropoviedok, písaných na princípe radikálneho subjektivismu, úniku od racionálneho objektivismu a kauzálnej logiky. Dôležitú úlohu má skôr sen, vízia, intuícia, imaginácia, mýtus, nie princíp ponorenej abstraktnej analýzy. Budúci rok by mala vyjsť i moja druhá kniha pre deti *Malí, väčší, ešte väčší ...*

■ **Z vašej tvorby pre rozhlas poznám rozhlasovú hru pre dospelých *Osamelosť dvoch izieb*, hry pre mládež *Mlčanie Emilky D* a *Narciska*, a hru pre deti *Počítačový chlapec*. Posledné dve ešte neboli zvukovo realizované, do vysielania sa len pripravujú. Aj *Roztrhnuté korálky* sa uvádzali najskôr v rozhlase. Bránu tohoto média ste si otvárali cez autorské súťaže.**

Okrem spomínaných rozhlasových hier mi Slovenský rozhlas zrealizoval aj hru pre dospelých *Interwiev* (1991). K rozhlasovým hrám som sa dostala vlastne nepriamo. V pro-

zaických textoch mi robili problémy dialógy. Občas sa držím zásady: Kto sa bojí, nech ide do lesa. Nech sa pokúsi „rozlomiť“, preskúmať to, čo odstrašuje, robí ťažkosti... V rozhlasových hrách je takmer všetko založené práve na dialógu. Teda spočiatku som tento typ tvorby brala ako akési povinné cvičenie. Tento „cvičný“ pocit ma však skoro prešiel. Rozhlasová hra si ma podmanila. Je v nej totiž nutná práca so skratkou. A skratka, náznakovosť mi vyhovuje viac ako analyticko-rozprávačský „rozoviaty“ princíp románu.

■ **Vaša tvorba napovedá, že vás zaujíma predovšetkým komunikácia človeka so svojím okolím, zábrany a skraty, ktoré musí prekonávať, aby sa s ľuďmi dohovorel, aby im rozumel, chápal ich, toleroval, ale nestratil alebo nezradil pritom vlastné „ja“, skôr ho v pozitívnom zmysle korigoval. Cez takýto vnútorný zápas postavy zároveň naznačujete krehkosť medziludských vzťahov, nebezpečenstvo ich deformácie a zložitost hľadania životných hodnôt. Aké sú vaše skúsenosti v tejto oblasti? Je aj Jana Bodnárová bázlivý introvert?**

Áno, vystihli ste to presne. V mojej tvorbe ma najviac zaujíma jedinec. Ako hovorí Céline: „... bol to mládenec bez kolektívneho významu, púhy jedinec...“ Najviac ma priťahuje jedinec hypersenzitívny, plachý, nevýbojný, až pasívny, túžiaci v triešti a hľuku často agresívnej reality sveta po bezpečnej samote. Príliš dlho sme žili v súradniciach „kolektívneho“ človeka, zdôrazňovaný bol „typ“, typickosť... a naše individuálne „ja“ sa rozpúšťalo. Neskúmali sme vlastnú, zložitú identitu, a tým sme sa sami sebe vzdalovali. Chcela by som zostúpiť ako speleológ k tomu záhadnému, zložitému, jemnému i temnému individuálnemu „ja“, pretože vlastne i to najširšie spoločenstvo tvoria jednotlivci. A jednotlivci svojím spôsobom, hoci aj veľmi nepriamo a skryto, vždy reflektujú i život celej spoločnosti. Či som introvert? Neviem si dať jednoznačnú psychologickú nálepku. Isté je to, že som dosť veľký

samotár, že milujem pozorovanie zobďaleč. Byť epicentrom pozornosti ma skôr znepokojuje.

■ **Je to autorský zámer alebo len zhoda okolností, že sa v poslednom čase prihovárate predovšetkým deťom a mladým ľuďom?**

Dosiaľ som sa venovala skôr tvorbe pre dospelých. Tvorba pre deti je krásna najmä v procese písania. Vedomie sa stáva harmonické, zjasnené, čisté, akoby svedomie bolo absolútne priezračné, akoby človek pohľady zostúpil k vnútornému dieťaťu v sebe a zároveň si zachoval neinfantilný odstup. Je to vzácny, pozitívny stav. Keby tomu tak nebolo, deti by to z knižky asi vycítili.

■ **Ktorí autori literatúry pre deti a mládež sú vám svojou tvorbou blízki?**

Musím sa priznať, že odkedy moje vlastné deti vyrástli, nečítam veľa kníh pre deti. Ale obzvlášť mám rada severoeurópskych autorov. Majú bohatý rozprávačský výraz, svet dospelých nezobrazujú infantilne, ale veľmi pravdivo, pravdaže, uspôsobene detskému vnímaniu. Nesmierne sa mi páčilo Dievčatko Anni od Fínky Mikkolovej, ale i Dom drobných radostí od Collette Vivierovej, kniha preložená z francúzštiny. Avšak v detstve všetkému krafoval Andersen a najmä jeho Dievčatko so zápalkami. Dodnes si viem pripomenúť ten mäkký, sladký smútok, akým ma príbeh naplňal od končekov prstov po koreničky vlasov, to autorovo sugestívne vyvolávanie súcitu a spoluúčasti s osudom slabých a bezbranných.

■ **Pred čím by ste chceli deti chrániť?**

Pred svetom dospelých, takým, aký im ho pripravujeme. Svet novovybuchujúcich vojen a biedy, hmotnej i duchovnej. Nedávno som sa vrátila z cesty po Egypte. Egyptské pamiatky – to je čosi ako iná planéta. Ale súčasný Egypt má i smutnú tvár – húfy zobrajúcich detí, biedny život fellahov, pre ktorých akoby sa zastavil čas... Deti s jagavými obrovskými očami, krehkými postavkami, ako boli zobrazované deti faraónov,

s citlivými, inteligentnými výrazmi nafahujú k turistom ruky, ponúkajú ufúľané oriešky alebo kamienky alabastru. Aj keď tieto deti aspoň nehladujú, na rozdiel od detí Somálska, umierajúcich na vysušených prsiach svojich mám. A čo deti Bosny? Deti Čečenska? V podstate okradnuté o detstvo, trpiace. Detské utrpenie je pritom to najťažšie utrpenie sveta. Na druhej strane táto cesta, ako vlastne každá cesta do cudziny, bola i cestou viac do seba a do vlastnej zeme. Keď Džoser, Chufew a Chafre stavali svoje pyramídy,

stredná Európa bola v eneolite. V období ptolemaiovskom a Alexandra Veľkého našim územím prechádzali Kelti, končila sa doba železná. A Horný a Dolný Egypt mal za sebou niekoľkotisícročnú spoločenskú a kultúrnu históriu s dodnes nepreniknuteľnou duchovnou nadstavbou. Všetky súčasné spory o tom, kto je dôležitý a starý, sa javia cez takúto prizmu úplne malicherné. Dôležité je, čo bude, aby kvôli násilium a temnote nezanikla spoločnosť „ľudských ľudí“!

(1995)

BIBLIOGRAFIA JANY BODNÁROVEJ

PRÓZA:

Aféra rozumu (1990, Cena Ivana Kraska), Neviditeľná sfinga (1991), Z denníkov Idy V. (1993), Bleskosvetlo/bleskotma (1996), Závojovaná žena (1996), 2 cesty (1999).

POÉZIA:

Terra nova (1991), ŠE-PO-TY (1995), Blíženci (2000, piesňové texty vydané pod menom Johanna Blum).

KNIHY PRE DETI:

Roztrhnuté korálky (1995), Dievčatko z veže (1999), Malí, väčší, ešte väčší (2000), Barborkino kino (2001).

ROZHLASOVÉ HRY:

Osamelosť dvoch izieb (1990), Interview (1992), Mlčanie Emilky D. (1993, hra pre deti), Starec a počítačový chlapec (1995, hra pre deti), Narciska (1996, hra pre mládež), Tancovanie v kruhu (1998), Prípád (2000).

SCENÁRE TELEVÍZNYCH FILMOV:

Smutný valčík (1997), Fragmenty z malomesta (2000).

DIVADELNÉ HRY:

Spiace mesto (1987, jenoaktovka – Ukrajinské národné divadlo v Prešove), Spiace mesto, Kozoroh, Nohy (1990, texty jednoaktoviek v privátnej tlači).

VIDEO PERFORMANCIE:

Od roku 1996 prezentované na festivaloch a výstavách (Nové Zámky, Bratislava, Žilina, Londýn, Nový Sad, Lodž, Varšava).

JANA BODNÁROVÁ sa narodila 21. júna 1950 v Jakubovoch (okr. Lipt. Mikuláš), kde prežila rané detstvo. Potom sa s rodičmi presťahovala do Liptovského Mikuláša. Vyštudovala vedu o výtvarnom umení na FF UK v Bratislave. Svoj prvý krátky literárny text Paríž publikovala v roku 1970 v Matičnom čítaní. Jedenásť rokov pracovala v Štátnom ústave pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove. V súčasnosti pôsobí v slobodnom povolaní ako spisovateľka a historička umenia. Žije v Prešove.

Fantómový portrét VILIAMA KLIMÁČKA

Vážený pán Klimáček,

požiadali ma, aby som s Vami urobila rozhovor pre Bibianu. Povedala som si, prečo nie, veď ja toho pána poznám. To je ten, čo píše zaujímavé hry pre divadlo, ktorému zároveň šéfuje, v ktorom je režisérom i hercom (občas i hráčom na saxofóne), ktorý píše aj pre iné divadlá, televíziu i pre rozhlas, ktorý píše básne i prózu, je vždy tým, čo práve robí, bol lekárom a ktovie, čím bude. Povedala som áno, zašla som do dokumentácie, zavrútila som sa do fascikla s heslom Viliam Klimáček a zdúplnela som. Na všetko sa už pýtali iní, všetkým ste trpezlivo a obširne odpovedali. Aby som sa neopakovala, musela by som si vymyslieť nového Klimáčka. Aby ste sa neopakovali Vy, museli by ste prežiť iný život, napísať iné veci, nebyť Klimáčkom. Zasa som raz unáhle povedala áno. Zasa sa z toho musím nejak vysekať. A tak Vás prosím o povolenie vytvoriť Váš portrét z toho, čo už bolo povedané, napísané. Akýsi fantómový portrét. Možno sa v ňom aj spoznáte. Korekcie sú povolené, ba priam žiaduce. Nech sa každý potom rozhodne sám, či Vás chce poznať dôkladnejšie, na čo z Vašej ponuky dospel, na čo chce dospieť, čo zavrúne. Povedzte, prosím, teraz Vy áno, lebo inak sa v snahe o originalitu budeme trápiť obaja.

Kveta Slobodníková

Áno.

Viliam Klimáček

■ Meno a dátum narodenia:

Viliam Klimáček, narodený 14. septembra 1958 v Trenčíne, odtiaľ prenesený na Starú Turú, kde absolvoval detstvo, ranú mladosť a päť tried husľovej náuky, gymnázium na Myjave a po ňom až dodnes v Bratislave, kde medzitým na lekárskej fakulte ...

■ Povolanie (a máte vôbec povolenie?):

Povo... mám aj ...lanie, aj ...lenie. ...laním som lekár, kedysi v kardiochirurgii (práve som písal hru Koža a mesiac po tom, ako som ju dokončil, moja vlastná zareagovala prudkou alergiou na gumené rukavice, a tak som chirurgiu zo dňa na deň zbalil a som anesteziológ). Tiež povolanie na manévre v roku 1988 bolo znesiteľné, za mesiac, čo som vegetoval v poľnej sanitke, dopísal som Bigbít, hru o bytí aj bití. ...lanie mám dosť a skoro na všetky mám ...lenie.

■ Spáchané umelecké dielka:

Začiatkom 80. rokov som si začal sám vydávať zbierky básní v náklade jeden z ruky do ruky kolujúci kus. Prvá bola Prózia, potom deväťnázvová kniha (voľba titulu na vás), medzitým nejaké maličkosti a vrcholilo to zbierkou Šibi, topánkovou škatuľou, zvnútra vylepenou mapou sveta, plnou básní a miniobjektov na poznanie a na čítanie. Ohmatané originály teraz už z ruky nedávam. Niečo z predošlého som vybral do prvej knihy, ktorá mala vyjsť v šokujúco 600-krát vyššom náklade ako moje veci doteraz. Prvý pokus v Slovenskom spisovateli stroskotal v roku 1983 na posudku, v ktorom som bol definovaný ako sexuálny maniak a bolo mi odporúčané psychiatrické vyšetrenie. Vydali to po piatich rokoch tamtiež. Prihlásil sa „mladý, ani nie tridsaťročný básnik“, zaradiac sa tak do radu oneskorených debutantov. Dost

ma to prekvapilo, ako sa to za dva dni vypredalo, vtedy som už cítil ináč a inde, robil som najmä pre divadlo a knihou som si iba čosi pripomínal. Založili sme s kamarátmi Mizerom, Paštékom a Benešovou divadlo GŮnaGU a preň robím najviac i dosiaľ. Hry Vestpoketka, Osídla mladého muža, Päť minút v balóne (scenáre písané spolu s I. Mizerom), ďalej moje: Koža, Poveternostná situácia, Bigbít. Posledné dva roky s Alešom Votavom. Robí nielen scénu a réžiu, ale prispieva i k textom. Ak som od osemdesiateho ôsmeho nič neuverejnil, tak v apríli deväťdesiatjeden sú vonku dve knihy a dve premiéry. V Slovenskom spisovateli prózy Dalekohľadenie. Mal som rukopis pripravený na rozmnoženie fotocestou, takých sto kusov, lenže sa nám zozamotavateľa a vydavateľstvo sa ozvalo samo. Potom síce bol zasa chvíľu papier za doláre, ale to prešlo a kniha je tu. Lepšie to išlo so súkromným kníhkupectvom a vydavateľstvom Artforum. Za dva mesiace vydali moju zbierku bastarďných básní Zdravotní knížka pro vojáky základní služby. Je to tzv. druhé vydanie, originál som napísal roku pána (Orwela) na vojne a vydal na mňa v neslýchanom náklade 17 kusov. Všetko som ručne zviazal do šmirgľa a rozdal, tuším aj Daňo Hevier má jednu. Teraz už básne nepíšem, ale kdesi ešte jednu zbierku tlačia, tlačia... hádam ju aj dotlačia.

■ Obľúbené záľuby:

Sú to často záhuby. Mám ľahko schizoidný život – z nemocnice do divadla a späť, do toho odfláknutá rodina a výchova dcéry v desaťminútovkách. Nič moc. Záľuba je čudné slovo. Vyrezávať lupienkovou pílou je záľuba. Divadlo robím ako riadnu prácu po práci. V premiérovom mesiaci skúšky denne, aj bytové, ak je javisko obsadené. Dovtedy to bude fungovať, dokedy fyzicky vydržím. Autorská ponuka je viacnásobne vyššia, než dokážeme za sezónu urobiť, problém je teda čas. Keď bude problémom čo, tak to zabalíme.

■ Príbuzenské vzťahy s osobami žijúcimi v imperialistických zariadeniach (napr. kapitán Nemo, Edward Lear, Boris Vian, Christian Morgenstern):

Viana verne mám rád. Aj Julesa. Moje nemo je kapitán Nemo. Toho Nema som si s gustom zahral, aj celý Nautilus. Päť minút v balóne, tá verneovka pre dospelých, čo sme s Mizerom napísali pre S-ko, bola milovaná téma nášho divadla. Nemala veľký úspech, ba niekedy sa pristihnem pri výraze „prúser“, ale bola to i tak naša srdcovka. Viana som najviac ctil a cítil v Poveternostnej situácii, i keď to bolo také jemné, že to asi nik nespozoroval, našťastie. Aj k Morgensternovi som prišiel tak po svojom. Merta práve spieval „ručne pshaná bááásnička od Morgenšterna“, tak som hneď ráno išiel hľadať Šterna a spieval som si lalulá. Ako rozhnevanému mladému mužovi sa mi viacej páčil Ferlinghetti, bol tak akurát primerane rozhnevaný, aj Cumminges krásne rozhadzoval písmeňká a kapsle po papierí. Príbuzných bude ešte hromada, ale zasa všetko tu nemusím vytáraf.

■ Obľúbená značka humoru:

Keď už, tak staršie kabriolety značky VW, SS, a IS, najmä modely zo šesťdesiatych rokov. Z novších vozidiel firma „vúdyelen a comp.“

■ **Predpokladaná životná dráha do roku 1998, čiže preventívny nekrológ:**

Ak pán Božko dá, o rok vyjde v Mladých letách Noha k nohe, kniha konceptuálnych rozprávok, návodov akcií a hier, na ktorej nielen výtvarne, ale aj významne spolupracoval Dežo Tóth. Chystám i Karamelky, zbierku básní a poviedok, ktoré zilustroval Aleš Votava. V divadle na jeseň premiéra hudobnej veci, opäť v Čiernom havrane, kde máme stálu scénu. Čo sa týka dlhodobjších vyhliadok, mám v pláne vymalovať balkón a kúpiť celej rodine bicykel. Už som sa roky neviezol.

Kultúrny život 28. mája 1991

Peter Uličný

■ **Tvojej poetike je blízke nielen surrealistické spájanie nespojitého, ale aj „zneužívanie“ rôznych mytologických javov a bytostí. Ktoré z nich sú ti najbližšie a ako sa samotná mytológia prejavuje v tvojom písaní?**

Možno tu nejde o mytológiu v klasickom zmysle slova, teda o mytológiu starých národov. Ja si skôr mytológiu varím po svojom, nanovo. To ma zaujíma omnoho viac, než tisíckrát pretvárať staré námety a našívať ich na kopytá nových príbehov a novej doby. Moje postavy teda asi nie sú naozaj mytologické. Napríklad Mária Sabína, ako jedna z mojich najtajomnejších. Sú to vlastne siamské sestry, ktoré sú rozdelené, a nevedia o tom. Keď má jedna milenca, dieťa sa narodí tej druhej, ktorej sa milenc ne dotkne. Či je to mytológia, neviem, ale asi v tejto rovine sa v svojich hrách rád pohybujem.

■ **Podľa čoho si vyberáš námety pre svoje divadelné hry. Čo je v tvojom ponímaní hodné zdramatizovania? Často využívaš rôzne historické, pseudohistorické a folklórne motívy. Prečo?**

Dejiny ma veľmi zaujímajú, ale rovnako ako mytológia, dejiny prerobené. Dnes si už každý môže prečítať o histórii všetko, čo chce, takže nemá význam, aby divadelná hra suplovala náučnosť. Ja to skôr robím hravejším spôsobom. To, čo je známe, trochu premením. Divák sa začína baviť, pretože je informovaný, ako to bolo naozaj, a uhol pohľadu, ktorý mu ponúkam, je trochu dráždivý. Zo zmeny určitých faktorov v minu-

losti však vyplýva aj posun prítomnosti. Toto sa mi zdá pri práci s historickým materiálom najzaujímavejšie. Ďalším veľkým zdrojom je ľudské privatissimo. Zaujímajú ma skôr malé dejiny. Tie veľké zneužívam na určité hravé posuny. Ale malé dejiny, čiže príbeh jednej osoby, je pre mňa omnoho dráždivejší.

■ **Pre tvoje hry je typické aj spájanie rôznorodých prvkov, motívov, vytváranie zvláštnej koláže dejov, postáv a časov, čo by mohlo predučiť aj tvoje zaradenie pod heslo postmoderny.**

Tento výraz beriem ako pomocný terminus technicus literárnych vedcov. Nebránim sa mu, ani ho nevystrekujem do popredia. Opäť je tu jeden koniec tisícročia a tak ako koncom každého storočia vzniká pocit, že všetko tu už bolo a všetko treba začať nanovo alebo to aspoň nejak posunúť. S týmto pocitom pracujem nielen ja, ale aj množstvo prozaikov, najmä mladej generácie.

■ **Aké literárne postavy máš rád, o akých sa ti dobre píše?**

Ironické ženy a skeptických mužov. Ale asi mám radšej ženy. V starých veľkých drámach bol kráľ, veľmož, princ, ktorý videl zradu na vlastnom dvore, cudzoložstvo matky, a potom nad tým hľbal s lebkou. Sú to staré motívy, ktoré Shakespeare pospracovával a posunul. Ale v jeho období to bola aj realita. Dnes nevidím nijaký dôvod, prečo by som mal spracovávať krvilačné príbehy zo súčasných vládnych dvorov a boj šedých eminencií o moc akejkoľvek spoločnosti, mafiánskych špičiek a tak. Títo veľkí jedinci, ktorí, bohužiaľ, smerujú túto spoločnosť tam, kde by som ju nechcel vidieť, ma nezaujímajú. Skôr dôsledky ich činov na obyčajných ľuďoch a ich malé dejiny.

■ **Čo ťa okrem irónie zaujíma na ženách?**

Tajomnosť a fatálnosť, tá nepredvídateľná chémia, ktorá v niektorých prípadoch prebieha a v iných zasa nie. Ich schopnosť zmeniť v jedinom okamihu život muža. Od najhviezdnejších pocitov až po najodpornejší pád. Fascinuje ma ich nevypočítateľnosť.

■ **Platí téza, že ak sa chceš vysloviť k nejakej vážnej téme, je nevyhnutné ju trochu aj zhodiť a zosmiešniť?**

V poslednom čase som sa v hrách pokúšal o tzv. „erotizovanú religióznosť“ (ako o mne napísal jeden český kritik), napr. v hre *Argentína*, kde ukrajinská čašníčka Dona je neobyčajne fascinovaná speváčkou Madonnou. Madonna je katolíčka, ale katolíčka, ktorá svojimi vystúpeniami mnohokrát pobúrila prísnych veriacich. Pre mňa je symbolom masovej religióznosti konca tohto tisícročia. Toto je skutočne tá madona, akú dnes asi väčšina potrebuje. Nechcem sa však dotknúť hlboko veriacej menšiny. Alebo väčšiny? Ďalšia téma je naozaj veľmi privátna a ja ju nazývam: chorá láska v chorej dobe. Choroby doby sa musia prejaviť aj v chorobe vzťahov, krachujúcej rodine a neschopnosti porozumieť si nielen s partnermi, ale ani s vlastnými deťmi. Asi toto spojenie – niečoho privátneho s tým tzv. hviezdny – je príkladom zhodeného „vysokého“ umenia. Na tejto báze sa dá trochu uvažovať spôsobom, ktorý mi je blízky, bez toho, aby som sa zosmiešnil nejakými vážnymi slovami. Koniec koncov v divadle nie je čas na siahodlhé analýzy. Na to sú eseje alebo iné plochy. Divadlo musí ísť rýchlo dopredu, inak zaspíte.

■ **Do akej miery sa vo svojich hrách usiluješ experimentovať a do akej miery sa pridržáš určitých ustálených postupov, respektíve vlastnej poetiky?**

Snažím sa experimentovať iba minimálne, pretože kde je všetko dovolené, tam nič neprekvapí. Skôr sa snažím jednoducho obkedať určitú barokovosť svojich textov. Prvotné verzie hier aj prozaických textov sú neobyčajne košaté, nemôžem odolať rôznym anjelíčkom, kučierkam. Všetko je to nadýchnuté, oblé a nešťáveľné. Potom tú barokovosť oblamujem a z viacstranových viet vznikajú kratučké s niekoľkými slovami. Už to dostáva rytmus, ktorý sa dá čítať alebo hovoriť v prípade hier.

■ **Ako v súčasnosti vnímaš sám seba a svoje autorské smerovanie? Čím by si sa rád zaoberal a čoho by si sa rád vystríhal.**

Chcel by som písať aj pre iných. GUnaGU je laboratórna scéna, ktorú poznám a ktorú si utvá-

ram, čo však prináša aj nebezpečenstvo určitej uzavretosti. Je vždy dobré, keď text autora zoberie iné divadlo, cudzí dramaturg. Vždy nepochopím, že so mnou bude niekto o text bojovať. Je to iné ako hladký odpor, ktorý ma nikam neposúva. GUnaGU má svoju poetiku, ale aj svoju uzavretosť. Teraz išiel jeden môj text v Národnom divadle (*Demokrati 1996*) a uvažuje sa tu aj o ďalšej hre *Gotika*. Takže čakám... komu by som tie hry mohol ponúknuť. Nevie, či ich niekedy niekto uvedie, ale ukazuje sa, že aj tieto veci postupne začínajú žiť svojím životom.

■ **Naposledy ti vo vydavateľstve L.C.A. vyšla próza *Panic v podzemí* a zbierka hier *Mária Sabína*. Pripravuješ aj niečo nové?**

Práve som Kalimu Kertészovi odovzdal rukopis ďalšieho komorného románu, ktorý sa volá *Váňa Krutov*. Vyjde by mal vo vydavateľstve L.C.A. na jeseň.

Knižná revue 4. augusta 1998

Dado Nagy

■ **Vo vašom poslednom románe *Váňa Krutov*, ktorý má aj autobiografické prvky, píšete, že rodičia ťažko niesli, keď ste odložili biely plášť.**

Mám tri negatívne body, ktoré sú pre mojich rodičov stále traumou – nikdy som nenosil sako, odišiel som do Bratislavy a neudržel sa v medicíne. Snažia sa to nieš statočne, no občas to ešte vypláva na povrch. Aj keby som dostal Nobelovu cenu, čo iste nedostanem, názor našich, že som mal zostať doma, mať sako a pred menom štyri písmenká, to neoplyvnú.

■ **V románe tiež píšete o smútku dramatika, ktorého hry dostávajú Radokove ceny, ale divadlá o ne nemajú záujem.**

Pre televíziu som začal písať aj preto, že v divadelnej sieti moje hry nikto nechcel hrať. Jednoducho som začal mať pocit, že písať do šuplíka je silne nezaujímavé. V hlave nosím tri-štyri témy, no nepracujem na nich, lebo viem, že potrebujú veľkú scénu, veľké obsadenie, v GUnaGU by nevyzneli.

■ **Pomerne častý je názor, že divadlo, najmä alternatívne, je zábavou intelektuálov a tele-**

vízia papučovou kultúrou, ktorou vzdelanec mierne alebo aj ostentatívne, opovrhuje. Vy k nej máte aký vzťah?

Pre televíziu sme už asi pred siedmimi rokmi robili s režisérom Karolom Vosátkom sériu poet-klipov o svetových básnikoch, tiež sme nakrútili televízny videofilm Niekedy by som ťa najradšej zabila, televízia x-krát snímala naše predstavenia v GUnaGU, takže nedá sa povedať, že by som ňou opovrhoval.

■ **Poézia, videofilm, vlastná dramatická tvorba je čosi iné ako sitkom, ktorý mnohí a priori považujú za poklesnutý žáner.**

V jednom období sme v GUnaGU nerobili nič iné, len povyšovali tzv. poklesnuté žánre. Mali sme hru Barbarella, vychádzajúcu z komiksov, kde som hral zostarnutého Batmana, predstavenie Zvoľna stúpam v riedkom vzduchu bolo „divadelnou platňou“, teda sériou pesničiek. So zadanými žánrami sme robili radi, ale priznám sa, keď som dostal ponuku na sitkom, najprv som jednoznačne odmietol. Ale nakoniec som si povedal, že je to vlastne profesionálna výzva. Vyskúšam si to a pokúsím sa obrátiť ju na svoj vzor. Myslel som, že si zazvoním len zopár dielov, a už je ich dvadsaťšesť a ďalších dvadsaťšesť píšem.

■ **V GUnaGU máte všetko pod palcom, v televízii odovzdáte scenár a dianie na pľace môžete maximálne mlčky sledovať z portrétu v zborovni, kde ste zobrazený ako zakladateľ fiktívneho gymnázia. Viac urobiť nemôžete.**

To je vždy riziko tímovej práce, ale režisér Stano Párnický od začiatku pristupoval k spolupráci veľmi svedomito. Tiež zoberal Zborovňu ako výzvu, a tak ju obaja spolu ťaháme. Bolo však treba istý čas, aby sa rozbehla. S pilotným dielom dodnes nie som spokojný. Ani po literárnej stránke. Aj herci potrebovali istý čas, kým začali cítiť, o čom je sitkomové herectvo. Na začiatku bol múr, ktorý sa musel prebúrať, ale myslím, že to začínajú mať radi, a ako autora ma môže len tešiť, že Božidara Turzonovová, Diana Mórová, Marián Zedníkovič, Ján Kroner, Riško Stanke či Zuza Fialová to berú.

Magazín SME 4. marca 2000
Barbora Dvořáková

■ **Zdá sa, pán Klimáček, že nám tu nevznikol len portrét, ale celý album fotografií. Čo treba doplniť, skorigovať? Čo pozitívne priniesol plynúci čas, kde pribudli vrásky?**

Stále ma ešte baví divadlo, v tejto sezóne sme uviedli tri pôvodné premiéry, čoraz viac ma teší kolektívne písanie, t.j. vyzvem „svojich“ hercov a herečky k rozprávaniu, provokujem ich, znamenávame to, následne vyškrtáme a na javisku hľadáme k reči tvar. Živé divadlo, bez diktátu textu, je to naozaj vzrušujúce. Ale ako človek, v ktorom sa nečakane jin strieda s jangom, teším sa už na pevnú a komplikovanú hru, ktorú chcem písať v zime. Bude ju striedať opäť kolektívna improvizácia, asi s naším divadelným bigbítom. Mám štyridsať jeden rokov, a stále sa chcem hrať. Je to pozitívne?

■ **V tom pestrom prúde tvorby pozorný čitateľ objavil aj knižku, ku ktorej sa chcem vrátiť otázkami: prečo kniha pre deti a prečo len jedna, keď bola taká úspešná, že si ju všimli a ocenili aj v zahraničí?**

Nohu k nohe som napísal, keď sa mi narodila dcéra Dorotka, počas trojtýždňovej dovolenky. Pred osemdesiatym deviatym mala autorská rozprávka na Slovensku silné postavenie, písali ju silní autori, v najlepšom zmysle slova literárne celebrity. Ruka v ruke išli ilustrácie. Vy by ste nechli byť na chvíľu v takej slušnej spoločnosti? Lenže keď rukopis prišiel v pozamatovom období do Mladých liet, tam usúdili, že komiksová biblia a laminovaný Mickey Mouse je to pravé, čo treba vydávať, a rukopis stál. Potom sa ho ujalo vydavateľstvo Hevi, ktorému som na vydanie osobne zohnal sponzorských stotisíc, aj tam stála rok, a keď vyšla, takmer nebola distribuovaná do predajní. Je príznačné, že si ju všimli až skvelí ľudia z BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, a ich pričinením aj Poľská sekcia IBBY a tá udelila knihe Cenu Janusza Korczaka. Dnes *Nohu k nohe* nenájdete hádam ani v jednej predajni a nie je to preto, že by sa vypredala. Takže odpovedám: pokiaľ bude vládnuť v tejto krajine podobný vydavateľský manier, nechcem písať ďalšiu detskú knihu.

■ **Je to známy fakt, že deti čítajú stále menej. Príčinu hľadáme v elektronických médiách,**

v presune záujmu do sféry počítačovej, v nedostatku času (detí i rodičov) a pod. Ale znamenala som aj úvahu Daniela Heviera o tom (ak to správne interpretujem), že časť viny by si mali pripísať aj autori, vydavateľstvá a... Predpokladám, že ste nad tým uvažovali aj vy, keď ste v celkom všedných situáciách každodenného života objavovali pre čitateľa veci pozoruhodné, a to spôsobom, ktorý provokuje byť účastníkom tohoto procesu, prejavíť vlastnú kreativitu. Táto kniha iste nevznikala v zabehanej postupnej následnosti: autor – vydavateľ – ilustrátor – tlačiareň.

Noha k nohe bola malou poctou slovenskej výtvarnej obci, konkrétne Otisovi Laubertovi a predovšetkým Dežovi Tóthovi, ktorý knihu ilustroval. Mohol som roky navštevovať niektoré ateliéry, chodieval som na súkromné vernisáže a vedel, že pod tým hrubým ľadom Československa osemdesiatych rokov je živo. Napísal som niektoré texty na Dežove obrázky, inšpirovali ma jeho akcie zaznamenané na fotografiách, nakoniec, boli to roky akčného umenia a ja som vo výtvarných akciách videl hravosť, ktorá mi bola blízka a ktorú som po svojom udržiaval v divadle GUnaGU. Nesledujem už dnešné výtvarné tendencie, takže ďalšia Noha čaká na iných. Ale teší ma, že som po celom Slovensku zachytil už tri-štyri tvorivé dielne detí inšpirované touto knihou.

■ Ako autor pre deti a mládež ste sa etablovali aj v rozhlase. Na Festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry v roku 1999 ste získali Hlavnú cenu za hru pre mládež *Denník nežnej*. Textu rozprávkovej hry *Ema a Emil* porota udelila Prémium Literárneho fondu a Slovenský výbor Unicef si vybral na ocenenie vašu hru pre deti *Ak ma nebudete mať radi*. Predchádzala im ešte hra *Vytetovaná žena*. Aké nové možnosti vám ponúkla rozhlasová hra, čím vás zaskočila?

Rozhlasová hra nie je len divadelné predstavenie sledované so zatvorenými očami. Je to „ušné“ umenie a ja som milovník slov. Zobral som rozhlasové médium ako novú hračku, a preto v takom rýchlym slede vznikli tie štyri hry. Najradšej

by som bol, keby sa moje hry počúvali potme, bez rušivých vplyvov. Ale to by mohol poslucháč zaspať. A keďže som realista a viem, že pri akoľvek dobrom „rozhlase“ sa žehlí či odbieha do kuchyne, píšem hry do dvadsaťpäť minút, aby sa to dalo vypočuť na jeden šup. Na druhej strane pán Viktor Lukáč zrežiroval *Denník nežnej* tak, že som hodinu sedel ako prikovaný.

■ Podľa môjho názoru ste v týchto hrách komunikatívnejší ako v predchádzajúcej tvorbe, akoby vám viac záležalo na nadviazaní kontaktu s poslucháčom, i keď mu ani tu nenadbiehate. Je to spôsobené len uvedomením si adresáta alebo sa už dá hovoriť aj o smerovaní od gunagovského a zainteresovaného partnera k širšiemu publiku?

Pracujem pre toľko médií aj z pragmatického dôvodu, niečím sa, s dovoľením, musím živiť. Literatúra a divadlo sú moje hobby. Takže musím korčuľovať po viacerých ľadoch naraz. Keď robím pre rozhlas, nemusím v ňom za každú cenu ventilovať tú najexcentrickejšiu formu, ktorá presvedčivejšie zaznie v malej sále GUnaGU, ale pred tisícmi poslucháčmi v rozhlase by nemusela rezonovať. Jednoducho, nemusím sa už za každú cenu predviesť. Aj keď celý život vraj píšeme len jednu knihu či hru, formu treba upraviť podľa ľadu, na ktorý si pripíname korčule. Divák SND nie je kompatibilný so študentským publikom v GUnaGU, to je realita. Ideál je, keď si napíšem vec pre seba, a ona osloví (takmer) všetkých. Recept neexistuje.

■ Pán Klimáček, šepká sa o *Šepkárovi v hľadisku*. Je to pravda?

Mladí herci v SND, s časťou ktorých som robil v deväťdesiatom šiestom Demokratov na Malej scéne, ma oslovili na spoluprácu. SND má osemdesiate výročie a práve píšem hru z tridsiatych rokov Slovenska, premiešanú s jazzom skvelých Funny Fellows, ktorí budú hrať na scéne. Je to najmä o dobe, ktorá veľmi nepriala kráse a umeniu, o dobe, keď sa tento národ všeličo učil a, bohužiaľ, dodnes nedoučil. Myslím, že to bude komédia s príchutou Karpatskej horkej.

Kveta Slobodníková (2000)

BIBLIOGRAFIA VILIAMA KLIMÁČKA

DIVADELNÉ HRY:

(Ak nie je uvedené inak, premiéra bola v divadle GUnaGU.)

Koža (Pocta S. Beckettovi), 1987; **Poveternostná situácia** (aidémok), 1989; **Bigbít** (hra s beatom o bití aj bytí), 1990; **Loj** (dráma s oponou), 1992; **Nuda na pláži**, 1993 – 2. cena Nadácie A. Radoka v súťaži o najlepšiu českú a slovenskú hru roka v Prahe (dosiaľ neuvedená); **Pressburger Blut** (sci-fi z Bratislavy roku 2007), 1994; **Smrtičky a vražedníčka** (manželská krutohra), 1994; **Mária Sabína** (hra pre bubny a šijací stroj), 1994 – 1. cena Nadácie A. Radoka; **Angeleo** (industriálna balada zo slovenských hôr a fabrík 1948), 1995; **Gotika** (skrytý pôvab Slovanov), 1995 – 2. cena Nadácie A. Radoka (dosiaľ neuvedená); **Ohne ohnivé** (Užhorod), 1996; **Demokrati** (adaptácia románu J. Jesenského), 1996 – SND 1997, prémia Literárneho fondu; **Eva Tatlin** (boľševické vzducholode prilietajú), 1996 – 2. cena Nadácie A. Radoka; **Argentína** (hra na Madon/n/u), 1997; **V kapse rtuťi** (od bouchacích kuličiek k Nobelovč ceně), 1997 – (dosiaľ neuvedená); **Jawa nostalgická** (the best of ČSSR 1969 – 1989), 1997; **Dáma s kolibríkom**, 1998; **Génius loci**, 1999; **Je dobre vycitíť**, 2000; **Rozkvitli sekery**, 2001; **Čechov – Boxer**, 2001 – Cena Nadácie A. Radoka; **Karpatská horká**, 2001.

DIVADELNÉ HRY V SPOLUAUTORSTVE:

Vestpoketka (s I. Mizerom), 1985; **Osídla mladého muža** (s I. Mizerom), 1986; **Päť minút v balóne** (s I. Mizerom) 1988; **Hlt** (s V. Balekom, I. Mizerom, A. Votavom), 1991; **Piesa...** (s I. Mizerom), 1993; **Caligari** (s V. Balekom), 1993; **Žltý autobus** (s M. Janouškom), 1993 – Staré divadlo v Nitre 1999; **Barbarela** (s K. Vosátkom), 1995.

ROZHLASOVÉ HRY:

Vytetovaná žena, 1995 – dve Prémie Literárneho fondu: za text a autorský debut 1997; **Denník nežnej**, 1998 – Hlavná cena v kategórii hier pre deti a mládež na XVI. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry 1999; **Ema a Emil**, 1998 – Prémia Literárneho fondu 1999; **Ak ma nebudeš mať radi**, 1998 – Cena Slovenského výboru Unicef 1999; **Smetiarske autíčko a drak**, 2001; **Zápočet z reportáže**, 2001.

TELEVÍZNE PROJEKTY:

Poetklipy (profily svetových básnikov – 20 dielov), 1994; **Niekedy by som ťa zabila** (videofilm), 1996 – TV 1997; **Denník škaredého dievčaťa** (filmový scenár), 1996 (nerealizovaný); **Mydlo** (filmový scenár), 1999 (nerealizovaný); **Zborovňa** (sitkom – doteraz napísaných 46 dielov, odvysielaných 35, LUNA 1999–2001).

KNIHY:

Až po uši (poézia), Slovenský spisovateľ 1988; **Ďalekohľadenie** (poviedky), Slovenský spisovateľ 1991; **Zdravotní knížka** (poézia), Vydavateľstvo AF 1991; **Karamelky** (poézia), Slovenský spisovateľ 1992; **Noha k nohe** (rozprávky), Vydavateľstvo Hevi 1996 – Cena Janusza Korczaka, Varšava; **Mária Sabína** (7 hier), Vydavateľstvo L.C.A. 1997 – Prémia Literárneho fondu 1998; **Panic v podzemí** (román), Vydavateľstvo L.C.A. 1997; **Váňa Krutov** (román), Vydavateľstvo L.C.A. 1999; **Remix** (v spoluautorstve s I. Mizerom, V. Balekom, O. Belešovou a A. Votavom), 2000 – Cena AOSS, 2000.

VILIAM KLIMÁČEK sa narodil 14. 9. 1958 v Trenčíne. Vyštudoval Lekársku fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Deväť rokov pracoval ako chirurg a anesteziológ na Klinike kardiovaskulárnej chirurgie ÚVKCH v Bratislave. V roku 1985 spoluzaložil divadlo GUnaGU, ktoré dodnes patrí k najvýznamnejším alternatívnym scénam na Slovensku. Dosiaľ uviedlo takmer tridsať pôvodných hier vo väčšine od V. Klimáčka, ktorý je v ňom umeleckým šéfom, ale i režisérom, hercom či priležitostným hudobníkom. Za svoju tvorbu získal viacero cien doma i v zahraničí.

O viere a skepse

Rozhovor s Danielom Pastirčákom

Daniel Pastirčák je autorom troch kníh. V roku 1993 debutoval knihou „rozprávok o láske a večnosti“ Damianova rieka, ktorej sa hneď dostalo takého významného ocenenia, akým je zápis do Čestnej listiny H. Ch. Andersena. V roku 1997 mu vyšla básnická zbierka Tehilim a v roku 2000 román pre deti Čintet. Popri tom od 90. rokov publikuje verše, prózy a eseje v literárnych a spoločensko-vedných časopisoch, v Slovenských pohľadoch, Tvorbe T, Romboide, Mostoch, Osi. Spolupracuje aj s rozhlasom a televíziou. Venuje sa tiež výtvarnej tvorbe. (Vystavoval na BIB 1997 a BIB 2001 v Bratislave, na putovnej výstave 55 svetových ilustrátorov v Japonsku, na samostatnej výstave v Londýne a tiež na výstavách v Mikeli vo Fínsku a vo Vancouveri v Kanade.)

Daniel Pastirčák sa narodil 29. 1. 1959 v Prešove. Je absolventom Strednej umeleckej priemyselnej školy v Košiciach a Bratislave (odbor keramika). Kratší čas pracoval v bratislavskej mestskej galérii, potom študoval odbor reštaurovanie na dvojročnej nadstavbe a teológiu na Slovenskej evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave (1983–1987). V súčasnosti pôsobí ako kazateľ Cirkvi bratskej v Bratislave.

■ **Biografické heslo je skratkou reálnej životnej cesty, osobného príbehu, vzbudzuje zvedavosť a diktuje mi prvú otázku: kadiaľ viedli a vedú tvoje cesty a ako sa odvíjal a odvíja tvoj osobný príbeh?**

Symbolom života by mohol byť koberec. Zložitý, mnohofarebný, perzský koberec. Polyfónia znakov, línií, arabesiek a plôch spletená v celistvý vzor. Koberec má rub a líce. To, čo na povrchu vytvára dokonalý vzor, na rube nájdeme ako chaos nití a uzlíkov. V živote (aspoň v tom mojom) je však pomer obrátený: Na povrchu je chaos a vo vnútri vzor. Mój príbeh je vnútorným príbehom. Košická šupka, bratislavská mestska galéria, či teologická fakulta, to sú len uzlíky. Keďže nie je čas na vyrozprávanie príbehu, dám ti k nemu aspoň kľúč. Každý vzor má totiž stred, v ktorom sa všetky linky stretajú. Mojím stredom bola bratislavská májová noc. Mal som dvadsať rokov a pripra-

voval som sa na maturitu. Po rokoch sebavedomého ateizmu ma začala trápiť otázka večnosti, začala ma znepokojovať možná existencia Boha. V tú noc som Bohu, o ktorom som predpokladal, že neexistuje, predložil prosbu: Ak naozaj si, daj sa mi poznať. Tá noc stála na konci radu prebdených nocí, plných nepokojných úvah. Jediný poctivý spôsob, ako sa vyrovnáť s možnosťou Boha, som videl v modlitbe, v ktorej sa odvážim riskovať stratu všetkého, čo som si dovtedy myslel a čím som dovtedy bol. V tom čase sa môj ateizmus už preukázal ako priúzký, nedokázal prijať svet v jeho celistvosti, nebol schopný naznačiť cestu, ktorá by niekam viedla. Očakával som, samozrejme, že sa nič nestane.

Stalo sa. Po vyslovení modlitby sa čierne oknice mojej duše otvorili. Celou mojou bytosťou preniklo Svetlo – Vedomie, ktoré o mne všetko vedelo – súdilo ma, no zároveň ma v láske prijíma-

lo. Bolo to skutočnejšie ako čokoľvek, čo som zažil. Nikdy predtým a asi ani potom som nebol tak naplno živý. Nedá sa povedať, že by som bol v tej chvíli uveril, jednoducho som vedel, že Boh je. Viera sa zrodila v dôsledku toho poznania. To poznanie ma pokorilo. Uvidel som tmú, pre ktorú som Boha nevidel; spočívala v mojom egocentrizme. Na život som dovtedy hľadel, akoby som bol jeho autorom, kritikom, jeho hlavnou postavou. Boh bol pre moju myseľ iba bábkou v súkromnom bábkovom predstavení. Tá modlitba však zmenila perspektívu. Uzrel som sám seba v Božej ruke. On tvoril mňa, nie ja jeho. Po celý čas to bol Boh, ktorý mi daroval moje bytie, údery môjho srdca, môj výdych i nádych, moju schopnosť myslieť, cítiť, rozhodovať sa. Dnes jednoducho viem, že hriech sa v slovenčine volá pýcha.

Auvidel som lásku, lásku večnú, lásku bez hraníc. Uvidel som znak tej lásky – kríž. V Kristovi som uvidel vteleného Boha, ktorý trpí a umiera, aby ma prijal, aby sa so mnou spojil, aby usmrtil moju pýchu, vylicil moju ilúziu, uzdravil moju slepotu. Svet sa po tej noci zmenil, všetkými smermi sa stal otvorený do večnosti a namiesto zákona chaosu nastúpila Večná Láska.

Tu je stred obrazca. Nite príbehu z neho vedú do minulosti, k onému daždivému letu, k šerému času, keď sa z extázy prvej lásky rodili drásajúce a smutné sny. Späť k tomu neskutočnému času, keď som vo vlastnej krvi a na vlastnej koži prežil, že prelud lásky, ktorý sa nám zjavuje na púšti času, v nás zobúdzá iba samotu a smäd po večnej láske. Smäd, ktorý sa vystiera k stredu obrazca, smäd, ktorý ma doviedol k prameňu v tóni onej májovej noci.

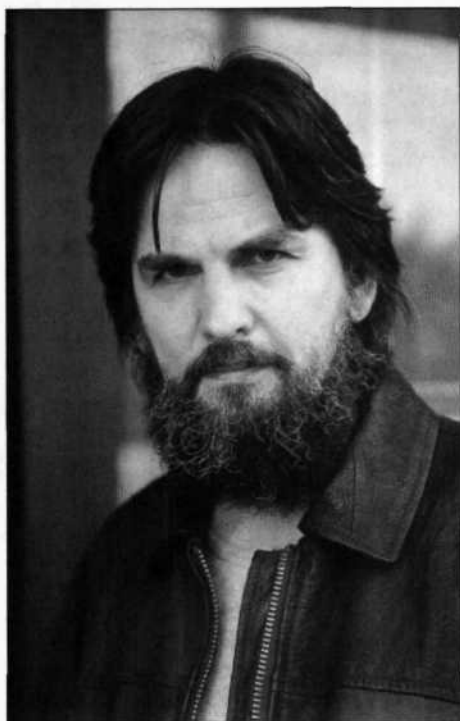
A nite smerujú dopredu, k tomu, kým som sa stal, čo som rozprával, čo som napísal, ako i k všetkému, čo ešte iba tuším v zastretej diaľke, všetkému, čím sa stanem a čím budem. Vedú šerom až do tmy tajomstva za hranicami smrti.

■ Si teológ, spisovateľ, výtvarník a netajíš sa ani svojimi hudobníckymi ambíciami. Vo všetkých твоjich dielach sa nachádza množstvo intertextových, interžánrových, interkultúrnych odkazov. Dávajú tušit hĺbku a šírku myšlienkového a umeleckého záberu, rešpekt k tradíciám, rozmanitosť záujmov a inšpirácií, ambíciu vyjadrovať sa, komunikovať modernými,

ba priam postmodernými prostriedkami. Otázka druhá: Ako by si sám seba situoval v literárnom svete, medzi svojimi príbuznými alebo inšpiratívnymi autormi?

Som stvorený Slovom, ale tvorený som slovami. Nielen Božím Logosom, ale i slovami ľudí – tých, čo ma predišli, tých, čo tu hovorili pred mnou, tých, ktorí tu cítili a mysleli pred mnou, cítili a mysleli za mňa a precítené a premyslené vložili do slov a slová do písmen. Tieto starostlivo zaznačené myšlienky, pocity, obrazy tvoria veľkú časť stavebného materiálu mojej duše. A tak v mojom hlase prehovávajú hlasy tých, ktorí ku mne hovorili. V mojich knihách žijú knihy tých, ktorí sa do mňa zapísali. Viem povedať viac o tom, ako sa literárny svet situoval vo mne, než o tom, ako som sa ja situoval v ňom. Hoci z istého pohľadu je to možno to isté.

V prvom rade je tu celý jeden kmeň – rozprávkari. Prihovárali sa mi od útleho detstva dodnes. Prapredkom všetkých mojich rozprávkarov je Hans Christian Andersen. Jeho hlas je taký silný, že ho počujem hovoriť v ústach mnohých, ktorí prišli po ňom. Z toho rodu sú istotne Oscar Wilde či Hermann Hesse. Je tu však i ďalšia odroda

rozprávkarov – žarodejnci absurdity – Lewis Carroll, Carl Sandburg. A ďalšia – mýtotorcovia svetov fantázie – J. R. R. Tolkien, C. D. Lewis. Mimochodom, okrem Wilda a Hesseho ich všetkých nájdete v Čintete.

Medzi citátni, ktoré som do svojho textu v Čintete zaplietol, majú najdôležitejšie postavenie fragmenty textu z Tolkienovho Pána prsteňov. Neurobil som to z komerčných dôvodov, o veľkofilme, na ktorý dnes čaká celý svet, nebolo vtedy ešte ani chýru. Tolkienov Tom Bombadil sa do môjho Čintetu vpletie jednoducho preto, lebo hľadá autora. Potrebuje, aby ho niekto dokončil. Jeho príbeh totiž nemá začiatok ani koniec. Tom sa napokon v predposlednej kapitole Čintetu stretne so svojim vlastným autorom. Profesor Tolkien sedí pod Nimralovým stromom (strom z Tolkienovej rozprávky Nimralov list) a Bombadil mu konečne môže predložiť svoju sťažnosť. Tak sa mi podarilo do písania Čintetu zapojiť aj takého skúseného rozprávkaru, akým je Tolkien.

Kedže moje rozprávkové texty nie sú určené výhradne deťom, odrážajú sa v nich i vplyvy spoza hraníc rodinného kruhu rozprávkarov. Spôsob, akým cítim atmosféru krajiny, ako veci vnímam a následne popisujem, istotne za mnohé vďačí literárnemu dielu Francois Mauriac. Mauriac ma učil iste duchovnej subtilnosti. Učil ma odvahe pomenovať temnotu života, no zároveň, ako všadeprítomnú žiaru, ňou rozptýliť svetlo Milosti. Mauriacove romány patria medzi tých niekoľko kníh v mojej knižnici, ktoré ma dokážu zaviesť až na hranice možného, do nesmiernej dialky, hĺbky, výšky. Zavše sa pod prúdom jeho slov chvejem, až do špiku kosti zasiahnutý mrazivým, trýznivým, horúcim, sladkým vetrom večnosti.

Mal by som spomenúť ešte mnohých iných, jedného však určite nesmiem zabudnúť – Umberto Eca. Umberto Eco je rozhodne najväčší prozaik druhej polovice dvadsiateho storočia. Nie som literárny kritik, takže si môžem tento rozmarný výrok dovoliť. Nič menšie by totiž nevyjadriло obdiv, ktorý k tomuto autorovi prechovávam. Kým čítanie Mauriac ma učilo cieľiť do hĺbky, čítanie Eca ma podnietilo rozliezť sa po vetvách a vetvičkách košateho textu a odzrkadliť svet v jeho mnohohravnosti, v jeho ambivalentnosti, krehkej subtilnej popletenosti a prepletenosti. Mimochodom, autorskú stratégiu, ktorú som použil pri písaní Čintetu, som sa naučil práve od Eca. Kos-

tru textu som zveril príbehu, ktorý sa s naliehavosťou detektívky nezadržateľne rozvíja. Na túto kostru som postupne, cievu za cievou, sval za svalom, naložil zložité telo rôznorodých fragmentov a útržkov, subtilných úvah, obrazov, prepojených do krehkého celku sieťou len spolu vyjasnených súvislostí.

A čo básnici? I najmenší fragment z kníh, ktoré som napísal, prezradí, že ich matkou je poézia. Poézia je továrňou na jazyk. Tam horí ten prvotný oheň – turíčný jazyk, ktorý prostú stavebnicu gramatiky pretavuje v zázrak metafory. Básnici vo mne za tie roky nahovorili celé sýpky plodných slov. Chlieb, ktorý pečiem, vonia dialkami, na ktorých boli tie slová dopestované. Zo slovenských básnikov nemôžem nespomenúť Miroslava Válka. Nech by bol jeho život akokoľvek rozporný, hodnota jeho diela je jednoznačná. Roky som žil z Robinsona Jeffersa, Walta Whitmana, dodnes žijem z mágie S. J. Persea či z mystiky Rabíndranátha Thákura.

No najvýnimočnejšie postavenie, nielen medzi básnikmi, ale medzi všetkými mojimi autorami, má T.S. Eliot. Spriaznenosť, ktorú cítim nielen so všetkými typmi jeho textov, ale i s celým jeho osudom, s charakterom jeho spirituality, ma prekvapuje. Čo je to za nepochopiteľné tajomstvo? Ako je možné rozvinúť priateľstvo s mŕtvym človekom, s osobou, ktorú sme nestretli nikde inde, iba v textoch? Nie náhodou i motto k Čintetu je z Eliotovho pera.

■ V твоjich obrazoch aj v твоjich ilustráciách vlastných textov by výtvarný teoretik vystopoval odkazy na veľkých predchodcov. Mená Miróa, Redona, Giacomettiho, Bacona, Chirica, Chagalla priamo vstúpili do tvojej poézie. Tvoje texty poetické i prozaické sú plné gaudiovských, surrealistických, expresionistických obrazov. Otázka tretia: Aké sú najväčšie poklady tvojej pomyselnej súkromnej galérie? Tvoje najštedrejšie výtvarné/vizuálne inšpirácie?

Umenie hovoriť nemožno oddeliť od umenia pozeráť sa. A druhé možno predchádza prvému. Lebo ten, kto začne hovoriť skôr, než ticho pozerá a načúva, tára. Umeniu vidieť veci a v tom videní ochutnávať kvalitu ich bytia nás učia maliari, sochári, výtvarníci. Áno, obrazy a sochy sa explicitne zjavujú v mojich básňach, ale nepria-

mo sa pomyselná galéria rozprestiera po všetkých mojich textoch. Napríklad zásuvková Anička, než sa stala sekretárkou v Čintete, tancovala na Dali-ovskej púšti pred horiacou žirafou.

Hlboký vplyv na moju senzibilitu mali tí maliari, ktorí porozumeli, že podstatou každého umenia – i toho obrazného – je hudba: Gauguín, Kandinský, Klee, Miró, Rodko. Mimoriadne postavenie v mojom vnútornom svete má však Marc Chagall. Chagall našiel výtvarnú reč pre svet, v ktorom sa detská čistota spája s mystikou biblického príbehu. Ruší diktatúru časopriestoru a prostým kľúčom snivého príbehu otvára brány večnosti. O čosi podobné sa pokúšam vo všetkých svojich rozprávkach.

Za zmienku možno stoja ilustrátori. Sám knihy ilustrujem, je teda prirodzené, že mám svojich obľúbencov; vzory, od ktorých sa učím. Zo slovenských ilustrátorov za mnohé vďačím Dušanovi Kállayovi. V jednej z ilustrácií k Čintetu citujem Kállayovho Bieleho kráľika z Carrollovej Alice. Fascinuje ma tvorba českého výtvarníka a ilustrátora Franta Skálu. V Čintete citujem i Skálovho Slepca zemiačikovú tvár. Takže v Čintete nájdete nielen literárne, ale i výtvarné citácie.

■ **Ďalším leitmotívom – literárnym, ale aj životným – je hudba. Presuňme sa zo súkromnej knižnice a galérie do hudobnej siene. Kto sú tvoji obľúbení autori, tvoja najmilšia hudba, ako narábaš s hudbou vo svojich textoch?**

Hudba je o tom, čo popisujeme prívlastkami. Hudba je o adjektívach, nie o podstatných menách. Hudba siaha priamo na obsah a obsah života nie je vo vecnosti vecí, ale v ich kvalite – hudba nepozná les, ale tajomný les, nie súmrak, ale snivý súmrak... Hudba je vnútorným bytím vecí a ich vzťahov, preto hudba je všade tam, kde je umenie. Veď umenie je odkrývaním vnútorného bytia vecí a dejov. Pre mňa sa každé písanie začína hudbou. Obrazy sa rodia z hudby, myšlienky, metafory, vízie, všetko sa rodí z hudby a hudbou sa to stupňuje. Ak sa mám ocitnúť v básni, čakám, kým nezačujem to vzdialené naliehavé bubnovanie alebo ten dlhý hlboký spodný tón, z ktorého sa rodí každý okamih vášne a túžby. Keď chcem pokračovať v príbehu, čakám, kým sa vo mne nezve hudba. Tak je to! Preto aj ústrednou metaforou Čintetu je hudba.

Už som sa kdesi vyjadril, že píšem a maľujem iba preto, lebo neviem komponovať hudbu. Potvrďujem to znova. Čím som starší, tým silnejšie sa ma zmocňuje nutková intuícia, že pravda má vo svojej najčistejšej forme podobu hudby.

Akú hudbu počúvam? Mám rád každú intenzívnu a hlbokú hudbu, počúvam jazz, rovnako ako rock či iné žánre. Najbližšie k mojej vnútornej hudbe má však hudba, ktorej sa dnes hovorí „nová hudba“. Ide o kompozície súčasných hudobných skladateľov. Naša doba je na dobrú hudbu veľmi bohatá, i keď z nej veľa nepočujete v rozhlase. Skladatelia ako Górecki, Schnittke, Cage, Reich, Kancheli, Tuur, Pelecis, Vasks, Bryars, Tavener tvoria hudbu s hlbokým duchovným rozmerom. Výborná hudba sa komponuje aj na Slovensku – Godár, Matej, Zagar... Najviac mnou však otriasa hudba Arva Pärta. Tá hudba má silu zjavenia. Jej tóny akoby ani neprichádzali zvonku, ale vyvierali priamo vo mne. Minulý rok som podnikol výtvarné podujatie, v ktorom som sa pokúsil v obrazoch a inštalácii interpretovať veľkú Pärtovu kompozíciu Miserere.

■ **Tvoje texty sú napojené minulými a súčasnými umeleckými odkazmi a sú aj napojené na moderné a postmoderné tendencie. Tvoj zatiaľ posledný detský román Čintet má všetky formálne znaky postmoderny, ktorá je v našom povedomí spojená s relativizáciou hodnôt. V protiklade k postmodernému skeptickému programu alebo programovému skepticizmu tvoje texty obsahujú klasické humanistické poslanstvo. Pod klenbou prečudesne pospietianých rozprávačských vetiev s girlandami metafor, alúzií, citácií, fragmentov a podobenstiev sa rýchlym spádom rúti dej a v ňom rozvážne plynie spodný prúd prameniáci z hlbokéj dôvery v morálne poslanstvo slova, v príbeh. Čo je svorníkom tejto klenby? Je to téma hľadania pevného bodu, ľudských istôt?**

Postmoderna je o rozostrení reality. Obraz sveta sa zmenil. Hmota v našich rukách už zďaleka nie je taká pevná, ako bola v rukách našich otcov – vo svojich hĺbiniach sa riadi princípom neurčitosti, čas a priestor sú navzájom relatívne. Ako by sme sa ocitli vo vnútri Daliho paranoidných obrazov – horská krajina je zároveň hlavou Karola Marxa – svetlo je zároveň časticou i vlnením. Slová už nemajú svoj presný význam ani v nem-

čine. A postmoderna je i o vytriezvení. Opili sme sa destilátmi vedecko-technického pokroku, snívali sa nám ružové sny o inžinierskych konštrukciách budúceho raja, v ošiali veľkého plánovania sme vyvražďili takmer pol planéty, raz pre červené, raz pre hnedé nebo, a potom sme sa prebrali. Bolo to strašné. Začali sme hľadať takú predstavu o svete, v ktorej by nám nehrozila „pravda.“ Veď „pravda“ sa toľkokrát v rukách elity stala nástrojom totalitnej moci. Chceme si držať pravdu od tela, preto sme ju vyhlásili za relatívnu. Lenže svet bez pravdy je nebezpečnejší ako svet s prekrútenou pravdou. Svet, v ktorom ľudia nemajú žiadny záväzok voči skutočnosti, voči pravdivosti a spravodlivosti, sa mení na nepretržitý politický zápas rôznych záujmových skupín. Je to svet, v ktorom sme všetci osamelí, a hovoríme iba preto, aby sme presadili svoju agendu. Sme otroci sociálnych manipulácií, zajatci našich jazykových hier, a ak tam vonku neexistuje žiadna pravda, niet nádeje na oslobodenie. Jediné, čo nás môže chrániť pred našim vlastným zlom, je pravda. No nie taká pravda, ktorú možno vlastniť, ale pravda, ktorá vlastní nás. Áno, kráľ nemá pravdu, lebo Pravda je kráľ. Pravda nás o nekonečno presahuje. Najstaršie najpodstatnejšie meno Boha je pravda.

Vo svojom prístupe k životu sa snažím vyhnúť obom ilúziám. Tej modernistickej, že pravdu mám, ale i tej postmodernej, že pravda neexistuje. Pravda existuje, no ja ju nevladám. Mojm údelom je pravdu poznávať a poznané žiť. A pravda nemôže byť iná než absolútna – celostná, úplná, inak by nebola pravdou, no pre človeka je poznateľná iba vo vzťahu, iba v relácii – teda relatívna.

Medzi svojimi obľúbenými autormi som spomínal Umberta Eca. I on je považovaný za postmoderného spisovateľa. Ecov postmodernizmus je však výrazne odlišný od postmodernizmu Derri-du, či Rortyho. Vo svojej polemike s Rortym, ktorá vyšla v slovenčine pod titulom „Interpretácia a nadinterpretácia“ Eco oproti Rortymu zastáva názor, že existujú hranice interpretácie. Podľa Eca je človek pri čítaní vesmíru či čitateľ pri čítaní knihy zaviazaný rešpektovať pravdu. Oproti klasickému záujmu hľadať zámer autora a postmodernému zaujatiu zámerom čitateľa, (ktorý si podľa Rortyho s textom robí, čo chce), Eco zavádza tretí komponent – zámer textu – ten podľa neho kontroluje inak

nekontrolovateľné pohnútky čitateľa. Eco sa tak hlási k starému pravidlu, že jednu časť textu nemožno interpretovať v protirečení k inej časti toho istého textu. Autorom toho pravidla je Aurélius Augustinus. Ak je moje písanie postmoderné, tak je to postmodernizmus Ecovho typu.

Pýtala si sa, čo je svorníkom klenby medzi postmoderným a klasickým v mojom texte, medzi skepsou a vierou v pravdu, medzi relatívnym a absolútnym. Tým svorníkom je stará ortodoxná predstava Boha ako Trojjediného. Veď veriť v Trojjediného Boha znamená veriť, že Absolútno je relatívne. Jediný Boh – Absolútna pravda, je relatívny sám v sebe, je vzťahom Otca k Synovi v Duchu Svätom. Ako to pekne hovorí už spomínaný Augustinus; Boh je Milovaný Milujúci a Duch lásky. Sme obrazom Boha, preto i my poznávame iba cez vzťah – pravda a láska tvoria nedeliteľnú jednotu. Ten, kto nepoznáva, nemiluje a ten, kto nemiluje, nepozná. A o tom je i Čintet. Postavičky detí kráčajú šerom hlbokého tajomstva, v zatajenom svete, pod nebom pravdy, ktorá ich o nekonečno presahuje, no ich príbeh má zmysel, ich cesta odniekiaľ niekam vedie, lebo Láska si ich vyvolila skôr, než sa vydali na cestu.

■ Príbeh Čintetu sa odohráva v mnohodiemenzionálnom priestore, v relatívnom čase a je vyrozprávaný mnohovrstvovým jazykom, svojou metaforickosťou a symbolickými odkazmi v ničom nezaostávajúcím za tvojou poéziou pre dospelých. Čo ti vraví téma adresnosti? Ako sa pozeráš na problémy komunikatívnosti textu - zvlášť dôležité v detskej literatúre? Aká je tvoja autorská komunikačná stratégia?

Neživím sa písaním. Píšem teda iba to, k čomu som vedený vnútornou nevyhnutnosťou. Vnútorne nevyhnutné je vo mne to slovo, ktoré má vo svojom zárodku charakter modlitby. Keď píšem, nemyslím na modelového čitateľa. Prihovám sa tichu plnému načúvania. Hovorím k sebe, ku svetu, v ktorom žijem, a k Tomu, kto ho vytvoril a tvorí. Hovorím zo svojho hľadania, zo svojho pýtania sa, prípadne zo svojej radosti a utrpenia. Tak som písal Damianovu riekku a tak som napísal aj Čintet. Moje knihy sú teda adresované neznámemu človeku, ktorý pátra v podobnom tichu, ktorý sa pýta po zmysle svojej radosti, svojho utrpenia, svojho detstva, svojho starnutia, svojho

umierania. Môže byť celkom mladý, no môže stáť i nad hrobom. Pochybov som to v oboch rozprávkových knihách naznačil. V Damianovej rieke mottom z Tolkiena, v Čintete mottom z Eliota.

Aby som však bol presný: Čintet som si kapietolu po kapitole odskúšal na svojich deťoch. Jonatan mal vtedy šesť, Deborah desať a Damian jedenásť. Skúšal som, či text udrží ich pozornosť, skúšal som, koľko z neho pochopia. Čintet teda prešiel vstupnou kontrolou. Je však pravda, že moje deti sú zvyknuté hovoriť o dospeláckych veciach dospeláckym jazykom. Vyjadruje to naše rodičovské presvedčenie, že deti sú hodné toho, aby sme s nimi hovorili ako so skutočnými ľuďmi. Nedokážem sa k deťom správať ako k akémusi nižšiemu druhu cicavcov. Predstavy, že príbehy pre deti treba obmedziť na to, čo dokážu deti pochopiť a uniešť, považujem za arogantné. So svojimi deťmi hovoríme o všetkom, od sexu až po smrť. Ako chlapec som miloval knihy, ktoré presahovali moje chápanie a dávali mi tušiť vzdialené horizonty života. Nezatvárajme deti do bezpečia na ružovo natretej detskej izby, ale vyveďme ich von pod divoké hviezdy tajomného vesmíru. Som presvedčený, že najlepší spôsob, ako deti vystrojiť na namáhavú cestu životom, je rozprávať sa s nimi o všetkom ľudskom v kontexte božej milosti.

■ **Ako sa s odstupom pozeráš na svoju predchádzajúcu knihu „rozprávok o láske a večnosti“ Damianova rieka?**

S odstupom času ju ako mladšiu sestru mojich nových textov vnímam vďačne i kriticky. Jasnejšie ako kedysi rozpoznávam čitateľnosť literárnych vzorov, o ktoré som sa opieral. Čítim tam hesseovský smútok, andersenovské dialógy, waldovské estétstvo. Hoci mi to kritika nikdy nevyčítala, som rád, že v Čintete som sa dopracoval k svojbytnějšímu štýlu. Vďaka odstupu dokážem jasnejšie rozoznať svoj vlastný hlas. Počujem ho najviac v Rozprávke o večnosti a v Damianovej rieke. Rozprávka o večnosti otvorila pre moje písanie cestu, po ktorej by som sa chcel vybrať ďalej. Kolízia túžby, bolesti a večnosti vo vzťahu muža a ženy, zasadeného v snivom mytologickom prostredí, poskytuje materiál, z ktorého možno vyťažiť hlbokú hudbu a spaľujúcu katarziu. V súčasnosti pracujem na texte Minimýtov. Atmosférou i jazykom v mnohom nadväzujú na

typ rozprávania, ktorý som si vyskúšal v Rozprávke o večnosti.

■ **Ako by si vo všeobecnosti formuloval poslanie a zmysel umenia pre deti?**

Všetky deti sú umelci. Rodia sa ako umelci, ale necitlivosť rodinnej i školskej výchovy vo väčšine toho umelca zabije. Umelecký stav bytia nie je vlastne nič iné, iba prvotný detský stav úžas. Tvorivá inšpirácia pochádza z toho istého úžasu, ktorý možno zazrieť vo veľkých očiach dečka, keď fahá mamu za rukáv a kričí – mama aha, mama aha bager! Umenie v deťoch jednoducho iba treba uchrániť. Ako? Obklopte dieťa umením a jeho duša si bude voľkať ako ryba vo vode. Naplňte príbytok, v ktorom deti vyrastajú, hudbou, obrazmi a poéziou a uchováme ich dušu citlivú pre tajomstvá dospelého života. No umenie nielen zachraňuje umelca v každom dieťati, ale rovnako zachraňuje i dieťa v každom z nás.

■ **Z tvojich kníh – či pre dospelých, či pre deti – je zrejme, že hľadanie istôt, harmónie, pokoja a lásky nespočíva v úniku do idealizovaného, bezkonfliktného, ružového sveta. Je tu tvojím motívom a zorným uhlom nevyhnutná úprimnosť, skepsa alebo varovanie?**

Pozri, pred každým z nás leží zvažujúci sa svah. Na snežné stránke detstva nočný vietor donáša chlad z temných údolí. Cesta nás vedie dolu do hmly, medzi skaly, do tiesňavy, kde hučí večný prúd. Každé telo napokon zmizne v hlbine. Všetci kráčame v ústrety slabosti, bolesti, smote a smrti. Ak sa naša blaženosť nemôže zrodíť z bolesti, ak sa naša sila nemôže zrodíť z bezmocnosti, ak sa naša láska nemôže zrodíť zo samoty, ak sa náš život nemôže zrodíť zo smrti, niet pre nás nádeje. Všetko, čím potešujeme svoje srdce, je len fatamorgána.

T. S. Eliot povedal, že najväčšou úlohou moderného človeka je spojiť dôslednú skepsu s najhlbšou vierou. To je aj moje vyznanie.

■ **Patríš k tým šťastným tvorcom, ktorí si sami ilustrujú svoje knihy. Ako vyzerá tvoj dialóg spisovateľa a ilustrátora?**

Jednou z tých niekoľkých výhod je, že si nemusíme dohadovať schôdzku, aby sme dialóg mohli viesť. Mój priateľ Julo Nagy, grafický designer, ktorý so mnou pracoval na Damianovej

rieke, je totiž opačného názoru. Myslí si, že pre knihu je lepšie, ak ju neilustruje autor. Prizvaný ilustrátor vnesie do knihy svoj názor a rozšíri ju o svoj uhol pohľadu. Autorovi hrozí, že bude vo vytvarnej forme iba opakovať to, čo už v knihe povedal. Vo všetkých troch knihách (Damianova rieka, Tehilim, Čintet) som sa snažil tomuto úskaliu vyhnúť. V Damianovej rieke som postupoval metódou vytvárania paralelného sveta. Ilustráciami som priamo nezobrazoval výjavy z textu, ale vytváral som nimi simultánny svet, akúsi voľnú meditáciu na atmosféru textu. To, že sa mi podarilo neopakovať kresbami napísané, sa potvrdilo hneď po vydaní knihy. Niektorí čitatelia sa ma pýtali, prečo som také krehké rozprávky vyzdobil takými desivými obrázkami.

Pri Čintete som sa rozhodol použiť odlišný prístup. Keďže samotný text je plný rôznych plánov a skrytých odkazov, odvážil som sa text zobrazíť. Použil som štyri rôzne typy ilustrácií. Jedným typom sú celostránkové čiernebiele ilustrácie. Tie veristickým spôsobom zobrazujú výjav z textu. Druhým typom sú ilustrácie – priezory, umiestnené na prázdnej stránke. Čitateľ sa nimi ako kľúčovou dierkou díva na fragment rozprávkového deja. Tretím typom sú postavy vytrhnuté z krajiny, osadené v bielom priestore stránky. V štvrtom type som zobrazil Čintet ako hru; akúsi mapu na rozštvorčekovanom papieri, v ktorej sa otvárajú priehľady do rôznych svetov. Medzi ne patria aj štyri farebné celostránkové ilustrácie.

Nebol by som úprimný, keby som predstieral, že svoje knihy neilustrujem rád. Popri spomenuťom nebezpečenstve je tu totiž aj nesporná výhoda, príležitosť vytvoriť kompaktné dielo, kde text i ilustrácie hrajú rôzne časti tej istej partitúry.

■ Vieš si svoje prozaické texty predstaviť ako rozhlasové alebo filmové adaptácie?

Nebudem skrývať skutočnosť, že myšlienka Čintetu mala svoj začiatok u teba v kancelárii rozhlasu. Čintet vznikol ako odpoveď na tvoj návrh, aby som napísal cyklus rozprávok pre rozhlas. Prvé časti rukopisu sme si spolu čítali. Ako Čintet rástol a stával sa tým nevyhnutným slovom vo mne, nadobudol prevahu nad pôvodným zámerom. Poddal som sa literárnemu inštinktu a odbočil som od rozhlasu ku knihe.

Keď som kdesi na začiatku písania rozprával o Čintete Marte Šimečkovej, pripadalo jej moje

rozprávanie ako scenár k filmu. (Po všetkom, čo sa potom v Čintete stalo, by to bol dosť nákladný film.)

Medzičasom som získal aj niekoľko nových skúseností s dramatickým umením. Časť mojich Minimýtov istá študentka dramaturgie adaptovala na divadelné predstavenie. Minulý rok som pre Jura Nvotu a Astorku preložil divadelnú hru Večierok od T. S. Eliota. Zúčastňoval som sa na procese adaptácie od čítačiek až po premiéru. Vďaka tomu si dnes viem oveľa jasnejšie predstaviť prácu na adaptácii textu pre rozhlas a možno i pre film.

S Čintetom by sme možno mohli urobiť, čo sme pôvodne zamýšľali. Zostali by sme tak verní prvotnej myšlienke.

■ Otázka dvanásť je pre teba možno trochu tuctová: veríš na osudovosť svojho mena, na „nomen omen“?

V zásade na osudovosť neverím. Verím v slobodnú vôľu, slobodnú vôľu Boha a slobodnú vôľu človeka. Dejiny sú nepredvídateľným stretnutím vôlí, udalosti sú ich vyústením. Na druhej strane verím v silu mena. Mám rád nevšedné mená. Svoje deti sme pomenovali Damian, Deborah, Jonathan. Vyjadrili sme tým presvedčenie, že človek je jedinečný, i naše deti sú teda jedinečné a patria im nevšedné mená.

Ak by som pripustil, že meno má preda v sebe čosi osudové, našiel by som vo svojom mene zaujímavé súvislosti. Napríklad, keď som bol v Anglicku, učil som priateľov zapamätať si moje meno pomocou slovnej hračky Pastircák – Czek (ček) pastor. Po rozpade Československa by som sa možno mal premenovať na Pastirslováka. Krstné meno má pre mňa väčší význam. Odkazuje na židovského učenca Daniela, ktorý svoj život prežil v babylonskom zajatí. Môžem ho považovať za svojho osobného patróna, inšpirovať sa jeho životom. Daniel bol staroveký typ intelektuála – dokonale zvládol celú babylonskú učenosť, no pritom v polyteistickej kultúre zostal verný jedinému Bohu. A to aj za cenu života. Jeho viera ovplyvnila i samotného kráľa Nabukadnesara. Naše deti v kostole spievajú pieseň „Skús byť ako Daniel“. Skúšam.

Pripravila BEÁTA PANÁKOVÁ
(2001)

Predsa len je aj dobro na svete

Nielen jubilejný rozhovor so Stanislavom Šmatlákom

Bolo šťastím pre Pedagogickú fakultu UK v Bratislave, že Literárnovedný ústav SAV pred niekoľkými rokmi nepresvedčil STANISLAVA ŠMATLÁKA, jedného zo svojich profilujúcich tvorcov, že dôchodkový vek nie je pre vedca jeho energie žiadnym dôvodom na odchod do ústrania. Keby sa tak bolo stalo, Stanislav Šmatlák by dnes nebol vysokoškolským učiteľom a jeho žiaci, budúci profesori slovenského jazyka a literatúry, by vari nikdy nespoznali, že prednášky z dejín literatúry môžu byť aj strhujúcim zážitkom. Našťastie nestalo sa, a tak také významné životné jubileum, ako je sedemdesiat rokov, zastihne čoskoro PhDr. STANISLAVA ŠMATLÁKA, DrSc., v plnej pracovnej aktivite.

■ Ak hovorím o plnej pracovnej aktivite, mám na mysli skutočnosť, že nedopovedávaš už povedané, neskompletúvaš to, na čo nebolo skôr času, ale rozpracúvaš nové projekty. Nie je teda pre teba plytvaním drahocenného času stáť za katedrou a reprodukovať svoje literárnovedné poznanie, hoci by si ho práve v tom čase mohol ďalej precizovať v pokojnom prostredí svojej pracovne?

Obávam sa, že je trocha zveličené hovoriť v súvislosti s mojím dneškom o rozpracúvaní nejakých „nových projektov“. Veď hej, chodia mi v poslednom čase po rozume nejaké nové témy, no netrúfam si povedať, že na nich pracujem dajako veľmi intenzívne a systematicky. Zdôvodniť by sa to dalo všetelijako, pričom skutočnosť najbližšie by bolo priznať sa, že už jednoducho neviem pracovať s takou uzatou sústredenosťou ako voľakedy, možno aj preto, že mám teraz oveľa skeptickejší názor na tzv. spoločenskú dôležitosť výsledkov svojej práce. Musím teda podľa pravdy konštatovať, že ponuka prijať učiteľský úväzok na Pedagogickej fakulte UK, ktorú som dostal koncom roku 1992, ma nevytrhla z nijakej bádateľskej sústred-

nosti, ale skôr z penzistickej duševnej pohodlnosti, ktorá sa mi začínala až nebezpečne páčiť.

Čas strávený za katedrou preto rozhodne nepokladám za stratený, skôr naopak, je to pre mňa akýsi už nečakaný čas „nájdenny“. No oveľa dôležitejšie vari je, aby ho za užitočne strávený pokladali moji poslucháči. Aby, napríklad, na mne nikdy nezbadali, na čo som prišiel až teraz, doslova na svoje staré kolenná: že totiž učiteľská práca je psychicky neporovnateľne náročnejšia, a teda i vyčerpávajúcejšia než sústredené bádanie „v pokojnom prostredí“ pracovne. Preto sa teraz potichu kajám za každú krivdu, ktorej som sa kedysi možno dopustil, keď som bol azda čo len na chvíľu náchylný pozeráť sa na prácu kolegov „učbárov“ z vysokého koňa svojej akademickej „vedeckosti“.

■ Revue, pre ktorú si sa podvolil poskytnúť rozhovor, sa zaoberá problematikou umenia pre deti. Keďže si jedným z mála literárnych vedcov, ktorí nielen verbálne deklarujú estetickú legitímnosť umenia pre deti, ale túto legitímnosť aj teoreticky zdôvodňujú, náš rozhovor sa, pochopiteľ-

ne, bude dotýkať predovšetkým tejto problematiky. Nedá mi však, aby som sa nezmienil aj o твоjich základných životných aktivitách, t.j. hlavne o reflektovaní dejín slovenskej literatúry a jej výnimočných autorských zjavov. Nerobím to len z potreby akejsi kompletnosti. Práve ich pripomenutím chcem naznačiť, že ak ve-dec тvoјho formátu sa na jednej strane za-oberá takými osobnosťami, akými boli Hviezdoslav či Krasko, a takmer paralel-ne sleduje aj literatúru pre deti, potom niet dôvodu pochybovať o jej legitímnosti v štruktúre národnej kultúry. A teraz sa vráťme k našej téme. Z тvoјej biografie viem, že v rokoch 1952–53 si bol redaktorom vydavateľstva Smena, z ktorého po reorganizácii vzniklo Slovenské naklada-telstvo detskej knihy, dnešné Mladé letá. Možno z тоhto prvého, redakčného kon-taktu s knihou pre deti vyvodzovať тvoj bu-dúci a trvalý záujem o detskú literatúru?

Otázka ma priamo provokuje trocha si za-spomínať, čo s ohľadom na môj vek môže mi byť azda už povolené alebo aspoň tolerova-né. Chcel by som sa totiž zmieniť aj o том, prečo a ako som sa roku 1952 ocitol v „mlá-dežníckom“ vydavateľstve Smena.

Keď som sa v novembri 1951 vrátil zo zá-kladnej vojenskej služby a hlásil sa do za-mestnania na pracovisku, z ktorého som pred dvoma rokmi narukoval, teda v Slovenskej akadémii vied a umení (SAVU), padol som ešte do rúk hanzelovsko-büchlerovského ko-manda, ktoré práve v том roku (po uväznení Laca Novomeského) robilo v SAVU dôklad-nú kádrovú čistku. Bol som posledný na je-ho dlhom zozname, zrejme len preto, že si na mňa títo hygienici zvláštneho razenia mu-se-li počkať, že ma jednoducho nemohli vyho-diť, kým som „slúžil vlasti“ kdesi na Šuma-ve. Počkali si, a tak som sa – 26-ročný PhDr. a demobilizovaný čatár v zálohe – ocitol do-slova na ulici, a to s odôvodnením, na ktoré som podnes nezabudol, pretože mi vtedy z „kompetentných“ úst kádrovníka súdruha Büchlera znelo obzvlášť pôvabne: „Keď ste odchádzali na vojenčinu, mnoho ste toho ne-vedeli a za dva roky na vojne ste aj to málo

určite zabudli. Nemôžeme vás potrebovať.“ Skutočný (čiže „politický“) dôvod môјho prepustenia mi teda nepovedal, a ja som sa naň, držiac sa rady starších, radšej ani nepý-tal: mohol by som pritom prísť o akú-takú výhodu svojej nevinnej, čiže hlúpeј mla-dosti.

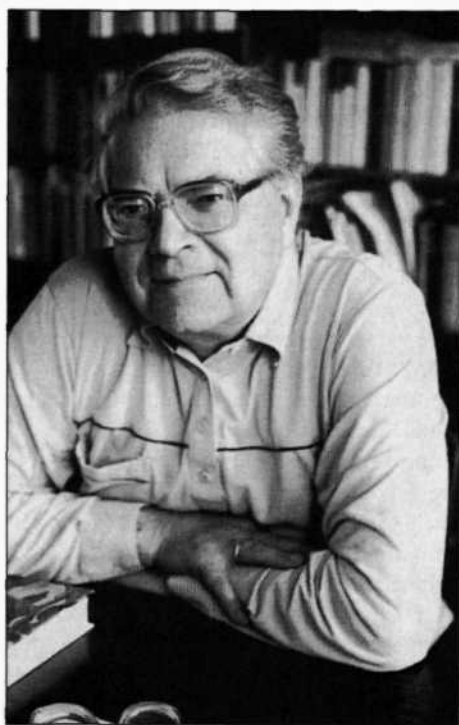
Vtedy mi jeden zo starších kolegov (tuším Viktor Kochol) dal informáciu, ktorá sa uká-zala neobyčajne cennou: v novom vydava-telstve Smena, kde vychádzajú knihy pre mládež, vraj hľadajú odborne pripraveného redaktora na vydávanie diel slovenských kla-sikov. A tak som sa pred Vianocami 1951 vy-bral do budovy bratislavskej Ymky, kde mal vtedy kanceláriu šéfredaktor Smeny (vyda-vateľstva) Laco Kyseľ. Ten mi potvrdil, že na-ozaj chcú vydávať slovenských klasikov v či-tateľskej adjustácii pre mládež, že na to potrebujú ešte jedného človeka a že ak mám záujem o túto prácu, aby som sa dostavil hneď po Novom roku, 2. januára 1952, do vyda-vateľstva, ale už nie do Ymky, lež na Šolté-sovú č. 2, kam sa vydavateľstvo medzitým presťahuje. Pripomínam, že sme sa videli prvý raz v živote, že pred týmto rozhovorom Laco Kyseľ sotva vedel čosi o mojej exis-tencii, a tak jeho rýchle a jednoznačné roz-hodnutie, že ma berie, mi pripadalo ako neskutočné a neuveriteľné. Po Novom roku sa však potvrdilo ako skutočné a platné: ofi-ciálne ma prijala riaditeľka vydavateľstva Lý-dia Kyseľová, prideliли mi miestnosť a pra-covný stôl, ba aj úlohu pripraviť rozsiahly výber pre mládež z P. O. Hviezdoslava a zo-známlili ma s mojimi najbližšími redakčnými kolegyňami, čerstvými absolventkami Filo-zofickej fakulty: tá, čo mala zostaviť výber z Janka Jesenského, bola Hanka Strýčková (teraz Ferková), ktorú som trocha poznal už z fakulty, a druhá, ktorej prideliли výber z J. G. Tajovského, bola Elena Mančíková; tú som z fakulty síce nepoznal, ale o rok neskôr sa stala mojou manželkou. Ako vidíš, oná čistka, ktorá ma po prvý raz koncom roku 1951 vyhnala z Akadémie, poriadne zasiah-la do môјho života. Pritom mi dodnes nejde do hlavy, ako ma mohli tí Kyseľovci zobrať za redaktora len tak, akoby mirnix-dirnix, bez

akýchkoľvek kádrovačiek, dotazníkov, životopisov atď. v čase, keď sa všade naokolo a vo sfére kultúry obzvlášť – kádrovalo ostošesť. Nech im je zem slovenská ľahká, boli to obaja vzácní, charakterovo rýdži ľudia.

Keď teda všemocná pani Náhoda zariadila, že som sa ocitol uprostred ľudí, pripravujúcich a vydávajúcich knihy pre deti a mládež, je vari pochopiteľné, že som medzi nimi nemohol hrať iba svoju rolu „odborníka“ na klasiku, ale že som sa musel postupne stále väčšmi zaujímať aj o problematiku súčasnej, čiže v tom čase vznikajúcej detskej literatúry. Podstatne k tomu prispela moja účasť na dvoch letných školeniach autorov píšúcich pre deti a mládež v budmerickom Domove slovenských spisovateľov (1952 a 1953), kde som sa zoznámil vari so všetkými, čo mali vtedy aké-také meno v tejto literárnej branži (ba aj s istou autorsko-redaktorskou vzorkou z Prahy), no najmä som osobne poznal autorov, ktorých mená mi boli známe už dávno, ešte z repertoáru môjho chlapčenského čítania knižiek alebo Slniečka, či Priateľa dietok: Ludo Ondrejov, Jozef Horák, Hana Gregorová, Dominik Štubňa-Zámotský, Ján Domasta atď. (Dokonca raz prišiel medzi nás na krátku besedu aj sám Fraňo Král.) Iste som to už niekde uvádzal, no poviem to ešte raz aj tu: práve na prvom z týchto „školení“ na mňa veľmi zapôsobil prednáška brnenského Františka Tenčíka, ktorý rozborom a výkladom nejakých konkrétnych diel dokazoval, že aj text určený detskému príjemcovi je nositeľom estetickkej funkcie a že je preto práve z tohto hľadiska špecificky literárne tvarovaný. (To znelo môjmu uchu, školenému na literárnomvednom štrukturalizme, veľmi sympaticky.)

Aby som však uzavrel toto rozpamätávanie, ktoré sa mi rozťahlo väčšmi, než som predpokladal: mal som naozaj dosť dôvodov zostať verný detskej literatúre aj potom, keď ma v polovici roku 1953 opäť brali do Akadémie, nie však už do SAVU, ale do Ústavu slovenskej literatúry SAV, a keď ma riaditeľka SNDK Lýdia Kyseľová prepúšťala s rovnakou veľkorysťou, s akou ma pred pol-druha rokom prijímala. Usiloval som sa teda

zaslúžiť si túto veľkorysosť aspoň tým, že som s vydavateľstvom, ktorému Lýdia Kyseľová venovala celý svoj život, úzko spolupracoval (nielen autorsky, ale aj ako člen edičnej rady) dlhé, dlhé roky (viac ako tri desaťročia). Pravdaže, určite aj preto, že ma oblasť detskej literatúry zaujala i z literárnovedného hľadiska.

■ Roku 1953 si v Literárnomvednom zborníku publikoval štúdiu o Kukučínových Mladých letách. Toto jedinečné dielo slovenského literárneho realizmu nebolo intencionálnou lektúrou pre deti a mládež, a napriek tomu významnou mierou – aj keď nepriamo – zasiahlo do vývinu zámernej tvorby pre deti a mládež. Svojou umeleckou architektonikou motívu mladosti a jej poetickosti vytváralo totiž opozitum voči dobovej nepríťažlivej, pretože mentorujúcej beletristike pre deti, a tým predznačovalo budúci nástup jej estetického typu. Vstúpilo toto dielo nejakým spôsobom aj do tvojho prebúdajúceho sa záujmu o tvorbu pre deti a mládež? Berúc

na vedomie názov tvojej eseje *Od poézie detstva k poézii pre deti*, publikovanej v knihe *Básnik a dieťa*, myslím si, že áno (v ňom je totiž metaforicky vyjadrený vývinový oblúk slovenskej umeleckej detskej beletristiky), aj tak však prosím o tvoju odpoveď.

Kukučínove *Mladé letá* som čitateľsky zažil ešte ako malý gymnazista (ako sekundán či tercián), vtedy, keď som z rodinnej knižnice vyťahoval jeden po druhom zväzky „zobraných diel“ Vajanského alebo divadelných hier a próz Ferka Urbánka. Zrejme ma aj pri Kukučínovej novele najväčšmi zaujal jej jemný erotizmus, vyjadrený motívom súperenia dvoch šuhajov o jednu dievčinu. Po rokoch som sa k nej vrátil, prirodzene, z celkom iných dôvodov, totiž v rámci onoho vyhľadávania textov slovenskej klasiky vhodných na vydanie v „mládežníckom“ vydavateľstve. Kukučínove *Mladé letá* sa tu priamo ponúkali, preto sme ich aj vydali (s mojím doslovom a s ilustráciami, ak sa nemýlim, Štefana Cpina). Pravdaže, mali sme pritom na myslí aj akýsi konfrontačný efekt tohto vydania vo vzťahu k pôvodnej, vtedy vznikajúcej detskej literatúre, v ktorej ešte stále prevládala priamočiara didaktizmus a neraz aj primitívne socrealistické ideologizovanie. V klasike sme teda chceli vidieť aj povolenú protilátku na tvrdo znormovaný schematizmus literatúry z prvej polovice päťdesiatych rokov. Dúfali sme, že si aj autori „socialistickej“ orientácie všimnú, s akou mierou „umeleckého majstrovstva“ (čo bol dobovo obľúbený termín) napríklad Martin Kukučín spracúva motívy, ktoré by mohli určite zaujímať aj ich ako literárnych tvorcov (konkrétne práve vzťahy medzi tromi mladými protagonistami *Mladých liet*), že sa teda môžu čomusi užitočnému priamo priučiť u klasikov, dokonca aj našich, slovenských. Zdá sa mi, že moja štúdia o *Mladých letách* vznikla do istej miery z takého zámeru, pretože – ako sa pamätám – jej prvý variant som čítal na zasadnutí Kruhu detských autorov pri Zväze slovenských spisovateľov. Otázkou o vzťahu medzi detstvom ako literárnym motívom a dieťaťom ako adresátom literárneho

textu som si vtedy ešte teoreticky neformuloval; no možno som ju už začal pociťovať intuitívne.

■ Tvoja kniha *esejí o detskej poézii Básnik a dieťa* (1963) bola pozoruhodná z viacerých aspektov. Predovšetkým potvrdila fakt, ktorý síce v literárnej praxi bol známy už od 30. rokov nášho storočia, keď záujem o tvorbu pre deti prejavili J. C. Hronský, M. Rázus, L. Ondrejov, F. Král a J. Bodenek, totiž, že umelecká detská beletristika je súčasťou národnej kultúry, no teória tzv. veľkej literatúry ho naďalej prehliadala, súčasne sa však stala erbou knihou modernej detskej poézie. Mohol by si pri tejto príležitosti zrekapitulovať základné znaky básnickej moderny pre deti tak, ako si k nim dospel vo svojich esejach?

Ak ma po toľkých rokoch neklame pamäť, koncepcne ústrednou staťou knižky chcela byť esej, ktorej celý názov znie „*Básnik a dieťa* alebo o lyrickom subjekte v detskej poézii“. Vychádzal som tu z predpokladu, že existuje kultúrno-psychologická reciprocita, čiže istá rovnoprávnosť vo vzťahu medzi básnikom a dieťaťom, ktoré nie je iba prostým adresátom jeho veršov, ale ich inšpirátorom a cez prítomnosť detstva v básnikovi (dospele človeku) vlastne aj ich spolutvorcom. Istoteže, z takejto inšpirácie môžu vzniknúť krásne verše o detstve, no detskému príjemcovi neprístupné. Aby sa mohli stať veršami „pre deti“, to si vyžaduje od autora schopnosť nadviazať rovnocenný dialóg s konkrétnym reálne existujúcim dieťaťom, pričom dôraz je práve na rovnocennosti či rovnoprávnosti oboch účastníkov tohto dialógu: dieťa sa v ňom nechápe ako nejaký nehotový menej-človek, ktorého treba ustavične vychovávať a na človeka dotvárať, ale ako plnoprávny človek (ľudská bytosť) v ranom štádiu svojej individuálnej existencie, v štádiu neopakovateľnom, a preto tým vzácnejšom. *Básnik* (dospelý) sa teda nemá správať voči nemu ako k nejakej prázdnej nádobe, do ktorej treba znovu a znovu pchať „dospelácke“ múdrosti, ani ako k milému hlupáčikovi, s ktorým sa môže rozprávať akousi infantilnou žvatlaní-

nou, ale má ho brať ako partnera, od ktorého sa i on dospelý, môže všeličo naučiť (mám na mysli ono „poučení synovské“, ktoré možno nájsť v Halasovej poézii). Asi takto som došiel k záveru, že predpokladom dobrej, umelecky naozaj hodnotnej poézie pre deti je akási „dvojjednosť“ alebo dialektická jednota autorského subjektu a subjektu detského hrdinu, pretože práve schopnosť dosiahnuť takúto jednotu určuje charakter básnikovho estetického vzťahu ku skutočnosti v tejto oblasti tvorby.

Prirodzene, tieto teoretické konštrukcie by zostali trčať v literárnom vzduchoprázdne, keby neboli bývali v súlade s novými progresívnymi tendenciami, ktoré sa začali presadzovať v našej tvorbe pre deti na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, pokiaľ ide o poéziu, teda s feldekovským a válkovským typom detskej básne. (No i Jarunkovej Hrdinský zápisník či Blažkovej Ohňostroj pre deduška sa tvorili na príbuzne naladenej autorskej vlne.) Pravda, zošrotovanie knižného vydania Feldekovej Hry pre tvoje modré oči dosvedčuje, že tieto zdravé umelecké úsilia narážali na mocenskú bariéru dogmatickej kultúrnej politiky, a tak aj teoretická reflexia, ktorá s nimi súznela, musela sa stávať do istej miery polemickou, aj keď s onými dogmatickými excesmi priamo nepolemizovala.

■ V záverečnej poznámke k svojim reflexiám si sa zriekol obligátneho záveru. Dospel si totiž k názoru, že vo svojom uvažovaní by si mal pokračovať, aby sa prvotné ohmatávanie neznámeho terénu čím skôr premenilo na jeho prehlbenejšie poznanie. Toto tvoje predsavzatie nezostalo nenaplnenou túžbou, ale nadobudlo reálnu podobu druhým vydaním, ktoré si rozšíril o štyri nové úvahy. V dvoch z nich – o Feldekovej a Váľkovej tvorbe pre deti – si vskutku pokračoval v prehlbovaní poznania modernej detskej poézie, v tretej si však interpretoval Šikulovu prozaickú tvorbu pre deti. Čo bolo dôvodom, že z dobových prozaikov pre deti a mládež si do svojho súboru esejí zaradil práve jeho?

„Šikulovské variácie“ som napísal v šesťdesiatych rokoch a vtedy boli aj uverejnené (Romboid, 1967). Vznikli bezprostredne pod vplyvom skvelého čitateľského zážitku, aký mne dospelému, poskytla Šikulova knižka Prázdniny so strýcom Rafaelom. Cez ňu som sa tu pokúsil vniknúť do osobitého sveta Šikulovej prózy vôbec, do ľudského zmyslu a estetického princípu jeho epického rozprávačstva. Zistil som pritom, že Vinco Šikula tvorí s dušou básnika, hoci píše prózu. Preto keď som pripravoval druhé vydanie knižky Básnik a dieťa (1976), šikulovskú esej som doň zaradil bez akéhokoľvek zaváhania, či zapadne do mojej básnickej spoločnosti. Napokon, že do nej patrí, potvrdil sám Šikula, keď o nejaký čas neskôr vydal svoju prvú knižku veršovaných básní a o ďalší čas aj knižku druhú.

■ Podtitul Šikulovských variácií znie Ako vznikajú rozprávky? Pojem rozprávka je v tomto prípade skôr metaforickým vyjadrením spontánneho Šikulovho rozprávačstva, než označením dominantného žánru ľudovej slovesnosti a detskej literatúry vôbec. Tentoraz by som však rád zaviedol reč na ňu, na klasickú ľudovú rozprávku. Nie, nepoložím ti tradičnú otázku, čo znamená pre teba rozprávka. Skôr by som ťa chcel vyprovokovať ku krátkej úvahe, či tento literárny žáner so svojou iluzívnou absolutizáciou etického ideálu má ešte opodstatnenie vo svete, v ktorom sa dieťa a mladý človek dennodenne presvedča, že s víťazstvom dobra nad zlom je to úplne inak než v rozprávke.

Tvoja formulácia otázky (resp. problému) implikuje vlastne aj odpoveď. Samozrejme kladnú, v tom zmysle teda, že rozprávka „so svojou iluzívnou absolutizáciou etického ideálu“ má stále opodstatnenie aj v dnešnom svete, „v ktorom sa dieťa a mladý človek dennodenne presvedča, že s víťazstvom dobra nad zlom je to úplne inak než v rozprávke“. Ja s takouto odpoveďou súhlasím, lebo aj ako literárny historik som presvedčený, že ľudová rozprávka vznikla práve preto, že jej tvorca sa „dennodenne“ presvedčal, ako v reálnom

svete nie dobro nad zlom, ale zlo nad dobrom má prevahu. A možno na protest proti takejto empirickej „pravde“ stvoril si iluzívny svet rozprávkový, v ktorom našli primerané miesto tie hodnoty – pravda, dobro, krása – čo mu v skutočnom svete chýbali.

Ostatne, neviem si spomenúť na takú epochu v dejinách ľudstva, v ktorej by dobro viditeľne dominovalo nad zlom. Tým, pravda, nechcem povedať, že dobro v dejinách vôbec nejestvuje, ale iba to, že sa v nich správa akosi skromnejšie než zlo, že sa nevytŕča na oči v palcových titulkoch novín a že si ho preto tzv. mienkotvorci a po nich aj historiografi menej všímajú, lebo im pripadá menej zaujímavé než to zlo. A tak práve ľudová rozprávka možno plní aj skromné, no ušlachtilé poslanie upozorňovať, že predsa len je aj dobro na svete. Aj keď ju dnes iné, oveľa agresívnejšie typy „rozprávkovosti“ zaháňajú kamsi do kúta, chcel by som veriť, že to autentická rozprávka prežije.

■ Po vyjdení doplneného vydania esejí *Básnik a dieťa roku 1976* si viac-menej z priestoru detskej literatúry odišiel. Duchovne si v ňom, pochopiteľne, zostal prítomný naďalej, pretože tvoje reflexie sa stali všeobecne uznanými závermi o modernej literatúre pre deti a ako také prešli aj do stredoškolských a vysokoškolských učebníc detskej literatúry. V ďalších úvahách a analýzach si však už nepokračoval, hoci mladšia generácia autorov tzv. detského aspektu (Dušek, Hevier, Moravčík, Uličiansky) pokračovala v intenciaciach tvojho ideálu moderného tvorca pre deti. Aspoň kontúrovito, čo súdiš o tvorbe týchto dnes už reprezentatívnych tvorcov detskej literatúry, v čom sú podľa teba ich prednosti, resp. podľnosti voči literatúre a detskému čitateľovi?

Áno, máš pravdu, v sedemdesiatych rokoch som sa akosi vytratil z územia detskej literatúry. V tejto súvislosti by som však chcel pripomenúť, že mojím posledným činom tu nebolo ani tak rozšírené druhé vydanie knižky *Básnik a dieťa*, ako skôr pred ním pokus založiť vo vydavateľstve Slovenský spisova-

teľ osobitnú edíciu (tuším sa volala *Kruhy*), v ktorej by vychádzali najpozoruhodnejšie texty slovenskej detskej literatúry, ale v edičnej adjustácii pre dospelých čitateľov. (Napriek tomu v každom zväzku mal byť pomerne obsažný literárno-kritický doslov.) Z čisto teoretického hľadiska to bol možno projekt celkom zaujímavý – mal dokumentovať platnosť tézy o esteticko-integrovanosti literatúry „pre deti“ a literatúry „pre dospelých“ – ale z praktickej stránky zrejme nedotiahnutý, ba vlastne neúspešný: edícia neslávne zanikla po vydaní troch zväzkov. (Boli to výbery z detskej poézie M. Válka a L. Feldeka a knižka polovnických próz R. Morica.) Tento neúspech dozaista nebol ani hlavnou, ani jedinou príčinou môjho „odmlčania sa“ na poli detskej literatúry, i keď musím priznať, že ma dosť drasticky donútil prehodnotiť utopickú predstavu, že by sa najlepšie diela pôvodnej tvorby pre deti mohli stať predmetom masovejšieho čitateľského záujmu aj u dospelých.

Neobralo ma to však o intímne osobnú náklonnosť k detskej poézii, či už veršovanej, alebo sformovanej do prozaického textu. A tak som aspoň ako čitateľ sledoval aj tvorbu tebou spomenutých nových autorov a mal tichú radosť z toho, že tak prirodzene a bez obáv vstupujú do estetického priestoru detskej literatúry, že sa v ňom pohybujú so samozrejmosťou individuálneho umeleckého gesta, rešpektujúc reciprocitu dialógu s detským adresátom, no nevzdávajúc sa „ktorejkoľvek z ďalekonosných zbraní poézie“, aby som použil výraz z dávneho Feldekovho „manifestu“ z roku 1958. Nateraz mi teda dovoľ iba konštatovať, že je dobré, ak naša detská literatúra takýchto autorov má (a k menovaným by som pripojil aj o voľačo staršieho Mariána Kováčika, ktorého Vrabceda mi nie tak dávno spôsobila naozajstné čitateľské potešenie), no že by bolo ešte lepšie, keby nemuseli zostať poslednými mohykánmi, stelesňujúcimi existenciu naozajstného slovesného umenia adresovaného slovenským deťom.

■ Po celý svoj vedecký život si sa usiloval presadzovať a interpretovať umelecké

hodnoty ako prejav najvnútornejšej duchovnej aktivity človeka. Čas, ktorý zije-
me, nereštitujeme však len majetky, ale aj
pseudohodnoty, nekultúru, ošiaľ za mocou
a peniazmi, úpadok mravov a ideálov, ako-
by povedal tvoj básnik. Ako prijímaš ten-
to deprimujúci fakt, resp. ako z pohľadu
svojej sedemdesiatročnej životnej skúse-
nosti vidíš jeho prognózu?

Určite mieriš na očividnú a takmer všade-
prítomnú skutočnosť, že keď sme sa po de-
sätročných izolácie konečne otvorili voči tzv.
slobodnému svetu, dovalila sa nám sem aj ob-
rovská záplava nekultúrneho braku, ktorému
sa v podmienkach liberalizovaného trhu vša-
de dobre darí. Povedal by som, že aj tým pla-
tíme za naše oslobodenie z klietky totality
akúsi daň z pridanej nehodnoty a že nás pre-
kvapuje, ba zaráža jej výška. Uznávam, že
do stavu ohrozenia sa tu dostáva najmä det-
ský konzument, o to väčšmi, že spolu s ma-
sovým rozmachom tzv. počítačovej gramot-
nosti práve jeho začína ohrozovať aj
nebezpečenstvo čitateľskej negramotnosti.
Veru neviem, čo by sa tu dalo naprognózovať
a čo by mi pritom mohla pomôcť moja
hoci aj už sedemdesiatročná prítomnosť na
tomto svete. Azda mi zostáva iba vysloviť
vieru, že ak sme tu prežili ničivé nájazdy Ta-
tárov, Turkov a iných pohrôm, prežijeme aj
tento nájazd nekultúrneho braku, tento „ošiaľ
za mocou a peniazmi“, ako vravíš. Napokon,
nie je až taký naivný predpoklad, že čím rých-
lejšie, dravšie a bezohľadnejšie sa bude u nás
konštituovať spoločensky úzka vrstva super-
bohatých – ktorí by sa údajne mali podeliť
o svoje bohatstvo s ostatnými „blížnymi“, no
ktorí to sotva urobia len a len z čirej „lásky“
k nim – tým väčšmi sa bude udržiavať pri ži-
vote aj myšlienka na akúsi sociálnu spravod-
livosť či aspoň rovnovážnosť, teda aj ideál
spoločenského dobra. A bude sa začínať za-
se odtiaľ, z toho bodu nášho „historického vý-
vinu“, kde sme od tohto ideálu zabočili na
cestu reštitúcie „nielen majetkov, ale aj pseu-
dohodnot“.

■ Keď som už spomenul tvoju životnú skú-
senosť, pokús sa, prosím, na záver nášho

rozhovoru byť osobným. Premietni si svo-
j život, svoje túžby a ich výsledky, výhry aj
omyly, pokús sa sformulovať životnú filo-
zofiu človeka, ktorý interpretujú jednu
sféru národnej kultúry, stal sa sám jej
súčasťou.

Obávam sa, že neviem vyhovieť tejto tvo-
jej žiadosti, že jednoducho nie som schopný
v tejto chvíli premietnuť si celý svoj život
i s jeho „výhrami a omylmi“ a zovrieť to do
nejakej zmysluplnej „filozofickej“ skratky.
Chceš, aby som bol celkom „osobný“, čiže
maximálne úprimný, a tak sa ti musím pri-
znať, že pri úvahách nad sebou samým ma
v posledných rokoch zalieva najmä pocit
trápnosti, až akejsi čudnej hanby nad tým, že
som musel prežívať svoj život v druhej, tre-
tej a štvrtej štvrtine 20. storočia a že som ho
nedokázal prežiť tak, aby som sa v mlyne je-
ho každodennosti (kde sa mlela múka z do-
vozu) sám nezamúčil. A tohto pocitu ma ne-
zbavuje ani to, že vidím, ako rýchlo sa mnohí
moji rovesníci alebo aj vekom mladší, no tiež
už nemladí súčasníci naučili tváriť, že oni
vlastne do toho mlyna ani nechodili, takže sú
dnes čisti ako anjeli. Hoci sa usilujem po-
chopiť aj takýto samoobslužný spôsob ex-
kulповania sa, ja sám ho nedokážem použiť.
Preto by som bol momentálne náchylný po-
vedať, že celý môj život a všetka moja práca,
to bol jeden veľký a trápny omyl, ale nepo-
viem to, pretože ani toto by asi nebola cel-
kom pravda (a nebolo by to ani absolútne
úprimné). Nevieť, koľko času je ešte predo
mnou, no v každom prípade už neveľa, a ja
naozaj pociťujem aj potrebu urobiť si aký-
táky poriadok vo vlastných veciach, najmä
smerom do minulosti. Nie však kvôli iným
ľuďom, ale kvôli sebe samému, pre uspokojenie
vlastnej poriadkumilovnosti, vychádzajú-
júc pritom z presvedčenia, že človek by ne-
mal byť samému sebe ani verejným
žalobcom, ani obhajcom. Tieto služby mu
predsa poskytnú tí druhí, prirodzene, len vte-
dy, ak im ten človek a výsledky jeho život-
ných námah budú stáť za to.

Pripravil ONDREJ SLIACKY
(1995)

OBSAH

ÚVODOM

LUBOMÍR FELDEK

Rozhovor na diaľku a na jednu noc, keď nikto nezabúcha / 1

KLÁRA JARUNKOVÁ

Jediná a jedinečná / 11

MÁRIA ĎURIČKOVÁ

Prísady ľudskosti / 16

VINCENT ŠIKULA

Zavše radosť z plavby, zavše clivota / 21

JÁN NAVRÁTIL

Klimatizácia v slovenskej rakete / 26

VLADIMÍR FERKO

Slovensko, moja láska / 31

PAVLA KOVÁČOVÁ

Sú hodnoty, ktoré sa dospievajúcimi ufúľajú / 38

LIBUŠA FRIEDOVÁ

Občas si odskočím do detstva / 42

PETER GLOCKO

Príbehy vynosené v plecniaku / 46

DUŠAN DUŠEK

Hádam na tú strechu ešte vyleziem / 51

ŠTEFAN MORAVČÍK

Dvíhať deti k slnku / 55

JÁN MILČÁK

Chcel by som stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie / 60

DANIEL HEVIER

Raz ma tie knižky zabijú... / 64

JÁN ULÍČIANSKY

Najskôr si nazbieram mušličky / 71

ANTON MAREC

Hory, moja láska i moja pravda / 78

JANA BODNÁROVÁ

Kto sa bojí, nech ide do lesa / 82

VILIAM KLIMÁČEK

Fantómový portrét / 87

DANIEL PASTIRČÁK

O viere a skepse / 94

STANISLAV ŠMATLÁK

Predsa len je aj dobro na svete / 101

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 07/54 43 13 14.

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšelova 4, 821 04 Bratislava, tel. 07/43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

I. str. obálky: Albin Brunovský: L. Feldek / Zelená kniha rozprávok.

IV. str. obálky: Dušan Kállay: L. Carroll / Alica v krajine zázrakov.

Autorom fotoportrétov L. Feldeka, P. Glocka, D. Heviera a V. Klimáčka je Antom Fiala.

ISSN 1335-7263

SUMMARY

Eight years of publishing *Bibiana*, a review on art for children and youth, gave rise to a series of interviews in which the authors of literature for children and youth have presented their conception of creation for children and at the same time have disclosed a sequence of interesting realities from their lives. First of all, thanks to the literary publicist Kveta Slobodníková, who has prepared the dominant part of the interviews, a person showing interest in children's literature could have got to know the authors writing for children more familiarly, and could have penetrated into the nature of their writings. From the standpoint of the conception of the interviews this could have happened due to Kveta Slobodníková's ability to use her own experience in the interviews with the authors. This way she has managed to make a human portrait of individual writers. Social and study needs and also quality of this genre decided that the present issue has been composed only of these interviews. So as to make a relative complex collection, the editorial staff inserted the following interviews into those prepared by Kveta Slobodníková: the interview of Viera Žemberová with Anton Marec, of Peter Milčák with his father Ján Milčák and the interviews of Ondrej Sliacky with Klára Jarunková and Stanislav Šmatlák. All the interviews contain a complete book bibliography and therefore this issue can serve as an important source for university students studying children's literature. The individual interviews have been arranged according to the participation of the authors in the literary development. The structure of this issue is an imitation of the development. The structure of this issue is an imitation of the development of the Slovak children's literature from the beginning of 60s of 20th Century to the present times. From this aspect it is natural that the issue begins with the interview with Lubomír Feldek, who started the period of modern children's literature at the end of 50s of 20th Century when he published his poetic composition of a cult, entitled *A Play For Your Blue Eyes*. The particular hint at the mentioned period belongs to the most interesting parts of the interview. Klára Jarunková belongs to the legends of modern Slovak children's literature. Her writings, especially the proses *A Brother Of The Discreet Wolf* and *A Tramp* belong to the most frequently translated books of Slovak writers. In the interview *Ingredients Of Humanity* the writer Mária Ďuríčková says about her respect to folk verbal art. According to Ďuríčková a folk fairy-tale and a legend are the phenomena influencing the development of ethic and aesthe-

tic consciousness of a child. In the interview named *Now And Then Pleasure, Now and Then Melancholy*, one of the most enticing story tellers of modern Slovak literature Vincent Šikula mentions his attitude to children's literature, speaks about incentives leading him to writing his permanently topical literary works. The interview *Airconditioning In A Slovak Racket* is an invitation to creative world of Ján Navrátil, the author of many poetic and prosaic books. In the interview *Slovakia, My Love*, the writer and publicist Vladimír Ferko confesses his love to his country, to its history and culture. His local national history works belong to the most successful ones of their genre. The interview named *I Will Possibly Still Climb That Roof* introduces Dušan Dušek, a writer and film scriptwriter for whom childhood and child's optics appears to be the basic theme and method of creation. "I do not avoid conflicts", D. Dušek says in the interview, "but especially in my books for children I have always tried, in a humorous way, to achieve a kind of contentment or at least a little bit of hope". In the interview *The Stories Carried Up In A Rucksack* are presented opinions of Peter Glocko, a literary folklorist, but also the author of successful adventurous and historical proses, in which he enriched the entertaining component with cognitive aspect. Štefan Moravčík belongs to the linguistic virtuosi of the contemporary children's literature. By means of a language game he influences patriotic consciousness of a child and stimulates his/her imagination. In the interview *In The First Place I will Gather Little Shells*, Ján Uličiansky, writer and president of the Slovak IBBY section introduces his literary, dramaturgical and pedagogical activities. He also tells about his childhood which inspired him to write his successful debut *Adelka Zvončeková*. In the interview *Once I will Be Killed By Those Books*, the most prolific author of contemporary Slovak children's literature Daniel Hevier says about his writings, and also about other activities aimed at spreading reading among children. The newest literature is represented by a writer and priest Daniel Pastirčák. He was interviewed by a radio dramaturgist Beáta Panáková, who had focused on discovering spiritual dimension of the author's works. The final interview of the collection presents literary critical and essayistic writings of the eminent literary scientist Stanislav Šmatlák, who analysed the nature of modern Slovak literature for children in his work *A Poet And A Child*.

Prel. J. Zlatošová

ISSN 1335-7263

BIBLIANA

